

شهاب میراث

نشریه کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره)
«گنجینه جهانی مخطوطات اسلامی»

نشانی: قم، خیابان آیت الله مرعشی نجفی
شناسه پستی ۳۷۱۵۷
تلفن: ۸ - ۷۷۴۱۹۷۰
نمبر: ۷۷۴۳۶۳۷
www.marashilibrary.com...or net or org
E-mail: sm-marashi@marashilibrary.org

صاحب امتیاز و مدیر مسئول:
دکتر سید محمود مرعشی نجفی
سردبیر: محمد اسفندیاری
زیر نظر شورای سردبیری

- میراث شهاب، مشتمل بر اخبار کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره) است و در ضمن آن به مسائل ذیل می پردازد:
- معرفی نسخه های خطی کتابخانه.
- تصحیح رساله های خطی کتابخانه.
- معرفی کتابهای چاپی نفیس کتابخانه.
- معرفی انتشارات کتابخانه.
- گزارش سفرهای علمی محققان کتابخانه.
- مقالات ویژه کتاب پژوهی و نویسندگی.
- مقالات ویژه کتابداری و کتابشناسی.
- مقالات ویژه معرفی کتابخانه ها.

- هرگونه استفاده از مطالب میراث شهاب منوط به ذکر مأخذ است.
- مسئولیت مطالب هر مقاله به عهده نویسنده آن است.
- مقالات رسیده، بازگردانده نمی شود.
- میراث شهاب در ویرایش مقالات آزاد است.
- میراث شهاب در پایان هر فصل منتشر می شود.

صفحه آرای: محمد محمدی

فهرست مطالب

۳	نسخه‌های جدید (گزیده‌ای از نسخه‌های نفیس خریداری شده یا اهدایی) سید محمود مرعشی نجفی
۴۲	نسخه‌های شیرین و فرهاد در کتبخانه‌های ترکیه ایرج افشار
۴۷	معرفی مندرجات سه نسخه خطی ایرج افشار
۵۵	طلوع مجدد آفتاب از ساحل اسکندریه سید محمود مرعشی نجفی
۹۳	شیفتگان کتاب علی رفیعی علامرودشتی
۱۰۴	درنگی در انساب الاشراف محمدعلی کوشا
۱۰۸	بازتاب دیدار (یادگار نوشته‌های دانشوران در دیدار از کتابخانه)
۱۱۲	نامه‌ها (گزیده‌هایی از نامه‌های دانشوران به کتابخانه)

نسخه‌های جدید

(گزیده‌ای از نسخه‌های خطی نفیس خریداری‌شده یا اهدایی)

□ سید محمود مرعشی نجفی

حجم ورود کتاب، به‌ویژه کتابهای چاپی، به این کتابخانه چنان چشمگیر است که به‌طور متوسط در هر هفته یک کتابخانه شخصی از پژوهشگران و فرهیختگان جامعه علمی و فرهنگی به این کتابخانه اهدا می‌شود؛ و از حدود ده سال قبل تا کنون، شمار کتابهای چاپی اهدایی به ۱۸۵ هزار جلد رسیده است.

اینک فهرست گزیده‌ای از نسخه‌های خطی نفیس خریداری شده یا اهدایی را، که در شش ماهه نخست سال جاری به گنجینه این کتابخانه بزرگ افزوده شده است، برمی‌شمارم. ان شاء الله از این پس، گزارش خرید نسخه‌های خطی کتابخانه را در پایان هر شش ماه خواهیم آورد.

گفتنی است که معرفی این نسخه‌ها باشتاب و در مدتی اندک فراهم گردید. از این رو، اشتباه در آنها اجتناب‌ناپذیر است. از خوانندگان عزیز مصرّانه می‌خواهم تا چنانچه خطایی یافتند، از تذکر دریغ نوزند.

۱. آصفیه، به فارسی، در وصف حالات رذیله عبدالوهاب خان شیرازی ملقب به آصف‌الدوله که از سوی ناصرالدین شاه قاجار مدتی متولی آستان قدس رضوی و فرمانروای خراسان و سیستان بوده است، تألیف عبدالاحمد بن عبدالله الخوافی که در اوائل سده ۱۴ ق آن را نگاشته است، وی در این اثر به ردّ آصف‌الدوله پرداخته و شدیداً به وی تاخته است، نسخه چاپ نشده و نایاب، خط نستعلیق، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۵۸ م»

در شش ماهه نخست سال جاری، ۴۹۵ نسخه خطی به گنجینه جهانی مخطوطات اسلامی کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی افزوده شد. از این مجموعه، ۲۹۳ نسخه آن خریداری شده و ۲۰۲ نسخه اهدایی است. در میان نسخه‌های اهدایی، ۱۳۲ نسخه مربوط به کتابخانه آیت‌الله حاج میرزا عبدالله سرابی می‌باشد که همراه ۳۰۴۹ جلد کتاب چاپی از سوی بازماندگان آن فقید سعید به این کتابخانه اهدا شده است. همچنین ۲۳ نسخه خطی دیگر مربوط به آثار علمی آیت‌الله حاج سید محمد باقر موسوی صفوی شیرازی، معروف به ملا باشی، است که بیشتر آنها نسخه‌های اصل به خط مبارک آن مرحوم می‌باشد که در تیرماه از سوی آقای دکتر سید محمدتقی آیت‌اللهی، از نوادگان آن عالم ربانی، به گنجینه جهانی مخطوطات اسلامی این کتابخانه بزرگ اهدا شد. گزارش تفصیلی آن را ان شاء الله در شماره زمستان این فصلنامه، به ضمیمه معرفی گزیده‌ای از نسخه‌های خطی خریداری شده و اهدایی در شش ماهه دوم، خواهیم آورد. چند نسخه اصلی خطی دیگر از آثار آیت‌الله حاج میرزا یوسف مجتهد تبریزی نیز از جمله نسخه‌های خریداری شده است که در این گزارش معرفی شده‌اند.

۲. اتحاد اسلام، به فارسی، مؤلف ناشناخته، این اثر را مؤلف در ۱۸ جمادی الآخر سال ۱۳۱۲ ق در حومه مسقط در کشور عمان به پایان برده است، کتابت ربیع الاول سال ۱۳۲۷ ق، خط نستعلیق خوش ابوالفضل تهرانی، صفحات مجدول، قطع رقی. «ش ۱۰۵۳۰ م»
۳. اثبات النجوم علی الوجه المرسوم، در ترجمه فارسی رساله صحت علم نجوم علی بن طاووس حلّی، مترجم ناشناخته، کتابت محرّم سال ۱۰۸۳ ق، خط نستعلیق خوش تقی الدین محمد بن حسن رضوی قاینی، نسخه بسیار نفیس و نایاب، تاکنون چاپ نشده است، قطع رحلی کوچک. «ش ۱۰۸۶۷ م»
۴. احکام حدود و قصاص، به فارسی، از محمد اسماعیل بن محمد محسن شاهرودی، نسخه اصل به خط مؤلف در پنجشنبه ۱۵ شعبان سال ۱۳۰۰ ق، قطع رقی، خط نسخ خوش، نسخه نفیس. «ش ۱۰۸۳۱ م»
۵. إحياء الإجتهد لإرشاد العباد، به عربی، از سید محمد بن علامه سید دلدار علی نقوی نصیرآبادی هندی، کتابت سال ۱۲۲۶ ق، به خط نسخ خوش، نسخه مصحح که در حیات مؤلف کتابت شده و حواشی با امضای «منه مد ظلّه العالی» است، قطع رقی. «ش ۱۰۶۲۱ م»
۶. اختیارات بدیعی، به فارسی، در طب، تألیف علی بن حسن انصاری معروف به عطار، نسخه کهن مورخ سال ۹۴۵ ق، به خط نستعلیق خوش، مصحح، برگ آغازین افتاده، قطع وزیری، «ش ۱۰۶۰۴ م»
۷. الأذکار، ج ۱، به عربی، در فقه عامه، تألیف محی الدین نووی، نسخه نفیس و کهن مورخ نیمه نخست سده ۸ هـ به خط نسخ درشت، برگ آغازین افتاده، قطع وزیری، اینجانب جلد دوم این کتاب را با همین خصوصیات و به خط کاتب این نسخه سال قبل برای این کتابخانه بزرگ خریداری نموده بودم. «ش ۱۰۶۴۴ م»
۸. الأربعین فی امامة الاثمة الطاهرین، به عربی، از مولی محمد طاهر بن محمد حسین شیرازی نجفی قمی، شیخ الاسلام و امام جمعه قم در عصر صفوی، متوفی به سال ۱۰۹۸ ق، نسخه در حیات مؤلف به سال ۱۰۹۱ ق به خط نسخ خوش سید مطلب بن کاظم حسینی کتابت شده و در ماه شوال سال ۱۰۹۵ ق از سوی حاجی یوسف پور باشتی وقف شده و تولیت آن را پس از خودش به مرحوم میر محمد
- خاتون آبادی اصفهانی واگذار نموده است. خط نسخ، قطع وزیری بزرگ. «ش ۱۰۸۷۷ م»
۹. کتاب الاربعین فی کشف الیقین، به فارسی، تألیف محمد شفیع بن محمد حسین کزازی، کتابت سال ۱۲۷۲ ق، نسخه نفیس و چاپ نشده، خط نسخ عالی، صفحات مجدول، قطع رقی. «ش ۱۰۹۲۰ م»
۱۰. ارشاد الاذهان الی احکام الایمان، به عربی، از علامه حلّی، نسخه نفیس و کهن مورخ سده ۹ ق، مصحح، دارای حواشی بسیار، قطع جیبی، تملک آیت الله شیخ عباس بن شیخ حسن بلاغی نجفی از علمای بزرگ سده ۱۴ ق در نجف اشرف در پشت برگ آغازین آمده است. «ش ۱۰۶۲۴ م»
۱۱. إرشاد الأذهان، به عربی، از علامه حلّی، نسخه نفیس و کهن مورخ سال ۹۸۱ ق، به خط محمد بن جمال الدین حسین فخار شیرازی در روستای «سلقان» نسخه مصحح، قطع رقی پالتویی، «ش ۱۰۷۷۲ م»
۱۲. ازهاق الباطل، به عربی، در ردّ فرقه وهابیه، تألیف امام الحرمین شیخ ابی المحاسن محمد بن داود همدانی شیعی، خط نستعلیق، کتابت سده ۱۴ ق، قطع رقی. «ش ۱۰۸۲۵ م»
۱۳. الإستبصار، به عربی، از شیخ الطائفه، نسخه نفیس و کهن مورخ غره ربیع الاول سال ۹۵۲ ق. به خط نسخ یوسف بن محمد خلخالی، قطع وزیری کوچک. «ش ۱۰۵۳۶ م»
۱۴. اسماء الرجال و الحدیث، به عربی، از ولی الدین ابوعبدالله محمد بن عبدالله الخطیب الفخریه، نسخه کهن و نفیس مورخ سده ۱۰ ق، به خط نسخ و ثلث ممتاز محمد بن عبدالله الخطیب و با همکاری شیخ حسین بن عبدالله بن محمد الطیبی، قطع رقی. «ش ۱۰۷۱۰ م»
۱۵. اصول، به عربی، ناشناخته، نسخه نفیس و کهن مورخ سده ۸ ق، قطع جیبی، برگ آغازین افتاده، دارای حواشی بسیار. «ش ۱۰۶۸۲ م»
۱۶. اصول کافی، به عربی، از محمد بن یعقوب کلینی، نسخه کهن مورخ سده ۱۰ ق، تصحیح و مقابله شده و ۲ علامت بلاغ به خط علامه محمدباقر مجلسی دارد، قطع رحلی. «ش ۱۰۷۲۵ م»
۱۷. ألفتکده یا تذکره شعرا فارسی، از اسحاق بیک، کتابت سده ۱۳ ق، به خط نستعلیق امان الله بن محمدتقی زنگنه از نوادگان شیخ علیخان زنگنه وزیر شاه عباس صفوی، قطع رقی. «ش ۱۰۹۸۱ م»

۱۸. الفین، به عربی، از علامه حلی، نسخه کهن و نفیس، مورخ سال ۹۰۱ ق، به خط نسخ و نستعلیق علی مسلمی، تملک علی بن محمد بن حسن بن زین‌الدین عاملی از نوادگان شهید ثانی در پشت برگ آغازین آمده است، قطع رقعی. «ش ۱۰۷۷۳ م»

۱۹. کتاب امامت، به فارسی، ناشناخته، مؤلف در مقدمه این کتاب آورده که در شهر حیدرآباد هند در عصر سلطان عبدالله قطب شاه معاصر شاه اسماعیل صفوی در مورد امامت حضرت امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) و ائمه طاهرین (علیهم السلام) نگاشته است، نسخه نفیس و نایاب و تاکنون چاپ نشده است، کتابت شنبه ۱۵ رمضان سال ۱۱۲۵ ق، به خط نستعلیق شیخ ماندگار علی دستجردی ابن محمد طاهر. بنابر گفته مرحوم حاجی نوری، فردی برگهای آغازین و پایان این کتاب را برداشته و آن را حدیقه الشیعه نام نهاده است، برخی گمان برده‌اند این کتاب تألیف معزالدین اردستانی است، لیکن در مقدمه و در پایان کتاب این نام وجود ندارد. «ش ۱۰۸۶۶ م»

۲۵. بغیة الطالب فی المفروض والواجب، به عربی، از شیخ خضر الجناحی النجفی، کتابت سال ۱۳۱۹ ق، به خط نسخ خوش، مصحح، قطع وزیری کوچک. «ش ۱۰۷۷۷ م»

۲۰. امامت، به فارسی، تألیف محمدباقر بن محمدجعفر شریف، کتابت ۲۹ ربیع‌الثانی سال ۱۲۹۷ ق، به خط نستعلیق زبیبی باقر بن محمد، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۳۶ م»

۲۶. تاریخ جهانگشای جوینی، به فارسی، تألیف بهاء‌الدین محمد بن محمد الجوینی که به سال ۶۹۹ ق آن را نگاشته است. کتابت این نسخه در ۱۸ ذی‌الحجه سال ۱۲۷۳ ق به خط نستعلیق ممتاز محمدحسین بن علی علییادی، نسخه هنری، صفحات مجدول، صفحه آغازین دارای سرلوح مرصع، قطع رقعی کوچک. «ش ۱۰۹۱۵ م»

۲۱. انوار المحمدیة، جلد ۱ و ۲، به فارسی، دانشنامه‌ای در موضوعات گوناگون، مؤلف ناشناخته، نسخه اصل به خط مؤلف که در عصر محمدشاه قاجار نگاشته شده است. خط فرزند مؤلف بر فراز برگ قبل از آغاز نسخه آمده است. نسخه نفیس و دارای مطالب سودمند، تاکنون چاپ نشده و در منابع موجود نام آن نیامده است. قطع رحلی بزرگ و قطور بالغ بر هشتصد صفحه به خط نستعلیق مؤلف، کتابت سده ۱۳ ق. «ش ۱۰۸۶۲ م»

۲۷. تاریخ سلاطین ایران، به فارسی، احتمالاً از احسان‌الله خان، کتابت سده ۱۴ ق، به خط شکسته نستعلیق، نسخه مصحح، قطع وزیری کوچک. «ش ۱۰۶۰۶ م»

۲۲. انوار الهدایة، به عربی، در فلسفه شامل جبر و اختیار، مؤلف مجهول، قطع رقعی، خط نسخ. «ش ۱۰۶۰۰ م»

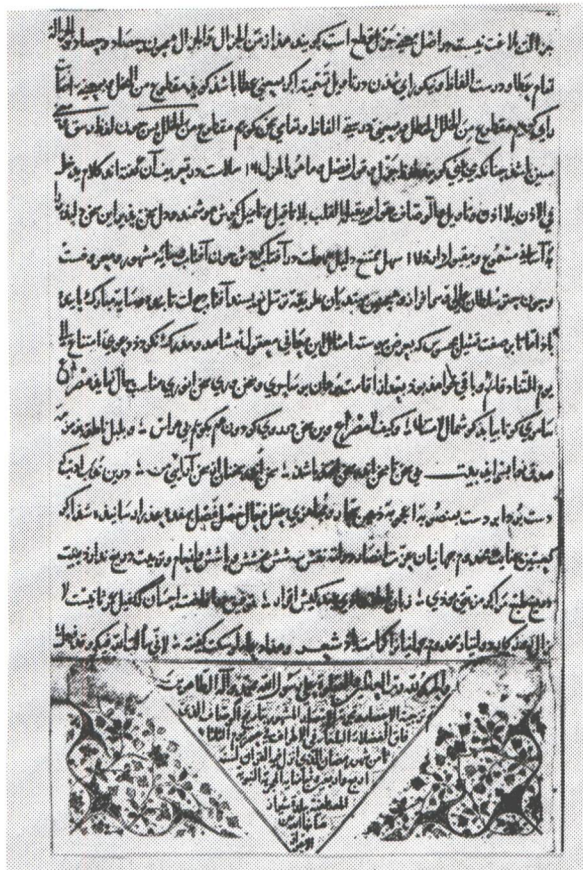
۲۸. تاریخ شمشیرخانی و یا تاریخ دلگشای شمشیرخانی، به فارسی، تألیف میرزا توکل بیک حسینی، فرزند تولک بیک. فرزند تولک بیک این کتاب را مؤلف که خود واقعه‌نویس دربار شاهزاده دارا شکوه «۱۰۲۴ - ۱۰۶۹ ق» بوده، با نثری آمیخته به خود ابیات شاهنامه فردوسی را برای محمدحیات شمشیرخانی حاکم غزنین «۱۰۶۳ - ۱۰۶۹ ق» نگاشته است. در دیباچه کتاب آمده که این اثر گزیده‌ای است از بخشهای شاهنامه که به نثر درآورده شده است. مؤلف این خلاصه، شاهنامه را در بیست و ششمین یا بیست و هفتمین سال سلطنت شاه جهان توأم با هجونامه ساختگی به انجام رسانده است. شرق شناس انگلیسی با نام جی. اتکینسن (J. Atkinson) همین خلاصه را به نام شاهنامه فردوسی به سال ۱۸۳۲ م در لندن به انگلیسی ترجمه و چاپ کرده است. کتابت نسخه موجود در جمعه ۱۱ رمضان سال ۱۲۶۴ به خط نستعلیق محمدعلی بن ملا نادعلی چشمه‌ای. نسخه بسیار نفیس و تاکنون چاپ نشده است، قطع رحلی. «ش ۱۱۰۴۰»

۲۳. بازنامه ناصری، در علم شکار و طبیعت، به فارسی، تألیف شاهزاده تیمور میرزا ولد حسین علی میرزا فرمانفرما ابن فتح علی شاه قاجار. این اثر را مؤلف در عصر ناصرالدین شاه قاجار و به نام وی نگاشته است، نسخه نفیس و نایاب که نامش در منابع موجود از جمله الذریعة نیامده است، کتابت اواخر سده ۱۳ ق، به خط نستعلیق خوش. «ش ۱۰۸۲۷ م»

۲۹. تبیان الاوقات، به عربی، در هندسه و ریاضیات و هیئت، تألیف محمدحسین بن الله وردی اردبیلی، نسخه نفیس و چاپ نشده، در منابع موجود نامش نیامده است، مقابله و تصحیح شده است، خط نسخ دارای اشکال هندسی و نجومی زیبا، کتابت سده ۱۲ ق، خط نستعلیق، قطع وزیری بزرگ، «ش ۱۰۸۷۸ م»

۲۴. بحر الحقایق، به فارسی، از عبدالصمد همدانی، کتابت در

۳۰. تجزئة الأمصار و ترجمة الأعصار، معروف به تاریخ و صاف و یا وصف الحضرة، ج ۴ و ۵، فارسی، تألیف خواجه عبدالله بن فضل الله بن عبدالله یزدی که به سال ۷۱۱ ق به نام عطا ملک بن بهاء الدین جوینی آن را نگاشته است، مؤلف آن را به پنج بخش تقسیم نموده، این نسخه بسیار نفیس و ارزشمند در ۸ رمضان سال ۸۴۴ ق از روی نسخه مورخ ۷۱۲ ق در شهرستان سبزوار کتابت شده است. در برگ پایانی بخش ۴ این نسخه تاریخ کتابت سال ۷۱۲ ق آمده و حال آنکه نادرست است و کتابت دقیقاً همان سال ۸۴۴ ق صحیح می باشد. و چون کاتب نسخه از روی نسخه مورخ ۷۱۲ ق کتابت کرده و در پایان بخش ۴ تاریخ کتابت خود را نیاورده است منشأ اشتباه گردیده است، دارای دو سرلوح زیبای مرصع سبک تیموری، صفحات مجدول، عناوین با آب طلا یا شنگرف، قطع وزیری، خط نسخ خوش، این نسخه قبلاً در کتابخانه مرحوم آیت الله میرزا علی ثقة الاسلام تبریزی شهید بوده است. آن مرحوم کتابخانه بسیار نفیسی داشته و این جانب موفق شدم در چند مرحله بیشترین نسخه های نفیس آن را برای این کتابخانه بزرگ خریداری نمایم. مرحوم ثقة الاسلام خود دارای چند تألیف است از جمله کتاب بزرگ مرآة الکتب که براساس نسخه های اصل موجود در این کتابخانه بزرگ تاکنون ۵ جلد آن به کوشش زنده یاد مرحوم حجت الاسلام و المسلمین محمد علی حائری خرم آبادی چاپ و منتشر شده است. «ش ۱۰۶۷۸ م»

تجزئة الأمصار

دهه نخست سال ۱۲۳۳ ق به پایان برده است، نسخه در حیات مؤلف روز جمعه ۱۶ جمادی الاول سال ۱۲۶۹ ق کتابت و از سوی محمد صالح به میرزا محمد ولی قاجار هدیه شده است. خط نسخ خوش، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۰۲ م»

۳۳. تحفة الباکین فی مصیبة آل طه و یاسین، جلد اول مجموعاً شامل یکصد مجلس، به عربی، تألیف قاسم بن سعید جیلانی تهرانی کربلائی، نسخه اصل به خط نستعلیق مؤلف در سده ۱۳ ق، نفیس و تاکنون چاپ نشده است، قطع وزیری. «ش ۱۰۸۴۰ م»

۱. همان گونه که در گزارشهای قبلی در این فصلنامه یادآور شدم، آن مرحوم کتابخانه بسیار مفصل و نفیسی بالغ بر ده هزار نسخه خطی داشته و پس از درگذشت وی این مجموعه بین ورثات تقسیم شد و بازماندگان نسخه ها را به تدریج به فروش رساندند. خوشبختانه این جانب از چهل سال و اندی قبل تاکنون موفق شدم بخشی از نسخه های نفیس آن را از نوادگانش که دو تن آنان قبلاً در قم می زیستند و از فضایی حوزه و به نام آقایان کشفی و بروجردی شهرت داشتند، برای این کتابخانه بزرگ خریداری نمایم. در اینجا سزاوار است از استاد و دوست دیرین و خاله زاده ام، آیت الله سید مهدی لاجوردی قمی، که چند سالی برای خرید نسخه های خطی این کتابخانه به ویژه کتابخانه یادشده این جانب را یاری می دادند، سپاسگزاری نمایم.

۳۱. تحفة الابرار، ج ۱، به فارسی، در حکایات غریبه و برخی از منبّهات لطیفه و بخشی از مسائل شرعی، تألیف محمد بن جعفر بن محمد علی بن محمد باقر اصفهانی بهبهانی کرمانشاهی، مشهور به جابری، از علمای سده ۱۳ ق، این جلد را به سال ۱۲۴۸ ق تألیف کرده است، کتابت این نسخه سال ۱۲۶۸ ق در حیات مؤلف، تاکنون چاپ نشده است. نسخه قبلاً در کتابخانه مرحوم حاج سید ریحان الله موسوی به سال ۱۳۱۹ ق قرار داشته است،^۱ خط نسخ خوش، همچنین در سال ۱۲۶۹ ق در تملک حاج محمد علی بن فتح علی شاه قاجار بوده که خط وی در پشت برگ آغازین مشهود است، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۹۵ م»

۳۲. تحفة الابرار، ج ۲، تألیف محمد بن جعفر بن محمد علی بن علامه کلّ آقا محمد باقر بهبهانی، این جلد را مؤلف در

۴۱. ترجمه فارسی رساله طهارت و صلاة و زکوة علامه مجلسی. از محمود بن حاج محمد، کتابت ۱۷ ذی‌الحجه سال ۱۲۸۴ ق، به خط نسخ زیبا، قطع وزیری. «ش ۱۰۷۹۳ م»

۴۲. ترجمه فارسی کتاب بحرال معارف آخوند ملا احمد همدانی، در مواعظ، مترجم ناشناخته، نسخه اصل به خط مترجم، کتابت اوائل سده ۱۴ ق، خط شکسته نستعلیق. «ش ۱۰۵۹۸ م»

۴۳. ترجمه فارسی کتاب تظلم الزهراء، اصل عربی از آقا رضی قزوینی، ترجمه فارسی از محمدتقی بن عبدالوهاب قاضی قزوینی، نسخه نفیس و نایاب و چاپ نشده و در منابع موجود نام آن نیامده است، کتابت سده ۱۳ ق، خط نستعلیق خوش، ۳۰۰ صفحه، قطع رحلی. «ش ۱۰۸۶۳ م»

۴۴. ترجمه و تفسیر قرآن کریم، به فارسی، از مرحوم آیت‌الله حاج سید زین‌العابدین امام جمعه وقت قم در سده ۱۳ ق در عصر قاجار و از نوادگان دختری مرحوم میرزای قمی صاحب قوانین الاصول، همچنین از نوادگان پسری سید ابوطالب داماد میرزای قمی. مؤلف این تفسیر از علمای بزرگ قم و نوادگانش هم اکنون به فامیلهای میرزایی، ابوطالبی، سید فاطمی و ... معروف می‌باشند. این نسخه به خط نستعلیق خوش با متن قرآن و زیرنویس و تفسیر فارسی در سده ۱۳ ق کتابت شده و تاکنون چاپ نشده است، قطع جانمازی و قطور. «ش ۱۰۹۸۴ م»

۴۵. التصیف فی التصریف، به عربی، از میرزا محمد قمی مشهدی، کتابت سال ۱۱۱۳ ق، به خط نسخ عبدالوهاب بن حاجی محمدصادق کاشانی، برگ آغازین افتاده، نسخه مصحح، قطع جیبی. «ش ۱۰۶۲۳ م»

۴۶. ترویج الارواح فی تهذیب الصحاح، به عربی، از محمود بن احمد زنجانی، کتابت سال ۱۱۱۹ ق، به خط نسخ عبدالصانع بن محمدصادق سبزواری، نسخه مصحح، قطع رحلی کوچک. «ش ۱۰۷۵۷ م»

۴۷. تعلیق بر کتاب خلاصه الحساب شیخ بهائی، به عربی، از عبداله‌اشم بن زین‌العابدین، نسخه نفیس و چاپ نشده، به خط مرحوم آیت‌الله شیخ عبدالله مامقانی نجفی^۲ مؤلف کتاب

۳۴. تحفة الباکین فی مصیبه آل‌طه و یاسین، جلد دوم، به عربی، از قاسم بن سعید جیلانی تهرانی کربلایی، نسخه اصل به خط مؤلف در سده ۱۳ ق، نفیس و تاکنون چاپ نشده است، قطع وزیری. «ش ۱۰۸۴۱ م»

۳۵. تحفة الرضویة، به فارسی، در معجزات و تواریخ و آداب زیارت و ذکر کرامات حضرت علی بن موسی الرضا علیه‌السلام، تألیف ملا نوروز علی بن محمد باقر بسطامی، متوفی به سال ۱۳۰۹ ق، این کتاب چاپ و منتشر شده است، لیکن این نسخه از لحاظ خط و هنر تذهیب بسیار نفیس می‌باشد، صفحات مجدول، خط نسخ یکی از خوشنویسان عصر قاجار، کتابت اواخر سده ۱۳ یا اوائل سده ۱۴ ق در حیات مؤلف، صفحه نخست دارای سرلوح مرصع زیبا، قطع رقی کوچک پالتویی، ۲۰×۱۲/۵ س. «ش ۱۰۹۸۷ م»

۳۶. التحفة الشاهیه، به عربی، در هیئت و اخترشناسی، تألیف قطب‌الدین محمود بن مسعود شیرازی، نسخه بسیار مهم و ارزشمند که تاکنون چاپ نشده و نامش در منابع موجود از جمله الذریعه نیامده است. کتابت سده ۱۱ ق، دارای اشکال نجومی و دوائر و جداول زیبا با سنگرف، نسخه کامل بدون افتادگی، خط نستعلیق خوش، این نسخه نفیس در تملک چند تن از بزرگان بوده است از جمله مرحوم آیت‌الله میرزا علی علیاری تبریزی به سال ۱۲۷۸ ق در نجف اشرف، قطع رقی کوچک. «ش ۱۰۸۴۲ م»

۳۷. تحفة المجاور، به فارسی، در زیارات مراقد ائمه اثنا عشر علیهم‌السلام، تألیف محمدکاظم بن محمد شفیع هزارجریبی. کتابت سال ۱۲۳۴ ق در حائر حسینی «کربلا»، نسخه مصحح، قطع جیبی. «ش ۱۱۰۳۵ م»

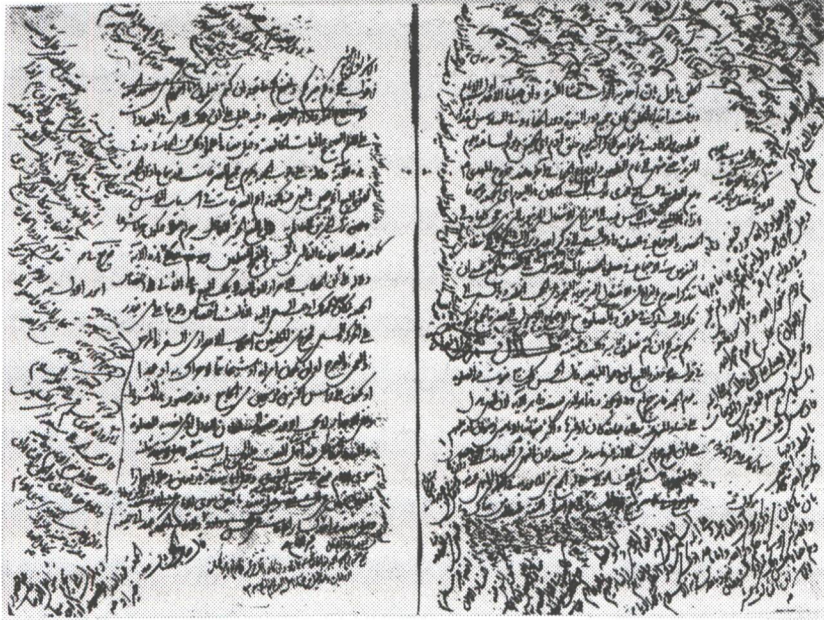
۳۸. تذکرة الاخوان، به فارسی، در تصوف و عرفان، تألیف شیخ جعفر برزوک^۱ کاشانی نعمت‌اللهی، نسخه اصل به خط مؤلف در ۴۵۵ صفحه، خط نستعلیق، تاکنون چاپ نشده، قطع جانمازی. «ش ۱۰۹۹۱ م»

۳۹. ترجمه الفاظ ادویه، به فارسی، از نورالدین محمد عبدالله حکیم عین‌الملک شیرازی، کتابت سده ۱۱ ق. به خط نستعلیق، نسخه مصحح، قطع رقی پالتویی، «ش ۱۰۶۱۶ م»

۴۰. ترجمه ترکی روضة الشهداء معروف به حدیقة السعداء، از ملا محمد بغدادی شاعر معروف به فضولی، متوفی به سال ۹۶۳ ق، کتابت سده ۱۱ ق، به خط نسخ، نسخه نفیس مجدول و مصحح، قطع رحلی. «ش ۱۱۰۰۹ م»

۱. برزوک، از روستاهای بیلاقی و باصفای اطراف کاشان است.

۲. آیت‌الله شیخ عبدالله مامقانی از مشایخ اجازه روایتی پدر بزرگوارم مرحوم آیت‌الله العظمیٰ مرعشی نجفی رحمت الله علیه می‌باشد، اجازه ایشان را در کتاب المسلسلات فی الاجازات در دو جلد شامل اجازات کتبی علمای اسلام به مرحوم پدرم آورده‌ام. این کتاب در دو جلد سالها قبل چاپ و منتشر شده است.

تفسیر سورة الجمعة

رجال که در سال ۱۳۰۷ ق آن را کتابت کرده است. تألیف کتاب حاضر سال ۱۳۰۴ ق است، خط نستعلیق، قطع رقی. «ش ۱۰۹۵۷ م»

۴۸. تعلیقہ بر کتاب الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة، ج ۱، به عربی، شامل کتاب طهارت، تألیف محمد نصیر بن احمد بن محمد مهدی نراقی، کاشانی فرزند مرحوم ملا احمد نراقی، نسخه نفیس و چاپ نشده، کتابت سده ۱۳ ق، خط نسخ، قطع رحلی کوچک.

«ش ۱۰۹۵۱ م»

۴۹. تعلیقہ بر کتاب الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة، ج ۴، از همان

۵۰. تعلیقہ بر کتاب المشاعر مآصدرا، به عربی، از احمد بن محمد ابراهیم، کتابت پنجشنبه ۲۸ جمادی الآخرة سال ۱۲۶۷ ق، به خط نسخ عالی صادق بن محمد الرونیزی، صفحات مجدول، دارای کمند، قطع رقی متوسط. «ش ۱۰۹۲۳ م»

۵۱. تفسیر جوامع الجامع، به عربی، تألیف ابوعلی فضل بن حسن بن فضل طبرسی، نسخه کهن مورخ سده ۱۰ ق، مصحح، قطع رحلی. «ش ۱۰۷۱۹ م»

۵۲. تفسیر روح الجنان و روض الجنان^۱، به فارسی، از ابوالفتوح رازی، نسخه بسیار نفیس و کهن، مورخ سده ۷ ق، خط نسخ مُعرب با زیرنویس فارسی، مصحح، برگهای آغاز و انجام افتاده، قطع رحلی. «ش ۱۰۶۵۹ م»

۵۳. تفسیر سورة الجمعة^۲، به عربی، از مآصدرا شیرازی (صدرالمتألهین)، نسخه بسیار نفیس اصل به خط نستعلیق مآصدرا، بخشی دیگر از این تفسیر که آن نیز نسخه اصل می باشد در این کتابخانه بزرگ موجود می باشد، قطع رقی کوچک. «ش ۱۰۵۷۵ م»

۱. دو نسخه بسیار کهن دیگر از این تفسیر در کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی^{رحمته} موجود می باشد که یکی از آنها به سال ۵۹۵ ق کتابت شده است. این نسخه بسیار کهن را بیش از سی سال قبل در شهرستان قزوین برای این کتابخانه بزرگ خریداری نمودم.
۲. چند نسخه دیگر از آثار مآصدرا که اصل و به خط ایشان است، در این کتابخانه بزرگ موجود می باشد.

تفسیر روح الجنان و روض الجنان

مؤلف، شامل کتاب الاجاره و النکاح، خط نسخ، کتابت سده ۱۳ ق، قطع رحلی کوچک. «ش ۱۰۹۵۲ م»

۵۴. تفسیر سوره حمد، به عربی، از حاج سید حسین نوری بروجردی از علمای سده ۱۳ ق، کتابت سده ۱۳ ق به خط نسخ خوش، نسخه نایاب و تاکنون چاپ نشده و در منابع موجود نام آن نیامده است. قطع رحلی، ۲۱۰ صفحه، برگ پایانی افتاده است. «ش ۱۰۸۶۴ م»

۵۵. تفسیر سوره و الضحی، به عربی، مؤلف ناشناخته، کتابت سده ۱۲ ق، خط نسخ ممتاز، عناوین با آب طلا، این نسخه در ترکیه عثمانی کتابت شده و جلدسازی آن نیز در ترکیه صورت گرفته است، در پشت برگ آغازین تملک حاج محمد امین واعظ مسجد جامع ایاصوفیه در استانبول به سال ۱۱۸۳ ق آمده است. قطع رقی. «ش ۱۰۹۱۲ م»

۵۶. تفسیر قرآن، به عربی، از فرات بن ابراهیم کوفی، کتابت سال ۱۰۸۷ ق، به خط نسخ عالی احمد بن محمد لاری، نسخه مصحح، قطع رقی پالتویی. «ش ۱۰۷۶۳ م»

۵۷. تفسیر الکشاف، به عربی، از جارالله محمود بن عمر زمخشری، نسخه بسیار کهن و نفیس، کتابت سده ۶ ق بین سالهای «۵۶۰ تا ۵۹۰ ق»، نسخه مصحح، با حاشیه‌نویسی فراوان، برگهای آغاز و انجام افتاده، قطع خستی. این نسخه یکی از کهن‌ترین نسخه‌های خطی موجود این تفسیر می‌باشد. «ش ۱۰۶۹۷ م»

۵۸. تفسیر الکشاف، از زمخشری، نسخه بسیار کهن و نفیس مورخ نیمه دوم سده ۷ ق، در پشت برگ آغازین این مطالب به خط جمال فسوی آمده است: قد انتقل هذا الكتاب المستطاب بالهبة الشرعية إلى افقر عباد الله واحوجهم إلى رحمة الله الملك المتعال ابن شاه محمد جمال الفسوی والانتقال المذكور فی يوم الخميس ۲۶ شهر شوال ختم بالخیر والاقبال سنة ۱۰۴۵ ق و هذا بعد فتح قلعة الايروان بیومین و يوم الفتح يوم الثلاثاء ۲۴ من الشهر المذكور و امر بمحاصرة الحصار المذكور السلطان العادل خلف اولاد سید المرسلین صلی الله علیه و آله المظفر المنصور من عند الله السلطان شاه صفی الحسینی خلد الله لجلاله الاعلی علی رؤوس الشیعة و ابد دولته و خذل اعداءه يوم الاربعاء خامس شهر رجب المرجب سنة ۱۰۴۵ ق و فتح حصار المذكور فی اليوم المقدم بطریق المصالحة و هذا بعد موت مرتضی پاشا باثنتی عشر یوماً و هب لی و هو صاحب الباشا لعنة الله تعالی و الحمد لله رب العالمین. «ش ۱۰۵۷۲ م»

تفسیر الکشاف، کتابت سده ششم قمری

۵۹. تفسیر الکشاف، از زمخشری، به عربی، نسخه نفیس و کهن مورخ نیمه، نخست سده ۸ ق، خط نسخ، قطع وزیری، این نسخه آن گونه که در پشت برگ آغازین آمده، به سال ۷۶۸ ق در شهر خیوه^۱ به علی بن الحافظ هدیه شده است. «ش ۱۰۵۷۰ م»

۶۰. تفسیر الکشاف، از زمخشری، مورخ سده ۹ ق، خط نسخ، قطع وزیری بزرگ. «ش ۱۰۵۳۷ م»

۶۱. تفسیر یوسفیه، به فارسی و عربی، مؤلف ناشناخته، کتابت سده ۱۳ ق، نسخه مصحح، قطع رحلی. «ش ۱۰۶۹۵ م»

۶۲. تفصیل حالات حاج غلام رضا مشتاق علی شاه شیرازی، از اقطاب صوفیه، به فارسی، تألیف میرزا علی اکبر فیض

۱. شهر خیوه در استان خوارزم در جمهوری ازبکستان قرار دارد. این جانب در یکی از سفرهایم به آن کشور از این شهر تاریخی بازدید نمودم و گزارش مشروح آن را در فصلنامه میراث شهاب آورده‌ام. شهر خیوه ظاهراً دارای یکصد مدرسه علمی اسلامی بوده و با کمال تأسف اکنون جز ۴ یا ۵ مدرسه که آنها نیز قابل استفاده نیستند، اثری از دیگر مدارس بر جای نمانده است.

تهرانی سنگلجی از علمای سده ۱۴ ق، مقيم تهران، کتابت سده ۱۴ ق، به خط نسخ و نستعلیق تحریری محمدرضا تهرانی ابن شیخ محمدصادق واعظ محلاتی مشهور به فاضل، نسخه مصحح دارای سرلوح ساده، قطع وزیری. «ش ۱۱۰۱۵ م»

۶۷. تنبیه الغافلین و تذکره العارفين، در ترجمه فارسی نهج البلاغه، از ملا فتح الله بن شکرالله شریف کاشانی، کتابت سده ۱۱ ق، به خط نسخ عالی، نسخه مصحح، قطع رحلی. «ش ۱۰۶۵۷ م»

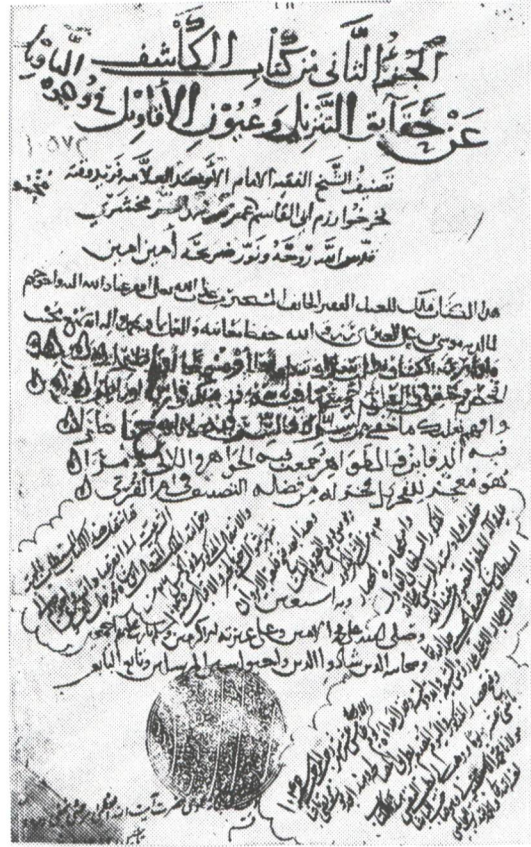
۶۸. تهذیب الاحکام، به عربی، از شیخ طوسی، مورخ سال ۱۰۶۷ ق، به خط نسخ عالی رمضان علی بن محمدعلی دارانی، نسخه را محمد امین فهیائی از آغاز تا انجام برای محمد سعید بن قاسم حسنی حسینی طباطبائی در شعبان سال ۱۰۷۷ ق مقابله و تصحیح کرده است، قطع رحلی. «ش ۱۰۶۰۲ م»

۶۹. جامع عبارات فی الخلافة و الوصایا و الولاية و مطاعن ابی بکر، به عربی، مؤلف ناشناخته، تاکنون چاپ نشده، نفیس و نسخه اصل به خط مؤلف از علمای سده ۱۱ ق، نام این کتاب در هیچ یک از منابع موجود نیامده است. این نسخه مدتی در کتابخانه مرحوم آیت الله حاج میرزا یحیی بن محمد شفیع اصفهانی از علمای بزرگ اصفهان در سده ۱۳ ق بوده و خود کتابخانه نفیسی داشته و این جانب در چند مرحله بخشی از نسخه های نفیس آن را برای این کتابخانه بزرگ خریداری کرده ام. آن مرحوم موفق به شناخت مؤلف این کتاب نشده است. دستخط ایشان در پشت برگ آغازین آمده است، کتابت در سده ۱۱ ق، خط نسخ، قطع وزیری. «ش ۱۰۹۵۰ م»

۷۰. جلاء العیون^۲، به فارسی، درمورد بیماریها و جراحی و درمان چشم، مؤلف مجهول، از شاگردان مدرسه دارالفنون تهران در عصر ناصرالدین شاه قاجار که از دروس استادان خود حکیم پولوک و حکیم شالمیر سود جسته است. کتابت ۹ جمادی الثانیة سال ۱۳۱۰ در دارالسلطنة اصفهان، به خط نستعلیق میرزا محمود حافظ الصحه کاشانی، قطع رقی. «ش ۱۱۰۴۲ م»

۱. میرزا علی اکبر فیض مدتی متولی مقبره فتح علی شاه قاجار در قم بوده و بیشترین آثار تألیفی وی در این کتابخانه بزرگ موجود می باشد. این جانب در چند مرحله بخش قابل توجه نسخه های خطی و آثار تألیفی او را از نوادگانش در قم برای این کتابخانه بزرگ خریداری نموده ام؛ از جمله: تذکره شعری قم، جنگ ادبی، وقایع قحطسالی قم، که به زودی با تحقیق دکتر جان گرنی استاد دانشگاه آکسفورد انگلستان چاپ و منتشر خواهد شد.

۲. جلاء العیون نام کتابی از تألیف علامه مجلسی است.

تفسیر الکشاف، کتابت سده هشتم قمری

قمی^۱ که مردی شاعر، مورخ و خوشنویس بوده و دارای تألیفات بسیاری است. در بخش پایانی این نسخه نیز تفصیل حالات ملا یوسف مظفرعلی شاه استرآبادی و حالات حاج میرزا علی نقی فیاض علی شاه ولد حاج محمدجعفر مجذوب علی شاه آمده است، نسخه اصل به خط مؤلف، نفیس و تاکنون چاپ نشده، کتابت سال ۱۳۰۶ ق، خط نستعلیق، قطع جیبی. «ش ۱۰۸۳۷ م»

۶۳. تقریرات اصول، به عربی، از محمدجواد شیروانی، نسخه اصل، به خط نستعلیق تحریری مؤلف در اوائل سده ۱۳ ق، قطع رقی. «ش ۱۰۷۰۰ م»

۶۴. تقریرات اصول فقه، به عربی، از مؤلف ناشناخته، کتابت سده ۱۳ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، قطع وزیری. «ش ۱۰۸۰۹ م»

۶۵. تقویم ترکی، نسخه کهن مورخ سده ۱۰ ق، مجدول و دارای جداول نجومی با سنگرف، قطع رحلی. «ش ۱۱۰۱۱ م»

۶۶. تلخیص الفلسفة فی اذاحة الجهل بالفسطة، به عربی، در ۳ فن، تألیف رضا قلی بن حسن مشهور به شریعت نوری

۷۱. جنگ، شامل احادیث قدسی و احادیث وارده از معصومین (علیهم‌السلام) در شرافت قم و قمیین، این مجموعه نفیس تماماً به خط ثلث عالی میرزا علی‌اکبر فیض قمی که مردی دانشمند، مورخ، شاعر و خوشنویس بوده در شعبان سال ۱۲۸۲ کتابت شده است، قطع رقعی. «ش ۱۰۸۳۲ م»

۷۲. جنگ اشعار عربی و ... شامل بخشی از دیوان اشعار جمال‌الدین محمد بن یوسف بن سالم معروف به تلغفری، و بخشی دیگر از اشعار حسام‌الدین عیسی بن سجز بن بهرام اربلی حاجری، کتابت سال ۱۰۸۹ به خط نسخ خوش، برگهای آغاز و انجام افتاده، نسخه مقابله و تصحیح شده، قطع جانمازی. «ش ۱۰۹۲۸ م»

۷۳. جنگ فارسی، شامل قصائد، خطب، دیباچه، قباله‌ها، قطعات و احکام دیوان همایونی فتح‌علی‌شاه قاجار، کتابت اواخر سده ۱۳ ق، خط نستعلیق خوش، قطع رقعی، این نسخه نفیس را تیمورخان اسفندیاری در نوروز سال ۱۳۳۵ ش در اصفهان به خسروخان صارم‌الملک هدیه کرده است. «ش ۱۰۹۰۷ م»

۷۴. جنگ فارسی، شامل برخی ادعیه و مطالب متفرقه تاریخی، به خط حاج ملا محمدباقر شوشتری، متوفی ۱۳۲۷ ق، وی از شاگردان مرحوم حاج ملاعلی خلیلی در نجف اشرف بوده و چندین تألیف دارد. این جانب افزون بر سی سال قبل برخی از آثار تألیفی ایشان را در شهرستان اهواز ضمن مجموعه‌ای از نسخه‌های خطی خاندان سید نعمت‌الله جزایری شوشتری برای این کتابخانه بزرگ خریداری نمودم. نسخه حاضر به خط نسخ مؤلف، مورخ نیمه نخست سده ۱۴ ق، قطع وزیری کوچک. «ش ۱۰۸۷۳ م»

۷۵. جنگ فارسی، در علم حروف و اوفاق، به ضمیمه رساله‌ای به فارسی از هرمس حکیم در اسرار و ضعف نیرنجات و خواص و منازل و اعمال آن و هر چه به کار است، خط نسخ، کتابت سده ۱۱ ق، برگهای آغاز و انجام افتاده، قطع جانمازی. «ش ۱۰۹۲۹ م»

۷۶. جنگ نفیس که حافظ ابراهیم معمار خاصه سلاطین عثمانی آن را نگاشته است، شامل مطالب جالب و سودمند، از جمله: پاسخ استفتاء از ابوالسعود، شرح سید محمد کفوی بر عبارت میر سید شریف. وقفنامه مورخ ۱۱۶۴ ق با امضای شهود بسیاری از عالمان. در صفحه ۷۷ این نسخه

تعریف الملة و الدین و الشریعة. حکایت ظریفه که از شعر انوری توضیح می‌دهد و بیت آن چنین است: «چرا به شعر مجرد مفاخرت بکنم / ز شاعری چه به آید جریر و اعشی را.» کتابت نسخه در نیمه دوم سده ۱۲ ق در ترکیه عثمانی، قطع وزیری. «ش ۱۰۹۴۵ م»

۷۷. جنگ نفیس، شامل مطالب سودمند تاریخی و ادبیات و ... به خط یکی از علمای سده ۱۳ ق که فعلاً نامش را فراموش کرده‌ام. قطع رحلی، خط نسخ و نستعلیق. «ش ۱۱۰۰۵ م»

۷۸. الجواهر السنية فی الاحادیث القدسیة، به عربی، از شیخ محمد بن حسن حرّ عاملی، کتابت سال ۱۰۵۰ ق در حیات مؤلف، قبل از آغاز تقریظی از نورالدین بن حاج نصرالله، و نیز شجره نسب شاه اسماعیل صفوی آمده است. این نسخه با نسخه اصل به خط مؤلف مقابله و تصحیح شده است، در چند موضع نیز حواشی به خط نورالدین بن حاج نصرالله نگاشته شده است، قطع وزیری خشتی بزرگ. «ش ۱۰۵۹۱ م»

۷۹. حاشیه التجرید، به عربی، از شیخ احمد شهاب‌الدین قاسم العبادی، این تجرید غیر از تجرید علامه حلی است. خط نسخ، قطع رقعی بزرگ، برگ آغازین افتاده. «ش ۱۰۵۲۹ م»

۸۰. حاشیه حاشیه الخلیلیة علی عدّة الاصول، به عربی، از ملا خلیل قزوینی، کتابت سال ۱۰۵۳ ق به خط نسخ در شهرستان قزوین، نسخه با نسخه اصل به سال ۱۰۸۰ ق در دارالمؤمنین طالقان توسط علاء‌الدین محمد طالقانی مقابله و تصحیح شده است. قطع رقعی. «ش ۱۰۷۹۴ م»

۸۱. حاشیه حاشیه الدوانی علی تهذیب المنطق، به عربی، از میرزا ابوالفتح بن محمد مشهور به میرمخدوم، کتابت نیمه شعبان سال ۱۱۱۷ ق، به خط نستعلیق علی بن احمد بن مسلم ... الاونی در شهر زنجان در مدرسه ملک فخرالدین، نسخه مصحح، قطع وزیری. «ش ۱۰۷۳۰ م»

۸۲. حاشیه الفوائد الضیائیة فی شرح الکافیة، به عربی، از عبدالغفور لاری، کتابت ۳ ربیع الاول سال ۱۰۵۵ به خط نستعلیق تحریری صادق بن باقر حسینی، نسخه مصحح، قطع جیبی پالتویی. «ش ۱۰۵۸۸ م»

۸۳. حاشیه کتاب الشفاء ابن سینا، به عربی، مؤلف ناشناخته، نسخه اصل به خط مؤلف، دارای قلم‌خوردگی بسیار، خط نستعلیق، قطع جانمازی قطور، نسخه چاپ نشده، نفیس. «ش ۱۰۹۲۷ م»

المبرقع ابن الامام محمد تقی ابن الامام علی بن موسی الرضا علیه السلام. این کتاب نفیس تاکنون چاپ نشده است، احتمالاً نسخه اصل به خط مؤلف، در ۳۰ برگ قبل از پایان کتاب فردی به نام علی اکبر بن فتح الله موسوی با اجازه فرزند مؤلف که مالک نسخه بوده، یک معجزه به معجزات کتاب افزوده است، خط نسخ، کتابت اوائل سده ۱۲ ق، قطع وزیری. «ش ۱۰۸۷۱ م»

۹۱. حدیقة السعداء به ترکی، از محمد بن سلیمان بغدادی معروف به «فضولی»، نسخه کهن مورخ ۱۱ صفر سال ۹۹۴ ق، به خط نسخ خوش احمد درستدل، قطع رقی. «ش ۱۰۸۵۰ م»
۹۲. حکمت عقل، به فارسی، از باقر بن زین العابدین طباطبائی جندقی، کتابت ۱۰ ربیع الثانی سال ۱۲۳۱ ق، خط نستعلیق، قطع جیبی. «ش ۱۰۶۲۷ م»

۹۳. خشية العلماء، به عربی، تألیف محمد بن مقیم بن شریف بن مقیم درزی بارفروشی مازندرانی، نسخه اصل به خط مؤلف، کتابت سده ۱۳ ق، خط نستعلیق، قطع جانمازی، این جانب با آثار علمی این عالم بزرگ و خاندان او که معروف به شریعتمدار بارفروشی است، آشنایی دارم، زیرا قبل از پیروزی انقلاب مجموعه نسخه‌های خطی این خاندان علمی را که مربوط به چند تن از علمای بزرگ آنان بود حسب الامر پدر بزرگوارم در سفر به شهرستان بابل از یکی از نوادگان آن خانواده برای این کتابخانه بزرگ خریداری نموده‌ام و بالغ بر سیصد نسخه خطی بود و برخی از آنها بسیار نفیس و کهن، از جمله نسخه بسیار کهن بصائر الدرجات صفار قمی است که در سال ۵۹۵ ق کتابت شده است. «ش ۱۰۹۲۲ م»

۹۴. خزائن الاسرار (خزانه الاسرار)، به فارسی، از محمد بن بهاء الدین قاری، کتابت سده ۱۳ ق، به خط نسخ خوش، نسخه مصحح، قطع رقی بزرگ. «ش ۱۰۶۰۹ م»

۹۵. خمسة نظامی، نسخه زیبا و هنری و کهن مورخ سده ۹ ق، خط نستعلیق عالی، صفحات چهارستونی و مجدول

۱. ایشان از علمای بزرگ شیعه و صاحب آثار علمی بسیار و از مشایخ اجازه روایتی مرحوم پدر بزرگوارم حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی علیه السلام بوده و اجازه وی را که به مرحوم پدرم داده بود، در جلد اول کتاب المسلمات فی الاجازات آورده‌ام. این کتاب دربرگیرنده تعدادی از اجازات کتبی اجتهاد و روایتی است که به مرحوم پدر عزیزم داده‌اند و اینجانب آنها را جمع‌آوری و در دو جلد منتشر نموده‌ام. نخستین جلد شامل تصاویر اجازات، و جلد دوم در زندگینامه مجیزین است.

۸۴. حاشیة المطول، به عربی، از ملا خسرو، نسخه کهن مورخ سده ۹ ق، خط نستعلیق، قطع جانمازی کوچک، برگ پایانی افتاده. «ش ۱۰۶۷۶ م»

۸۵. حاشیة معالم الاصول، به عربی، تانیمه مباحث عام و خاص، تخصیص عام به خاص و مقدم. مؤلف ناشناخته، کتابت سده ۱۲ ق، به خط نستعلیق، برگ پایانی افتاده، قطع جانمازی. «ش ۱۰۵۸۰ م»

۸۶. حاشیة مقدمة تحرير القواعد المنطقية، به عربی، از برهان‌الدین بن کمال‌الدین بن جنید، کتابت ذی‌حجه سال ۱۰۸۴، به خط نسخ خوش محمدحسین بن ملا عباس، قطع رقی پالتویی. «ش ۱۰۶۹۸ م»

۸۷. حاشیة منطق، به عربی، از عبدالرحیم رومی، نسخه نفیس و کهن مورخ رجب سال ۸۵۰، به خط نستعلیق، قطع رقی بزرگ. «ش ۱۱۰۳۲ م»

۸۸. حاشیة میر سید شریف بر حکمة العین، به عربی، نسخه نفیس و کهن مورخ سه‌شنبه ماه شعبان سال ۸۵۲ ق، ۳۶ سال پس از درگذشت مؤلف، خط نستعلیق، قطع رقی. «ش ۱۰۶۷۹ م»

۸۹. حاوی الفوائد من الكتب و الرسائل و المطالب، به عربی، مؤلف مجهول، نسخه اصل به خط مؤلف، این نسخه قبلاً در کتابخانه مرحوم آیت الله سید هبة‌الدین شهرستانی^۱ در کاظمین عراق قرار داشته و آن مرحوم فهرست این نسخه را در ایام جوانی به خط خودش در برگ قبل از آغاز نگاشته است. تاکنون چاپ نشده، نفیس، خط نستعلیق شکسته، کتابت اوائل سده ۱۴ ق، قطع وزیری کوچک. «ش ۱۰۶۳۹ م»

۹۰. جبل المتین فی معجزات امیرالمؤمنین علیه السلام، به فارسی، در معجزات ظاهری که پس از دفن حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام رخ داده است و شامل سیصد و پنجاه معجزه می‌باشد، تألیف سید شمس‌الدین محمد رضوی از علمای اواخر سده ۱۱ ق و نیمه نخست سده ۱۲ ق در اواخر دوره صفوی و از رؤسای خدام آستان قدس رضوی در مشهد مقدس، وی از اولاد موسی المبرقع و شجره نسب خودش را در مقدمه کتاب چنین آورده است: سید شمس‌الدین محمد بن محمد بدیع بن ابوطالب بن ابوالبقاء میثم بن ابوطالب بن عزیز بن محمد بن محمود بن محمد بن امیرباد بن حسن بن علی بن ابوالفتوح بن عیسی بن ابومحمد بن جعفر بن عیسی بن احمد بن محمد بن موسی

مذهب، عناوین آب طلا، برگهای آغاز و انجام افتاده، قطع رقی، متأسفانه این نسخه همچون هزاران نسخه خطی دیگر از تعرض دزدان فرهنگ و اندیشه و سارقان بی‌هویت مصون نمانده و سرلوح مرصع عالی تیموری آن را با تیغ جهل بریده‌اند، غافل از آنکه سرلوح جدا از نسخه هیچ ارزش و اعتبار ندارد. خداوند اینگونه سارقان فرهنگ و هنر را به عذاب الهی گرفتار سازد. «ش ۱۰۹۸۶ م»

۹۶. در بیان عند من له الايمان، به فارسی، در آیات و اخبار و وقایع ائمه اطهار علیهم السلام، از محمدرضا تهرانی معروف به فاضل ابن شیخ محمدصادق واعظ محلاتی، نسخه بسیار نفیس و اصل به خط نسخ و نستعلیق تحریری مؤلف در پنجشنبه ۱۴ جمادی الثانی سال ۱۳۹۷ ق، مصحح و دارای قلم خوردگی، قطع وزیری. «ش ۱۱۰۱۴ م»

۹۷. الدرّ الفرید فیما روی عن السبط الشہید، به عربی، احتمالاً از میرزا علی بن محمدحسین حسینی شهرستانی مرعشی حائری متوفی ۱۱ رجب سال ۱۳۳۴ ق، کتابت ۲۱ جمادی الثانیة سال ۱۳۴۱ ق، به خط نسخ خوش تفرشی الطادی (؟)، قطع رقی کوچک. «ش ۱۰۸۸۴ م»

۹۸. دستور اللّغة^۱، به فارسی، از نطنزی، نسخه نفیس و کهن مورخ سال ۸۶۱ ق، خط نسخ، قطع وزیری بزرگ. «ش ۱۰۵۷۳ م»

۹۹. دفاتر الهموم، ج ۱، به فارسی، شامل یک مجموعه از مطالب مختلف تاریخی و غیر آن، تألیف عباس بن جبرئیل بن محمد بن محمد خان حسینی برغانی قزوینی از علمای سده ۱۳ ق، تألیف این جلد در سال ۱۲۸۱ ق به پایان رسیده است، کتابت سال ۱۲۸۸ ق در حیات مؤلف. این کتاب جمعاً در ۳ جلد بسیار بزرگ در قطع رحلی و بسیار قطور نگاشته شده و به صورت دانشنامه‌ای مفصل و تاکنون چاپ نشده است و آن را مؤلف در عصر ناصرالدین شاه قاجار تألیف کرده است. «ش ۱۱۰۰۷ م»

۱۰۰. دفاتر الهموم، ج ۲، به فارسی، تألیف عباس بن جبرئیل بن محمد بن محمد خان حسینی برغانی قزوینی، متوفی بعد از سال ۱۳۱۲ ق، این جلد نسخه اصل و تمام آن به خط مؤلف است که در روز چهارشنبه ۱۰ ربیع‌الثانی سال ۱۳۱۲ ق آن را به پایان برده است. خط نستعلیق، قطع رحلی بزرگ و بالغ بر ۹۰۰ صفحه، متأسفانه جلد

برگ پایانی دستور اللغة

سوم این کتاب به دست نیامد. تاکنون چاپ نشده است. «ش ۱۱۰۰۸ م»

۱۰۱. دلائل تسلسلات و اصالت وجود و ماهیت، به عربی، از آیت‌الله میرزا یوسف مجتهد تبریزی، نسخه اصل به خط مؤلف در نیمه نخست سده ۱۴ ق، تاکنون چاپ نشده، قطع وزیری کوچک. «ش ۱۰۸۵۶ م»

۱. نسخه‌های کهن این کتاب بسیار نایاب‌اند، و این نسخه از کهن‌ترین نسخه‌های موجود آن به‌شمار می‌آید، تا آنجا که به یاد دارم، نسخه‌های قبل از سده ۹ ق در هیچ کتابخانه‌ای وجود ندارد و چند نسخه خطی دیگر آن، که در این کتابخانه بزرگ موجود می‌باشد، در سده‌های ۱۱ ق به بعد کتابت شده‌اند. نسخه حاضر را این جانب با یک واسطه به ضمیمه چند نسخه خطی نفیس دیگر از دختر مرحوم فخرالدین نصیری امینی برای این کتابخانه بزرگ خریداری نموده‌ام. آن مرحوم یکی از مجموعه‌داران بزرگ و از نوادگان صدرافاضل بود. بخشی از نسخه‌های نفیس کتابخانه نصیری را این جانب در سال جاری و سال قبل، در چند مرحله، از فرزند ایشان خریداری کردم. ضمناً مجموعه‌ای بسیار نفیس شامل چند جلد بحار الانوار علامه مجلسی که نسخه اصل و به خط آن عالم بزرگوار می‌باشد، چند سال قبل از آن مرحوم برای این کتابخانه بزرگ خریداری کرده‌ام.

۱۰۲. دیوان اشعار عربی، از آیت‌الله میرزا یوسف مجتهد تبریزی از علمای اوائل سده ۱۴ ق و از شاگردان برجسته مرحوم شیخ محمد هادی تهرانی، کتابت اوائل سده ۱۴ ق در حیات مؤلف، به خط نسخ، مجموع اشعار این دیوان بالغ بر ۱۸۰۰ بیت می‌باشد، تاکنون چاپ نشده است، قطع رقعی. «ش ۱۱۰۴۵ م»

۱۰۳. دیوان اشعار فلکی شیروانی، به فارسی، کتابت سال ۱۰۲۰ ق، به خط نستعلیق عالی استاد محمد مؤمن عرب شیرازی، نسخه نفیس و هنری دارای یک سرلوح مرصع پرکار از سده ۱۱ ق، صفحات مجدول، عناوین به صورت کتیبه مرصع رنگین. دو مهر دایره‌ای مشکی بر پشت برگ آغازین نسخه آمده که مربوط به سلطان محمد قطب شاه^۱ می‌باشد. این نسخه ظاهراً در کتابخانه وی قرار داشته است. قطع ربعی ۱۲×۲۰ س. «ش ۱۰۸۸۱ م»

۱۰۴. دیوان فنائی، به ترکی ازبکی، از امیر علی شیر نوائی، کتابت سده ۱۰ ق، خط نستعلیق، قطع وزیری، برگ پایانی افتاده. «ش ۱۰۵۹۷ م»

۱۰۵. دیوان قاسمی، به فارسی، از علی بن نصر بن هارون بن ابوالقاسم حسینی نیریزی مشهور به قاسمی، نسخه نفیس و کهن مورخ شنبه ۱۷ شعبان سال ۸۸۷، به خط نستعلیق خوش، در هامش این نسخه اشعار حافظ شیرازی نیز نگاشته شده است، قطع رقعی. «ش ۱۱۰۵۰ م»

۱۰۶. الذخائر والاعلان فی آداب النفوس و مکارم الاخلاق، به عربی، مؤلف مجهول، نسخه نفیس و کهن و نایاب، مورخ ذی‌الحجه سال ۸۸۳، به خط نسخ حسن بن محمود، قطع رقعی کوچک خشتی. «ش ۱۰۶۳۵ م»

۱۰۷. ذخیره خوارزمشاهی، به فارسی، در طب، تألیف سید اسماعیل بن حسین حسینی جرجانی، متوفی ۵۳۱ یا ۵۳۵ ق، نسخه کهن، به خط نستعلیق قدیم محمدحسین بن حاج اکبر گنابادی در سال ۹۷۹ ق. مصحح، قطع وزیری. «ش ۱۰۶۰۳ م»

۱۰۸. ذخیره یوم‌الجزء فیما یجب علی كافة المکلفین من الاصول، به عربی، تألیف امیر معزالدین محمد بن ابوالحسن موسوی مجاور مشهد مقدس رضوی و از علمای سده ۱۱ ق. این نسخه نفیس تاکنون چاپ نشده و نسخه اصل به خط مؤلف می‌باشد، حواشی نیز به خط مؤلف با امضای «منه عفی عنه»، قطع وزیری. «ش ۱۰۸۳۹ م»

۱۰۹. ذکر اسامی و انساب ائمه معصومین علیهم‌السلام، به فارسی، از آیت‌الله میرزا یوسف مجتهد تبریزی، نسخه اصل به خط مؤلف در نیمه نخست سده ۱۴ ق، تاکنون چاپ نشده، قطع رقعی. «ش ۱۰۸۵۷ م»

۱۱۰. کتاب الرجال، به عربی، از حسن بن علی بن داود حلی از دانشمندان نیمه دوم سده ۷ ق، نسخه نفیس و مصحح مورخ محرم سال ۱۰۹۶ ق به خط نسخ زیبای محمدامین، این نسخه قبلاً در کتابخانه شخصی مرحوم آقا میرزا منشی مرحوم آیت‌الله حاج میرزا حسین نوری طبرسی مؤلف مستدرک الوسائل بوده و خود کتابخانه نفیسی داشته و این جانب حدود سی سال قبل بیشترین نسخه‌های نفیس و کهن آن را از مرحوم آیت‌الله سید احمد مشرف قمی^۲ از نوادگان آن مرحوم در قم برای این کتابخانه بزرگ خریداری نمودم و بر فراز صفحه پشت برگ آغازین هر یک از این نسخه‌ها عبارت «الحقیر آقا میرزا» آمده است. نسخه به خط نسخ زیبا، قطع ربعی ۱۱×۲۰ س. «ش ۱۰۹۸۵ م»

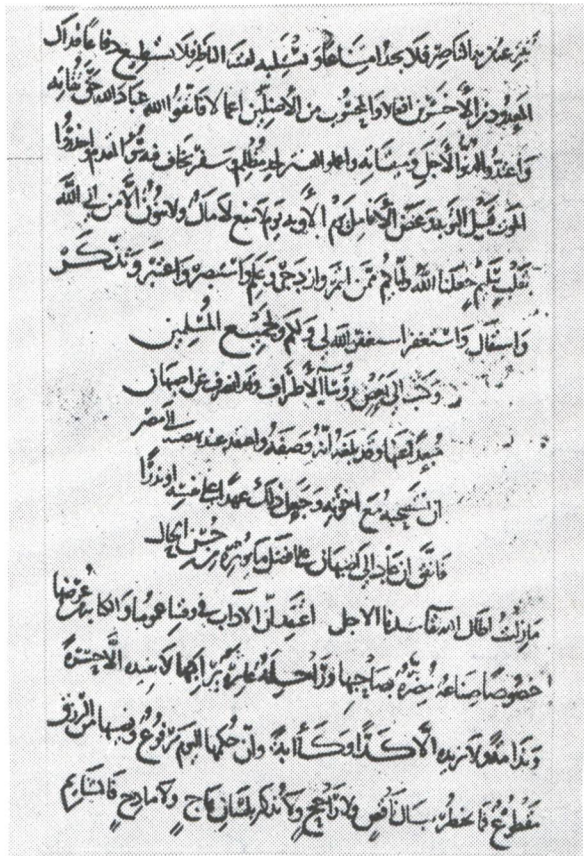
۱۱۱. رد فرقه ضالّه بایبه، به فارسی، مؤلف ناشناخته، کتابت اواخر سده ۱۳ ق، نسخه مصحح، خط نسخ خوش، قطع رقعی. «ش ۱۰۸۵۱ م»

۱۱۲. رسائل صابی، به عربی، نسخه بسیار کهن و نفیس و ارزشمند مورخ نیمه نخست سده ۶ ق که حدوداً بین سالهای ۵۲۰ تا ۵۵۰ ق کتابت شده است، برگهای آغاز و انجام افتاده است، خط نسخ، دو نسخه بسیار نفیس و کهن دیگر در این کتابخانه بزرگ موجود است که یکی از آنها به خط نوه

۱. وی از سلاطین شیعی قطب شاهی که در منطقه حیدرآباد هند در سده ۱۱ ق سلطنت کرده و قبور هفت تن از سلاطین آن سلسله هم اکنون در باغ بسیار بزرگی به نام هفت گنبد در حیدرآباد هند قرار دارد و این جانب در دومین سفرم به هند در بهمن ماه سال ۱۳۸۱ از آرامگاه آنان در آن باغ وسیع دیدن کردم. بر روی تمام قبور آنان سنگهای مشکی گرانبه از همان زمان قرار دارد و بر روی آنان جز نام متوفی، اسامی ائمه اطهار و چهارده معصوم علیهم‌السلام به خط ثلث زیبا حکاکی شده است.

۲. آن مرحوم به نمایندگی از سوی مرحوم آیت‌الله العظمی بروجردی سالها در شهرستان درود لرستان به ارشاد مردم آن دیار می‌پرداخت. این جانب بخشی از نسخه‌های بسیار نفیس ایشان را برای این کتابخانه بزرگ خریداری نمودم و بقیه را که نسخه‌های چندان قابل توجهی نبودند، مرحوم آیت‌الله سید عبدالعزیز طباطبائی برای کتابخانه امیرالمؤمنین علیه‌السلام در نجف اشرف خریداری نمودند و مشخص نیست بر سر نسخه‌های خطی آن کتابخانه در زمان حکومت صدام چه رفته است.

مؤلف به سال ۵۳۰ ق کتابت شده است. قطع نسخه حاضر
رقعی. «ش ۱۰۶۴۳ م»

رسائل صابی

۱۱۳. الرسالة السلطانية فی شرح کتاب النورانية، به عربی، در شناخت حقایق اعراب در قرآن کریم، تألیف حاجی بابا بن شیخ ابراهیم بن عثمان الطوسیوی، کتابت ۲۵ رجب سال ۱۰۱۲ ق، به خط نسخ سلیمان بن پروانه الموروی، صفحات مجداول، تاکنون چاپ نشده است، قطع جانمازی.
«ش ۱۰۹۸۲ م»

۱۱۴. رفع الخفاء علی ذات الشفاء، به عربی، در شرح منظومه ذات الشفاء در سیره نبی صلی الله علیه و آله و خلفا، تألیف ابن الحاج عارف (؟)، کتابت دوشنبه ۵ شعبان سال ۱۲۹۵ ق، به خط نسخ فضل‌الله الجانی الکستربی، قطع رقی. «ش ۱۰۸۹۲ م»
۱۱۵. روایح قدسیه، به فارسی، در سلوک، مؤلف ناشناخته، نسخه اصل به خط نستعلیق مؤلف در سال ۱۲۰۵ ق، دارای قلم خوردگی، قطع رقی. «ش ۱۰۹۸۸ م»

۱۱۶. روضة الاصول المفاخرة فی شرح الفصول النصیریه، به فارسی، از محمدباقر مشهور بن ابوالمفاخر بن ملک علی تونی،

کتابت سال ۱۱۱۶ ق، نسخه نفیس، دارای سرلوح کشمیری مرصع، صفحات مجداول، مصحح، قطع رقی پالتویی.
«ش ۱۰۷۰۲ م»

۱۱۷. ریاض الجنة^۱ فی احوال قائم الاثمة و ملاذ الامة و کاشف الغمة، به فارسی، مؤلف ناشناخته که از علمای سده ۱۳ ق بوده، در منابع موجود نام این کتاب نیامده است، نفیس و تاکنون چاپ نشده است، کتابت سده ۱۳ ق، خط نسخ خوش. «ش ۱۰۸۷۵ م»

۱۱۸. ریاض المتجهدين فی الصلوات الليلية و العبادات السریة، به فارسی، تألیف رضی‌الدین محمد بن محمد شفیع قزوینی معروف به آقا رضی قزوینی، این کتاب را در ۲۷ جمادی الثانیة سال ۱۰۷۹ ق به پایان برده است، کتابت اواخر سده ۱۱ ق، نسخه نفیس دارای یک سرلوح مرصع زیبا، صفحات مجداول و دارای کمند، خط نستعلیق ممتاز، قطع وزیری بزرگ. «ش ۱۰۸۷۹ م»

۱۱۹. زاد المسافین، به فارسی، در طب، از ملا محمد مهدی بن علی نقی شریف طبیب، کتابت سال ۱۲۳۷ ق، خط نسخ و نستعلیق، قطع رقی بزرگ. «ش ۱۰۷۰۳ م»

۱۲۰. زاد المسافین، به فارسی، در طب، از ملا محمد مهدی بن علی نقی شریف طبیب، کتابت حدود سال ۱۲۷۵ ق، به خط نستعلیق شکسته، قطع جیبی. «ش ۱۰۷۹۵ م»

۱۲۱. زهر الربیع لما فیہ من المقالید البدیع، ج ۱ و ۲، به عربی، تألیف سید نعمت‌الله جزایری شوشتری موسوی، کتابت شنبه ۶ جمادی الاولی سال ۱۲۷۰ ق. این نسخه در تاریخ ۱۳۴۰ ق در کتابخانه مرحوم آیت‌الله حاج شیخ

۱. ریاض الجنة نام کتاب بزرگ دیگری نیز می‌باشد که از تألیفات مرحوم میرزا محمدحسن زنوزی خونی است. این کتاب بسیار بزرگ در ۸ روزه تدوین شده و هر روزه در مورد یک موضوع خاص می‌باشد. نفیس‌ترین نسخه خطی موجود آن، که در قطع سلطانی و نسخه بسیار هنری مذهب و مرصع و بالغ بر یکهزار و هفتاد صفحه می‌باشد، در این کتابخانه بزرگ موجود است، و آن را این جانب قبل از پیروزی انقلاب با چند نسخه خطی دیگر در تهران برای این کتابخانه بزرگ خریداری نموده‌ام. یکی از روضه‌های آن درخصوص رجال و تراجم دانشمندان اسلامی است که جلد نخست آن از سوی واحد انتشارات این کتابخانه چاپ و منتشر شده و بقیه آن روضه که جمعاً در ۸ جلد خواهد شد، به تدریج منتشر می‌شود. فکر می‌کنم چنانچه تمام کتاب ریاض الجنة چاپ شود، بالغ بر ۳۰ جلد وزیری خواهد شد. این اثر دانشنامه‌ای است در موضوعات گوناگون، از جمله تاریخ اسلام و انبیا و اولیا، تاریخ ایران، رجال، تراجم، جغرافیا، تذکره شعرا.

است. نسخه اصل به خط مؤلف، مؤلف این کتاب شرحی نیز بر کتاب تجرید نگاشته است. نسخه نفیس و کهن و نایاب، خط نستعلیق، قطع ربعی ۲۰×۱۲ س. «ش ۱۰۹۳۵ م»

۱۲۸. شرح برخی از ابیات و قصائد دیوان خاقانی، افضل‌الدین عثمان بن علی، به فارسی، تألیف محمد بن داود بن محمد بن محمود شاداباری، کتابت ۱۱ رجب سال ۱۲۳۱ ق، این تاریخ کتابت مربوط به ۶ برگ آغازین و ۲۲ برگ پایانی نسخه است و بقیه برگها در سده ۱۲ ق کتابت شده است، خط نستعلیق خوش. «ش ۱۰۸۹۷ م»

۱۲۹. شرح چغمینی، به عربی، از قاضی زاده، نسخه نفیس و کهن مورخ ۱۴ شوال سال ۸۹۰ ق، به خط نسخ عبدالله بن عزیزالله حسن الحسینی که از روی نسخه‌ای دیگر به خط غیاث‌الدین جمشید کاشانی^۲ کتابت نموده است، قطع جیبی. «ش ۱۰۶۷۵ م»

۱۳۰. شرح دیوان المتنبی، به عربی، از عبدالرحمان البرقوقی، کتابت ربیع المولود سال ۱۲۶۲ ق، به خط نستعلیق خوش رفیع بن محمد علی اصفهانی، قطع رقیعی بزرگ. «ش ۱۰۸۸۰ م»

۱۳۱. شرح الشمسیه، به عربی، از مولی عبدالعلی بن محمد بیرجندی^۳، نسخه نفیس و کهن مورخ سال ۸۷۲ ق در حیات مؤلف، مصحح، تملک میرزا محمدطاهر بن ظهیرالدین میرزا محمد ابراهیم وزیر کل ولایت آذربایجان با مهر مربع وی به سال ۱۰۹۶ ق در پشت برگ آغازین نسخه آمده است. دارای سرلوح مرصع، برگها مجدول، قطع حمایلی پالتویی. «ش ۱۰۷۰۷ م»

۱. مرحوم آیت‌الله نهایندی، خود، کتابخانه نسبتاً خوبی داشته و پس از رحلت ایشان فرزند ارشدشان آقای فرید از علما و مدرسین حوزه قم نه تنها کتابهای پدرشان را به فروش نرسانید، بلکه تا توانست به آن افزود. متأسفانه پس از درگذشت آقای فرید، مشخص نیست که این کتابخانه به چه سرنوشتی دچار شده است.

۲. غیاث‌الدین جمشید کاشانی، از اخترشناسان و ریاضیدانان برجسته اسلامی است که سالها به دعوت الغریبک، از نوادگان تیمور، به سمرقند رفته و در ساخت رصدخانه الغریبک نقش اساسی داشته است.

۳. این جانب فهرست نسخه‌های خطی آثار علامه عبدالعلی بیرجندی را که در این کتابخانه بزرگ موجود می‌باشد، سال قبل به مناسبت همایش بزرگداشت ایشان که در شهرستان بیرجند برگزار گردید، جمع‌آوری و منتشر نمودم. متأسفانه این نسخه و نسخه بعدی که از آثار آن دانشمند بزرگ ایرانی است، در اختیار کتابخانه نبود. ان شاءالله در چاپ بعدی لحاظ خواهد شد.

علی‌اکبر نهایندی^۱ از علمای بزرگ مشهد مقدس و از مشایخ روایتی مرحوم پدر بزرگوارم بوده است. نسخه مصحح، خط نسخ عالی، قطع رحلی. «ش ۱۱۰۰۳ م»

۱۲۲. سفرنامه تفلیس، به فارسی، از میرزا تقی طبیب ابن محمد هاشم از کارکنان سفارت ایران در تفلیس گرجستان که در ۲۹ جمادی الاولی سال ۱۲۸۸ ق آن را آغاز نموده است. این سفرنامه را به دستور شاهزاده حشمت‌الدوله حمزه میرزا، سفیر کبیر ایران در روسیه، که برای ملاقات با الکساندر دوم امپراتور روس در زمان ناصرالدین شاه قاجار رفته بود، نگاشته است. نسخه نفیس و نایاب و چاپ نشده، در برگ پایانی یک نقشه جغرافیایی بسیار زیبا و رنگی دستی از منطقه انزلی و مرداب آن، که ظاهراً مربوط به همین سفرنامه می‌باشد، ترسیم شده است، نسخه اصل به خط مؤلف، قطع رقیعی. «ش ۱۰۸۲۶ م»

۱۲۳. سفیر العرش فی تفسیر آیه الكرسي، به عربی، تألیف ابانصر محمد بن صدر بن منصور بن صدر ملقب به صدر دوم، نسخه نفیس و تاکنون چاپ نشده. این کتاب را مؤلف در غزّه ذی حجه سال ۹۶۰ ق آغاز و در ۷ محرم سال ۹۶۱ ق در مدت ۳۷ روز به پایان برده است. نسخه در سه‌شنبه ۷ محرم سال ۱۰۸۹ ق به خط نسخ از روی نسخه اصل به خط مؤلف کتابت شده است، قطع رقیعی ربعی. «ش ۱۰۹۷۷ م»

۱۲۴. سفینه النجاة، به فارسی، تألیف اصغر بن محمد یوسف قزوینی، کتابت جمادی الثانیة سال ۱۲۶۱ ق، به خط نسخ و نستعلیق عالی، قطع رحلی. «ش ۱۰۸۵۵ م»

۱۲۵. سوانح اولیاء، به فارسی، در شرح احوال مشایخ صوفیه به‌ویژه سلسله چشتیه هند، مؤلف ناشناخته، کتابت اواخر سده ۱۲ ق، خط نستعلیق، صفحات مجدول، نام این کتاب در منابع موجود نیامده و تاکنون چاپ نشده است، قطع رقیعی کوچک. «ش ۱۱۰۰۶ م»

۱۲۶. شرح اشعار سیوطی، به عربی، نسخه هنری نفیس، دارای سرلوح مرصع عالی از عصر صفوی، عناوین با آب طلای ناب و لاجورد و سنگرف، صفحات مجدول زرین. کتابت سال ۱۰۵۵ ق به خط نستعلیق محمدصادق، قطع رقیعی بزرگ. «ش ۱۰۹۹۴ م»

۱۲۷. شرح الواح شیخ شهاب‌الدین سهروردی، از حاج محمود بن محمد نیریزی که در ۵ ربیع الثانی سال ۹۳۰ ق آن را نگاشته

۱۳۲. شرح الشمسیه، به عربی، از مولی عبدالعلی بن محمد بیرجندی، نسخه کهن دیگر، مورخ سال ۹۰۱ ق، به خط نسخ زیبای احمد بن علی بن ابوبکر فیض الصمد السرمدی، قطع حمایلی پالتویی. «ش ۱۰۷۰۸ م»

۱۳۳. شرح مقامات الحریری، به عربی، از احمد بن عبدالمؤمن بن عیسی بن موسی بن عبدالمؤمن القیسی الشریسی، متوفی ۵۱۹ یا ۵۵۷ ق، نسخه بسیار کهن و نفیس، کتابت اواخر سده ۹ ق، خط نسخ، برگهای آغاز و انجام افتاده است. ۱ قطع وزیری. «ش ۱۰۶۴۰ م»

شرح مقامات الحریری

۱۳۴. شرح کتاب المکاسب المحرمة شیخ انصاری، به عربی، از سید احمد بن حسین تفرشی، کتابت نیمه نخست سده ۱۴ ق، نسخه چاپ نشده، احتمالاً اصل به خط مؤلف، خط نستعلیق، قطع وزیری، «ش ۱۰۸۹۵ م»

۱۳۵. شرح مختصر الاصول لابن الحاجب، به عربی، احتمالاً تألیف شمس‌الدین محمد بن محمود آملی مؤلف کتاب نفاس الفنون، کتابت سده ۹ ق، برگ آغازین افتاده است. قطع رقعی کوچک خشتی، خط نستعلیق. «ش ۱۰۶۳۶ م»

۱۳۶. شرح منازل السائرین، به عربی، از کمال‌الدین عبدالرزاق کاشانی، نسخه نفیس که با یک واسطه از روی نسخه اصل به خط مؤلف در غرة ذی قعدة سال ۱۱۲۷ ق به خط محمد بن اسدالله کتابت شده است، در پشت برگ آغازین در یک صفحه کامل قبل از آن دستخط مرحوم میرحسینا قزوینی از علمای برجسته سده ۱۲ ق آمده است. قطع رقعی کوچک، خط نسخ. «ش ۱۰۹۵۶ م»

۱۳۷. شرح نظم البرهان یا ناظم البرهان، تألیف سید حسین بن امیر ابراهیم بن معصوم بن محمد فصیح بن امیر اولیاء حسینی قزوینی^۲، متوفی سال ۱۲۰۸ ق، استاد سید بحرالعلوم نجفی. نسخه نفیس و تاکنون چاپ نشده است. کتابت سال ۱۲۲۱ ق که عبدالعلی بن محمد ابراهیم یکی از نوادگان مؤلف نسخه را با نسخه اصل به خط مؤلف در سال ۱۲۲۴ ق مقابله و تصحیح کرده است. کاتب محسن بن محمد اسماعیل سمیرمی در سمیرم از توابع اصفهان. سال تألیف این کتاب ۱۱۹۵ ق. نسخه موجود جلد نخست کتاب است. قطع رحلی. «ش ۱۰۹۴۹ م»

۱۳۸. شرح وجیزه شیخ بهاء‌الدین عاملی، به عربی، تألیف محمدزمان بن کلب‌علی تبریزی، نسخه نایاب تاکنون چاپ نشده، کتابت سه‌شنبه ۲۸ رجب سال ۱۱۳۰ ق در تبریز، به خط نسخ محمد بن آقا محمد میرزا موسوی در مدرسه طالبیه تبریز، قطع ربعی ۲۰×۱۱ س. «ش ۱۱۰۰۰ م»

۱۳۹. الصحائف الالهیه، به عربی، در علم کلام، از شمس‌الدین سمرقندی، نسخه کهن و نفیس مورخ سده ۹ ق، دو نسخه بسیار کهن و نفیس مورخ اوائل سده ۸ ق در این کتابخانه بزرگ موجود می‌باشد. ۳ برگهای آغاز و انجام نسخه موجود افتاده است، خط نسخ، قطع رقعی کوچک. «ش ۱۰۹۹۲ م»

۱. متأسفانه برگهای زیادی از این نسخه افتاده و ناقص است.

۲. معروف به میرحسینا قزوینی. وی کتابخانه بسیار بزرگ و نفیسی داشته که نسخه‌های خطی آن بالغ بر هجده هزار جلد بوده است. پس از درگذشت وی، در طی بیش از دو سده، نسخه‌های آن به تدریج مفقود شده یا از بین رفته است. هم‌اکنون حدود پانصد نسخه آن باقی مانده است. خوشبختانه از حدود چهار سال قبل تاکنون موفق شدم در چند مرحله برخی از نسخه‌های بسیار نفیس و ارزشمند آن را که جزو کتابهای موقوفه نبوده است، از اشخاص و نوادگان ایشان برای این کتابخانه بزرگ خریداری نمایم.

۳. یکی از آنها به سال ۷۱۳ ق در مدرسه رشیدیة تبریز کتابت شده است.

برگ پایانی صحیفه سجادیه

پشت برگ آغازین صحیفه سجادیه

على بن السكون و تتبعاً ... عن اقصاه حسب الجهد الآ ما زاغ عنه النظر و حسر عنه البصر و ذلك في شهر ذى الحجة من سنة ثلاث و اربعين و ستمائة.»

«بلغت مقابلة مرة ثانية بخط السعيد محمد بن ادریس رحمه الله بحسب ما وصل اليه الجهد و ذلك في شهر ذى القعدة من سنة اربع و خمسين و ستمائة و كلّمنا على هامشها من حكاية سين و نسخة حسن فأنّه على ابن ادریس و كذلك جميع ما يوجد بين السطور و عليه سين فأنّه حكاية خطّه، و امّا ما كان نسخة بلا سين فمنها ما هو بخط ابن السكون و منها ما هو بخط ابن

۱۴۰. صحیفه سجادیه، نسخه بسیار نفیس و کهن و گران بها، این نسخه از روی یک نسخه کهن دیگر در ربیع الآخر سال ۸۵۳ ق کتابت شده است، در پشت برگ آغازین نسخه چنین نگاشته شده است: «صورة ما على الاصل و عليها النسخة التي بخط ابن السكون خط عميد الرؤسا رحمة الله تعالى قراءة صورتها هي: قرأها على السيد الاجل النقيب الاوحد العالم جلال الدين عماد الاسلام ابو جعفر القاسم بن الحسن بن محمد بن الحسن بن معية ادام الله علوه قراءة صحيحة مهذبة و رؤيتها له عن السيد بهاء الشرف ابى الحسن محمد بن الحسن بن احمد عن رجاله المسمين في باطن هذه الورقة و ابحتة روايتها عنى حسب ما وفتته عليه و حدوته له و كتب هبة الله بن حامد بن احمد بن ايوب بن على بن ايوب في شهر ربیع الآخر من سنة ثلاث و ستمائة و الحمد لله الرحمن الرحيم و صلواته و تسليمه على رسوله سيدنا محمد المصطفى و على آله الغر الميامين.»

در برگ پایانی نسخه نیز این مطالب آمده است: «صورة ما على الاصل الذى بخط الشيخ سديدالدين على بن احمد رحمه الله و نقل منه هذا الفرع نقلت هذه الصحيفة من خط

۱. این نسخه، از نفیس ترین نسخه های صحیفه سجادیه به شمار می آید. بحمدالله نسخه بسیار کهن دیگری از صحیفه سجادیه که به سال ۶۹۹ ق کتابت شده، در این کتابخانه بزرگ موجود می باشد، که در کتابخانه فرهاد میرزا معتمدالدوله عموی ناصرالدین شاه قاجار قرار داشته و خط وی نیز در پشت برگ آغازین نسخه مشهود می باشد. آن مرحوم آثار سودمندی تألیف کرده، از جمله کتاب مقام و کتاب ذبیل که هر دو چاپ شده است. و نیز کتابخانه بسیار نفیس و مهمی بالغ بر چند هزار نسخه خطی داشته و این جانب موفق شدم در طی مراحل بسیاری نسخه های نفیس آن را از ۳۵ سال قبل، از افراد مختلف برای این کتابخانه بزرگ خریداری نمایم.

۱۴۱. صفات المتقین، به فارسی، مؤلف ناشناخته، از علمای سده ۱۳ ق، خط نستعلیق، کتابت نیمه نخست سده ۱۳ ق، قطع رقی. «ش ۱۱۰۴۷ م»

۱۴۲. الصلوة، به عربی، از مرحوم آیت‌الله میرزا یوسف مجتهد تبریزی، نسخه چاپ نشده، خط نستعلیق مورخ سده ۱۴ ق، قطع رقی بزرگ. «ش ۱۰۵۹۹ م»

۱۴۳. صیغ العقود و الاقاعات، به عربی، مؤلف مجهول، نسخه کهن و هنری مورخ غره محرم سال ۹۴۸ ق، به خط نستعلیق خوش، صفحات مجدول، عناوین با آب طلا، صفحه نخست دارای سرلوح مرصع اصیل که همزمان با کتابت نسخه ترسیم شده است، قطع رقی کوچک. «ش ۱۱۰۰۱ م»

۱۴۴. عده الداعی و نجات الساعی، به عربی، از شیخ جمال‌الدین احمد بن فهد حلّی، کتابت سال ۹۸۹ ق، به خط نسخ خوش قاسم بن احمد بن محسن الحسینی، قطع رقی. «ش ۱۰۷۹۱ م»

۱۴۵. عرفان و تصوف، به عربی، مؤلف ناشناخته، نسخه کهن مورخ سده ۹ ق، خط نسخ، برگهای آغاز و انجام افتاده. «ش ۱۰۹۶۴ م»

۱۴۶. علاج الأسقام و دفع الآلام بعون الله الملك العلام، به فارسی، در علاج انواع بیماریها و آداب وارده آن از ائمه اطهار (علیهم‌السلام)، شامل مقدمه و بیست و چهار باب و خاتمه، مؤلف از علمای نیمه نخست سده ۱۲ ق و تا سال ۱۱۵۱ ق در قید حیات بوده است، کتابت ۱۸ رمضان سال ۱۲۶۶ ق، به خط نستعلیق علی‌اکبر بن محمد حسین بروجردی، قطع رقی. «ش ۱۰۸۹۱ م»

۱۴۷. علم تشریح، به فارسی، مؤلف ناشناخته، کتابت سده ۱۳ ق، به خط نستعلیق خوش، قطع رقی. «ش ۱۰۷۰۱ م»

۱۴۸. غایة الوصول و ایضاح السبل فی شرح مختصر منتهی الاصول لابن‌الحاجب، شارح ناشناخته، عربی، نسخه کهن مورخ نیمه نخست سده ۹ ق، خط نسخ، قطع جیبی خشتی قطور. «ش ۱۰۶۴۳ م»

۱۴۹. غایة الهدایة فی حاشیة الهدایة، حاشیه‌ای است بر کتاب الهدایة الاثریة قاضی کمال‌الدین حسین میبدی، به عربی، تألیف محمد بن حسن علمی^۱. نسخه چاپ نشده، خط نستعلیق، قطع رقی کوچک. «ش ۱۰۸۸۳ م»

ادریس رحمه‌الله. «صورة خط ابن‌ادریس مقابلته هی: بلغ العرض باصل خیر الموجود و بذل فيه الجهد و الطاقة الا ما زاع عنه النظر و حسر عنه البصر و كتب العبد محمد بن الفقیه ابراهیم ما یرتاج الیه سائلاً من الله تعالی بحرمة و جهة الکریم، و فضله العمیم و بحق اولیائه الطاهرین محمد و اهل بیته المعصومین و بحرمة من الهمه الله و آیاه و من ذعابها ان یمنّ علیه بجمیع ما سئل فیها و یعطیه رغبته و یصرف عنه ما طلب صرفه فیها بمتّه و کرمه و جوده و الحمد لله وحده و صلّی الله علی خیرته من خلقه محمد و آله.»

همچنین در هامش برگ پایانی نسخه این عبارت آمده است: «بلغت مقابلة و تصحیحاً بالنسخة المنقول منها فصحت بحسب الجهد الا ما زاع عنه النظر و حسر عنه البصر و ... ذلك فی شهر ذی‌الحجة من سنة ثلاث و اربعین و ستمائة و لله الحمد و المنة.» و نیز در پشت برگ پایانی نسخه در هامش، صورت خط شهید ثانی با این عبارات آمده است: «قوبلت هذه النسخة و ضبطت من نسخة شیخنا و مولانا السعید ابی‌عبدالله الشهید محمد بن مکی و تتبع ما فیها و علیها من الضبط و النسخ و الإعراب الا مواضع بصیرة تحقّق وقوعها سهواً علی الخطاء فضبطناها علی الصواب و هو كتب نسخته من خطّ الشیخ سدیدالدین علی بن احمد الحلّی رحمه الله و الشیخ سدیدالدین نقل نسخته من خطّ ابن‌السکون و قابلها بنسخة الشیخ محمد بن ادریس و کتبا علی هامشها من حکایة سین ... و نسخة فانه عن ابن‌ادریس و كذلك بین السطور، و اما ما کان نسخة بلا سین فمنها ما کان هو بخطّ ابن‌السکون و منها ما یكون بخطّ ابن‌ادریس رحمه الله و ذلك مرّات متعددة اولها سنة تاریخ الكتاب اعنی سنة ثلاثین و تسعمائة و الثانية سنة ... و الثالثة سنة اربع و خمسين و تسعمائة، انا الفقیر الی الله تعالی زین‌الدین بن علی بن احمد الشامی العاملی وفقه الله تعالی لطاعته و لدعائه و اعطاه ما اشملت علیه ...»

هذه صورة خط الشیخ زین‌الدین الشهیر بالشهید الثانی قدس الله سرّه و كتب بیده الفانیة العبد... محمد بن حسن الحسینی العینائی فی العشر الاول شهر ذی‌الحجة سنة سبعین و الف.» این نسخه با مشخصات یادشده دارای اهمیت فراوان می‌باشد، خط نسخ مُعرب زیبا، عناوین شنگرف، در پایان این صحیفه بخشی از کتاب الاحادیث القدسیة شیخ حرّ عاملی آمده است، قطع رقی کوچک. «ش ۱۰۸۴۴ م»

۱. در پشت برگ آغازین این نسخه، مؤلف کتاب شیخ بهاء‌الدین محمد بن حسن اصفهانی معروف به فاضل هندی دانسته شده، لیکن این گونه نیست.

۱۵۳. فضائل امیرالمؤمنین علی علیه السلام، به فارسی، نسخه نفیس و کهن مورخ سال ۸۸۸ ق در مشهد مقدس، به خط نسخ محسن خاتون آبادی، نسخه را کاتب در همان سال مقابله و تصحیح کرده است، قطع جیبی. «ش ۱۰۹۶۳ م»

۱۵۴. فضائل امیرالمؤمنین علی علیه السلام، به فارسی، مؤلف ناشناخته، کتابت ۱۱ رمضان سال ۱۲۴۵ ق، خط نستعلیق خوش، نسخه چاپ نشده، قطع رقعی. «ش ۱۰۸۹۶ م»

۱۵۵. فضائل و مناقب چهارده معصوم علیهم السلام، به فارسی، از شیخ حسن بن ملا علیرضا یزدی، شامل ۱۴ باب و هر باب در چند مجلس، نسخه چاپ نشده، کتابت سده ۱۳ ق، خط نسخ، قطع رقعی. ش ۱۰۵۸۶ م»

۱۵۶. فقه عامه، به عربی، ناشناخته، نسخه نفیس و کهن مورخ چهارشنبه ۴ صفر سال ۷۰۵ ق، به خط نسخ درشت مصطلح الدین بن محمد که در زمان کهنسالی خود کتابت کرده است. برگ پایانی افتاده، قطع بسیار بزرگ سلطانی. «ش ۱۰۶۴۶ م»

۱۵۷. فقه عامه، عربی، مؤلف مجهول، شامل کتاب صلاة، نسخه کهن مورخ اوائل سده ۹ ق، برگهای آغاز و انجام افتاده است، خط نسخ، قطع وزیر بزرگ. «ش ۱۰۶۴۲ م»

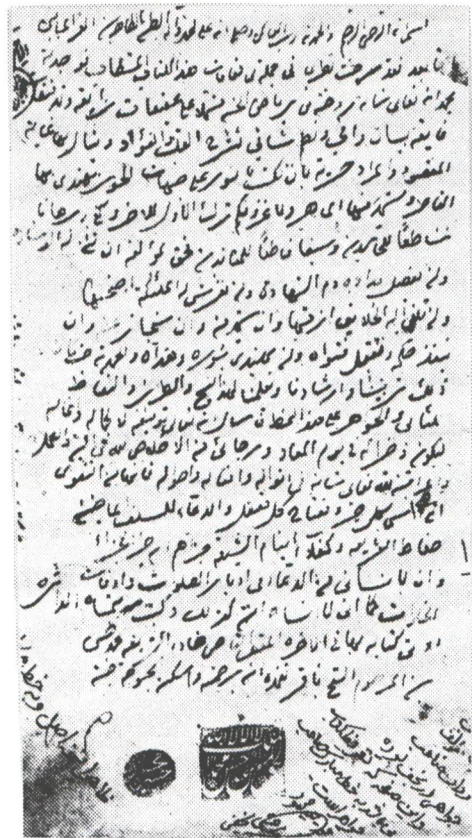
۱۵۸. الفقه، به عربی، تألیف آیت الله میرزا یوسف مجتهد تبریزی، کتابت دوشنبه ۷ محرم سال ۱۳۴۲ ق، به خط نسخ شیخ علی یکی از فرزندان مؤلف در نجف اشرف، نسخه چاپ نشده، قطع رقعی. «ش ۱۱۰۴۸ م»

۱۵۹. فقه عربی، مؤلف ناشناخته، نسخه اصل به خط مؤلف، در پشت برگ آغازین یک صفحه کامل تقریظی است به خط مبارک شیخ محمدحسن نجفی معروف به صاحب جواهر که از مؤلف کتاب که از شاگردانش بوده بسیار تجلیل کرده است. نسخه نفیس و تاکنون چاپ نشده است، برگ پایانی افتاده، خط نستعلیق، قطع رقعی بزرگ قطور. «ش ۱۰۹۷۰ م»

۱۶۰. فقه عربی، مؤلف ناشناخته، نسخه اصل به خط مؤلف در سده ۱۳ ق، قطع وزیر. «ش ۱۰۸۱۳ م»

۱۶۱. فقه فارسی، ناشناخته، نسخه کهن مورخ سده ۹ ق، به خط نسخ، برگهای آغاز و انجام افتاده، قطع رقعی کوچک. «ش ۱۰۶۸۰ م»

۱۶۲. فوائد آصفیه و مواظب حسینی، به فارسی، تألیف مرحوم آیت الله سید دلدار علی بن سید محمد معین نصیرآبادی لکنهوی

فقه عربی، با تقریظ صاحب جواهر

۱۵۰. فتحیه، به فارسی، در اخترشناسی، از قوشچی، نسخه کهن مورخ ذی قعدة سال ۹۶۰ ق، دارای دوایر و جداول نجومی، قطع رقعی. «ش ۱۱۰۳۳ م»

۱۵۱. فصل الخطاب فی تحقیق الصواب، در تحقیق مسئله جبر و تفویض، به عربی، تألیف ملا محمدنعیم بن محمدتقی معروف به عرفی طالقانی یا ملا نعیم طالقانی، این کتاب را مؤلف روز جمعه ۷ جمادی الثانیة سال ۱۱۶۰ ق به پایان برده است. کتابت نسخه شب ۷ شعبان سال ۱۲۷۲ ق به خط نستعلیق عبدالعظیم بن مهدی رحیم ساوجی که به خواهش آقا سید صادق کتابت کرده است، تاکنون چاپ نشده است، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۹۶ م»

۱۵۲. الفصول العمادیة، به عربی، در فقه عامه، تألیف ابوالفتح ابوبکر بن عبدالجلیل المرغینانی السمرقندی، این کتاب را مؤلف در اواخر شعبان سال ۶۵۱ ق در مدرسه امیریه واقع در روستای براسوان سردگک از توابع سمرقند به پایان برده است. این نسخه نفیس و کهن از روی نسخه اصل به خط مؤلف در سده ۸ ق کتابت شده است، خط نسخ، قطع رحلی کوچک بسیار قطور. «ش ۱۰۶۴۵ م»

۱۶۹. کاشف الرموز، به فارسی، تألیف عنایت‌الله بن ملک محمد بن عنایت‌الله طبرسی لاریجانی اسکی، در شرح کتاب رموز آیات در اثبات امامت، نسخه اصل به خط مؤلف در جمعه دهه نخست جمادی الاولی سال ۱۳۰۹ ق، صفحات مجدول و دارای کمند، نام این کتاب در منابع موجود نیامده و تاکنون چاپ نشده است، قطع رقعی بزرگ. «ش ۱۰۸۸۷ م»

۱۷۰. الکاظمیة لا اولاد الفاطمیة، به فارسی، در صرف، از عبدالکریم اردکانی، کتابت سده ۱۴ ق، خط نسخ، نسخه مصحح، قطع جیبی. «ش ۱۰۶۳۰ م»

هندی که در عصر نواب اعتمادالدوله آصف‌جاه و نواب سرفراز الدوله بهادر ناظم‌الملک حسن رضاخان بهادر ظفر جنگ آن را نگاشته است. این نسخه احتمالاً نسخه اصل و تاکنون چاپ نشده است، در پشت برگ آغازین مهر مربع بزرگ سید علی بن دلداری فرزند مؤلف آمده که نسخه در تملک وی بوده است، خط نستعلیق، صفحات مجدول صفحه اول یک سرلوح مذهب، کتابت سده ۱۳ ق، قطع وزیری کوچک. «ش ۱۰۸۳۸ م»

۱۶۳. فوائد ضیائیه، به عربی، از نورالدین عبدالرحمان بن احمد جامی، کتابت ۱۴ شوال سال ۹۸۳ ق، به خط نسخ خوش علی بن محمد بن علی الفاشفجائی النوسری الجیلانی، نسخه مصحح، قطع رقعی. «ش ۱۰۶۱۷ م»

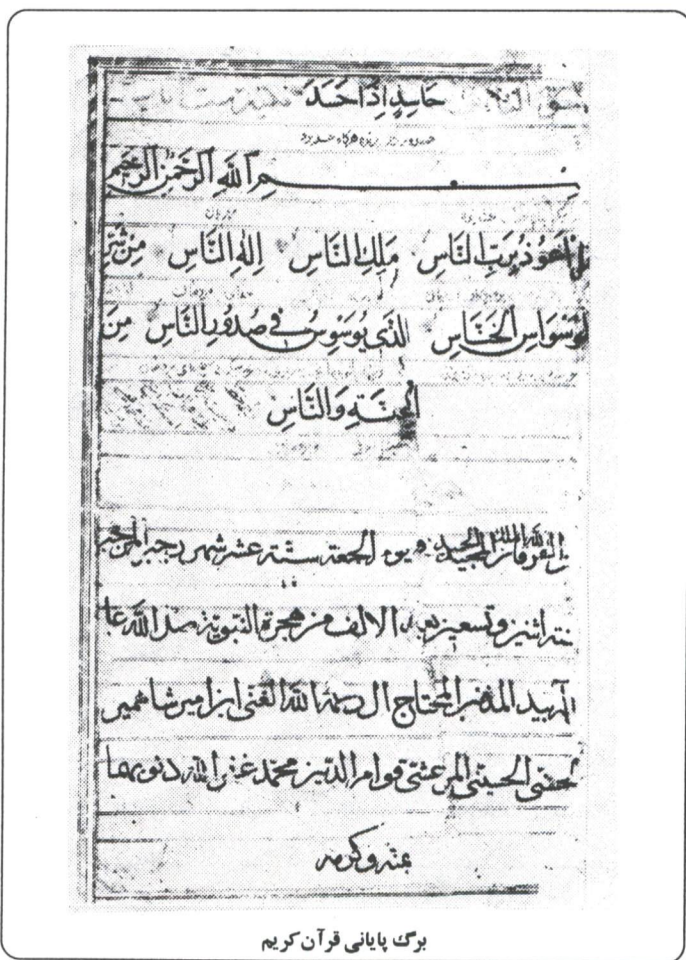
۱۶۴. قرابادین مجمع الجوامع و ذخائر التراکیب، در فرهنگ لغات طبی، به فارسی، احتمالاً از سید محمدحسین خان عقیلی علوی خراسانی شیرازی، کتابت سده ۱۳ ق، خط شکسته نستعلیق، نسخه مصحح، این نسخه از کتب موقوفه ملک الاطباء به سال ۱۲۸۹ ق بوده است، برگهای آغاز و انجام افتاده، قطع رحلی. «ش ۱۰۸۴۷ م»

۱۶۵. قرة العیون، به عربی، در معنی وجود و ماهیت، تألیف ملا مهدی بن ابی‌ذر نراقی کاشانی، مورخ نیمه دوم سده ۱۳ ق، خط نسخ، قطع رقعی بزرگ. «ش ۱۰۸۸۸ م»

۱۶۶. قرآن کریم، نسخه بسیار نفیس و هنری مذهب و مرصع، به خط نسخ ممتاز سید قوام‌الدین محمد بن امیر شاهمیر حسینی حسینی مرعشی از سادات مرعشی شوشتر در خوزستان، کتابت جمعه ۱۶ رجب المرجب سال ۱۰۹۲ ق، دو صفحه آغازین مرصع از عصر صفوی، دارای ترجمه فارسی به صورت زیرنویس، نیز به خط نسخ با شنگرف. سر سوره‌ها با آب طلا، صفحات مجدول و دارای کمند، قطع رحلی. «ش ۱۱۰۴۱ م»

۱۶۷. قصص الانبیاء، به عربی، از قطب‌الدین راوندی، کتابت سال ۱۰۷۳ ق به خط نسخ خوش زین‌العابدین بن جمشید جعفری، نسخه مصحح، قطع رقعی. «ش ۱۰۶۵۶ م»

۱۶۸. القواعد و الفوائد، به عربی، از شهید اول ابی‌عبدالله محمد بن مکی عاملی، نسخه کهن مورخ ۲ شوال سال ۹۴۵ ق، به خط نسخ ابراهیم السروی، نسخه تصحیح و مقابله شده، قطع وزیری. «ش ۱۱۰۲۲ م»

بوسه پایانی قرآن کریم

۱۷۱. کتاب در محبت و شوق به لقای محبوب، به عربی، مؤلف ناشناخته که یکی از علمای اواخر سده ۱۲ یا اوائل سده ۱۳ ق بوده و در این اثر از آثار برخی از علمای سده ۱۱ ق از جمله از کتاب الانوار النعمانیة و کتاب مسکن الفؤاد سید نعمت‌الله جزایری شوشتری نام می‌برد، نسخه چاپ نشده، قطع رقعی، خط نسخ، کتابت سده ۱۳ ق. «ش ۱۰۹۲۴ م»

نشده، قطع رقعی بزرگ. «ش ۱۰۸۵۴ م»

۱۷۹. لطائف، به عربی، مؤلف مجهول، نسخه کهن، کتابت سال ۹۹۷ ق، خط نسخ، برگ آغازین افتاده، قطع رقعی. «ش ۱۰۵۹۶ م»

۱۸۰. لطائف غیائی، به فارسی، از فخرالدین رازی که برای سلطان غیاث‌الدین محمد ملک شاه تألیف کرده است، شامل ۳ مقاله، مورخ سده ۱۱ ق، خط نستعلیق، قطع جیبی. «ش ۱۰۹۰۶ م»

۱۸۱. لغت‌نامه، عربی به فارسی، مؤلف مجهول، کتابت سال ۱۳۱۰ ق، به خط شکسته نستعلیق خوش محمدحسین بن آقا میرزا، قطع جیبی. «ش ۱۱۰۳۱ م»

۱۸۲. لمعات قدسیه، به فارسی، شامل چهل حدیث از احادیث مشکله، تألیف احمد بن محمد ابراهیم اردکانی از علمای نیمه نخست سده ۱۳ ق، کتابت سال ۱۲۲۹ ق به خط نسخ مؤلف در شیراز، نسخه اصول و چاپ‌نشده هنری و مرصع و مجدول، دارای یک سرلوح زیبای مرصع کار شیراز، قطع رحلی کوچک. «ش ۱۰۹۴۸ م»

۱۸۳. لوائح القمر، به فارسی، از حسین بن علی بیهقی کاشفی، کتابت اواخر سده ۱۰ ق، نسخه مصحح، قطع رقعی پالتویی. «ش ۱۰۷۲۹ م»

۱۸۴. اللہوف علی قتلی الطفوف، به عربی، در مقتل، تألیف سید رضی‌الدین ابی‌القاسم علی بن موسی بن طاووس حلّی، متوفی ۶۶۴ ق، نسخه نفیس، تمام آن به خط ثلث ممتاز میرزا علی‌اکبر فیض قمی که مردی دانشمند، مورخ، شاعر و خوشنویس بوده، و در دوشنبه ۲۸ محرم سال ۱۲۹۸ ق آن را کتابت کرده است، چند اثر تألیفی وی، از جمله: تذکره شعرای قم، جنگ ادبی، وقایع قحطسالی قم، در این کتابخانه بزرگ موجود می‌باشد. «ش ۱۰۹۶۸ م»

۱. حاج شیخ عبدالله موسیانی اصفهانی کبیر، از قدمای افاضل حوزه علمیه قم که اکنون در قید حیات و خانه‌نشین می‌باشد. وی نسخه‌های بسیار نفیسی داشت و این جانب از حدود چهل سال قبل تاکنون پیوسته نسخه‌های نفیس را از ایشان برای این کتابخانه بزرگ خریداری نموده‌ام. هر گاه نسخه‌ای نفیس به دست می‌آورد، آن را به این جانب ارائه می‌کرد و هر گاه در قم نبودم، آن را نزد پدر بزرگوام می‌برد. جا دارد در این جا از جناب ایشان که حق بزرگی برگردن این کتابخانه بزرگ دارد، تشکر و قدردانی نمایم.

۲. چندین نسخه نفیس و کهن این کتاب مورخ سده‌های ۸، ۷ و ۹ ق در این کتابخانه بزرگ موجود است.

۱۷۲. کشف السحاب فی تحقیق الصفات، به عربی، تألیف میرزا محمدتقی بن مولی محمد بن حسین بن زین‌العابدین بن علی بن ابراهیم مامقانی تبریزی معروف به حجت‌الاسلام نیر تبریزی از علمای شیخیه تبریز، متوفی به سال ۱۲۶۹ ق، این اثر را مؤلف در شب پنجشنبه ۲۶ رجب سال ۱۲۸۵ ق نگاشته است، کتابت پنجشنبه ۷ ربیع‌الثانی سال ۱۲۸۷ ق در حیات مؤلف، به خط نسخ احمد بن اسماعیل حسنی حسینی، نسخه با نسخه اصل به خط مؤلف مقابله و تصحیح شده و این مقابله در ۲۸ شعبان سال ۱۲۸۷ ق به پایان رسیده است، تاکنون چاپ نشده است، قطع ربعی. «ش ۱۰۹۹۰ م»

۱۷۳. کفایة المهدی یا الاربعون حدیثاً، به فارسی، در حالات حضرت ولی عصر (عج)، تألیف میر محمد بن محمد لوحی مطهر اصفهانی، کتابت سده ۱۳ ق، تاکنون چاپ نشده است، برگهای آغاز و انجام افتاده است. «ش ۱۰۹۷۶ م»

۱۷۴. کنز المعارف، به فارسی، در علوم متنوعه، مؤلف مجهول، نسخه اصل به خط مؤلف که در غزه ذی‌قعدة سال ۱۳۱۰ ق آن را به پایان برده است، صفحات قلم‌خوردگی دارد، خط نسخ، نسخه نایاب، قطع رقعی بزرگ. «ش ۱۰۸۹۰ م»

۱۷۵. الکواکب الضیائیة فی شرح زبدة البهائیة، به عربی، از یوسف بن محمد حسینی قاینی خراسانی، کتابت سده ۱۳ ق، نسخه مصحح، قطع وزیری کوچک. «ش ۱۱۰۱۸ م»

۱۷۶. کھف الوری فی بعض المسائل الاصولیة، به عربی، از شیخ محمد صالح بن مولی محمدتقی بن مولی محمد اسماعیل استرآبادی، متوفی بعد از سال ۱۳۱۳ ق، این کتاب تقریرات اصولی پدر مؤلف «محمدتقی» است که از دروس استاد خود صاحب جواهر استفاده کرده است، نسخه اصل به خط مؤلف در شب ۶ ذی‌قعدة سال ۱۳۱۳ ق، این نسخه همان نسخه‌ای است که صاحب الذریعة گوید نزد شیخ عبدالله اصفهانی^۱ موجود می‌باشد. خط نسخ، قطع رقعی بزرگ. «ش ۱۰۸۹۳ م»

۱۷۷. کیمیای سعادت^۲، به فارسی، از ابوحماد غزالی، کتابت سال ۱۲۴۰ ق، به خط نستعلیق فتح علی در هند که از روی یک نسخه مصحح مورخ سال ۷۳۰ ق کتابت کرده است. قطع وزیری باریک. «ش ۱۱۰۱۲ م»

۱۷۸. لسان الحق المظالم للمسیحیین فی ردّ النصارى و التثلیث، به فارسی، تألیف آیت‌الله میرزا یوسف مجتهد تبریزی، نسخه اصل به خط مؤلف در نیمه نخست سده ۱۴ ق، تاکنون چاپ

۱۸۵. مائة منقبة و فضيلة من فضائل الامام علي بن ابي طالب عليه السلام، به عربی، نسخه کهن مورخ ۹ رمضان سال ۹۶۰ ق، خط نستعلیق شکرالله بن پیراحمد جندقی، قطع جیبی. «ش ۱۰۹۵۳ م»
۱۸۶. مجالس، به عربی، مؤلف مجهول، کتابت سده ۱۰ ق، خط نسخ، نسخه مصحح، برگهای آغاز و انجام افتاده، قطع رحلی. «ش ۱۰۶۵۸ م»
۱۸۷. مجالس النفاش، به ترکی ازبکی، از امیر علی شیر نوایی جغتایی، متوفی ۹۰۶ ق، در تذکرة شعراء این اثر را به سال ۸۹۵ ق نگاشته است، کتابت در حیات مؤلف یا اندکی پس از درگذشت وی، خط نستعلیق ممتاز احتمالاً به خط یکی از خوشنویسان اوائل سده ۱۰ ق، عناوین آب طلا، صفحات مجدول، برگهای آغاز و انجام افتاده، قطع رقعی پالتویی. «ش ۱۰۸۲۹ م»
۱۸۸. مجموعه اشعار، به عربی و بخشی به فارسی، ناشناخته، نسخه کهن مورخ سده ۸ ق، آغاز و انجام افتاده، خط نسخ خوش، قطع جیبی. «ش ۱۰۶۸۱ م»
۱۸۹. مختصر النافع، به عربی، از محقق حلّی، نسخه کهن، مورخ سده ۹ ق، مصحح و دارای حواشی فراوان از محب علی، قطع رقعی پالتویی. «ش ۱۰۷۷۰ م»
۱۹۰. ملامة الالحن و ریحانة الخلان، به عربی، تألیف حاج عبدالله بن حاج محمد علی شهاب الحلّبی، نسخه اصل به خط مؤلف در اواخر سده ۱۳ ق، خط نسخ، قطع رحلی. «ش ۱۰۹۱۷ م»
۱۹۱. مرآت المحققین، به فارسی در مناجات، و سیر و سلوک، تألیف رونق علی شاه کرمانی ابن محمد حسین بن محمد کاظم، نام این کتاب در صفحه ۱۰۸ نسخه آمده است، تاکنون چاپ نشده، کتابت سال ۱۲۷۹ ق، به خط نستعلیق خوش، این اثر در ۴ باب و یک خاتمه نگاشته شده و چند نسخه آن در کتابخانه برلین آلمان، موزه بریتانیا در لندن، کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه تهران و آستان قدس رضوی در مشهد موجود می‌باشد، این نسخه نفیس‌ترین نسخه موجود می‌باشد، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۷۹ م»
۱۹۲. المرحمة الفاخرة فی فقه الشریعة الزاهرة، به عربی، از آیت‌الله میرزا یوسف مجتهد تبریزی، نسخه اصل به خط مؤلف در نیمه نخست سده ۱۴ ق، تاکنون چاپ نشده، قطع رحلی. «ش ۱۰۸۵۸ م»

۱۹۳. مستقصى المرام فی شرح تحریر الاحکام، به عربی، تألیف محمدحسن بن محمدجعفر استرآبادی تهرانی، نسخه نفیس اصل، به خط نسخ مؤلف، وقفنامه کتاب به خط فرزند مؤلف به نام محمود بن محمدحسن بن جعفر در آغاز آمده است، نسخه مصحح، قطع وزیری. «ش ۱۰۶۰۵ م»
۱۹۴. مسکب الدموع در ترجمه فارسی کتاب محرق الفؤاد، از حیدر علی بن محمد شفیع اصفهانی، کتابت سده ۱۲ ق، به خط فرزند مؤلف محمد شفیع بن حیدر علی، نسخه مصحح، قطع وزیری. «ش ۱۱۰۱۳ م»
۱۹۵. مسلك الراشدین، ج ۱، به عربی در فقه، تألیف مولی محمد صالح بن محمد برغانی قزوینی، متوفی ۱۲۷۱ ق، نسخه نفیس و تاکنون چاپ نشده است، این نسخه را مؤلف در رجب سال ۱۲۵۶ ق وقف بر علما و طلاب حوزه‌های علمی نموده است، دستخط و مهر بیضی مؤلف نیز در پشت برگ آغازین مشهود می‌باشد، خط نسخ، کتابت سده ۱۳ ق در حیات مؤلف و ظاهراً کاتب به دستور مؤلف کتابت کرده است، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۵۹ م»
۱۹۶. مسلك الراشدین، ج ۲، به عربی، از مولی محمد صالح بن محمد برغانی قزوینی. با همان مشخصات جلد اول، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۶۰ م»
۱۹۷. مسلك الراشدین، ج ۳، به عربی، تألیف مولی محمد صالح بن محمد برغانی قزوینی. این جلد را مؤلف به سال ۱۲۳۹ ق به پایان برده است. با همان مشخصات جلد ۱ و ۲، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۶۱ م»
۱۹۸. مشکاة العارفين فی معرفة اصول الدین، به عربی، از مولی محمد علی بن محمد برغانی قزوینی، کتابت سده ۱۳ ق، قطع رقعی پالتویی. «ش ۱۰۷۰۵ م»
۱۹۹. مصابیح الهدی و مفاتیح المنی، به عربی، احتمالاً از مولی عبدالرزاق لاهیجی قمی، کتابت سال ۱۱۴۷ ق، به خط نسخ محمدحسین بن محمد هادی، قطع جانمازی. «ش ۱۰۹۷۸ م»
۲۰۰. المصباح الکبیر، به عربی، از شیخ الطائفة، نسخه کهن مورخ پنجشنبه ۳ ربیع الثانی سال ۹۳۳ ق، به خط نسخ فخرالدین بن اشرف حسینی استرآبادی. در پشت برگ آغازین
۱. در برگ پایانی این کتاب، مؤلف از دیگر تألیف خود با عنوان مصباح الدرایة نام برده است که آن کتاب از آثار عبدالرزاق لاهیجی است. بنابراین، احتمال دارد این اثر تألیف وی باشد.

خط نسخ و نستعلیق، تاکنون چاپ نشده است، قطع رقعی.
«ش ۱۰۸۹۴ م»

۲۰۷. المغنی در شرح موجز القانون، به عربی، در طب، از سدیدالدین کازرونی، نسخه کهن مورخ سده ۱۰ ق، تاریخ ۸۴۶ ق در برگ پایانی نسخه آمده که نادرست و ساختگی است، خط نسخ خوش، قطع وزیری. «ش ۱۰۸۷۲ م»

۲۰۸. مفتاح الخزائن الجواد العظیم (مفتاح الخزائن)، در تفسیر آیات قرآنی که هنگام تفأل و استخاره با قرآن در سطر نخست صفحه می آید، به فارسی، تألیف محمدجعفر لاهیجانی معروف به نواب که در عصر محمداشاه قاجار نگاشته است.

نسخه دستخط مرحوم آیت الله العظمی سید محمد حجّت کوه کمری از مراجع عظام تقلید سابق و بنیانگذار مدرسه حجتیه در قم آمده است. قطع وزیری، خط نسخ.
«ش ۱۰۵۳۵ م»

۲۰۱. المصباح الکبیر، به عربی، از شیخ الطائفه محمد بن حسن طوسی، نسخه کهن مورخ یکشنبه ۷ ربیع الاول سال ۹۳۷ ق، خط نسخ خوش، قطع وزیری. «ش ۱۰۵۳۸ م»

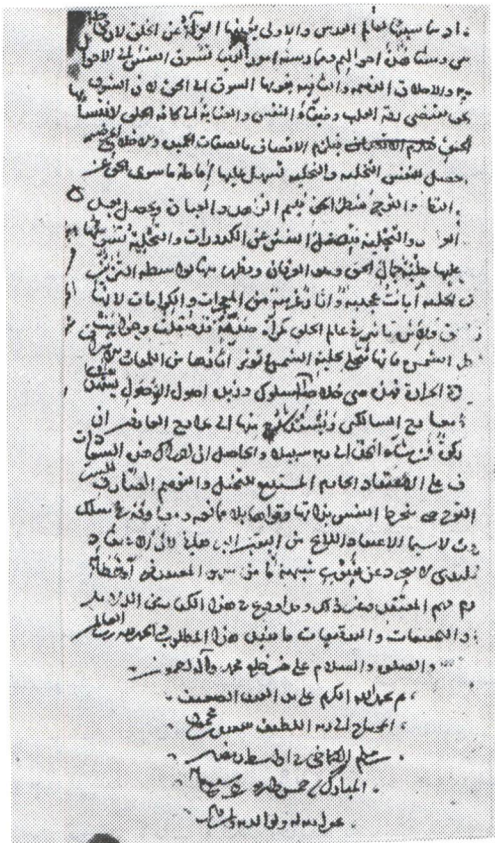
۲۰۲. معارف الانوار، به فارسی، از محمدکاظم بن محمد شفیع استرآبادی هزارجریبی از علمای نیمه نخست سده ۱۳ ق و از شاگردان وحید بهبهانی، این اثر را او در سه جلد نگاشته است که این جلد شامل فضائل حضرت امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) می باشد، مؤلف آن را حدود سال ۱۲۲۰ ق نگاشته است، کتابت سده ۱۳ ق، تاکنون چاپ نشده است، برگ آغازین افتاده، قطع رقعی بسیار قطور. «ش ۱۰۸۸۶ م»

۲۰۳. المعارف فی شرح الصحائف، به عربی، در شرح کتاب الصحائف الالهیه^۱ شمس الدین سمرقندی، در علم کلام، تألیف سمرقندی، نسخه نفیس و کهن و ارزشمند، کتابت نیمه رمضان سال ۷۴۵ ق، به خط نسخ سعید بن محمود بن مسلم الکماخی، تاکنون چاپ نشده، خط نسخ، تملک مرحوم آیت الله حاج شیخ محمدباقر بیرجندی^۲، مؤلف کتاب الکبریت الاحمر و از مشایخ اجازه روایتی مرحوم پدرم، در پشت برگ آغازین آمده است، قطع پالتویی. «ش ۱۰۹۶۵ م»

۲۰۴. معانی بیان، به عربی، حاشیه ای است بر کتابی در معانی بیان، مؤلف مجهول، نسخه کهن، مورخ دوشنبه ۲۸ شعبان سال ۸۶۴ ق، خط نستعلیق، قطع رقعی کوچک، برگ آغازین افتاده است. «ش ۱۰۶۷۷ م»

۲۰۵. معین الفکر فی شرح الباب الحادی عشر، به عربی، تألیف شیخ شمس الدین محمد بن زین الدین علی بن حسام الدین ابراهیم بن حسین بن ابراهیم بن ابی جمهور احسائی، مؤلف کتابهای بسیار، نسخه چاپ نشده، مورخ اواخر سده ۱۲ ق، برگهای آغاز و انجام افتاده، قطع پالتویی ۲۰×۱۱ س.
«ش ۱۰۹۵۴ م»

۲۰۶. مغنم الدرر و مستخب الغرر، به عربی، در اصول فقه، تألیف عبدالحسین بن علی بن حسین بن احمد بن محمد شفیع بن میرزا رفیعا محلاتی، متوفی ۲۲ ذی الحجه سال ۱۳۲۳ ق، نسخه اصل به خط مؤلف در سال ۱۳۲۰ ق،

برگ پایانی المعارف فی شرح الصحائف

۱. دو نسخه بسیار نفیس و کهن کتاب الصحائف الالهیه در این کتابخانه بزرگ موجود می باشد که هر دو در اوائل سده ۸ ق کتابت شده اند. و نیز نسخه ای دیگر مورخ سده ۹ ق جزو این مجموعه نسخه های خطی خریداری شده است که در این فهرستواره معرفی شده است.

۲. مرحوم آیت الله شیخ محمدباقر بیرجندی از مشایخ اجازه روایتی مرحوم پدر بزرگوارم می باشد. آن مرحوم، آثار تألیفی بسیاری داشت و بجمعا ده بیشترین آنها از سوی نوادگان ایشان چند سال قبل وقف بر این کتابخانه بزرگ گردیده است. جا دارد از عنایات آنان به این کتابخانه قدردانی کنم.

کتابت سال ۱۲۵۳ ق، به خط نسخ احتمالاً در حیات مؤلف، نام این کتاب در منابع موجود نیامده و تاکنون چاپ نشده است، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۹۸ م»

۲۰۹. المفضل فی صنعة الاعراب، به عربی، از جارالله محمود بن عمر زمخشری، نسخه نفیس و کهن مورخ سده ۸ ق، دارای حواشی بسیار، قطع وزیری بزرگ. «ش ۱۰۶۳۷ م»

۲۱۰. منتقى الجمان فی الاحادیث الصحاح والحسان، ج ۱، به عربی، تألیف شیخ حسن بن زین‌الدین بن علی‌العاملی که در دوم ربیع‌الثانی سال ۱۰۰۴ ق آن را تألیف کرده است. کتابت این نسخه را در همان سال و در حیات مؤلف کتابت و با نسخه اصل مقابله و تصحیح کرده است. کاتب نجیب‌الدین بن محمد بن مکی بن عیسی بن حسن بن عینی‌العاملی، این نسخه در کتابخانه شخصی مرحوم آقا جمال خوانساری بوده و دستخط ایشان در پشت برگ آغازین آمده است، این نسخه نخستین نسخه‌ای است که پس از تألیف کتاب کتابت شده است، قطع وزیری، خط نسخ زیبا. «ش ۱۰۵۷۱ م»

۲۱۱. مقابس الانوار و نفاث الاسرار فی احکام النبى المختار و عترته الاطهار علیهم‌السلام، ج ۱ و ۲، به عربی، تألیف شیخ اسدالله بن مولی اسماعیل دزفولی کاظمی، متوفی ۱۲۳۷ ق، شامل کتابهای طهارت و صلاة تا پایان رضاع، نسخه نفیس به خط دختر شیخ احمد بلاغی عاملی نجفی همسر شیخ حسن بلاغی نجفی که برای مرحوم شیخ محسن خنفر نجفی در نیمه دوم سده ۱۳ ق کتابت کرده است، این نسخه را علی اسدالله با نسخه اصل به خط مؤلف مقابله و تصحیح کرده و حواشی نسخه اکثراً به خط او می‌باشد، خط شیخ محسن خنفر نیز بر فراز صفحه آغازین مشهود است، همچنین خط مرحوم آیت‌الله سید حسن صدرالدین کاظمی^۱ بر فراز پشت برگ آغازین آمده که نسخه را از مالک آن حاج آقا نوری به امانت گرفته است. متن خط نسخ، تاکنون چاپ نشده، قطع رحلی کوچک. «ش ۱۰۸۶۵ م»

۲۱۲. مقتل، به عربی، از مرحوم آیت‌الله میرزا یوسف مجتهد تبریزی، کتابت اوائل سده ۱۴ ق در حیات مؤلف، مهر شیخ مهدی یکی از فرزندان مؤلف در چند جای نسخه مشهود می‌باشد، تاکنون چاپ نشده، خط نسخ، قطع رقعی. «ش ۱۱۰۴۶ م»

۲۱۳. منتخب کتاب جواهرنامه، به فارسی، در شناخت جواهر و سنگهای زینتی، این منتخب احتمالاً تلخیصی از جواهرنامه

جوهری نیشابوری یا جواهرنامه محمد بن منصور دشتکی و یا تلخیصی از جواهرنامه دیگری است و در ۱۲ باب نگاشته شده است، کتابت پنجشنبه ۷ ربیع‌الاول سال ۱۰۸۰ ق، خط نستعلیق، قطع وزیری کوچک. «ش ۱۰۸۸۲ م»

۲۱۴. المنح المکیة فی شرح الهمزية (افضل القراء لقراء ام‌القراء)، به عربی، از شیخ احمد بن حجر الهیثمی المکی، کتابت سده ۱۲ ق، نسخه مصحح، قطع وزیری خشتی. «ش ۱۱۰۳۶ م»

۲۱۵. من لا یحضره الفقیه، به عربی، از شیخ صدوق، کتابت اوایل سده ۹ ق، سه بار مقابله و تصحیح شده است، آخرین بار به سال ۸۹۷ ق در نجف اشرف، نسخه کامل به خط نسخ، قطع وزیری. «ش ۱۰۶۳۸ م»

۲۱۶. من لا یحضره الفقیه، از صدوق، نسخه کهن مورخ سده ۱۰ ق. به خط نسخ، مصحح و حواشی فراوان به امضای سلطان، قطع وزیری بزرگ. «ش ۱۰۷۵۴ م»

۲۱۷. منهاج المستخیر، به فارسی، در استخاره، تألیف محمدحسین بن کاظم علوی فاطمی حسینی حافظ تبریزی ملقب به سلطان القراء و رئیس الحفاظ والصدور والخطباء که در عصر احمدشاه قاجار برای آقا میرزا محمدجواد حسینی حسینی ملقب به ظهیرالاسلام در ۲۷ ربیع‌الثانی سال ۱۳۳۴ ق به خط خودش نگاشته است. نسخه اصل، نفیس و تاکنون چاپ نشده، دارای جداول ویژه و یک سرلوح مرصع، قطع رقعی بلند ۲۰×۱۱ س. «ش ۱۰۹۰۰ م»

۲۱۸. منهج‌الیقین، به فارسی، تألیف علاءالدین محمد بن ابوتراب گلستانه، نسخه چاپ نشده، کتابت اوایل سده ۱۲ ق، خط نسخ، قطع رقعی بزرگ. «ش ۱۰۵۷۹ م»

۲۱۹. منیة الراغب فی شرح بغیة الطالب، ج ۱، به عربی، از شیخ موسی بن جعفر الجناحی النجفی، کتابت ۱۰ محرم سال ۱۲۳۴ ق، به خط نسخ خوش، مقابله و تصحیح شده، قطع وزیری بزرگ. «ش ۱۰۷۵۲ م»

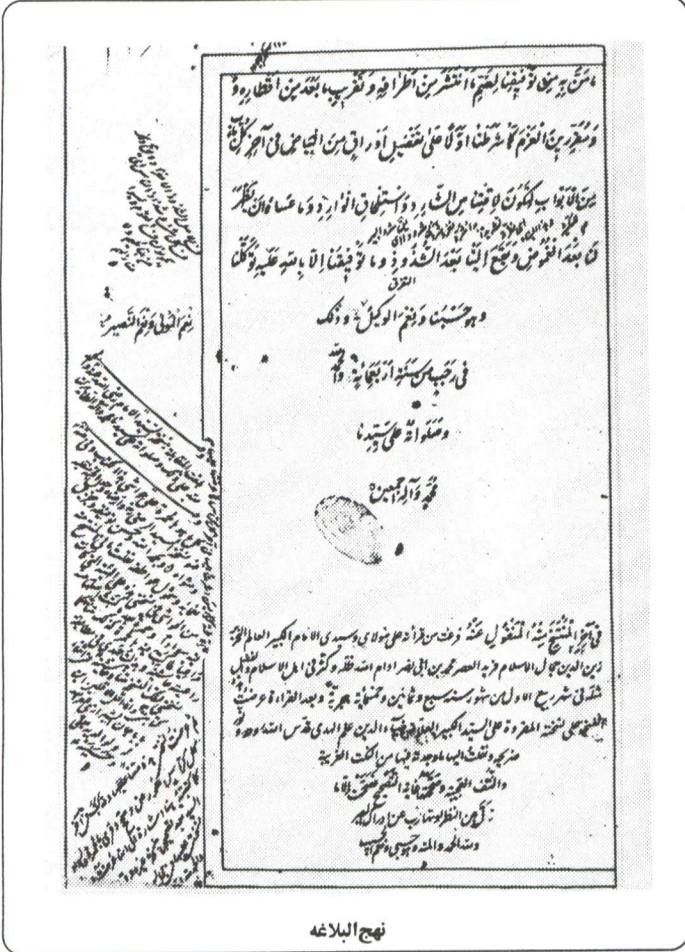
۲۲۰. نقد الرجال، به عربی، از میر مصطفی بن حسین حسینی تفرشی، کتابت سال ۱۰۱۵ ق، به خط نسخ و نستعلیق خلیل‌الله بن ابراهیم جیلانی در دارالسلطنة اصفهان که از روی نسخه اصل به خط مؤلف کتابت شده است، برخی از حواشی به خط و امضای سید شبر نجفی است، قطع رقعی. «ش ۱۰۷۸۵ م»

۱. مرحوم آیت‌الله سید حسن صدر از مشایخ روایتی و از استادان علم رجال مرحوم پدر بزرگوارم، آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی رحمته‌الله، بوده است.

۲۲۱. نهج البلاغه، نسخه بسیار مهم و نفیس و فوق العاده ارزشمند، این نسخه در سده ۱۱ ق از روی یک نسخه کهن مورخ قبل از سال ۵۸۷ ق کتابت شده و آن نسخه کهن نیز با نسخه اصل به خط مؤلف مقابله و تصحیح شده بوده است. عبارت پایانی نسخه کهن یادشده چنین است: «بلغت المقابلة نسخة السيد الامام السيد الرضى، رضى الله عنه و الحمد لله على ذلك و صلواته على سيدنا محمد و آله الطاهرين، و كل ما هو بالحرمة على حواشى هذا الكتاب و فى متنه فهو نسخة السيد الرضى رضى الله عنه و ارضاه و جعل الجنة متقبلة و مثواه و بحمد الله و حسن توفيقه ...» نیز در همان نسخه کهن در آغاز و انجام آن چند انهاء و اجازة بوده که صورت آنها در برگهای پایانی نسخه موجود آمده و آغاز آن چنین است: «فرغت من قرائته على مولاي و سيدى الامام الكبير العالم النحرير زين الدين جمال الاسلام و الفضل مثله فى شهر ربيع الاول من شهور سنة سبع و ثمانين و خمسمائة هجرية و بعد القراءة عرضت هذه النسخة على السيد الكبير العلامة ضياء الدين علم الهدى قدس الله روحه و نور ضريحه و نقلت اليها ما وجدته فيها من النكت الغريبة ...» این نسخه نفیس چون با یک واسطه با نسخه اصل به خط سيد رضى مقابله شده و نیز از نظر یک عالم بزرگ و برجسته شیعه، سيد ضياء الدين فضل الله کاشانی، گذشته است، فوق العاده اهمیت دارد، خط نستعلیق خوش و معرب، صفحات مجدول و دارای کمنند، حواشى نیز نستعلیق و به خط کاتب متن، لبة برگها را مورياته خورده، ولى به متن نرسیده است، قطع وزیرى. «ش ۱۳۳۰۱ م»

۲۲۲. نوادر الاخبار، به عربى، از محمدجعفر بن محمدطاهر خراسانى، این اثر را در ۲۹ ذى القعدة سال ۱۱۲۲ ق به پایان برده است، کتابت سده ۱۳ ق، خط نستعلیق خوش، قطع رقى کوچک. «ش ۱۰۹۱۹ م»

۲۲۳. نوافل ليلته، در بيان فضائل و نتایج و کیفیات و قواعد و آداب و شرایط نماز شب، به فارسى، تألیف شيخ صفى الدين موسوى حسینی اردبیلی جد سلاطين صفویه که قبرش در شهرستان اردبیل دارای گنبد و بارگاه است، تاکنون چاپ نشده است، کتابت سال ۱۱۵۸ ق، به خط نسخ رضى، قطع رقى. «ش ۱۰۹۹۷ م»

نهج البلاغه

اوائل سده ۱۴ ق، حواشى نیز به خط مؤلف، قطع رقى پالتوى. «ش ۱۰۶۱۸ م»

۲۲۵. وسائل الجديدة فى المقالات المفيدة، جلد ۲، از همان مؤلف، با همان مشخصات. «ش ۱۰۶۱۹ م»

۲۲۶. وسائل الجديدة فى المقالات المفيدة، جلد ۳، از همان مؤلف، با همان مشخصات. «ش ۱۰۶۲۰ م»

۲۲۷. هادى النجاة من جميع المهلكات فى احاديث الائمة الهداة، به عربى، از ملا محمد شريف بن شهاب الدين شاهميرزائى كبير، کتابت سال ۱۲۴۶ ق، به خط نسخ عبدالجليل بن فارودى، نسخه مصحح و موقوفه، دو وقفنامه در برگهای آغازين نسخه آمده: است يکى مورخ ۱۲۴۷ ق و ديگرى از ملا اسماعيل و ملا على محمد از علمای شهرستان مرند که نسخه را وقف نموده اند، قطع وزیرى پالتوى. «ش ۱۱۰۱۹ م»

۲۲۸. الهدايا، ج ۱ و ۲ و ۳، به عربى، در شرح کتاب الكافى كلينى، تألیف ميرزا محمد مشهور به مجذوب تبريزى، از علمای نيمه دوم سده ۱۱ ق، وى غير از سيد جلال الدين امير مؤلف کتاب تلخيص حديقه الشيعة مى باشد. کتاب الهدايا ظاهراً

در ۳۰ جلد نگاشته شده و در پایان جلد دوم نسخه حاضر چنین آمده است: «تمّ بعون الله و حسن توفیقه کتاب التوحید و هو الجزء الثانی من الاجزاء الثلاثین من کتاب الهدایا و يتلوه الجزء الثالث کتاب الحجّة ان شاء الله.» این کتاب بسیار نفیس و نایاب، و جز چند نسخه که نزد برخی از علما موجود بوده است، در کمتر کتابخانه‌ای وجود دارد. این نسخه ارزشمند در حیات مؤلف در نیمه دوم سده ۱۱ ق و احتمالاً از روی نسخه اصل به خط مؤلف کتابت شده است که در پایان جلد اول مؤلف آن را در ۱۴ ربیع الاول سال ۱۰۸۴ ق به پایان برده است. این نسخه به خط مؤلف نیست، لیکن چون در عصر مؤلف و از روی نسخه اصل کتابت شده است و حواشی آن «منه سلمه الله» دارد، فوق‌العاده نفاست دارد، این نسخه جزو مجموعه ۲۴۸ نسخه خطی است که مرحوم ملاً شریف شیروانی آنها را بابت ثلث اموال خود قرار داده است، قطع رحلی، خط نستعلیق، تاکنون چاپ نشده است.

«ش ۱۰۸۶۰ م»

۲۲۹. هدایة الابراہیمی طریق الاثمة الاطهار (علیه السلام)، به عربی، از شیخ حسین بن شهاب‌الدین بن محمد بن حیدر عاملی کزکی، متوفی ۱۰۷۶ ق، در یک مقدمه و ۸ باب و خاتمه، کتابت سده ۱۲ ق، خط نسخ، قطع وزیری کوچک. «ش ۱۰۸۸۹ م»
۲۳۰. هدایة الشیعة الی احکام الشریعة، به عربی، از ملا احمد بن محمد مهدی بن ابی ذر نراقی کاشانی، کتابت سال ۱۲۴۳ ق، به خط نسخ خوش، نسخه مصحح، قطع وزیری کوچک.

«ش ۱۰۷۴۶ م»

۲۳۱. هموم المؤمنین و غموم المحبین، به فارسی، در شرح حالات حضرت امام موسی بن جعفر (علیه السلام)، تألیف شیخ محمد حسن بن ابراهیم یزدی، کتابت سال ۱۲۶۴ ق، خط نسخ، نام این اثر در برگهای میانی نسخه آمده است. نام آن در منابع موجود نیامده است، قطع رقعی. «ش ۱۰۸۷۶ م»

۲۳۲. یوسف و زلیخا، به فارسی، از حسین بن احمد کاتب یزدی، کتابت سال ۱۲۶۲ ق، به خط نسخ و نستعلیق شکسته اسماعیل، برگهای آغاز و انجام افتاده، قطع وزیری خشتی.

«ش ۱۰۶۶۵ م»

۲۳۳. مجموعه فارسی
۱. معرفت اتصالات کواکب با یکدیگر، از محمد بن محمد، ملقب به اختیار.

۲. اختیارات و طالع‌نامه.

۳. مولودنامه.

۴. رساله در علم رمل، به فارسی، از اوحدالدین عبداللّه الحسینی البلیانی، مشهور به شاه ملاً منجم، کتابت شوال سال ۱۲۵۷ ق.

۵. منظومه مأکول و مشروب یوسفی، که به سال ۹۱۳ ق سروده است.

۶. کامل‌التعبیر، از حسین بن ابراهیم تفلیسی، کتابت سال ۱۲۵۷ ق.

این مجموعه در قطع رقعی و تماماً در سال ۱۲۵۷ ق به خط نستعلیق عالی کتابت شده و برخی از رساله‌های آن تاکنون چاپ نشده است. دارای اشکال، وایر و جداول بسیار زیبا و پُرکار، صفحات مجلد، این نسخه قبلاً در کتابخانه مرحوم آیت‌الله شهید شیخ فضل‌الله نوری قرار داشته و مهر بزرگ مربع ایشان در چند موضع این نسخه مشهود می‌باشد، ایشان کتابخانه نفیسی داشته و چند نسخه نفیس از آن

الهدایا

۲. رساله در احوال و غزوات مختار.
 ۳. رساله اصول عقاید در بیان اول ما خلق الله، از حاج ملا میرزا محمد. فرزند مؤلف به نام رضا در حاشیه برگ آغازین این رساله چنین نوشته است: چون نام برای این رساله نگذاشته بود، من نام آن را اصول عقاید نهادم.

۴. رساله در رجعت، ناشناخته.
 ۵. رساله در بیان حشر و نشر و سؤال از رسل و شهادت شهداء، مؤلف مجهول.

۶. رساله در بیان وسیله، لواء، شفاعت و سایر منازل. این مجموعه در سده ۱۳ ق کتابت شده است، قطع جانمازی. «ش ۱۰۹۳۸ م»

۲۳۷. مجموعه فارسی
 ۱. کلام الملوك، از فرزند حسین قلی خان جهانسوز. به خط مرحوم میرزا علی اکبر فیض قمی.

۲. منظومه جلایرنامه، از مرحوم قائم مقام فراهانی.
 ۳. طریق وصول به اصول معارف، به فارسی، تألیف محمدباقر بن محمد مهدی حسینی خاتون آبادی.

۴. فرس نامه یا مضمار دانش، در شناخت اسب و نگهداری آن، مؤلف ناشناخته. مورخ سده ۱۳ ق، خط نستعلیق، قطع جیبی. ۲۳۸. مجموعه فارسی

۱. حدائق السحر فی دقائق الشعر، از رشیدالدین محمد بن محمد بن عبدالجلیل وطواط.
 ۲. فرهنگ لغات، مؤلف مجهول.

۳. اشعار منتخب از شعراء، مجهول. این مجموعه در سده ۱۳ ق کتابت شده است، به خط نستعلیق تحریری، قطع جیبی. «ش ۱۰۷۹۸ م»

۲۳۹. مجموعه فارسی
 ۱. جواهر التجوید یا درّ النضید، از محمد بن نقی القاری.
 ۲. فسوة الفضیل، از میرزا محمد تقی حجت الاسلام نیر تبریزی.

کتابت این مجموعه در سال ۱۳۶۴ ق است، به خط نسخ محمد جعفر سبحانی، نسخه مصحح، قطع جیبی. «ش ۱۰۷۹۷ م»

۲۴۰. مجموعه فارسی
 ۱. کتاب الزمیل یا کشف الأسرار، از حیدر بن محمد اصفهانی تبریزی رمال.

مجموعه را این جانب در چند مرحله از اشخاص برای این کتابخانه بزرگ خریداری نموده‌ام. از جمله نفیس‌ترین آنها کتاب گیهان‌شناخت، در اخترشناسی، به فارسی، تألیف قطان مروزی است که تنها نسخه بسیار کهن موجود آن مورخ سال ۵۸۴ ق است. این جانب آن را به صورت چاپ تصویری و با یک مقدمه هفتاد صفحه‌ای چاپ و منتشر نموده‌ام. «ش ۱۰۹۲۶»

۲۳۴. مجموعه فارسی از آثار محمد بن محمد دهدار
 ۱. کواکب الثواب در اثبات الواجب، به فارسی.
 ۲. سؤال و جواب، به فارسی.

۳. رساله در بیان انسان کلی و اشخاص موجود.
 ۴. رساله تأویل فلا اقسام بمواقع النجوم.
 ۵. سؤال از معنی امت شفاعت یوم القيامة.

۶. رساله الف الانسانیة، به فارسی.
 ۷. رساله در یتیم در معرفت رب رحیم.
 ۸. نفائس الارقام فی اثبات بطریق المتکلمین و الحکماء الصوفیة و ابطال الدور و التسلسل.

۹. رساله امکان در ذوقیات عقلی و معقولات ذوقی، مطابق مشرب صوفیه و متکلمین، به فارسی.

۱۰. مسئله حکمی موجودات خارجی، از آن جهت که در خارج موجودند، عین وجودند یا غیر وجود.
 ۱۱. دو مطلب از مطالب مسئله توحید اول، موافق مشرب محققین حکما.

کتابت ۲۸ شوال سال ۱۲۸۹ ق، به خط نستعلیق خوش مهدی بن جعفر، قطع رقی، برخی از رساله‌ها تا کنون چاپ نشده است. «ش ۱۰۹۸۹ م»

۲۳۵. مجموعه فارسی
 ۱. رساله در علم هیئت، مؤلف مجهول.
 ۲. قواعد علم قوافی، مجهول.

۳. فتحیه، قوشچی. مجموعه کهن مورخ سال ۹۰۵ ق، به خط نستعلیق خفی عالی کمال‌الدین حسین هروری، نسخه مصحح، قطع جیبی.

«ش ۱۰۷۰۴ م»
 ۲۳۶. مجموعه فارسی
 ۱. آئینه جهان‌نما و طلسم جهان‌گشا، از ابی سعید بن یحیی یمنی.

۲. رساله در رمل.
- کتابت این مجموعه در سال ۱۳۱۶ ق است، به خط شکسته و اندکی نسخ و تحریری محمدحسن بن محمد، نسخه مصحح، قطع رقعی پالتویی. «ش ۱۰۷۶۷ م»
۲۴۱. مجموعه فارسی
۱. کتز الاحباب، در علم رمل، از زین‌العابدین بن قاسم رمال اصفهانی.
۲. کتز الاحباب، در رمل، مؤلف مجهول.
۳. فوائد علم رمل و اعداد، به فارسی، در رمل، مجهول.
۴. مطالب العارفين، در رمل، از سعد بن شمس‌الدین محمد رمال شیرازی.
- کتابت این مجموعه در ۲۲ محرم سال ۱۳۵۶ ق است، به خط نستعلیق شکسته فتح علی تمرودی، قطع رقعی پالتویی. «ش ۱۰۸۱۲ م»
۲۴۲. مجموعه فارسی
۱. جلد دوم گنجینه الاسرار سکاکی.
۲. خواص سورة يس مغربی.
۳. رساله‌ای از محمد فارسی عارف.
۴. مجموع اعداد.
۵. شرح ام‌الکتاب.
۶. جواهر الاسرار.
۷. بیان خواص و آثار هزار و یک نام ملک عکلام، از سید علی جفری صوفی رومی.
۸. فتوحات عباسی، شامل آیاتی که محیط بر جمیع اسماء عظام در قرآن کریم آمده است.
۹. بحر الغرائب.
- برخی مطالب مختلف و متنوع دیگر در علوم غریبه و اعداد و اوفاق در این مجموعه نگاشته شده است، خط نستعلیق و نسخ، کتابت اوائل سده ۱۳ ق، قطع رحلی. «ش ۱۰۸۷۰ م»
۲۴۳. مجموعه فارسی
۱. شواهد النبوة لتقوية اهل الفتوة، از عبدالرحمان جامی، خط نسخ خوش محمود البانی در ۵ ربیع الاول سال ۱۲۲۵ ق، با یک سرلوح مرصع.
۲. نفحات الانس، از جامی، به خط همان کاتب و همان تاریخ.
۳. حاشیه تکملة کتاب نفحات الانس جامی، به فارسی، از عبدالغفور لاری، به خط نسخ همان کاتب، با همان مشخصات.
۴. منتخب کتاب تذکرة الاولیاء عطار، مؤلف ناشناخته، خط نسخ خوش همان کاتب، قطع رحلی، در صفحه آغازین هر یک از رساله‌ها یک سرلوح مرصع ترسیم شده است. «ش ۱۰۸۶۹ م»
۲۴۴. مجموعه فارسی
۱. جنة الوصال، منظومه‌ای به فارسی، از نورعلی‌شاه.
۲. گلشن راز شبستری، مورخ عید اضحی سال ۱۲۶۳ ق، به خط نستعلیق علی بن احمد بن محمد ابراهیم خوانساری.
۳. مضجعه یا مناجات خواجه عبدالله انصاری، مورخ سال ۱۲۶۳ ق، به خط نسخ همان کاتب. «ش ۱۱۰۵۵ م»
۲۴۵. مجموعه فارسی
۱. نزهة الارواح، در سلوک و اخلاق، از میرحسینی غوری حسین بن عالم، کتابت ۲۳ ذی‌الحجة سال ۱۲۳۹ ق، به خط نستعلیق فضل‌الله بن حاج عبدالغفار تبریزی خیابانی در محل سرای بیجان بیک در تبریز.
۲. رساله در سلوک، به خط همان کاتب.
- قطع جیبی. «ش ۱۱۰۵۴ م»
۲۴۶. مجموعه فارسی
۱. اشعار فارسی.
۲. مقصد الاقصی، از عزیز بن محمد نسفی، مورخ ۷ شعبان سال ۱۲۷۹ ق.
۳. گلشن راز، شیخ محمود شبستری.
- قطع جیبی، خط نستعلیق. «ش ۱۱۰۵۳ م»
۲۴۷. مجموعه فارسی
۱. مجمع البحار، از مظفر علی‌شاه نعمت‌اللهی.
۲. مثنوی فارسی، ناشناخته، مورخ ۱۲۸۸ ق.
- قطع جانمازی، خط نستعلیق. «ش ۱۱۰۵۲ م»
۲۴۸. مجموعه فارسی
۱. اشعار فارسی، ناشناخته.
۲. لطیفه غیبیه، در تفسیر و توضیح برخی از اشعار لسان الغیب حافظ شیرازی، شامل مقدمه و ۳ باب و خاتمه، تألیف محمد دارائی، نسخه چاپ نشده، مورخ ۲۰ رجب سال ۱۲۳۵ ق. خط نستعلیق، قطع رقعی. «ش ۱۱۰۵۱ م»

۲۴۹. مجموعه فارسی

۱. معارف اسلامی، به صورت پرسش و پاسخ.
۲. رساله در خصوص زندگی و قیام و علائم ظهور حضرت ولی عصر (عج)، به فارسی.

۳. رساله فارسی در مورد زندگی ولی عصر (عج).

این مجموعه احتمالاً از تألیفات مرحوم آیت الله میرزا صادق آقا تبریزی است که مسوده می باشد، قطع جانمازی. «ش ۱۱۰۴۹ م»

۲۵۰. مجموعه فارسی

۱. الواح عباسی، از زین العابدین بن ابوالفتح، معروف به میران حسینی استرآبادی.

۲. ترجمه باب حادی عشر، از شکرالله بن جمشید حسینی زواری.

کتابت اوائل سده ۱۳ ق، به خط نستعلیق و نسخ زیبا، قطع رقی پالتویی. «ش ۱۱۰۳۴ م»

۲۵۱. مجموعه فارسی

۱. رساله در علوم قرآنی، اعم از محکم، متشابه، رجعت، وحی، شفاعت، اثبات وجود ولی عصر (عج) و ...، از شیخ محمدرضا تهرانی ابن شیخ محمد صادق واعظ محلاتی از علمای نیمه دوم سده ۱۴ ق، نسخه اصل به خط مؤلف در ۲۶ شوال سال ۱۳۹۶ ق، نسخه مصحح.

۲. اشعار فارسی، مجهول.

قطع مجموعه وزیری خشتی. «ش ۱۱۰۱۶ م»

۲۵۲. مجموعه فارسی

۱. رساله حسنیه، مؤلف مجهول.

۲. رجعت، از محمدباقر بن محمدتقی بن ...

۳. واجبات عقلیه، از ضیاءالدین سدید جرجانی، کتابت سال ۱۲۳۰ ق، نسخه مصحح. «ش ۱۰۵۹۲ م»

۲۵۳. مجموعه فارسی

۱. رساله هیئت، از احمد بن عبدالاحد فاروقی نقشبندی.

۲. رساله مبدأ و معاد، به فارسی، از احمد نقشبندی.

۳. رساله در بیان سلوک، از شیخ محمد اعظم بن سیف الدین

مهندی.

۴. شرح رباعیات غامضه، خواجه محمد باقی نقشبندی.

۵. رساله مکتوب پنجاه و هشتم.

این مجموعه به خط نستعلیق در سده ۱۳ ق کتابت شده

است، قطع جیبی جانمازی. «ش ۱۰۵۲۷ م»

۲۵۴. مجموعه فارسی

۱. کشکول شیعی، تألیف ملا اسدالله شیعی، ساکن روستای «چرو» در بخش طبس از توابع شهرستان سبزوار، این کتاب را در سال ۱۳۵۴ ق نگاشته است.

۲. مصائب الشهداء و اولاده الطاهرین، از همان مؤلف. نسخه افتادگی دارد.

قطع رقی. «ش ۱۰۵۸۵ م»

۲۵۵. مجموعه فارسی

۱. رساله در تجوید، از ابوالحسن بن محمدامین.

۲. قواعد رسم الخط، از ملا مصطفی قاری.

۳. قواعد تجوید، از حیدر محمد قاری.

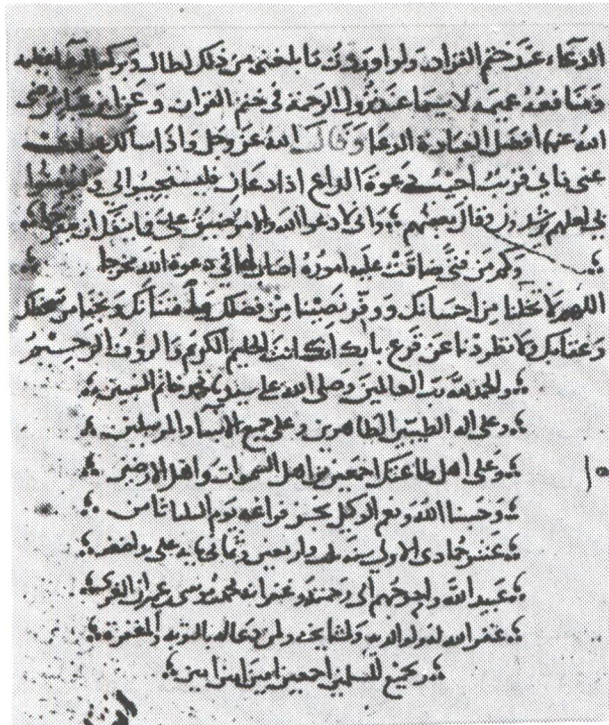
کتابت سال ۱۲۲۴ ق، به خط نسخ ابوالحسن بن محمد امین، نسخه مصحح، برگ آغازین افتاده. «ش ۱۰۶۶۰ م»

۲۵۶. مجموعه عربی

۱. جمال القراء و کمال الاقرار فی التجوید، تألیف ابوالحسن

علم الدین علی بن محمد بن عبدالصمد همدانی مصری سخاوی

شافعی، متوفی ۶۴۳ ق. نسخه نفیس و کهن مورخ سه شنبه ۱۸

جمادی الاولی سال ۸۴۳ق، به خط نسخ زیبای محمد بن موسی بن عمران العزلی.

۲. الافصاح الموجز فی ایضاح المعجز، از همان مؤلف.

۳. مراتب الاصول و غرائب الفصول، از همان مؤلف.

۴. مفتاح التوفیق الی معرفة التجوید و التحقیق، از همان مؤلف.

۵. عمدة المفید و عدة المجید فی معرفة التجوید، از همان مؤلف.

۶. علم الاهتداء فی معرفة الوقت و الابتداء، از همان مؤلف.

بیشتر رساله‌های این مجموعه تا کنون چاپ نشده و نسخه بسیار نفیسی است. این نسخه قبلاً در کتابخانه مرحوم آیت‌الله سید محمد حجت کوه‌کمری از مراجع عظام تقلید سابق و مؤسس مدرسه حجتیه در قم بوده و کتابخانه شخصی بسیار نفیسی داشته، از جمله نسخه‌های مهم و نفیس آن، دو جلد نسخه اصل کتاب وسائل الشیعة تألیف شیخ حرّ عاملی است که تمام آن، اعمّ از متن و حواشی، به خط مبارک مؤلف می‌باشد. بحمد الله این جانب موفق شدم سهم الارث برخی از وارثان آن مرحوم، از جمله سید محسن، سید حسن و سید اکبر و سید عبدالحسین را طی چند مرحله، مستقیم یا غیرمستقیم، از آنان برای این کتابخانه بزرگ خریداری نمایم. نسخه موجود همچنین مدتی در تملک عبدالقادر بن داود مقدسی مؤلف کتاب شرح تحفة الملوك به سال ۹۷۹ق بوده است، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۷۱م»

۲۵۷. مجموعه عربی

۱. حاشیه شرح عضدی بر مختصر ابن حاجب، از سعدالدین تفتازانی.

۲. حاشیه شرح عضدی بر مختصر، از سید احمد(؟)، نسخه کهن مورّخ ۲۳ رمضان سال ۸۳۰ق، به خط نسخ زهیر بن جنید الباداری، قطع رحلی کوچک. «ش ۱۰۶۹۶م»

۲۵۸. مجموعه عربی

۱. الدروس الشرعیة فی مذهب الامامیة، از شهید اول محمد بن مکی، نسخه نفیسی و کهن، به خط نسخ محمد بن یوسف بن احمد بن بابت الخطی.

۲. زیج المجمل، از یزدان‌بخش، نسخه کهن و نفیس مورّخ سال ۸۷۵ق، به خط نستعلیق، مقابله و تصحیح شده با عبارت «بلغت ایده الله تعالی»، قطع رحلی. «ش ۱۰۶۹۴م»

۲۵۹. مجموعه عربی

۱. منهاج الكرامة، از علامه حلّی، مورّخ سده ۹ق.

۲. اعتقادات صدوق، به عربی، مورّخ سده ۹ق.

۳. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادیعشر، مورخ اواخر

رجب سال ۸۷۳ق، قطع رقعی کوچک. «ش ۱۰۵۷۶م»

۲۶۰. مجموعه عربی

۱. مقالة ارشمیدس.

۲. معرفة مساحة الأشكال البسيطة، از موسی محمد، حسن

و احمد شاکر.

۳. کتاب اشنوطاس فی القمر، احتمالاً از همان بنی موسی شاکر.

۵. کتاب المختصر فی علم الاسطرلاب، از فضل‌الله بن

اسماعیل بن محمد بن اسماعیل قومسانی.

مجموعه نفیس و کهن، مورّخ سال ۹۰۲ق، به خط نسخ

و نستعلیق تحریری، دارای اشکال هندسی، مصحّح.

«ش ۱۰۷۰۹م»

۲۶۱. مجموعه عربی

۱. لواعج الأنوار فی کشف غوامض الأسرار، از علی برغانی

قزوینی، نسخه اصل به خط مؤلف که در سال ۱۲۳۶ق آن را

نگاشته است، خط نسخ، نسخه چاپ نشده.

۲. حیوة الایمان فی معرفة الارکان، احتمالاً از همان مؤلف،

نام این اثر در منابع موجود، از جمله الذریعة نیامده است،

خط نسخ، نسخه چاپ نشده، قطع مجموعه رقعی.

«ش ۱۰۹۶۲م»

۲۶۲. مجموعه عربی

۱. شرح تقویم الایمان میرداماد، از احمد بن زین‌العابدین

علوی، به خط عبدالجلیل بن عبدالرحیم القدوة‌الدین الرومی،

در ربیع الاول سال ۱۰۳۶ق، در شهرستان لاهیجان، کتاب

یکی از شاگردان شارح است.

۲. ایراد الحكماء للمشائیین بلزوم کون الجوهر مقولاً بالتشکیک

علی اصولهم و دفعه، از همان مؤلف، به خط همان کتاب.

۳. پاسخ پرسشهای خواجه نصیرالدین طوسی از شمس‌الدین

محمد الخضرشاهی، تألیف همان مؤلف.

۴. اغصالات و عویصات، از خواجه نصیرالدین طوسی.

۵. معنی حدیث خلق العقل، به خط همان کتاب.

قطع این مجموعه جیبی کوچک پالتویی ۲۰x۸ س، خط

نستعلیق. «ش ۱۰۹۷۳م»

۴. شرح انموذج العلوم محقق دوانی، تألیف ابی علی منصور بن صدرالحکماء محمد حسنی حسینی شیرازی، نسخه نفیس مورخ ۲۶ رجب سال ۹۶۱، به خط فرزند مؤلف ابونصر بن صدر حسینی که برای شیخ سلیمان آن را کتابت کرده است، در برگ پایانی چنین نگاشته است: «یقول کاتب هذه الرسالة الشريفة وابن مؤلفها قدس الله نفسه المطهرة كتبت هذه الرسالة لأجل الحضرة العلية البهية والسدة السنية المولودية الشيخية السيديّة المحتومة المتبوعية، ضياء الاسلام والمسلمين، شمس سماء الحقيقة، بدر فلك الشريعة، شمس الضحى، قمر الدجى، علم الهدى، غوث الورى، بحر السخا، غيث الندى، ليث الوغى، معدن الوفاء، منبع الصفاء، الذى اذا وعد وفا، واذا جنى عفا، له الدعا وعليه السلام والثناء، وعلى عدوه اللعن والعفا، مولانا ابى العلى، سمى رسول الله صلى الله عليه وآله، افضل الورى، واكمل من ... ابن الحضرة العلية القدسية الامامية الهمامية، سلطان العلماء العاملين، خاتم المجتهدين، نائب صاحب الزمان عليه صلوات الله شيخنا ... ابن سلیمان قدس الله سرّه ورضى عنه ... ابونصر ... ابن صدر الحسينى الحسنى، جف القلم عن نسخها فى ۲۶ رجب سنة ۹۶۱».

مواضع نقطه چین متأسفانه در هنگام صحافی قبلى بریده شده است. همچنین در پشت برگ آغازین این نسخه تملک چند تن از علمای بزرگ عصر صفوی آمده، از جمله «نورالدین محمد بن کمال الدین کچوئی، سنه ۱۰۳۷ ق»، «حسین علی واعظ قارى ابن حسن علی مهرجردی»، «بهاء الدین محمد بن محمد باقر حسینی مختاری، ربیع الثانی ۱۱۰۱ ق».

۵. تحفة العروض فى لطف العروض، از بهاء الدین محمد بن محمد باقر حسینی مختاری نائینی، نسخه اصل به خط مؤلف در ذی قعدة سال ۱۱۱۸ ق، خط نسخ، نسخه نفیس و نایاب.

۶. معانی استعارات، خط نستعلیق.

۷. رساله از شیخ بهاء الدین عاملی.

۸. آداب مطالعه، از حامد بن برهان بن ابی ذر غفاری،

کتابت اوائل سده ۱۲ ق.

قطع این مجموعه جیبی. «ش ۱۰۹۵۵ م»

۲۶۵. مجموعه عربی

۱. رساله البرهان فى علم المنطق، از کلنبلی.

۲. رساله فى تحقیق لام العهد.

۳. رساله فى بیان الكسور.

تمام رساله های این مجموعه به عربی، و جز یک رساله آن، همه اش به خط شیخ ابراهیم بن مهدی آل عرفات قدیچی بحرانی نجفی است که برخی از تألیفات خودش، و برخی تألیف دیگران است، وی یکی از علمای بزرگ شیعه جنوب خلیج فارس بوده و شرح احوال وی در منابع رجالی متأخر آمده است، از جمله الاعلام، ج ۲، ص ۱۹.

۲۶۳. مجموعه عربی

۱. الكتاب المستطاب، نسخه اصل.

۲. رياض الطالبين فى شرح الاستعاذه و البسملة، از جلال الدین

عبدالرحمان سیوطی.

۳. رساله تحفیف العباد فى احوال الاجتهاد و تحقیق ما وقع فيه

الاختلاف من وجوب الاجتهاد و عدمه.

۴. رساله مقدمه الواجب، از محمد باقر بن محمد مؤمن

خراسانی.

۵. رساله فى الاحباط و التكفير، از فاضل شیروانی.

۶. شرح الصدور لشرح زوائد الصدور، از شمس الدین محمد بن

ارین الدین عبدالدائم بن شرف الدین البرماوی.

۷. نکت علی مقدمتی المسماة بقطر النداء، بخشی از این کتاب

به خط نسخ محمد قاسم بن شیخ محمد ملقب به دلبری در

سال ۱۲۵۰ ق.

۸. مجموعه اشعار عربی.

این مجموعه بسیار نفیس، در قطع رقی بزرگ کتابت شده

است و چندی در کتابخانه شخصی مرحوم ثقة المحدثین حاج

شیخ عباس قمی بوده است. بیشتر نسخه های خطی آن مرحوم

را این جانب از مرحوم حاج میرزا علی محدث زاده فرزند

ارشد ایشان و از چند نفر دیگر به تدریج برای این کتابخانه

بزرگ خریداری نمودم. یکی از کهن ترین نسخه های خطی

موجود این کتابخانه، کتاب معانی القرآن از فراء، مورخ سال

۴۴۴ ق است. «ش ۱۰۹۴۴ م»

۲۶۴. مجموعه عربی

۱. غنية الانام فى معرفة الساعات و الايام، از مولی محسن فیض

کاشانی، کتابت شوال سال ۱۱۰۸ ق، به خط نسخ شیخ

بهاء الدین محمد بن محمد باقر حسینی نائینی.

۲. فوائد الصمدية فى علم العربية، کتابت سده ۱۲ ق.

۳. رساله در ردّ برخی از شبهات، از زین الدین دلّال، خط نسخ،

مورخ نیمه نخست سده ۱۲ ق.

۴. رساله فی اثبات حدوث العالم، به عربی، از علی بن عمر الدرندی.
۵. رساله فی بیان اقسام القضية المحصورة، به خط نسخ اسماعیل حلبی حافظ کتب راغب پاشا در استانبول ترکیه.
۶. رساله فی المعقولات الثانية.
۷. رساله فی بیان وحدة الوجود.
۸. رساله فی معنی التقسیم و المقسم.
۹. رساله فی تعریف مقتضى الحال.
۱۰. رساله فی بیان الامکان العام و الخاص.
۱۱. رساله فی بیان الارادة الجزئية.
- ۱۲ و ۱۳. رسالتان فی بیان الاقطار.
۱۴. رساله فی بیان مسئله الواحد لا یصدر عنه الا الواحد.
۱۵. رساله فی بیان القیاس الخلفی.
۱۶. رساله فی بیان العلم و المعلوم.
۱۷. رساله فی بیان المجاز و تحقیق لیس کمثله شیء.
۱۸. رساله فی علمه تعالی، از سلکوتی.
۱۹. رساله الزبدة فی شرح اللغز، به عربی، از شیخ بهاء‌الدین العاملی.

۲۰. رساله فی تحقیق کلیات.

برخی رساله‌های یادشده چاپ نشده است. قطع وزیری، این مجموعه چندی در تملک مرحوم آیت‌الله میرزا علی علیاری تبریزی به سال ۱۲۶۹ ق بوده و مهر وی در پشت برگ آغازین یکی از رساله‌های این مجموعه آمده است. «ش ۱۰۹۴۲ م»

۲۶۶. مجموعه عربی

۱. المقدمة الحسنى فی الاسماء الحسنی، از شیخ ابراهیم اللیب ابن حاج عمر الخربوتی، نسخه اصل، به خط مؤلف، کتابت سال ۱۳۱۶ ق، مؤلف آن را برای روح مادر خود به نام ام کلثوم بنت ملا عبدالرحمان الخربوتی وقف کرده است.
۲. سمط اللآل فی اسماء ذی‌الجلال مع شرحه لابراهیم اللیب.
۳. متن سمط اللآل فی اسماء ذی‌الجلال، از همان مؤلف.
۴. تخمیس نظم اللآل فی اسماء ذی‌الجلال، از همان مؤلف.
۵. شرح اسماء التبی عليه السلام، از همان مؤلف.

این رساله‌ها تاکنون چاپ نشده‌اند، و چون نسخه اصل است، اهمیت دارد. خط نسخ، صفحات مجدول، قطع رقعی کوچک. «ش ۱۰۹۳۰ م»

۲۶۷. مجموعه عربی

۱. اصل الاصول، تألیف ملا محمد جعفر استرآبادی، مورخ سال ۱۲۵۵ ق.
۲. رساله العقائد، از همان مؤلف، مورخ سال ۱۲۵۵ ق.
۳. حیوة الارواح، در اصول عقاید، از همان مؤلف، مورخ سال ۱۲۵۵ ق، به خط ملا محمد مهدی شهمیرزادی.
۴. رساله فی بیان قواعد العلوم، از همان مؤلف، مورخ ۱۲۵۶ ق.
۵. مدائن العلوم، از همان مؤلف، مورخ ۱۲۵۳ ق.
۶. رساله فی بیان اقسام الاحکام، از همان مؤلف، مورخ ۱۲۵۶ هـ.
۷. منتخبات من حاشية آقا محمد باقر علی دیباجة المفاتیح.
۸. فهرست کتاب موائد العوائد از خود مؤلف.
۹. رساله فی علم الرجال، از همان مؤلف.
۱۰. رساله در طریقه اتصال به راویان احادیث و مصنفات آنان، از همان مؤلف.

۱۱. تسهیل الصعاب من امور الطلاب فی فهارس کثیر من کتب الفقه و الاخبار، از همان مؤلف.

۱۲. اغلاظ کتاب جامع المقال فیما یتعلق باحوال الرجال للطریحی، از همان مؤلف.

۱۳. رساله در صیغ العقود و الایقات، از همان مؤلف.

۱۴. رساله در مورد شرح نهج البلاغة ابن ابی‌الحدید، از همان مؤلف.

۱۵. معرفة الوقت و القبلة، از همان مؤلف.

قطع این مجموعه رقمی بزرگ، به خط نسخ و نستعلیق. «ش ۱۰۵۸۴ م»

۲۶۸. مجموعه عربی

۱. آداب الدینة للخزانة المعینة، از امین‌الاسلام شیخ ابوعلی فضل بن حسن طبرسی مفسر.

۲. اعتقادات، از شیخ صدوق.

کتابت این مجموعه ۱۱ ذی‌قعدة، در سده ۱۱ ق، به خط نسخ جلیل‌الله غیاث‌الدین حسینی جزی، نسخه مصحح، قطع رقعی، روی برگ آغازین تملک محمد مهدی بن میرزا محمد

چهارسوقی اصفهانی. «ش ۱۰۶۲۲ م»

۲۶۹. مجموعه عربی

۱. شرح زبدة الاصول، از حسام‌الدین محمد صالح بن احمد مازندرانی از نوادگان علامه مجلسی.

۲. تنبیه الرافدین، از محمد طاهر قمی.
کتابت این مجموعه در سال ۱۲۲۸ ق، به خط نسخ خوش محمدعلی بن حسین تبریزی، نسخه مصحح، قطع وزیری کوچک. «ش ۱۰۷۸۰ م»
۲۷۰. مجموعه عربی

۱. بغیة الطالب، از شیخ خضر جناحی نجفی.
۲. کتاب الصوم.
۳. کتاب الصوم.

۴. سؤال و جواب، از میرزا احمد تبریزی.
کتابت مجموعه در سال ۱۲۵۳ ق، به خط نسخ و نستعلیق، قطع وزیری خشتی. «ش ۱۰۷۶۲ م»
۲۷۱. مجموعه عربی

۱. حاشیة المكاسب، از سید محمد حسینی رازی لواسانی.

۲. تعلیقه بر رسائل، از عبدالغفار بن ابوالقاسم تبریزی.

۳. حاشیه در اصول، از محمدباقر بن محمدتقی.

۴. ادلة عقلیه، از محمدهادی بن محمدامین.

کتابت مجموعه در سده ۱۳ و ۱۴ ق، به خط نستعلیق

تحریری. نسخه در سال ۱۳۱۰ ق مقابله و تصحیح شده، قطع

وزیری. «ش ۱۰۷۳۱ م»

۲۷۲. مجموعه عربی

۱. منظومه در منطق، از سید جعفر بن ابی اسحاق موسوی.

۲. الوافیة لنظم الشافیة.

کتابت سال ۱۲۷۳ ق، به خط نسخ محمدعلی بن محمدحسین

در دارالسلطنه اصفهان، نسخه مصحح، قطع جیبی. «ش ۱۰۶۲۹ م»

۲۷۳. مجموعه عربی

۱. نزهة القلوب و الخواطر ببعض ما تركه الاوائل للاواخر، تألیف

میرزا محمد بن عبدالوهاب همدانی، نسخه اصل، به خط

نستعلیق مؤلف در سده ۱۳ ق.

۲. درة الاسلاك فی حکم دخان التباک، از همان مؤلف،

نسخه اصل، مورخ سال ۱۲۸۱ ق.

۳. مقدمة اصلاح العمل، از محمد بن علی طباطبائی نجفی،

خط نسخ، نسخه مصحح.

دو رساله نخست این مجموعه تاکنون چاپ نشده است،

قطع رقعی. «ش ۱۰۹۳۱ م»

۲۷۴. مجموعه عربی

۱. رساله فی بیان العدالة، از عبدالحسین بن محمد مهدی

خوانساری که به سال ۱۲۹۱ ق آن را نگاشته است، کتابت

ربیع الاول سال ۱۲۹۷ ق، به خط نسخ اسماعیل بن عبدالله.

۲. وسیلة النجاة فی مهمات احکام الصلوة، ج ۴، از همان

مؤلف که به سال ۱۲۸۵ ق، آن را نگاشته است، خط نسخ

همان کاتب در ماه صفر سال ۱۲۹۵.

۳. وسیلة النجاة، ج ۵، از همان مؤلف که در رمضان سال

۱۲۹۳ ق آن را نگاشته است، به خط همان کاتب در ۱۰ ربیع

الثانی سال ۱۲۹۴.

بسیاری از حواشی این مجموعه به خط مؤلف و با امضای

«منه عفی عنه» می باشد. نام هیچ یک از رساله های این

مجموعه در الذریعه و منابع دیگر نیامده است، قطع رقعی

بزرگ. «ش ۱۰۵۸۳ م»

۲۷۵. مجموعه عربی

۱. کتاب البیع، مؤلف مجهول.

۲. القول فی شرایط العوضین.

۳. فی اقسام الخیار و احکامه.

۴. القول فی النقد و النسبة.

۵. القول فیما یدخل فی البیع.

۶. القول فی المراتجه.

۷. القول فی الزبء.

۸. کتاب الوصیة و ما یتعلق بها.

۹. القول فی منجزات المریض.

۱۰. رساله الاستصحاب.

۱۱. رساله فی ما یتعلق بالدرایة و الرجال، از سید حسین ترک.

۱۲. رساله اصالة البرائة.

۱۳. رساله فی الصحیح و الاعم.

۱۴. رساله فی التعادل و التراجیح.

کتابت این مجموعه به خط نسخ در سده ۱۳ ق، در پشت

برگ آغازین این مجموعه یک صفحه خط مرحوم آیت الله

میرزا محمد ارباب اشراقی قمی آمده، وی از علمای بزرگ قم

در سده ۱۳ ق بود و کتابخانه بسیار نفیسی داشت. این جانب

بیشتر نسخه های آن کتابخانه را از بازماندگان آن مرحوم از

جمله فرزندانش شیخ محسن، آقا سعید، آقا محمد، آقا صالح

و مرحوم حاج آقا شهاب الدین اشراقی نوه آن مرحوم و داماد

حضرت امام خمینی علیه السلام در چند مرحله برای این کتابخانه

بزرگ خریداری نموده ام. یک سهم از کتابخانه یاد شده به

دیگر فرزند ایشان مرحوم ربانی از علمای تهران رسید که تمام آن را فخرالدین نصیری امینی یکی از مجموعه داران خصوصی در تهران خریداری نمود، و بحمدالله پس از درگذشت نصیری نیز برخی از نسخه‌های او را این جانب موفق شدم برای این کتابخانه بزرگ خریداری نمایم. نسخه حاضر در قطع رقعی. «ش ۱۰۹۹۳ م»

۲۷۶. مجموعه عربی

۱. مفراح فی شرح المرواح، از احمد بن علی بن مسعود.

۲. حاشیه مقدمه تحریر القواعد المنطقية، از برهان‌الدین بن کمال‌الدین بن حمید.

۳. دیباچه شرح شمشیه.

کتابت مجموعه در سده ۱۳ ق، به خط نسخ و نستعلیق، قطع جانمازی. «ش ۱۰۷۸۶ م»

۲۷۷. مجموعه عربی

۱. حیوة الارواح، در مبدأ و معاد و اصول عقاید دینی، تألیف مولی محمد جعفر استرآبادی.

۲. اصول الدین علی وفق اصول المذهب، از همان مؤلف. کتابت نیمه سده ۱۳ ق، به خط نسخ نجفعلی انجدانی.^۱

۳. تعریف العلوم الادبیه، از همان مؤلف، کتابت دهه اول رمضان سال ۱۲۴۵ ق، به خط همان کاتب.

۴. منهاج الکرامه فی معرفه الامامة، از علامه حلّی، به خط نسخ همان کاتب.

۵. اسرار الوحي، مؤلف ناشناخته، مورخ رمضان ۱۲۴۵ ق، به خط همان کاتب.

۶. برخی ادعیه، به خط همان کاتب و در همان سال.

۷. نامه حضرت امام حسن عسکری به ابن بابویه قمی، به خط همان کاتب.

۸. حدیث قدسی، به خط همان کاتب و در همان سال.

۹. الصحف السریانیة، از احمد بن حسین بن محمد معروف به ابن متویه، شامل ۲۲ صحیفه، به خط همان کاتب در همان سال.

۱۰. صورة الصیغة التوبة، از شیخ علی بن عبدالعالی، به خط همان کاتب به هنگام عزیمت حج در تهران در مدرسه ام‌السلطان، به سال ۱۲۴۵ ق.

۱۱. رساله فی الحج، به خط همان کاتب در پنجشنبه ۱۱

ذی قعدة سال ۱۲۵۶ ق.

۱۲. تفسیر سورة قل هو الله، به خط همان کاتب.

۱۳. کیفیة المذهب الاثنی عشری، از شیخ بهاء‌الدین عاملی، به خط نسخ همان کاتب.

۱۴. مسألة البداء، مؤلف مجهول.

۱۵. رساله در بیان آداب المتعلمین، تألیف محمد جعفر استرآبادی، به خط همان کاتب، در حدود سال ۱۲۵۶ ق.

بسیاری از رساله‌های این مجموعه تاکنون چاپ نشده‌اند، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۶۹ م»

۲۷۸. مجموعه عربی

۱. کتاب اطولوفس فی الطلوع و الغروب، به عربی.

۲. کتاب تاوذوسیوس فی المساکن.

۳. کتاب تاوذوسیوس فی اللیل و النهار.

۴. اطولوفس فی الكرة المتحرکة.

۵. کتاب ارسطرخس فی جرمی التیرین الشمس و القمر و بعدهما، به عربی.

۶. کتاب اوسقلاوس فی المطالع.

۷. کتاب الظاهرات لاقلیدس.

۸. کتاب المعطیات لاقلیدس.

تمام رساله‌های این مجموعه نفیس، از یونانی به عربی ترجمه شده است، کتابت اواخر سده ۱۲ یا اوائل سده ۱۳ ق، به خط نستعلیق محمدعلی بن احمد مراغی، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۲۵ م»

۲۷۹. مجموعه عربی

۱. خصائص الائمة، از شریف رضی.

۲. رساله در وصیت، از شیروانی.

کتابت مجموعه در ۲۰ شعبان سال ۱۰۷۰ ق، قطع رقعی. «ش ۱۰۷۸۲ م»

۲۸۰. مجموعه عربی

۱. حلّ الطلسم و کشف سرّ المبهم، به عربی، مؤلف ناشناخته.

۲. رساله فی علم الکیماء.

۳. مختصر من کتاب السّر المکتوم و الدرّ المصون، به عربی.

۴. فصل فی السّر النیرنجی.

۵. فصل فی علم السین.

۶. فصل فی اعمال السیماء و العجائب الّذی تکنون منها.

۱. انجدان، روستایی بین شهرهای اراک و خمین می‌باشد، و چند عالم برجسته از آن روستا برخاسته‌اند، آب و هوای آن بیلابقی است.

کتابت اواخر سده ۱۳ یا اوائل ۱۴ ق، خط نسخ، قطع جیبی. «ش ۱۰۹۳۷ م»

۲۸۱. مجموعه عربی

۱. رساله فی اسرار الفاتحة.

۲. تلخیص البیان فی علامات مهدی آخر الزمان.

۳. رساله نجم الدین الکبری.

۴. شرح ایبات شیخ عبدالقادر گیلانی.

۵. نفحات القرب، در عرفان، از احمد بن محمد الحموی.

۶. المستجلی فی تطور الولی، در عرفان، از جلال الدین

عبدالرحمن سیوطی.

۷. قصیده الشیخ عبدالقادر الگیلانی.

۸. نزهة الخاطر الفاتر فی ترجمة الشیخ عبدالقادر.

۹. ورد الشیخ عبدالقادر الگیلانی.

این مجموعه در سده ۱۳ ق در ترکیه عثمانی کتابت شده

است، به خط ابراهیم بن علی حفید بکلی افندی، قطع رقعی

بزرگ. «ش ۱۰۹۴۳ م»

۲۸۲. مجموعه عربی

۱. خواص الکبیر (التجمیم)، از ابوموسی جابر بن

حیان صوفی.

۲. کشف الاسرار فی هتک الاسرار، از همان مؤلف.

کتابت این مجموعه در سده ۱۱ ق، نسخه مصصح، قطع

جیبی. «ش ۱۰۷۰۶ م»

۲۸۳. مجموعه عربی

۱. فوائد خاقانیه، از محمد امین بن صدرالدین شیروانی.

۲. تفسیر سورة یس، از همان مؤلف.

کتابت مجموعه در ۸ صفر سال ۱۰۲۳ ق. به خط نسخ

خوش، نسخه مصصح، با حواشی حیدرعلی لاری، قطع وزیری

کوچک. «ش ۱۰۷۳۲ م»

۲۸۴. مجموعه عربی

۱. حاشیه ملا میرزاجان بر حواشی شرح مطلع، خط نسخ خوش

محمد باقر اردبیلی در سال ۱۰۶۴ ق در اصفهان.

۲. حاشیه مبحث تقسیم شرح مطلع، از ملا میرزا شیروانی، به

خط همان کاتب.

۳. حاشیه حکمة العین، از ملا میرزا شیروانی، به خط

همان کاتب.

نسخه نسبتاً نفیس، قطع مستطیلی ۱۹×۷ س. «ش ۱۰۹۷۲ م»

۲۸۵. مجموعه عربی

۱. رشحات، در درایه و مصطلحات رجال و فوائد آن، از

میرزا محمدحسین بن محمدحسن همدانی از علمای سده ۱۳ ق.

۲. فی الجملة من القواعد المهمة الرجالية، از همان مؤلف.

۳. بعض المسائل الاصولية المهمة.

۴. عباراتی از سید حیدر آملی.

۵. بعض المسائل العرفانية.

مؤلف رساله‌های فوق از علمای فاضل اوائل سده ۱۳ ق

بوده است. قبل از رساله‌های یادشده، دستخط مرحوم آیت الله

میرزا محمد هاشم بن زین العابدین خوانساری اصفهانی آمده

که اجازه‌ای در ۸ برگ به سال ۱۳۲۰ ق برای مؤلف نگاشته

است، این نسخه نفیس اصل و به خط نستعلیق مؤلف و تاکنون

چاپ نشده است، قطع جیبی. «ش ۱۰۹۷۴ م»

۲۸۶. مجموعه عربی

۱. کتاب الغایات یا: الامور البالغة إلى الغایة، از ابی محمد

جعفر بن احمد بن علی المونسی القمی الرازی مقیم ری از

علمای بزرگ شیعه در سده ۴ ق و از معاصران شیخ صدوق

ابی جعفر محمد بن علی بن بابویه قمی و احتمالاً مؤلف از

شاگردان ایشان بوده است.

۲. کتاب العروس فی خصائص يوم الجمعة و فضائله، از

همان مؤلف.

۳. کتاب المسلسلات، از همان مؤلف. این مجموعه نفیس را

مرحوم حاج میرزا محمد هاشم بن زین العابدین موسوی

خوانساری اصفهانی به خط نسخ برای خودش در تاریخ

جمادی الثانية سال ۱۲۵۳ در اصفهان از روی نسخه‌ای به

خط علامه مجلسی مولی محمدباقر کتابت کرده است، از این

۳ کتاب نیز مجلسی در بحار الانوار و حاج میرزا حسین نوری

در مستدرک الوسائل تمجید کرده‌اند. این نسخه که از آثار یکی از

علمای متقدم شیعه و نیز به خط یکی از علمای مشهور سده

۱۳ ق است، بسیار قابل توجه و اهمیت می‌باشد. قطع

جانمازی. «ش ۱۰۶۸۴»

۲۸۷. مجموعه عربی

۱. فقه رضوی، مؤلف ناشناخته.

۲. الرجال، از شیخ مرتضی انصاری.

کتابت مجموعه در سده ۱۳ ق، به خط نسخ و نستعلیق

تحریری. قطع وزیری. «ش ۱۰۸۰۸ م»

تاکنون چاپ نشده، مورخ جمعه ۹ ذی حجة سال ۱۰۹۱ ق، به خط نستعلیق زیبا.

۲. حاشیه بر الهیات شفای ابن سینا، از غیاث‌الدین منصور بن صدرالدین محمد دشتکی، متوفی سال ۹۴۸ ق، به خط نستعلیق کاتب نسخه قبلی، در ۱۴ محرم سال ۱۰۹۲ ق، قطع رقعی. «ش ۱۰۹۹۹ م»

۲۹۳. مجموعه دو رساله، به عربی، در تفسیر سوره حمد و بقره، از سید علی محمد باب شیرازی، کتابت سده ۱۳ ق، قطع جیبی. «ش ۱۰۹۸۰ م»
۲۹۴. مجموعه فارسی و عربی

۱. الروضة الشریفة المحمدیة، به عربی، مؤلف ناشناخته، نسخه کهن و نفیس، مورخ ربیع الاول سال ۸۳۸ ق.
۲. مولدالنبی، به عربی، مؤلف مجهول، کتابت اواخر سده ۹ ق.
۳. بدایة الذاکرن، به فارسی، نسخه نفیس و کهن، مورخ ۲۲ محرم سال ۷۷۰ ق، به خط نسخ علی بن عبدالرحمان بن کامل بن محمد تبریزی، این کتاب را مؤلف برای فرزند خود در مورد کلمة لا اله الا الله نگاشته است.

این مجموعه در ذی قعدة سال ۹۴۳ ق وارد کتابخانه سلطان مبارک شاه شده است. قطع رقعی. «ش ۱۰۹۶۶ م»
۲۹۵. مجموعه فارسی و عربی

۱. طب شفائی، به فارسی، از ملا مظفر بن محمد حسینی شفائی.

۲. رساله در بیان سودا و بیماریهای آن، به فارسی، مؤلف ناشناخته، کتابت سال ۹۸۰ ق در استرآباد.

۳. ذکر ادویة العین، به عربی، از نجیب‌الدین سمرقندی. این مجموعه نفیس به خط نستعلیق یک کاتب که در نیمه دوم سده ۱۰ ق کتابت شده است، نسخه در کتابخانه مولی محمد علم‌الهدی، فرزند مولی محسن فیض کاشانی، بوده و دستخط و مهر بیضی وی در پشت برگ آغازین به سال ۱۰۹۲ ق آمده است. قطع جیبی. «ش ۱۰۸۸۵ م»

۲۹۶. مجموعه عربی و فارسی

۱. رساله الولاء، به عربی، از ملا خسرو.
۲. رساله در اصطلاحات صوفیه، به عربی.
۳. رساله در تصوف، به عربی، ناشناخته.
۴. رساله مختصر در تصوف، به عربی.
۵. رساله مختصر در تصوف، به عربی.

۲۸۸. مجموعه عربی

۱. شرح ایساغوجی، از حسام‌الدین حسن کاتی.
۲. کیفیة سلسلة الموجودات و الأسباب و المسببات، به عربی، از ابن سینا.

۳. رساله در تحقیق انسان، از محقق دوانی.

۴. خلق الأعمال، از ابن سینا.

۵. تفسیر سوره توحید، از حجت الاسلام شفتی اصفهانی. کتابت این مجموعه در محرم سال ۱۰۲۸ ق، رساله آخری مورخ سده ۱۳ ق، قطع جیبی. «ش ۱۰۸۱۸ م»

۲۸۹. مجموعه عربی

۱. تفسیر عرائس البیان، از روزبهان بقلی شیرازی.
۲. تفسیر عرفانی، از مهدی بن محمدحسین ملقب به عمادالاسلام بروجردی، نسخه اصل، به خط مؤلف در سال ۱۲۶۶ ق.

کتابت رساله اول در سده ۱۳ ق، قطع وزیری. «ش ۱۰۹۴۷ م»
۲۹۰. مجموعه عربی

۱. حاشیه بر شرح الهیات تجرید، از خفری.
۲. حاشیه خلیفه سلطان مرعشی بر خفری، مورخ سال ۱۰۵۹ ق.
۳. رساله البرهانیة الثوریة، از میرزا محمد مشهور به ملا شمس‌گیلانی، این نسخه از روی نسخه اصل به خط مؤلف و در حیات وی به سال ۱۰۴۸ ق کتابت شده است.

۴. حاشیه بر خفری، از محمد قاسم بن محمد صالح اصفهانی، برگ پایانی آن افتاده است.

تمام این مجموعه به خط یک کاتب است، خط نستعلیق ریز، قطع ربعی ۱۲×۲۰ س. «ش ۱۰۹۰۱ م»

۲۹۱. مجموعه عربی

۱. افادات مولی محمدعلی بن محمد امین شیرازی ملقب به شکیب سکاکی.

۲. نور البصر بحل مسئله الجبر و القدر، به عربی، از محمد خلیل بن محمد اشرف، کتابت پنجشنبه ۲۷ رمضان سال ۱۱۳۰ ق.

۳. افادات جلال‌الدین دوانی، کتابت سده ۱۲ ق.

تمام مجموعه به خط نسخ محمد مؤمن بن عزالدین جزایری، قطع جیبی. «ش ۱۰۹۱۴ م»

۲۹۲. مجموعه عربی

۱. حاشیه بر الهیات شفای ابن سینا، از شاه قوام‌الدین حمزه،

۶. رساله موزون، به عربی.

۷. رساله در کشف اجمالی و تفصیلی، به عربی، مورخ سال ۸۵۵ ق.

۸. رساله در بیان فتوت، به عربی.

۹. رساله در بیان ازل، به عربی.

۱۰. مکاتبه سعد حموی با شیخ محیی‌الدین عربی، به عربی.

۱۱. رساله در بیان سلوک الطريق الی الله تعالی، به عربی.

۱۲. رساله در مراتب ایجاد الاکوان، به عربی.

۱۳. تفسیر بیتی چند از ابتدای مثنوی، به فارسی، مورخ سال ۸۵۵ ق، به خط محمد بن حصار بکری در بلدة ملک آباد.

۱۴. رساله در بیان کیفیت اعداد و اوافق، به فارسی.

این مجموعه نفیس و کهن، تماماً به خط محمد بن حصار بکری است که در سال ۸۵۵ ق آن را کتابت کرده است. برخی رساله‌های این مجموعه تاکنون چاپ نشده‌اند، قطع جانمازی خشتی، خط نستعلیق. «ش ۱۰۹۸۳ م»

۲۹۷. مجموعه فارسی و عربی

این مجموعه نفیس شامل چند رساله فارسی و عربی و مطالب متنوع دیگر، جز یک رساله فارسی آن، همه‌اش به خط مرحوم آیت‌الله حاج شیخ محمدباقر بیرجندی^۱ مؤلف، کتاب کبریت الاحمر و از مشایخ اجازه روایتی مرحوم پدرم آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی می‌باشد.

۱. الدر المنظوم فی اجازه محمد باقرالعلوم، به عربی، شامل اجازه‌ای که یکی از استادان ایشان به وی داده است، متن به خط مجبیز و حواشی به خط مجاز، خط نستعلیق مورخ اوائل سده ۱۴ ق، برگ پایانی افتاده است.

۲. رساله یوحنا، به فارسی، از ابوالفتح رازی، به خط نستعلیق محمدحسین بن عبدالله الحسینی ملقب به خدام که به فرمایش آیت‌الله حاج شیخ محمدباقر جازاری «گازاری» بیرجندی در روز عید سعید غدیر خم به سال ۱۳۱۶ ق کتابت کرده است.

۳. بخشی از مثنوی فارسی مرحوم بیرجندی، نسخه اصل، به خط خودش.

۴. تعلیقه بر کتاب ریاض المسائل، به عربی، از مرحوم بیرجندی، نسخه نفیس و چاپ نشده، کتابت اوائل سده ۱۴ ق.

قطع این مجموعه نفیس جانمازی و برخی از رساله‌های آن تاکنون چاپ نشده است. «ش ۱۰۸۹۹ م»

۲۹۸. مجموعه فارسی و عربی

۱. خلاصه الحساب، شیخ بهاء‌الدین عاملی، به عربی.

۲. شرح خلاصه الحساب، به عربی، از سید شمس‌الدین علی حسینی خلخالی از شاگردان شیخ بهائی. کتابت ۳ ربیع الثانی سال ۱۲۷۲، به خط نستعلیق حسین علی بن آقا جان مازندرانی بارفروشی «بابلی».

۳. جبر و مقابله، به فارسی، از ملک محمد بن سلطان حسین اصفهانی از شاگردان علی بن هلال کرکی که مؤلف نیز از وی اجازه روایتی به سال ۹۸۴ ق اخذ کرده است. قطع رقعی. «ش ۱۱۰۴۴ م»

۲۹۹. مجموعه فارسی و عربی

۱. رساله شبهه الاستلزام، به عربی، از آقا حسین خوانساری، متوفی ۱۰۹۹ ق، به خط نستعلیق مورخ سال ۱۰۸۳ ق، در حیات مؤلف، به خط محمد مؤمن بن حاجی افضل خسروآبادی سبزواری.

۲. رساله مقدمه واجب، به عربی، از همان مؤلف، مورخ ۱۲ محرم سال ۱۰۸۳ ق، در حیات مؤلف، به خط نستعلیق نظام‌الدین محمد بن محمد فاضل خادم.

۳. رساله فی المناظره، به عربی، تألیف محمد بن حسین الشهیر بفخرالدین الحسینی.

۴. عین الفردوس، به عربی، در حکمت، مؤلف از علمای اواخر سده ۱۱ ق، کتابت در حیات مؤلف، ۱۷ ذی‌الحجه سال ۱۰۸۴ ق، به خط نسخ خوش محمد مؤمن بن حاجی افضل خسروآبادی سبزواری در دارالسلطنه قزوین.

۵. رساله در رد رساله ملا رجب علی، به فارسی، از آقا جمال خوانساری.

برخی از رساله‌های این مجموعه تاکنون چاپ نشده است، مدتی در تملک محمود بن فتح علی شاه قاجار به سال ۱۲۶۶ ق بوده و خط و مهر وی در برگ قبل از آغاز آمده است، همچنین مدتی در تملک مرحوم سید نصرالله مدرس حائری شهید به سال ۱۱۶۸ ق بوده و دستخط وی نیز در

۱. ایشان از علمای برجسته بیرجند و منطقه جنوب خراسان است که در نجف اشرف تحصیلات خود را به پایان برده و دهها اثر علمی به فارسی و عربی تألیف نموده است. بحمدالله بیشتر آثار تألیفی آن مرحوم که نسخه اصل و به خط ایشان می‌باشد، از سوی بازماندگان آن عالم ربانی به این کتابخانه بزرگ سالها قبل اهدا گردیده است.

- پشت برگ آغازین این مجموعه آمده است، قطع جانمازی.
«ش ۱۰۹۴۲ م»
۳۰۰. مجموعه فارسی و عربی
۱. کشف الزیة فی احکام الغیبة، به فارسی، از عبدالکریم بن اسماعیل، نسخه اصل به خط مؤلف و برادرش در سال ۱۱۱۱ ق در روستای قهستان.
 ۲. النافع یوم الحشر فی شرح باب الحادی عشر، به عربی، از فاضل مقداد سیوری حلی.
 ۳. شجرة الهیة، از محمد بن حیدر رفیع‌الدین حسینی. کتابت این مجموعه، جز رساله نخست، در سده ۱۳ ق، قطع رقی خشتی. «ش ۱۰۶۵۵ م»
 ۳۰۱. مجموعه فارسی و عربی
 ۱. رساله عقد فضولی، به عربی، تألیف آخوند ملا اسماعیل خواجه‌ئی اصفهانی.
 ۲. رساله در باب زناى سابق و لاحق، به عربی، از همان مؤلف.
 ۳. رساله تحدید کتبه، به عربی، از همان مؤلف، مورخ ۳ صفر سال ۱۱۶۶ ق.
 ۴. رساله المحجة الحقیة العلویة فی بیان المتعة فی الفاطمیة، به عربی، در حرمت تمتع علویات، تألیف سید شبر بن محمد مهدی علوی حسینی حسنی موسوی فخاری که به سال ۱۱۷۳ ق آن را نگاشته است. این رساله در حیات مؤلف به سال ۱۱۸۳ ق به خط نسخ کتابت شده است.
 ۵. رساله در معرفت نفس، به فارسی، مؤلف مجهول، خط نستعلیق خوش.
 ۶. رساله اعتقادات، به فارسی، از علامه مجلسی، مورخ جمعه ۲۹ ربیع الثانی سال ۱۱۶۴ ق، به خط نستعلیق حیدرعلی بن عزیزالله.
 ۷. رساله در ابطال وحدت وجود، به عربی، مؤلف ناشناخته.
 ۸. رساله در نوادر معجزات، به عربی.
- برخی از رساله‌های آن تاکنون چاپ نشده است. قطع جانمازی. «ش ۱۰۹۳۹ م»
۳۰۲. مجموعه فارسی و عربی
۱. رساله در پاسخ پرسشهای آخوند ملا اسماعیل بجنوردی، به عربی، از حاج ملا هادی سبزواری، مورخ ذی‌الحجة سال ۱۲۳۴ ق، به خط نسخ خوش علی‌اکبر بن ملا رمضان علی، مشهور به چراغ.
۲. ترجمه فارسی برخی از احادیث، به خط همان کاتب، مورخ شنبه ۲۸ جمادی الثانیة سال ۱۲۳۲ ق.
۳. رساله در رفع تنافی میان اخباری که از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام وارد شده، به خط نسخ همان کاتب، در ۲۵ ذی‌القعدة سال ۱۲۳۲ ق.
۴. التحصین فی صفات العارفین، به عربی، به خط همان کاتب، در شعبان سال ۱۲۳۲ ق.
- قطع جیبی، «ش ۱۰۹۳۲ م»
۳۰۳. مجموعه فارسی و عربی
۱. رساله اسطراب، به عربی، از شیخ بهاء‌الدین عاملی، کتابت نیمه دوم سده ۱۱ ق، به خط نسخ.
 ۲. رساله در معرفت اسطراب، به فارسی، از خواجه نصیرالدین طوسی، خط نسخ خوش.
 ۳. رساله تحفة خاتمی در فن اسطراب، به فارسی، از شیخ بهاء‌الدین عاملی.
 ۴. رساله در علم حساب، به فارسی، مؤلف ناشناخته، کتابت سال ۱۰۸۲ ق، به خط نسخ محمد بن فخرالدین النکری در مدرسه تقویه.
 ۵. نزهة الصناع، به فارسی، در پژوهش صنایع و بدایع شعر و نکات و لطائف نثر، تألیف غیاث‌الدین علی بن کمال‌الدین حسین اعرج ابن امیران الحسینی اصفهانی، کتابت ۱۴ ربیع الاول سال ۱۰۸۷ ق، در بلده اشرف بهشهر مازندران، به خط نستعلیق عبدالمطلب حسینی.
 ۶. رساله منظوم در اخترشناسی، به فارسی، به خط نستعلیق همان کاتب، در بلده اشرف.
 ۷. رساله در معرفت تقویم، به فارسی، از عبدالقادر رویانی. این مجموعه در نیمه دوم سده ۱۱ ق کتابت شده است. قطع جانمازی. «ش ۱۰۹۳۴ م»
 ۳۰۴. مجموعه فارسی و عربی
 ۱. حق‌الیقین فی معرفة رب العالمین، به فارسی، از شیخ سعدالدین محمود بن امین‌الدین عبدالکریم بن یحیی شبستری، متوفی ۷۲۰ ق.
 ۲. التصور و التصدیق، به عربی، از قطب‌الدین رازی.
 ۳. شرح کلمة لا اله الا الله، به عربی، از فخرالدین رازی.
 ۴. ترجمه رساله الاصول المنطقية، تألیف شریف حسینی، به فارسی، ترجمه سید محمد بن شریف حسینی.

۵. رساله فی الاعتراضات النحویة و مغالطات لفظیة، به عربی، از سعید بن محمد صفاری.
- تمام رساله‌های این مجموعه به خط نستعلیق لطف‌الله بن انوشیروان، قطع رقعی، برگهای آغاز و انجام افتاده. «ش ۱۰۶۸۳ م»
۳۰۵. مجموعه فارسی و عربی
۱. اصول (خط خوشنویسی)، به فارسی، از عبدالله صیرفی.
۲. باب حادی عشر، به عربی، از علامه حلی.
- کتابت سال ۱۰۵۳ ق، به خط نسخ و نستعلیق خوش ... اصفهانی، نسخه مصحح، دارای تملک میرزا باقر در مدرسه علی قلی خان، قطع رقعی. «ش ۱۰۶۱۵ م»
۳۰۶. مجموعه فارسی و عربی
۱. اشعار معنیات، مجهول.
۲. معنیات، به عربی، از ملا عنایت فکری هروی.
۳. معنیات، به فارسی، از شیخ علی نقی کمره‌ای.
۴. اجوبه، به فارسی، از سید محمد حسین بن ابوالقاسم موسوی.
۵. تنزیه الأنبیاء و الأئمة علیهم‌السلام، به عربی، از سید مرتضی.
- کتابت ۶ رجب سال ۱۱۰۴ ق، به خط نسخ و نستعلیق محمد بن محمد سلمان، نسخه مصحح، قطع جانمازی. «ش ۱۰۸۱۹ م»
۳۰۷. مجموعه فارسی و عربی
- شامل ۱۷ رساله فارسی و عربی در موضوعات گوناگون، از جمله تقریرات فقه و اصول، از محمد حسن نجفی، محمد جعفر دارابی، مولی محسن فیض کاشانی، شیخ احمد احسانی، کتابت سالهای ۱۲۲۳ - ۱۲۴۲ ق، به خط نسخ و نستعلیق عالی محمد نجف علی گنجوی الاصل تبریزی المسکن که در نجف اشرف کتابت کرده است. «ش ۱۰۸۰۰ م»
۳۰۸. مجموعه فارسی و عربی
۱. کشکول، به فارسی، از محمدرضا بن محمد صادق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در سده ۱۳ ق.
۲. کلمة الطیب، از واعظ محلاتی، مشهور به فاضل.
۳. عوامل ملا محسن، به عربی.
۴. تهذیب المنطق و الکلام، به عربی، از تفتازانی.
- کتابت در سده ۱۳ ق، خط نسخ و نستعلیق، نسخه مصحح، قطع جانمازی. «ش ۱۰۶۳۲ م»
۳۰۹. مجموعه فارسی و عربی
۱. مفتاح الزحمة عند النکال و النغمة، به فارسی، از محمدرضا بن محمد صادق و اعظم محلاتی تهرانی، نسخه اصل، به خط مؤلف، در سال ۱۳۵۰ ق.
۲. رساله در معاد، به فارسی، مؤلف مجهول.
۳. الفرق بین الحکم التکلیفی و الوضعی، به عربی، مجهول.
۴. بیان علم اصول و موضوع آن، به فارسی، مؤلف مجهول.
- کتابت مجموعه در نیمه سده ۱۴ ق، قطع جیبی. «ش ۱۰۶۲۵ م»
۳۱۰. مجموعه فارسی و عربی
۱. خلاصه الحساب، به عربی، از شیخ بهاء‌الدین عاملی، کتابت ۱۲۶۳ ق.
۲. رساله هیئت، به فارسی، مؤلف مجهول، کتابت سال ۱۲۶۳ ق در دارالسرور بروجرد.
۳. معرفت تقویم، به فارسی، از خواجه نصیرالدین طوسی.
۴. هیئت منظوم، به فارسی.
۵. خلاصه القرائة، به عربی، از محمد نبی بن قنبر علی سیستانی.
۶. رساله در اعتراضات نحویة و مغالطات لفظیة، به عربی، از سعید بن محمد الصفاری.
۷. فهرست ما فی الملل و النحل للشهرستانی، به عربی، مؤلف ناشناخته.
- تمام این مجموعه به خط نستعلیق محمدعلی آشتیانی قمی به سال ۱۲۶۳ ق کتابت شده است، قطع جیبی. «ش ۱۰۵۸۱ م»
۳۱۱. مجموعه فارسی و عربی
۱. الموازین، به عربی، از جابر بن حیان صوفی.
۲. رساله تصریف، به عربی.
۳. رساله رفع و دفع، به فارسی، از مولی محسن فیض کاشانی.
۴. رساله در تعبیر خواب، به فارسی، خط نستعلیق یوسف بن حاج محمد بحرانی، کتابت سال ۱۱۹۰ ق.
۵. احوال حضرت محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، به فارسی، منقول از کتاب تذکرة الائمة علامه مجلسی.
۶. احوالات حضرت قائم علیه‌السلام، به فارسی، کتابت سال ۱۱۸۹ ق، در قصبه شهر بابک در استان کرمان.
۷. احکام تزویج و نکاح، به فارسی.
- این مجموعه در قطع جیبی، کتابت در سده ۱۲ ق،

به خط نستعلیق، و برخی از رساله‌های آن چاپ نشده است. «ش ۱۱۰۰۲ م»

۳۱۲. مجموعه فارسی و عربی

۱. رساله در نحو، به عربی، از جاراالله زمخشری.

۲. العوامل، به فارسی منظوم، از جرجانی.

۳. معرفت اسطرلاب، به عربی، مؤلف ناشناخته.

کتابت مجموعه در سده ۱۲ ق، قطع جیبی کوچک.

«ش ۱۰۵۸۲ م»

۳۱۳. مجموعه فارسی و عربی

۱. وسیله النجاة.

۲. مجموعه مسائل فقهی.

۳. سؤال و جواب.

۴. ادعیه و زیارات.

۵. جنات المجتهدین.

۶. معنیات.

کتابت سال ۱۳۲۳ ق، نسخه مصحح، قطع رقی بزرگ.

«ش ۱۰۹۴۶ م»

۳۱۴. مجموعه فارسی و عربی

۱. مجموعه اشعار فارسی، ناشناخته.

۲. رساله در ساختن مرکب.

۳. چند رساله ترکی مختصر.

کتابت این مجموعه در سده ۱۳ ق، به خط نستعلیق

شکسته و نسخ، قطع جیبی پالتویی. «ش ۱۱۰۳۰ م»

۳۱۵. مجموعه عربی و ترکی

۱. رساله در تقوی، از رومی افندی، به ترکی.

۲. قصیده برده، به عربی، خط نسخ خوش.

۳. تعبیرنامه، به ترکی، از شیخ انفسی.

۴. احکام نجومی، به ترکی، به صورت منظوم و دارای

اشکال رنگین بسیار زیبا و نفیس.

۵. دعا و اسماء الحسنی، به ترکی.

۶. بیان قواعد مکتوب، به ترکی.

۷. بیان شهر وجود، به ترکی.

۸. بیان عشق مجازی و حکایت محبوب، به ترکی، خط

نستعلیق ابوالسعود افندی.

۹. بیان احادیث نبویه، به ترکی منظوم.

این مجموعه در اواخر سده ۱۲ ق در ترکیه عثمانی کتابت

شده است. دارای اشکال زیبا، قطع رقی. «ش ۱۰۹۴۱ م»

۳۱۶. مجموعه ترکی

۱. مجموعه اشعار، در معرفت نفس، از قطب السالکین شیخ

فرانی، به خط نسخ خوش، در ۳۳ برگ.

۲. فرحنامه، در علم حروف و اعداد، به خط همان کاتب.

۳. تحفة الغرائب، در خواص قرآن کریم، از شیخ محمد، به

خط همان کاتب.

۴. رساله در شرایط قرائت سوره تبت.

۵. فال قرآن حمید مجید.

۶. شرح دعای خضر و الیاس.

۷. شرح دعای قدح.

۸. رساله جمیع دفع بلا در سفر.

۹. تعبیر دوش.

۱۰. رساله در احادیث صحیحة منقول از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله در دعا.

۱۱. رساله روزنامه، دارای جداول و دوایر زیبا از آب

طلای ناب.

۱۲. فصل در حرکت افلاک، دارای جداول علی خمسة

اقاویل منقول از امام صادق علیه السلام.

۱۳. دعای اسم اعظم.

۱۴. جداول احکام حرکات اعضاء، دارای جداول زیبا با

آب طلا.

۱۵. ترجمه ترکی کتاب الادب و السياسة فی علم النظر و الفراسة،

اصل از عبدالله بن ابی طالب انصاری دمشقی، ترجمه ترکی از

مؤلف ناشناخته.

۱۶. ترجمه ترکی جداول احوال غالب و مغلوب از

ارسطاطالیس حکیم و اسکندر رومی، مترجم ترکی مجهول.

۱۷. ملحمة دانیال نبی علیه السلام.

۱۸. جدول تجربه دوستی و دشمنی.

این مجموعه بسیار نفیس، و تمام رساله‌های آن به ترکی

و تاکنون چاپ نشده است، برخی اشکال و جداول و دوایر

رنگین بسیار زیبا با شنگرف و آب طلای ناب در این مجموعه

ترسیم شده است. قطع رحلی، خط نسخ خوش، برخی صفحات

مجدول. «ش ۱۰۹۷۵ م»

نسخه‌های شیرین و فرهاد در کتبخانه‌های ترکیه

ایرج افشار

به ترتیب حروف الفبای لاتین منظم کرده بود (عارفی، هاتفی، هلالی، خسرو دهلوی، عماد فقیه کرمانی، نظامی گنجه‌ای، سلطان حسین بایقرا، عرفی شیرازی، وحشی بافقی)؛ اما در این فهرست، ترتیب حروف الفبای فارسی رعایت شده است.

امیر خسرو دهلوی (م ۷۲۵ ق)

- ۱) ۸۱۵ (۲۵ ذی‌الحجه) مجموعه - موزة اوقاف، ش ۱۴۵۹.
- ۲) ۸۱۶ (جمادی‌الثانی) مجموعه - ایاصوفیه، ش ۳۸۵۷. کتابت: شیراز.
- ۳) ۸۳۰ (۲۶ ربیع‌الثانی) مجموعه - فاتح، ش ۴۰۵۷. خط: زین‌العابدین بن سلطان بخت الحسینی الاسترآبادی.

1. H. Duda.
2. J. Rypka.
3. *Monografie Archivu Orientalniho. Studies, Texts and Translation, Issued by the Czechoslovak Oriental Institute, Prague, Edited by J. Rypka. vol. II. Ferhad und Schirsin. Die Literarische Geschichte eines persischen Sagenstoffes von Herbert W. Duda, Praha, 1933.*

هربرت دودا^۱، مستشرق اتریشی، در سال ۱۹۳۳ م، متن فارسی شیرین و فرهاد نظامی (۶۰۸ بیت) را از مثنوی خسرو و شیرین جدا ساخت و بامقدمه‌ای مبسوط در چگونگی قصه و سوابق آن همراه ترجمه آلمانی به چاپ رسانید. این کتاب در پراگ، در سلسله آثاری که زیر نظر یان ریپکا^۲ انتشار یافته، به چاپ رسیده است.^۳

وی در بخش ثانوی کتاب، مثنویهای امیر خسرو دهلوی، عارفی، عماد فقیه کرمانی، سلطان حسین بایقرا، هاتفی خرجردی، هلالی جغتایی، وحشی بافقی، عرفی شیرازی و محمدجعفر نیریزی را برای آگاهی علاقه‌مندان معرفی کرده است و در نهایت به دنبال پژوهش خود، فهرستی از نسخه‌های خطی این مثنویها را آورده است. از آنجا که تاکنون در جایی از نشریات فارسی به این نسخه‌ها اشاره نشده است، به آوردن چکیده اطلاعات کتاب‌شناسی مندرج در آن کتاب می‌پردازیم. شایان ذکر است که دودا در این فهرست اسامی شاعران را

- ۴) ۸۳۱ مجموعه - نور عثمانیه، ش ۳۷۸۸. (۱۶) بی‌تاریخ کلیات امیر خسرو. ملّت،
مجموعه حکیم اوغلو علی پاشا، ش ۶۵۱.
- ۵) ۸۵۴/۵ (۲۲ صفر) مجموعه - سلیمانیه، ش ۲۵۷۷. اسعد افندی. خط: ابوالقاسم علی
بن احمد بن عبدالوهاب الحسنی ثم المصری. (۱۷) بی‌تاریخ
خمسه و دیوان خسرو. (۶) ۸۸۵ (شوال)
ایاصوفیه، ش ۴۲۱۲. خط: غیاث بن بایزید صراف.
- ۷) ۹۰۳ (۱۰ ربیع‌الاول) کلیات امیر خسرو. ملّت،
مجموعه حکیم اوغلو علی پاشا، ش ۶۶۱. (۱۸) ۸۹۷
سلطان حسین بایقرا (م ۹۱۱ ق)
مجالس العشاق. نور عثمانیه، ش ۴۲۱۱. مورّخ ۸۹۷.
مجموعه - مجالس العشاق. (۱۹) ۹۸۲
ملّت، حکیم اوغلو علی پاشا، ش ۶۶۷. خط: کمال بن
شمس‌الدین علی فرس (۶).
مجموعه - مجالس العشاق. (۲۰) ۱۰۵۰
مراد ملا. لالا اسماعیل افندی، ش ۵۷۸.
مجموعه - مجالس العشاق. (۲۱) بی‌تاریخ
کتابخانه ملّت، علی امیری، ش ۹۳ فارسی.
مجالس العشاق. ایاصوفیه، ش ۴۲۳۸. (۲۲) بی‌تاریخ
- ۸) ۹۰۸ خمسه امیر خسرو. عاطف
افندی، ش ۲۰۴۲. کاتب:
حجة‌الله بن عبدالعلی الصفوی
القزوینی (نسبت صفوی در آن
تاریخ عجیب می‌نماید. ۱.۱).
مجموعه - ایاصوفیه، ش ۳۹۱۲. خط: درویش محمد بن علی.
خمسه امیر خسرو. سلیمانیه، ۹۴۱ (۱۰)
ش ۲۵۷۴. اسعد افندی. خط:
لطف‌الله بن حسن معادالحسینی.
خمسه امیر خسرو. موزه
اوقاف، ش ۱۵۱۴ (۲۵۷۵)
اسعد افندی). خط: خلیل بن
درویش محمد الجامی. (۱۲) بی‌تاریخ
شیرین و خسرو. دانشگاه
استانبول، خالص افندی،
ش ۴۷۱۸.
- ۹) ۹۱۷ (جمادی‌الثانی) مجموعه - ایاصوفیه، ش ۳۹۱۲. خط: درویش محمد بن علی.
خمسه امیر خسرو. موزه
اوقاف، ش ۱۵۱۴ (۲۵۷۵)
اسعد افندی). خط: خلیل بن
درویش محمد الجامی. (۱۳) بی‌تاریخ
خمسه امیر خسرو. دانشگاه
استانبول، خالص افندی،
ش ۵۸۸۵.
- ۱۰) ۹۴۱ خمسه امیر خسرو. سلیمانیه،
ش ۲۵۷۴. اسعد افندی. خط:
لطف‌الله بن حسن معادالحسینی.
خمسه امیر خسرو. ایاصوفیه،
ش ۳۸۵۹. (۱۴) بی‌تاریخ
مجموعه - نور عثمانیه،
ش ۳۷۸۰. (۱۵) بی‌تاریخ
- ۱۱) ۹۷۸ خمسه امیر خسرو. اوقاف،
ش ۱۵۱۴ (۲۵۷۵) اسعد افندی).
خط: خلیل بن درویش محمد
الجامی. (۱۲) بی‌تاریخ
شیرین و خسرو. دانشگاه
استانبول، خالص افندی،
ش ۴۷۱۸.
- ۱۲) بی‌تاریخ شیرین و خسرو. دانشگاه
استانبول، خالص افندی،
ش ۴۷۱۸.
- ۱۳) بی‌تاریخ خمسه امیر خسرو. دانشگاه
استانبول، خالص افندی،
ش ۵۸۸۵.
- ۱۴) بی‌تاریخ خمسه امیر خسرو. ایاصوفیه،
ش ۳۸۵۹.
- ۱۵) بی‌تاریخ مجموعه - نور عثمانیه،
ش ۳۷۸۰.
- محمود عارف^۱ اردبیلی (ق ۸ ق)
فرهادنامه (سروده ۷۷۱).
ایاصوفیه، ش ۳۳۳۵ (چاپ
شده توسط رضا آذر در تهران).
- عرفی شیوازی (م ۹۹۹ ق)
مجموعه - دانشگاه، خالص
افندی، ش ۴۷۰۴.
مجموعه - کلیات عرفی.
ولی‌الدین، ش ۲۶۷۱. خط:
حسن الهایی (۶).

۱. در فهرست دودا، «عارفی» آمده است.

دیوان عرفی. نور عثمانیه، ش ۳۸۵۲.	(۴۰) بی تاریخ	دیوان عرفی - مراد ملا. حمیدیه، ش ۱۱۰۹. خط: رضا بن میرزا محمد عرشی اصفهانی.	۱۰۳۸ (۲۶)
دیوان عرفی. نور عثمانیه، ش ۳۸۵۴.	(۴۱) بی تاریخ	مجموعه - کلیات عرفی، سلیمانیه. علی پاشا، ش ۸۵۸.	۱۰۴۰ (۲۷)
کلیات عرفی. نور عثمانیه، ش ۴۱۹۵.	(۴۲) بی تاریخ	مجموعه - کلیات عرفی. دانشگاه، خالص افندی، ش ۳۰۱۸.	۱۰۴۲ (۲۸)
کلیات عرفی. نور عثمانیه، ش ۴۱۹۶.	(۴۳) بی تاریخ	کلیات عرفی. موزه اوقاف، ش ۱۴۵۱. خط: محمد باقی بن قوام الدین حسین شیرازی.	۱۰۴۳ (۲۹)
مجموعه - دیوان عرفی. مراد ملا. لالا اسماعیل افندی، ش ۴۶۴.	(۴۴) بی تاریخ	مجموعه - دیوان عرفی. ملت، علی امیری، ش ۴۰۲ فارسی.	۱۰۴۷ (۳۰)
دیوان عرفی. مراد ملا. دارالمثنوی، ش ۴۰۶.	(۴۵) بی تاریخ	خط: عبدالرحمان بن حسن ادرنوی.	
کلیات عرفی. عاطف افندی، ش ۲۰۹۱. خط: درویش یوسف.	(۴۶) بی تاریخ	مجموعه - دیوان عرفی، ملت، پرتو پاشا، ش ۴۰۴.	۱۰۶۵ (۳۱)
کلیات عرفی. خسرو پاشا، ش ۵۴۴. خط: جوری.	(۴۷) بی تاریخ	دیوان عرفی. مراد ملا. حمیدیه، ش ۱۱۱۰.	۱۰۷۰ (۳۲)
کلیات عرفی. خسرو پاشا، ش ۵۴۵.	(۴۸) بی تاریخ	مجموعه - کلیات عرفی. مراد ملا. لالا اسماعیل افندی، ش ۵۷۲. خط: احمد فصیح بن محمد.	۱۰۷۸ (۳۳)
مجموعه - کلیات عرفی. خسرو پاشا، حاجی بشیر آغا، ش ۱۴۹.	(۴۹) بی تاریخ		
عمادالدین فقیه کرمانی (م ۷۷۳ ق)			
کلیات عماد فقیه. نور عثمانیه، ش ۴۱۹۷. خط: ابوسعید بن ابی الخیر محمد عبدالله المشتهر بکامروا النساخ الشیرازی، در اصفهان.	(۵۰) ۷۹۶	دیوان عرفی. فاتح. ش ۳۸۴۶. خط: میرزا محمد دلادی (کذا). مجموعه - دیوان عرفی. ملت، علی امیری، ش ۴۰۳ فارسی.	۱۰۸۳ (۳۴)
دیوان عماد فقیه. ایاصوفیه، ش ۴۱۳۱.	(۵۱) ۸۴۱	مجموعه - دیوان عرفی. مراد ملا. داماد قاضی عسکر محمد مراد. ش ۱۵۰۰.	۱۱۰۷ (۳۵)
نظامی گنجه‌ای (ق ۸ ق)			
خمس. فاتح، ش ۳۷۴۷ و ۳۷۵۲.	(۵۲) ۷۷۶	مجموعه - دیوان عرفی. سلیمانیه. ینی جامع. ش ۹۵۱.	۱۱۳۳ (۳۶)
خمس. طوپقاپی سرای، ش ۶۸۳. خط: شاه محمد.	(۵۳) ۷۷۹	مجموعه - کلیات عرفی. دانشگاه، خالص افندی، ش ۶۴۵۷.	۱۱۳۳ (۳۶)
		کلیات عرفی. راغب پاشا، ش ۱۱۰۸.	۱۱۳۳ (۳۶)

خمسۀ نظامی. ایاصوفیه، ش ۳۸۵۸.	۹۲۹ (۷۱)	مجموعه - موزۀ اوقاف، ش ۱۴۵۹.	۸۱۵ (۵۴)
خمسۀ نظامی. راغب پاشا، ش ۱۰۹۴.	۹۳۴ (۷۲)	مجموعۀ منظومه‌ها. ایاصوفیه، ش ۳۸۵۷.	۸۱۶ (۵۵)
خمسۀ نظامی. طوپقاپی سرای، ش ۶۹۸.	۹۴۵ (۷۳)	مجموعه - فاتح، ش ۴۰۵۷.	۸۳۰ (۵۶)
خمسۀ نظامی. طوپقاپی سرای، ش ۶۹۱. خط: مرشد الکاتب الشیرازی.	۹۴۵ (۷۴)	مجموعه - نور عثمانیه، ش ۳۷۳۸. خط: عالی دامغانی.	۸۳۵ - ۸۳۸ (۵۷)
خمسۀ نظامی. عمومی، ش ۵۷۱۰. خط: عبدالمحمد الکاتب.	۹۴۷ (۷۵)	خمسۀ نظامی. ملّت، محمد رشید افندی، ش ۷۳۴.	۸۴۹ (۵۸)
خمسۀ نظامی. طوپقاپی سرای، ش ۶۸۹. خط: محمد قوام الکاتب الشیرازی المشهور بحمامی.	۹۵۱ (۷۶)	خمسۀ نظامی. فاتح، ش ۳۷۴۹.	۸۴۹ (۵۹)
خمسۀ نظامی. مراد ملا، مجموعۀ دوجوملو بابا. ش ۴۱۲. خط: مراد حسین بن شاه محمد اصفهانی.	۹۸۰ (۷۷)	مجموعه. اسعد افندی، ش ۲۵۷۷. کتابخانۀ ملّت.	۸۵۳ - ۸۵۵ (۶۰)
خمسۀ نظامی. ملّت، مجموعۀ علی امیری، ش ۴۵۴.	۹۸۷ (۷۸)	مجموعه. ایاصوفیه، ش ۳۸۶۱.	۸۵۷ (۶۱)
خمسۀ نظامی. طوپقاپی سرای، ش ۶۸۲.	۹۹۹ (۷۹)	خمسۀ نظامی. طوپقاپی سرای، ش ۶۸۷. خط: مرشدالدين محمد الکاتب.	۸۸۸ (۶۲)
مجموعه - خمسۀ نظامی. دانشگاه، رضا پاشا، ش ۳۰۲۸.	۱۰۰۲ (۸۰)	خمسۀ نظامی. فاتح، ش ۳۷۵۰.	۸۸۸ (۶۳)
خط: سیّد فتح‌الله بن سید محمد احمدآبادی.		خط: حسن بن محمد بن نصرالله حسین امیر.	
خمسۀ نظامی. نور عثمانیه، ش ۳۷۸۲. خط: مبارک شمس بن صدر بن فتوح در لاهور.	۱۰۰۵ (۸۱)	خمسۀ نظامی. نور عثمانیه، ش ۳۷۸۱. خط: محمود بن جلال قمی.	۸۹۹ (۶۴)
مجموعه - خمسۀ نظامی. سلیمانیه، بغداد لی وهبی افندی، ش ۱۶۲۰.	۱۲۲۷ (۸۲)	خمسۀ نظامی. طوپقاپی سرای، ش ۶۹۲.	۹۰۰ (۶۵)
مجموعه - خسرو و شیرین. سلیمانیه، نافذ پاشا، ش ۸۶۱.	۸۳ (بی‌تاریخ)	خمسۀ نظامی. طوپقاپی سرای، ش ۷۰۰. خط: سلطان علی سبز مشهدی.	۹۰۰ (۶۶)
		خمسۀ نظامی. ایاصوفیه، ش ۳۸۶۰.	۹۰۲ (۶۷)
		خمسۀ نظامی. دانشگاه. مجموعۀ رضا پاشا، ش ۲۹۰۱.	۹۰۵ (۶۸)
		خمسۀ نظامی. طوپقاپی سرای، معرفی‌شده در Archiv Orientalni (ج ۳، ص ۳۵۹).	۹۱۴ (۶۹)
		خمسۀ نظامی. دانشگاه. قصر یلدیز، ش ۲۷۶۴/۱۳.	۹۲۳ (۷۰)

وحشی بافقی (م ۹۹۱ ق)	خمسة نظامی. عمومیہ، ش ۵۷۷۲.	۸۴ بی تاریخ
مجموعہ - کلیات وحشی. مراد ملا، لالا اسماعیل افندی، ش ۴۹۷. خط: محمد سعید نخجوانی.	۱۰۴۰ (۹۷)	
کلیات وحشی. نور عثمانیہ، ش ۴۲۰۱.	۱۰۵۷ (۹۸)	
ہاتفی خوجردی (م ۹۲۷ ق)	خمسة نظامی. ایصوفیہ، ش ۳۸۵۶.	۸۵ بی تاریخ
کلیات هاتفی. راغب پاشا. ش ۱۰۹۵. خط: محمدرضا ابسی (۶).	۹۹ بی تاریخ	
مجموعہ - فرہاد و شیرین ہاتفی. ملت، علی امیری، ش ۴۴۹. فارسی.	۱۰۰ بی تاریخ	
ہلالی جغتایی (م ۹۳۹ ق)	خمسة نظامی. ایصوفیہ، ش ۳۸۶۲.	۸۶ بی تاریخ
مجموعہ - صفات العاشقین. ملت. پرتو پاشا، ش ۴۳۵. خط: تعلق، محمد الکاتب رزہ.	۹۱ بی تاریخ	
صفات العاشقین. عاطف افندی، ش ۲۲۰۸.	۱۰۱ بی تاریخ	
دیوان ہلالی. مراد ملا، ش ۳۹. حافظ محمد مراد. خط: یوسف محلاتی.	۱۰۲ (۱۰۱) (صفر)	
مجموعہ - صفات العاشقین. ملت، پرتو پاشا، ش ۴۲۰. خط: ساعی.	۱۰۳ (۱۰۲) (شعبان)	
خمسة نظامی. عمومیہ، ش ۱۴۱ فارسی.	۱۰۴ (۱۰۳)	
خمسة نظامی. ایصوفیہ، ش ۳۸۵۶.	۹۹ بی تاریخ	
مجموعہ - نور عثمانیہ، ش ۳۷۸۰.	۱۰۰ بی تاریخ	
مجموعہ - نور عثمانیہ، ش ۳۷۸۴.	۹۱ بی تاریخ	
خمسة نظامی. طوپقاپی سرای، ش ۶۸۶.	۹۲ بی تاریخ	
مجموعہ - خسرو و شیرین. ملت، علی امیری، ش ۴۵۸. فارسی.	۹۳ بی تاریخ	
خلاصہ خمسة نظامی. فاتح، ش ۳۷۴۲. خط: پیر حسین الکاتب.	۹۴ بی تاریخ	
خمسة نظامی. فاتح، ش ۳۷۵۱.	۹۵ بی تاریخ	
خمسة نظامی. مراد ملا. حمیدیہ، ش ۱۰۷۹.	۹۶ بی تاریخ	
خلاصہ خمسة نظامی. حسن پاشا، ش ۹۸۰.		

معرفی مندرجات سه نسخه خطی

ایرج افشار

- ۶) ملک القضاة نصیرالدین التبریزی (ابوالفضایل بن محمد بن
أبی الفضائل بن عبدالمجید التبریزی)^۲
- ۷) عدةالدين التبریزی (محمد بن عبدالله بن عتیق)
- ۸) نظامالدين یحیی الطیاری (یحیی بن عبدالرحمان بن عمر بن
علی الطیاری)
- ۹) نورالدين عبدالرحمان الطیاری (عبدالرحمان بن عمر بن
علی الطیاری)
- ۱۰) فخرالدين الجندرانى
- ۱۱) رکنالدين المطرزی قاضی شبانکاله (= شبانکاره) (ملک
القضاة والحکام) (ذکر توضیحات رشیدی می‌کند)
- ۱۲) هممالدين تبریزی
- ۱۳) تاجالدين الخلاطی (محمد) (ظ: الاخلاطی)
- ۱۴) شمسالدين اصفهانی (محمد بن ابی‌القاسم بن احمد
اصفهانی)
- ۱۵) عمادالدين العوی التبریزی
- ۱۶) ملک القضاة صدرالدين قاضی تبریز
- ۱۷) ناصرالدين واعظ (محمد بن ابی‌سعید بن مسعود، الملقب
بناصر الحسامی السمرقندی)
- ۱۸) قاضی القضاة مجدالدين قاضی شیراز (اسماعیل بن یحیی بن
اسماعیل)

چون اختلاف مندرجات نسخه‌ها اساس کار در تصحیح متون است، در این مجال به معرفی سه نسخه‌ای پرداخته می‌شود که متن آنها مربوط به سه دوره مختلف است: یکی از عصر ایلخانی، دومی از دوره صفوی، و سومی از روزگار قاجار.

۱. تقریظات رشیدی

این کتاب، مجموعه‌ای است از آنچه علمای معاصر خواجه رشیدالدین فضل‌الله طیب همدانی و وزیر دوره ایلخانی، درباره تألیفات آن شخصیت شهیر نوشته‌اند. متن فارسی تاکنون طبع نشده، ولی فان. اس ترجمه آن را به آلمانی منتشر کرده است.^۱ در مندرجات نسخه‌ها کم و بیشی هست. اخیراً نسخه‌ای از آن دیدم که به خط عثمانی قرن سیزدهم است و در مجموعه آرشیو دولتی اتریش در وین (ش ۱۴۸) نگاهداری می‌شود. این است فهرست محتویات آن نسخه برای آگاهی صاحب همتی که به تصحیح و نشر متن خواهد پرداخت:

نسخه ۱۴۸ آرشیو اتریش

- ۱) قطبالدين الشیرازی
- ۲) قطبالدين الشیرازی
- ۳) شمسالدين العیبی
- ۴) نجمالدين الفقاعی
- ۵) شرفالدين الفقاعی

1. Den Wenin umd aeime Gelehrtem uon Josef Vom Ess.
Alhamdlumgem fun die Kernde des Morgemlandes, Bamd XLV,4.
Wiealradem, 1981.68.

۲. آنچه داخل پرانتز بعد از اسامی آمده، از انجام نامه آورده شده است.

- ۱۹) قاضی القضاة برهان الدين
 ۲۰) اصیل الدين طوسی (الحسن بن نصیر)
 ۲۱) قاضی القضاة نظام الدين عبدالملك
 ۲۲) شمس الدين همدانی (محمد)
 ۲۳) ملك القضاة شمس الدين ابن مولا محیی الدين قاضی تبریز
 ۲۴) مفتی الممالک نظام الدين ابن الرئيس یزدی
 ۲۵) زين الدين محمد کیشی (محمد بن محمد الكیشی القرشی)
 ۲۶) ملك القضاة ضیاء الدين قاضی تبریز
 ۲۷) جلال الدين الماکي (فضل الله بن عمر بن محمد الماکي)
 ۲۸) عماد الدين عبيدی
 ۲۹) نصیرالدين عبيدی
 ۳۰) فلک الدين تبریزی (عبدالله بن علی بن محمد تعریفاً بفلک
 علا) (در متن: فلک بن علاء التبریزی) جامع او را فلک
 الصدور نام برده در صدر عنوان. مجموعہ. مؤلف رسالۃ
 قانون السعاده
 ۳۱) عضدالدين مطرزی (عبدالرحمان بن احمد المطرزی)
 ۳۲) شہاب الدين فضل الله
 ۳۳) کمال الدين العرب (حسن بن داوود بن حسن حصکفی،
 معروف به «کمال العرب»)
 ۳۴) سيف الدين، نبیره صدر جهان بخاری (علی بن حسین بن
 صدر جهان)
 ۳۵) برهان الدين، نبیره صدر جهان (الحرث بن حسن بن صدر
 جهان البرهان العمري)
 ۳۶) زين الدين سمنانی، قاضی سوق اعظم (محمد بن حسین بن
 عبدالکریم)
 ۳۷) نورالدين رومی، نایب قاضی الحضرة (حمزة بن رسول
 الرومی)
 ۳۸) نظام الدين بن سیّد مهدی (محمد بن مهدی بن مرتضی
 الحسنی)
 ۳۹) فخرالدين الجاربردی (در متن: احمد بن حسن علی
 الجاربردی)
 ۴۰) شرف الدين قمی (اسحاق بن محمد بن عبدالمنعم الیمانی ثم
 القمی)
 ۴۱) محتسب الممالک، لطیف الدين
 ۴۲) فخرالدين السروی
 ۴۳) جلال الدين عبدالمجید بسطامی
 ۴۴) شرف الدين دامغانی (محمد بن ابراهیم بن ابی اسحاق)
 ۴۵) ابراهیم بن حسین رویانی
 ۴۶) فخرالدين
 ۴۷) ملك القضاة مجدالدين، قاضی تبریز
 ۴۸) ملك القضاة تاج الدين ورزقینی، قاضی تبریز (عبدالله بن
 عمر)
 ۴۹) جلال الدين عتیقی
 ۵۰) نصرالله بن الفرح الروداوری
 ۵۱) عبدالله بن محمد بن عبدالله کرجی (القزوينی داراً)
 ۵۲) رکن الدين خواجه علی دارالحديثی
 ۵۳) صدرالدين دارالحديثی
 ۵۴) برهان الدين العبري
 ۵۵) تاج الدين علی دزماری
 ۵۶) جمال الدين کاشغری (صاعد بن محمد بن مصدق المدعو
 بجمال التركستاني)
 ۵۷) کمال الدين حسن فارسی (حسن بن محمد بن حسن فارسی)
 ۵۸) نجم الدين علی دامغانی (علی بن محمد حافظ دامغانی)
 ۵۹) کمال الدين زنجانی (أحمد بن بديع أبي بكر بن عبدالغفار بن
 أبي بكر البکری، يعرف بکمال الزنجانی) (شعر هم دارد)
 ۶۰) شرف الدين الزاهد البسطامی (شعر هم دارد)
 ۶۱) شرف الدين قزوينی (شعر هم دارد)
 ۶۲) شمس الدين، قاضی ری (محمد بن محمد بن أبي بكر
 استرآبادی محتداً الرازی مولداً بمدينة الري) (شعر دارد)
 ۶۳) ناصر الإسلام، قاضی آمل (ابوالقاسم أحمد ابن صاعد
 الرویانی محتداً الآملی مولداً)
 ۶۴) فخرالدين حيدر اصفهانی (حيدر بن محمد جلالی
 اصفهانی)
 ۶۵) شرف الدين خوارزم (خوارزم بن أحمد شاه بن حمزة
 الواروجی)
 ۶۶) محی الدين قاضی کرمان (عبدالعزيز بن محمد بن محمود)
 ۶۷) مجدالدين قاضی شیراز (اسماعيل بن يحيى بن اسماعيل)
 جلال الإسلام، قاضی اصفهان (محمد بن محمد بن اسماعيل بن
 صاعد)
 ۶۸) عضدالدين، قاضی یزد (محمد بن أبي يعلى بن المجتبى
 الحسينی)
 ۶۹) نظام الدين تقی شاه الحسينی الأبرقوهی

۷۰. فخرالدین عبدالجلیل، محتسب یزد (عبدالجلیل بن محمد بن عبدالباقی بن أحمد بن ظفر بن ابی‌العباس أحمد بن ثابت)
۷۱. رشیدالدین قاضی دماوند (محمد بن یحیی بن محمد البکری الصدیقی الدماوندی)
۷۲. تاج‌الدین البارزی (علی بن محمود بن محمود بن عمر الخراسانی البارزی)
۷۳. بدرالدین تستری
۷۴. ابی‌الغر أحمد بن محمود بن محمد الدینوری
۷۵. ظهیرالدین العسکری
۷۶. نظام‌الدین طوسی
۷۷. کریم‌الدین سروی (ابراهیم بن محمد)
۷۸. شمس‌الدین محمد المستخرج
۷۹. صلاح‌الدین موسی تبریزی (موسی بن یوسف بن علی)
۸۰. عمادالدین قاضی ساوه
۸۱. عزیزالدین امیر قاسم کمالی (قاسم بن علی بن احمد بن علی)
۸۲. أحمد بن محمد بن أحمد المکی القزوینی
۸۳. ملک القضاة ظهیرالدین قزوینی

۲. نامه‌های خان احمد خان گیلانی

فاضل گرامی، آقای فریدون نوزاد، متن ۱۰۷ نامه و شعر را که در نسخه شماره ۱۳۳۰۱ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و مرکز اسناد دانشگاه و منابع دیگر به دست آورده، در کتابی مستقل به نام نامه‌های خان احمد خان گیلانی، جزو انتشارات موقوفات دکتر محمود افشار، به طبع رسانیده است (تهران: ۱۳۷۳).

نسخه‌ای از آن نامه‌ها را که وقتی متعلق به مرحوم حسینعلی باستانی‌راد بود، فاضل گرامی، آقای ابوالحسن آقا ربیع، از راه لطف به این بنده داد^۲ که چون با نسخه چاپی آقای نوزاد به مقابله درآوردم ۵۱ نامه در آن افزون دیدم و در عوض، سیزده نامه و شعر در چاپ نوزاد هست که در این نسخه خطی نیست. کنار شماره نامه‌هایی که در چاپ نوزاد نیست، علامت ستاره گذاشته شده است.

* ۱. از آغاز، بریدگی دارد.

پایان: از مخدومان حلال کناره نمود ... (ص ۱ - ۲)

۲. کتابتی که به کامران میرزا کوهدم نوشته شد.

(ص ۲-۳) (نوزاد، ص ۱۹۲)

- * ۳. کتابتی که به امیر حمزه خان نوشته. (ص ۳) پایان: بر شما ظاهر خواهد شد.
۴. کتابتی که ملک سلطان محمد رستم‌دار به خان مرحوم نوشته. (ص ۳ - ۴)
۵. جواب کتابت مذکور. (ص ۴) (نوزاد، ص ۲۵)
۶. حکم رقعۀ به شیخ ... نوازنده‌ها به اسم محمد عودی. (ص ۷) (نوزاد، ص ۱۱۲)
۷. حکم معافی استاد خضر شاه صُرنایی (ص ۷) (نوزاد، ص ۱۱۴)
۸. [رقعه‌ای] که به استاد زیتون کمانچه نوشته و به تولم فرستاده. (ص ۸) (نوزاد، ص ۱۸۶)
- * ۹. رقعۀ‌ای که به استاد شمس‌الدین سرخ نوشته. (ص ۸) پایان: از آب گذشتیم.
۱۰. در جواب عریضۀ استادان خراط نوشته. (ص ۸) (نوزاد، ص ۱۱۵)
- * ۱۱. [رقعه‌ای که به] شیخ نعمه‌الله یاهو نوشته. (ص ۸) پایان: ... هم صلاح است دعا ثم الدعای ثم الدعای.
- * ۱۲. رقعۀ‌ای که به شیخ [نعمه‌الله] [نوشته] (ص ۹) پایان: بر پای عقل آمده خدای تعالی آخرش را به خیر آرد و السلام. سعادت باد!
- * ۱۳. در چند شبه دستورالعمل خواجه شیخ وزیر نوشته. (ص ۹) پایان: در خانه اگر کس است، یک حرف بس است.
- * ۱۴. در جواب خواجه مسیح، بعد از اخراج نوشته. (ص ۱۰) پایان: و بحق من هو مبدأ و معاد.
۱۵. در جواب عریضۀ محمود میرشکار که در چند شبه عریضۀ سگبان خود نوشته. (ص ۱۰) (نوزاد، ص ۱۱۶)
۱۶. جواب عریضۀ ... رودسر که به خواجه کمال نوشته. (ص ۱۱) (نوزاد، ص ۱۱۷)
- * ۱۷. عریضه‌ای که به میرخلیل گوکه نوشته. (ص ۱۱) پایان: موفق دارین باشید، بمنته و جوده!

۱. شماره ۳۲۹۹ که در مقدمه ایشان ذکر شده، درست نیست.

۲. اتفاقاً نسخه ۳۳۰۱ دانشگاه هم از آن آقای باستانی‌راد بوده است، به حکایت یادداشت‌هایی که در اول آن نوشته است. می‌دانیم که باستانی‌راد کتاب می‌خرید و می‌فروخت و پس از وفات، شماری از کتاب‌هایش در بازار فروش رفت.

- * ۱۸. جواب عریضه میرخلیل مزبور. (ص ۱۱)
پایان: موش خورده.
۱۹. عرضه داشت میرعلی کاردگر که به خان نوشته.
(ص ۱۲) (نوزاد، ص ۱۱۹)
۲۰. جواب عریضه میرعلی مزبور. (نوزاد، ص ۱۲۰)
- * ۲۱. کتابتی که به شاهزاده [خدیدجه سلطان خانم] نوشته.
(ص ۱۲)
- پایان: و الا به سعادت معذور دارند ... دولت مستدام باد!
۲۲. حکم شاه جنت مکان، شاه طهماسب که به خان
مرحوم نوشته. (ص ۱۵) (نوزاد، ص ۶۲)
۲۳. عریضه ای که مرحوم خان احمد در جواب حکم
جهان مطاع نوشته. (ص ۲۱) (نوزاد، ص ۷۱)
۲۴. دستورالعمل وزارت ملا میرحسین که خود نوشته
است. (ص ۲۵) (نوزاد، ص ۱۲۱)
۲۵. در حاشیه دستورالعمل ایضاً به خط خود نوشته.
۲۶. دستورالعملی که به اسم استاد محمد کحال نوشته.
(ص ۲۵) (نوزاد، ص ۱۲۲)
- * ۲۷. جواب عریضه میرغنی مشهدی. (ص ۲۶)
پایان: باش.
۲۸. جواب عریضه ملا توفیق که بعد از بینی بُریدن داده
بود، نوشته. (ص ۲۶) (نوزاد، ص ۱۲۴)
۲۹. عریضه ای که به سکندر جاه جنت آرامگاه شاه عباس
نوشته. (ص ۲۶) (نوزاد، ص ۱۷)
۳۰. جواب عریضه خان احمد از جانب شاه عباس نورالله
مضجعه. (ص ۲۸) (نوزاد، ص ۲۰)
۳۱. ... که به خان احمد نوشته که سید جلال ... اشرف را
در خواب دیده ام و سفارش چند نموده فقیر را بطلبند
و بشنوند. (ص ۳۱) (نوزاد، ص ۱۲۵)
۳۲. جواب عریضه مذکوره. (ص ۳۱) (نوزاد، ص ۱۲۶)
- * ۳۳. عریضه عبدالواسع منشی در باب کتابی که به مشارالیه
و عده شده بود. (ص ۳۱)
- پایان: توقف را وجه ظاهر نیست.
- * ۳۴. جواب عریضه مزبور از جانب خان احمد مرحوم. (ص ۳۲)
پایان: دلیل تخلف نیست. والسلام!
۳۵. دستورالعمل مُهرداری ... مولانا میرحسین که به خط
خود نوشته. (ص ۳۲) (نوزاد، ص ۱۲۷)
۳۶. در حاشیه دستورالعمل مذکور نوشته. (ص ۳۲)
۳۷. حکمی که بعد از استخلاص تخفیف نموده بوده اند.
نوشته. (ص ۳۳) (نوزاد، ص ۱۲۹)
۳۸. حکم وزارت خواجه مرتضی. (ص ۳۳) (نوزاد،
ص ۱۳۱)
۳۹. جواب کتابت ملا میرحسین. (ص ۳۴) (نوزاد، ص ۱۳۲)
- * ۴۰. رقعهای که به حسن خان نوشته. (ص ۳۵)
پایان: ممدود و مبسوط باد، بالأخیر و الأمجاد!
- * ۴۱. رقعهای که به حکیم کمال الدین حسین نوشته. (ص ۳۵)
پایان: تا قلعه داری تواند کرد. سعادت باد.
۴۲. حکم وزیرالوزاری خواجه ملا جان. (ص ۳۵) (نوزاد،
ص ۱۳۴)
- * ۴۳. کتابتی که به خواجه ملا جان از اسطنبول نوشته
و فرستاده است. (ص ۳۶)
- پایان: جواب سخن شما عاقبت به خیر باشد. محب
المشاق، احمد الحسینی.
۴۴. عریضه شخصی که در باب صاحب ... نوشته. (ص ۳۶)
(نوزاد، ص ۱۳۵)
۴۵. جواب عریضه او. (ص ۳۷) (نوزاد، ص ۱۳۶)
- * ۴۶. کتابتی که به ملا عبدالرزاق نوشته. (ص ۳۷)
پایان: وزلات الاقلام. والسلام!
۴۷. حکم امیرالامرای میرجهانگیر. (ص ۳۸) (نوزاد،
ص ۱۴۱)
۴۸. حکم ترخانی به اسم مشارالیه. (ص ۳۸) (نوزاد،
ص ۱۴۳)
۴۹. حکم در باب یهودی که مسلمان شده بود، نوشته.
(ص ۳۹) (نوزاد، ص ۱۴۵)
۵۰. عریضه شخصی که به خان مرحوم نوشته. (ص ۴۰)
(نوزاد، ص ۱۴۶)
- * ۵۱. جواب فقره ای که موضوع و محمول از خاطر عاطر
محو و منسی شده. (ص ۴۱)
- * ۵۲. ایضاً در جواب فقره ای که بول نمی توانم کرد از بیم
فقدان آب، و حبس نمی توانم کرد که باعث ضرر است. (ص ۴۱)
- * ۵۳. جواب فقره ای که از سده عُشر به زکات خود حساب
کنند. (ص ۴۱)
- پایان: این لاف بی موقع، جز از اصحاب ... نمی آید.

۵۴. کتابتی که به ملک سکندر خان نوشته. (ص ۴۱)
(نوزاد، ص ۱۴۸)
- * ۵۵. رقعهای که به یکی از بزرگان نوشته. (ص ۴۲)
پایان: الدعاء، کما سبق.
- * ۵۶. به شرح ایضاً. (ص ۴۲)
پایان: کس در آن روز به یاد تو رسد، بس عجب است.
- * ۵۷. رقعهای که به یکی از فضلا نوشته. (ص ۴۲)
پایان: عمرکم ممدود الی یوم الخلود!
- * ۵۸. ایضاً رقعهای که به یکی از فضلا نوشته. (ص ۴۲)
پایان: عواید افاضت، مستدام باد!
- * ۵۹. کتابتی که به شاهزاده بیگم نوشته. (ص ۴۳)
پایان: برکات عفت و عصمت بماناد!
- * ۶۰. رقعهای که به یکی از بزرگان نوشته. (ص ۴۳)
پایان: عذر ما این است و معذوریم. اقبال، مخلد باد!
- * ۶۱. کتابتی که به میرزا هدایت‌الله نوشته. (ص ۴۳)
پایان: ظلال جلال، مخلد باد!
- * ۶۲. ایضاً من مکتوباته. (ص ۴۴)
پایان: وبالأخيار و الأمجاد.
۶۳. عریضه‌ای که به سلطان حمزه میرزا نوشته. (ص ۴۴)
(نوزاد، ص ۸۴)
- * ۶۴. رقعهای که به ملا شمس‌الدین محمد نوشته. (ص ۴۴)
پایان: حکمتکم ممدود الی یوم الخلود!
- * ۶۵. کتابتی که به میرزا خان نوشته. (ص ۴۵)
پایان: مقدور و میسر باد!
- * ۶۶. عریضه‌ای که به پایه سریر اعلی نوشته. (ص ۴۵)
پایان: أمرکم المطاع علی العاقبة الاتباع!
۶۷. ایضاً عریضه‌ای که به شاهزاده بهشت آرامگاه، سلطان حمزه میرزا نوشته. (ص ۴۶) (نوزاد، ص ۸۴)
- * ۶۸. کتابتی که به امیر روح‌الله نوشته. (ص ۴۶)
پایان: ایام رفعت و ازمان جلالت، ممدود باد!
۶۹. عریضه‌ای که در باب جمشیدخان به پایه سریر اعلی نوشته. (ص ۴۶) (نوزاد، ص ۷۹)
۷۰. کتابتی که به حکیم ابوالفتح حکیم هماد به هند نوشته.
(ص ۴۷) (نوزاد، ص ۲۹، ناقص)
۷۱. کتابتی که به امیر همایون نوشته. (ص ۴۸) (نوزاد، ص ۳۰)
۷۲. کتابتی که به میرابوالفتح نوشته. (ص ۴۸) (نوزاد، ص ۳۱)
۷۳. عریضه‌ای که میرخلیل به خان نوشته. (ص ۴۹)
(نوزاد، ص ۱۴۹)
۷۴. جواب به عریضه مشارالیه. (ص ۴۹) (نوزاد، ص ۱۵۰)
- * ۷۵. کتابتی که به عبدالجلیل نوشته. (ص ۵۱)
پایان: دیگر چه نویسد؟ سعادت باد!
۷۶. ایضاً کتابتی که به مشارالیه نوشته. (ص ۵۱)
(نوزاد، ص ۳۳)
- * ۷۷. ایضاً کتابتی که به میر مؤمی‌الیه نوشته. (ص ۵۲)
پایان: و از حیثیت وجود ما هم چه مانده باشد؟
- * ۷۸. عدالت‌نامه معافان گیلان. (ص ۵۳)
پایان: در حاشیه نوشته.
- * ۷۹. در حاشیه نوشته [در همان موضوع]. (ص ۵۳)
پایان: توفیق اتمام و تکمیل اطاعت این امر بدهد،
إن شاء الله تعالی!
- * ۸۰. ایضاً شرح حاشیه مذکور. (ص ۵۴)
پایان: پادشاه خود می‌سازند.
۸۱. حکم سازندگی که به اسم استاد زیتون نوشته. (ص ۵۴)
(نوزاد، ص ۱۵۴)
۸۲. حکم سپهسالاری تولم به اسم مشارالیه. (ص ۵۵)
(نوزاد، ص ۱۵۶)
- * ۸۳. کتابتی که به مولانا شمس‌الدین محمد کنگرودی نوشته. (ص ۵۵)
پایان: چیز خوبی نیست. والسلام!
۸۴. کتابتی که به ملک جهانگیر نوشته. (ص ۵۶) (نوزاد، ص ۳۵)
۸۵. کتابتی که به امیر غیب‌خان نوشته. (ص ۵۶) (نوزاد، ص ۳۶)
۸۶. کتابتی که به یکی از مقربان شاه جنت مکان نوشته.
(ص ۵۶) (نوزاد، ص ۳۷)
۸۷. رقعهای که به امیر غیب خان نوشته. (ص ۵۷) (نوزاد، ص ۳۸)
۸۸. کتابتی که به میرعباس نوشته. (ص ۵۷) (نوزاد، ص ۳۹)
۸۹. کتابتی که به میرزا سلمان نوشته. (ص ۵۷) (نوزاد، ص ۴۱)
۹۰. رقعهای که به عمه خود در مازندران نوشته. (ص ۵۸)
(نوزاد، ص ۴۲)

۹۱. کتابتی که به سلطان مراد، حاکم مازندران نوشته.
(۵۸) (نوزاد، ص ۴۳)
۹۲. کتابتی که به الوندبیک - که از امرای مازندران بوده -
نوشته. (ص ۵۹) (نوزاد، ص ۴۴)
۹۳. مثال شیخ الاسلامی که برای ملا عبدالله نوشته.
(ص ۶۰) (نوزاد، ص ۱۵۷)
۹۴. رقعهای که به مسیب خان نوشته. (ص ۶۰) (نوزاد،
ص ۴۵)
۹۵. آزادنامه استاد بهار غلام. (ص ۶۰) (نوزاد، ص ۱۰۶)
- * ۹۶. عریضه جمال الدین پاسیخانی. (ص ۶۰)
پایان: این غلام در چه جامه است.
- * ۹۷. جواب عریضه مشارالیه.
پایان: که ما و تو در چه جامه ایم.
۹۸. نامه‌ای است که عنوان ندارد، ولی بسیار مهم است.
(ص ۶۰) (نوزاد، ص ۱۳۷، قسمتی)
۹۹. کتابتی که به شاه نعمه‌الله نوشته. (ص ۶۳) (نوزاد،
ص ۴۶)
- * ۱۰۰. رقعهای که به یکی از بزرگان نوشته. (ص ۶۳)
پایان: و ایشان تحفه باز فرستد.
۱۰۱. رقعهای که به استاد قلی بیک عودی نوشته. (ص ۶۳)
(نوزاد، ص ۴۷)
۱۰۲. کتابتی که به شاه ملک سپهسالار نوشته. (ص ۶۳)
(نوزاد، ص ۴۸)
۱۰۳. حکمی که در باب ملا محمد روضه‌خوان نوشته.
(ص ۶۴) (نوزاد، ص ۱۵۸)
۱۰۴. حکم مهورداری لاجین. (ص ۶۴) (نوزاد، ص ۱۵۹)
۱۰۵. حکم موقوفات ملا عبدالله. (ص ۶۴) (نوزاد، ص ۱۶۰)
۱۰۶. حکم شیخ الاسلامی شیخ کرم‌الله. (ص ۶۵) (نوزاد، ص ۱۶۲)
۱۰۷. رقعهای که به شاه قاسم نوشته. (ص ۶۵) (نوزاد، ص ۴۹)
۱۰۸. کتابتی که به یکی از سادات صفویه نوشته. (ص ۶۶)
(نوزاد، ص ۵۰)
۱۰۹. حکم پیشوایی میرحیدر (ص ۶۶) (نوزاد، ص ۱۶۳)
۱۱۰. حکم رخصت کعبه معظّمه که در باب خواجه علی
بیک نوشته. (ص ۶۶) (نوزاد، ص ۱۶۴)
۱۱۱. حکم پیشوایی کیا جلال الدین محمد. (ص ۶۷) (نوزاد،
ص ۱۶۶)
۱۱۲. کتابتی که به میر میران نوشته. (ص ۶۸) (نوزاد، ص ۵۱)
۱۱۳. رقعهای که به خلیل بیک نوشته. (ص ۶۸) (نوزاد،
ص ۵۳)
۱۱۴. عریضه شیر علی فرّاش. (ص ۶۹) (نوزاد، ص ۵۴)
۱۱۵. جواب [عریضه شیر علی فرّاش]. (ص ۶۹)
۱۱۶. عریضه‌ای که خان احمد بعد از فتح ترکمان تکلو به
سلطان حمزه نوشته. (ص ۶۹) (نوزاد، ص ۸۵)
۱۱۷. کتابتی که به مرشد قلی خان نوشته. (ص ۶۹) (نوزاد،
ص ۵۵)
- * ۱۱۸. کتابتی که به محمد شریف بیک نوشته. (ص ۷۰)
پایان: معالی و اقبال در تضاعف و تزیید باد!
۱۱۹. کتابتی که به عمه خود نوشته. (ص ۷۰) (نوزاد، ص ۵۶)
- * ۱۲۰. کتابتی که به سلطان مراد، حاکم مازندران نوشته. (ص ۷۰)
پایان: ایام امارت و رفعت، بر دوام و مستدام باد!
- * ۱۲۱. کتابتی که به مرشد قلی خان نوشته. (ص ۷۱)
پایان: مبانی امارت و اساس معدلت مؤکد و مشید باد!
۱۲۲. حکم سپهسالاری که به میر حسین بیک داده. (ص ۷۱)
(نوزاد، ص ۱۶۸)
- * ۱۲۳. کتابتی که به امیر حمزه خان نوشته. (ص ۷۲)
پایان: ایام رفعت و جلالت، مستدام باد!
- * ۱۲۴. رقعهای که به امین سیاوش نوشته. (ص ۷۲)
پایان: الی یوم القیام.
۱۲۵. کتابتی که به شاهرخ نامی نوشته. (ص ۷۲) (نوزاد،
ص ۵۷)
۱۲۶. رقعهای که به سلطان مراد خان نوشته. (ص ۷۳)
(نوزاد، ص ۵۸)
۱۲۷. کتابتی که به خاتم المجتهدین شیخ بهاء الدین محمد
نوشته. (ص ۷۳) (نوزاد، ص ۵۹)
۱۲۸. بدون عنوان. (ص ۷۴)
- پایان: واللّه أعلم بحقائق الأمور.
۱۲۹. بدون عنوان. در آن ذکر مولانا شمس الدین محمد آمده.
(ص ۷۴) (نوزاد، ص ۱۷۱)
۱۳۰. بدون عنوان. در آن ذکر جلال الدین حیدر آمده.
(ص ۷۴) (نوزاد، ص ۱۷۲)
- * ۱۳۱. رقعهای که به امیر غیب خان نوشته. (ص ۷۵)
پایان: ظافر و فائز گردد!

آنچه در چاپ نوزاد هست و در نسخه خطی نیست

(۱) فرمان همایون. (ص ۳۴)

آغاز: جمیع نوکران بوده باشد.

(۲) عرضه‌داشت کلیه. (ص ۳۶)

آغاز: نتیجه مستحسن ... الإجابة.

(۳) مکتوب شریف عالم. (ص ۴۶)

آغاز: سعادت مخلص باد و الدعاء.

(۴) ای مرادگان خر. (ص ۵۷)

آغاز: کار خانه را کرد.

(۵) عربی‌ها بر من. (ص ۷۳)

آغاز: عارفان خریدار نیست.

(۶) شعر. (ص ۸۱)

(۷) ... (ص ۸۲)

آغاز: مثل قدیم است.

(۸) ... (ص ۹۴)

آغاز: الحمد لله الذی ... بحقائق الأمور.

(۹) فقیر در اسلام. (ص ۱۰۰)

آغاز: ظاهرشود بمنه و جوده.

(۱۰) اعزاز سیدا. (ص ۱۰۱)

آغاز: فصل السال رای داشته.

(۱۱) تمتع و انتفاع. (ص ۱۰۳)

آغاز: و بعواطفکم اعتماد.

(۱۲) خضرة اسوة المخبئين. (ص ۱۰۴)

آغاز: الذی کما سبق.

(۱۳) نذر کردم. (ص ۱۰۶)

آغاز: معقول نویسی بدهاد ... الأمجاد.

۳. دیوان جیحون یزدی

دوست گرامی، آقای محمد مشیری یزدی، نسخه خطی ظریفی از دیوان جیحون یزدی در اختیار دارد که از پدرش میرزا تقی خان مشیری و او از پدرش فتح‌الله خان مشیرالممالک، از رجال دیوانی و متنقد شهر یزد، به ارث مالک شده است و من سعادت داشتم که آن را دیدم.

این نسخه را در حقیقت باید جنگ‌گونه دانست، زیرا جز اشعار جیحون، حاوی بعضی آثار دیگر است که به‌اجمال از آنها یاد خواهد شد.

۱۳۲. بدون عنوان. در آن ذکر ملا احمد طیب و ملا

یحیی خان و کمال‌الدین امیر افضل آمده. (ص ۷۵) (نوزاد،

ص ۱۷۳)

۱۳۳. بدون عنوان. در آن، ذکر ملا محمد حافظ آمده.

(ص ۷۵) (نوزاد، ص ۱۷۴)

۱۳۴. کتابتی که شاه اسماعیل خان احمد نوشته. (ص ۷۶)

(نوزاد، ص ۸۶)

۱۳۵. سواد منشوری که غفران پناه سلطان محمد خدا بنده به

خان احمد مرحوم نوشته. (ص ۷۷) (نوزاد، ص ۸۹)

۱۳۶. کتابتی که به مرشد قلی خان در حینی که زینب بیگم به

لاهیجان آمده بود، نوشته. (ص ۷۷) (نوزاد، ص ۶۰)

۱۳۷. عریضة عبدالملک مال‌فجایی. (ص ۷۸) (نوزاد، ص ۱۰۷)

* ۱۳۸. جواب عریضة مشارالیه. (ص ۷۹)

پایان: که هیچ‌کس به گردن تو آید.

۱۳۹. عریضه‌ای که آقا جان رمال به خان احمد مرحوم

نوشته. (ص ۷۹) (نوزاد، ص ۱۰۹)

۱۴۰. جواب عریضة آقا جان رمال مشارالیه. (ص ۷۹)

(نوزاد، ص ۱۱۰)

۱۴۱. رمال مزبور در ثانی الحال نوشته. (ص ۷۹) (نوزاد،

ص ۱۱۱)

۱۴۲. عریضه‌ای که خان احمد مرحوم به درگاه اعلی نوشته

و فرستاده. (ص ۸۰) (نوزاد، ص ۹۰)

* ۱۴۳. عریضه‌ای که خان احمد مرحوم بعد از ورود رقم

اشرف به درگاه عرش اشتباه نوشته. (ص ۸۰)

پایان: ظل عاطفت و سلطنت و اقبال لایزال باد. آمین یا

رب العالمین!

* ۱۴۴. بدون عنوان. در آن ذکر کهدم و امیره رستم و امیره

خسرو آمده. (ص ۸۳)

پایان: شاه و گدا، شریک. دیگر چه نویسد که در اینجا

نباشد؟

۱۴۵. سواد منشوری که پادشاه غفران پناه، شاه عباس، بعد از

فتح گیلان که در دیلمان بوده، نوشته (ص ۸۴) (نوزاد، ص ۹۳)

۱۴۶. حکم جهان مطاع که به اهل گیلان به طریق استمال

نوشته. (ص ۸۶) (نوزاد، ص ۹۶)

۱۴۷. بدون عنوان. ناقص مانده است. (ص ۸۸ تا سطر ۱۶

چاپ نوزاد) (نوزاد، ص ۹۹)

این جنگ به خط شکسته نستعلیق است. مُجدول است. بیست و دو سطر است و در صفحات چهار مصرعی. عناوین، تصاویر و اشعار به خط شنگرف است. ورق شمار و رکابه (پاورقی) ندارد. کاغذش شکری و حنایی است و نسخه‌ای در نوع خود ممتاز است. در پایان قسمت مرثی، نوشته: «به دستور آقا میرزا فتح‌الله مستوفی یزد، خط میرزا هاشم یزدی، مشهور به نیشابوری» و پس از قسمت مسمّطات، تاریخ ۱۳۱۱ قید شده است. این نسخه، قصاید و مسمّطات و غزلیات و قطعات و ترکیبات و مرثی جیحون را در بر می‌گیرد.

در اطراف بعضی از صفحات به‌طور چلیپا منتخبی از اشعار فوق‌الدین یزدی کتابت شده است.

همچنین اوراقی به رقم «فقیر محمدحسین حافظ حرم محترم رضویه، ۱۲۷۶» حاوی یخچالیه (به‌طور چلیپا) که طبعاً نقل است، اشعار مصاحب ناینی، میرزا ابراهیم صفا و حکیم کوسری به آن الحاق شده است.

چون قصاید جیحون اغلب در مدح بزرگان وقت است، اسامی کسانی که مدحیه‌ای درباره آنان در این دیوان آمده، به ترتیب درج در این نسخه، برای آگاهی علاقه‌مندان ذکر می‌شود. دیوان جیحون، یک بار درهند و یک بار در ایران چاپ شده است.

ناصرالدین شاه

احمد میرزا عضدالدوله

میرزا محمد، مستوفی یزد

عبدالحمید ناصرالدوله

محسن میرزا، امیر اصطلیل

فخرالملوک (زن)

علی آقا (مرجع الأدبا)

ابراهیم خلیل خان [عامری سهام السلطنه]

محمد میرزا سیف‌الدوله

آقا میرزا سید حسین (جامع معقول و منقول)

میرزا حسین خان، ولد سهام السلطنه

ظل السلطان

وجیه‌الله میرزا سیف‌الملک

میرزا محمدخان رئیس نظام

میرزا محمدعلی نواب

محمدعلی معاون الملک

میرزا محمد، مستوفی یزد (پیش از این هم بود)

ولیعهد

آمیرزا محمدحسین، امام جمعه اصفهان

مجدالملک عبقری

میرزا تقی خان، منشی حضور (همان مجدالملک عبقری

است پسر علی امینالدوله)

حاجی محمد مهدی، ملک التجار بوشهر

میرزا محمدخان معاون الملک

معمدالدوله

میرزا رضا بیان الملک

محمدحسین خان، حکمران بندرعباس

مصطفی قلی خان سهام السلطنه

امین السلطان

میرزا حسن شوکت

میرزا محمد حسین متولی باشی قم

صدرالعلمای یزدی

حاجی میرزا ابوالقاسم (ظاهراً کاشی)

سعدالملک (حسینعلی خان)

شهاب

محمدخان، والی یزد مشهور به محمدخان والی

سپهسالار اعظم

محمد رفیع میرزا

میرزا حسین خان مؤتمن الملک شیرازی

عبدالحسین میرزا رخشانی (شاعر)

محمدحسن خان صنیع‌الدوله

میرزا سید کاظم وکیل

نواب رضوی (یزدی)

محمد اسماعیل خان امین الملک

حاجی محمد کاظم ملک التجار

رضا قلی خان سراج الملک

ابراهیم خلیل خان و محمود خان، فرزندان سهام السلطنه

محمدحسن خان منسوب سعدالملک

امین السلطان

محمد خان والی

خاوری شاعر

گزارش سفر مصر
در اواخر مهرماه ۱۳۸۱
۱ اکتبر ۲۰۰۲
بخش سوم

طلوع مجدد آفتاب از ساحل اسکندریه

□ سید محمود مرعشی نجفی

گرفت. البته این معهد قانوناً زیرمجموعه جامعه دول عربی قرار دارد، لیکن تابع نظام داخلی و اداری خود است. در حال حاضر، ۴۱ هزار میکروفیلم که از نسخه‌های خطی موجود در کتابخانه‌های مختلف جهان تصویربرداری شده است، در گنجینه این مرکز در قوطیهای مخصوص موجود می‌باشد و در برگیرنده موضوعات گوناگون است؛ از جمله: کتب آسمانی، قرائات و تجوید، تفسیر و علوم قرآن، حدیث، اصول فقه، فقه

معهد المخطوطات العربية

صبح دوشنبه ۸۱/۷/۲۹ طبق قرار قبلی رأس ساعت ۱۰ و ۳۰ دقیقه عازم معهد المخطوطات العربية در قاهره شدیم. در بدو ورود، آقای احمد یوسف، رئیس آن مرکز، از ما استقبال کرد. آن‌گاه به دفتر وی رهسپار شدیم. او ضمن سخنان خود اظهار داشت:

این معهد برای نخستین بار در سال ۱۹۴۷ م محل تصویر

این جانب و آقای احمد یوسف رئیس آن مرکز به منظور جمع‌آوری مخطوطات عربی و اسلامی و نیز تهیه و تصویر از نسخه‌های خطی اسلامی موجود در کتابخانه‌های جهان و نیز تدوین و انتشار فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌هایی که تا کنون فهرست آنها چاپ و منتشر نشده، راه‌اندازی گردیده است. در سال ۱۹۵۵ م این معهد از بخش فرهنگی جامعه دول عربی جدا شد و خود با تشکیلاتی خاص زیر نظر تعدادی از دانشمندان بزرگ و فرهیختگان کشورهای عربی قرار

دیدار با ریاست معهد المخطوطات العربية

قاهره، چاپخانه السنة المحمدية، سال ۱۹۵۶م، ۳۰۶ صفحه، شامل معرفی ۵۶۷ نسخه. قسم دوم، از فؤاد سید، چ قاهره، در همان چاپخانه، سال ۱۹۵۷م، ۱۹۲ صفحه، شامل معرفی ۳۰۰ نسخه. قسم سوم، شامل ۳۰۰ نسخه. قسم چهارم، از فهرست نگاران معهد با اشراف مختار الوکیل، چ قاهره، چاپخانه الشركة المصرية للطباعة، سال ۱۹۷۰م، ۵۲۳ صفحه، شامل معرفی ۸۶۹ نسخه.

۳. همان فهرست، شامل کتابهای علمی. این جلد نیز دارای ۳ بخش، یا ۳ قسم، به ترتیب زیر است:

قسم اول: اخترشناسی، از پاول کونتش، چ قاهره، سال ۱۹۵۸م، چاپخانه السنة المحمدية، ۱۱۶ صفحه، شامل معرفی ۲۱۱ نسخه.

قسم دوم: کتابهای طبی، که خود در برگیرنده دو بخش است: بخش نخست، از ابراهیم شیوخ، چ قاهره، سال ۱۹۵۹م، همان چاپخانه، ۲۱۲ صفحه، شامل معرفی ۲۷۱ نسخه. بخش دوم، از فهرست نگاران معهد با اشراف قاسم الخطاط، چ قاهره، سال ۱۹۷۸م، چاپخانه العربية الحديثة، ۳۱۰ صفحه، شامل معرفی ۵۷۳ نسخه.

قسم سوم: کتابهای ریاضی، حساب و هندسه، جبر و مقابله. از فؤاد سید، چ قاهره، سال ۱۹۶۰م، در چاپخانه السنة المحمدية، ۱۰۶ صفحه، شامل معرفی ۱۴۷ نسخه.

قسم چهارم: شیمی و طبیعیات، از فؤاد سید، چ قاهره، سال ۱۹۶۳م، همان چاپخانه، ۲۲۴ صفحه، شامل معرفی ۱۱۶ نسخه.

در هر یک از این فهرستها، فهرست مؤلفان و نام کتابها در پایان آمده است.

۴. همان فهرست، شامل اطلاعات عمومی و علوم گوناگون؛ از جمله: فنون جنگ، موسیقی و غنا، اطلاعات عمومی، تعبیر خواب، علم حروف و اوفاق، شطرنج، کشاورزی، صنعت غذا، خط و خوشنویسی. از فؤاد سید، چ قاهره، سال ۱۹۶۴م، همان چاپخانه، ۲۱۰ صفحه، شامل معرفی ۲۱۷ نسخه.

۵. فهرست نسخه‌های ادبی، جلد نخست، از حرف الف تا خ، از نسخه شماره ۹۰۳ تا ۱۲۹۰، از فهرست نگاران معهد، با اشراف محمد الحسن عثمان، چ قاهره، سال ۱۹۷۹م، در اداره التوثيق والمعلومات بالمنظمة العربية للتربية والثقافة والعلوم.

مذاهب، تصوف و عرفان، فلسفه و منطق، زبان، ادبیات، عروض و قوافی، سیاست و علوم اجتماعی، جغرافیا و تاریخ، اخترشناسی، ریاضیات، طب، طبیعیات، کیمیا، اطلاعات عمومی، رجال، درایه، انساب.

معهد المخطوطات در زمینه تحقیقات و برگزاری همایشهای گوناگون در کشورهای مختلف، فعالیتی گسترده دارد، و یکی از برنامه‌های پژوهشی آن، انتشار مجله معهد المخطوطات العربية است که دو شماره در هر سال منتشر می‌شود، و تا کنون ۴۵ سال منتشر شده و بیش از نود جلد است. این مجله در حال حاضر از مجلات پُر بار علمی و تخصصی است که معمولاً پژوهشگران از آن استفاده می‌کنند.

برخی از کشورهایی که تا کنون معهد المخطوطات العربية کارشناسی برای تهیه میکروفیلم از نسخه‌های خطی آنها اعزام نموده است، بدین قرارند:

۱. اتحاد جماهیر شوروی سابق؛ ۲. اسپانیا؛ ۳. آفریقا؛
۴. افغانستان؛ ۵. آلمان؛ ۶. امارات متحده عربی؛ ۷. ایران؛
۸. ایتالیا؛ ۹. پاکستان؛ ۱۰. بریتانیا؛ ۱۱. بولونیا در ایتالیا؛
۱۲. ترکیه؛ ۱۳. چکسلواکی سابق؛ ۱۴. تونس؛ ۱۵. الجزایر؛
۱۶. عربستان سعودی؛ ۱۷. سنگال؛ ۱۸. سوریه؛ ۱۹. چین؛
۲۰. عراق؛ ۲۱. عمان؛ ۲۲. فرانسه؛ ۲۳. فلسطین؛ ۲۴. قطر؛
۲۵. کویت؛ ۲۶. لبنان؛ ۲۷. لیبی؛ ۲۸. مالی؛ ۲۹. مغرب؛
۳۰. آمریکا؛ ۳۱. یمن؛ ۳۲. یوگسلاوی سابق.

بخش انتشارات معهد تا کنون فهرست تعدادی از نسخه‌های خطی و تصویری را چاپ و منتشر ساخته است. و برخی از آنها عبارتند از:

۱. فهرس المخطوطات المصورة في معهد احياء المخطوطات العربية، جلد اول، اعداد فؤاد سید، چ قاهره، ۱۹۵۴م، چاپخانه دارالریاض للطبع والنشر، ۵۶۹ صفحه. در این جلد، ۴۶۱۲ عنوان از میکروفیلیمهای موجود در معهد معرفی شده است، که شامل نام کتاب، مؤلف، سال وفات مؤلف، تعداد برگ، آغاز و انجام، نوع خط، تعداد جلد، قطع نسخه، تاریخ کتابت و نام کاتب، نام کتابخانه و شماره نسخه و مصدر اطلاعات اخذ شده از آن است.

۲. جلد دوم همان فهرست، «کتب تاریخ»، که خود شامل چهار جزء است، بدین ترتیب: قسم اول، از لطفی عبدالبدیع، چ

جلد دوم، از حرف د تا ز، از منیر محمد المدنی، چ
 قاهره، سال ۱۹۸۰م. شامل نسخه‌های ادبی از شماره ۱۲۹۱
 تا ۱۷۰۲. همچنین بسیاری دیگر از فهرستهای گوناگون
 و کوچک چاپ کرده‌اند که ذکر آنها در این گزارش
 میسر نیست.

دفتر رسمی و مرکزی معهد المخطوطات العربیة، بنا بر
 تصمیم اتحادیه عرب، چندین سال در کشور کویت قرار
 داشت، لیکن در زمان هجوم ارتش بعثی عراق به آن کشور،
 بخشی از نسخه‌های خطی جمع‌آوری شده در آن معهد و نیز
 بخشی از میکروفیلیمهای آن به سرقت رفت و مجدداً دفتر
 مرکزی آن به قاهره منتقل گردید و هم‌اکنون نیز در قاهره
 قرار دارد.

آن‌گاه پس از بیانات دکتر احمد یوسف، رئیس معهد، این
 جانب درباره کتابخانه بزرگ آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی
 و فعالیتهای گسترده آن بیاناتی ایراد کردم. در پایان، آمادگی این
 کتابخانه را برای تبادل اطلاعات فرهنگی و ارسال کتاب
 اعلان نمودم، و مقرر گردید پیش‌نویس یادداشت تفاهم
 همکاری فی‌مابین آماده شود و به امضای مسئولان مربوط
 برسد. هنگام ملاقات با رئیس معهد، خانم دکتر نیفین مسعد،
 استاد برجسته دانشگاه قاهره، نیز حضور داشت. و در پایان
 این نشست، وی یک جلد کتاب خود را که درباره ایران
 نگاشته است به نام صنع القرار فی ایران والعلاقات العربیة، چاپ
 سال ۲۰۰۱م به این جانب هدیه کرد.

اینک نظر به اهمیت نسخه‌های بسیار کهن و نفیس خطی،
 که معهد از آنها تصویربرداری کرده است، گزیده‌ای از عناوین
 آنها را به ترتیب زیر برمی‌شماریم:

۱. الآثار الباقیة عن القرون الخالیة، از ابوریحان بیرونی،
 متوفی ۴۳۰ ق، نسخه کهن و نفیس، در ۶۷ برگ، کتابخانه
 خدابخش^۱ در تپنه هند، ش ۲۲۱۸.

۲. الإبانة عن سجد الجرم الاقصی و طاعته لله عزّ و جلّ، از
 یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۴۷ ق، کتابت در سده
 ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۴۸۳۲
 و تصویر آن، ش ۵ / فلسفه و منطق.

۳. الإبانة عن معانی القراءات، از مکی بن ابی‌طالب حمّوش
 بن محمد اندلسی قیسی، متوفی ۴۳۷ ق، کتابت در عصر مؤلف،
 به سال ۴۳۵ ق. در کتابخانه دارالکتب، ش ۱۹۶۶۴ ب،

تصویر آن، ش ۱ / قرائات و تجوید.

۴. الأبعاد والأجرام، از ابی‌الحسن کوشیار بن لبّان باشهری
 جیلی، متوفی بعد از ۳۵۰ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه
 خدابخش در پتینه هند، ش ۵/۲۵۱۹.

۵. اتمام تتمه صوان الحکمة، مؤلف ناشناخته، کتابت
 ۶۸۹ ق، به خط ابی‌الحسن علی بن موفق طیب، در کتابخانه
 بشیر آغا در استانبول، ش ۴۹۴، ۳۰ برگ.

۶. اتمام تتمه صوان الحکمة للسجزی، مؤلف ناشناخته،
 کتابت سده ۷ هجری، در ۳۱ برگ، در کتابخانه کوپریلی در
 استانبول، ش ۹۰۲.

۷. الاحکام الشرعیة الصحیحة من الاحادیث النبویة، از حافظ
 عبدالحق بن عبدالرحمان بن عبدالله بن الخراط الازدی
 الاشبیلی، متوفی ۵۸۱ ق. کتابت صفر ۶۹۱، در منطقه
 ظاهریه دمشق، به خط یوسف بن عبدالعزیز بن عبدالله، در
 کتابخانه چستریتی در دوبلین ایرلند جنوبی، ش ۳۹۴۴.

۸. الاحکام فی الحلال والحرام، از الهادی الی الحق یحیی بن
 الحسین بن قاسم الرّسی، متوفی ۲۹۸ ق، کتابت سده ۴ هجری،
 به خط کوفی، در کتابخانه جامع الکبیر در صنعای یمن،
 ش ۳۱۷. ۳۱۸ / فقه الهدویة.

۹. الاحکام فی النجوم، از ابی‌سعید بن منصور بن علی بندار
 دامغانی، متوفی بعد از ۵۰۷ ق، کتابت ۶۸۰ ق، به خط
 عبدالرزاق بن احمد بن محمد بغدادی در محله خاتونیه در
 شرق بغداد، کاتب این نسخه را برای خزانة ابی‌الحسن علی بن
 نصیرالدین طوسی فرزند خواجه نصیرالدین طوسی، متوفی
 ۶۷۲ ق، نگاشته است، در کتابخانه ملی ایران، ش ۱۱۱۲.

۱۰. الأخبار بفوائد الاخبار، از شیخ محمد بن ابراهیم بن
 یعقوب کلاباذی بخاری، متوفی ۳۸۰ ق، کتابت سده
 ۶ هجری، به خط نسخ، در کتابخانه چستریتی در دوبلین
 ایرلند جنوبی، ش ۴۶۸۹.

۱۱. اخبار سلامة و شعرها، کتابت ۵۸۱ ق، در دمشق، در
 کتابخانه چستریتی، ش ۳۰۱۶، تصویر آن، ش ۶/۱۱۱۰.

۱. کتابخانه خدابخش، از نفیس‌ترین و بزرگ‌ترین کتابخانه‌های هند به‌شمار
 می‌آید. در این کتابخانه، بیش از ده هزار نسخه خطی اسلامی وجود دارد که
 برخی از آنها در سده‌های ۴ و ۵ و ۶ هجری کتابت شده است. فهرست
 نسخه‌های خطی فارسی و عربی آن در بیش از چهل جلد چاپ و منتشر شده
 و در کتابخانه بزرگ آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی رحمته‌الله موجود است.

- سماع در سده ۷ هجری.
۲۱. الادب الجامع، از عبدالله بن المقفّع، متوفی ۱۴۲ ق، کتابت ۵۳۲ ق، به خط نسخ، در منطقه ثغر اسکندریه مصر، ۸۲ برگ، در کتابخانه مؤسسه دمیاط، ش ۱۳.
۲۲. ادب الفاضی المسمی روضة القضاة وطریق النجاة، از علاءالدین علی بن محمد بن احمد السمنانی، متوفی ۴۹۹ ق، کتابت ۴۸۰ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در کتابخانه مراد ملاً در استانبول، ش ۷۲۲، تصویر آن، ش ۷ / فقه حنفی.
۲۳. ادب الکاتب، از عبدالله بن مسلم معروف به ابن قتیبة دینوری، متوفی ۲۷۶ ق، کتابت ۳۹۶ ق، در کتابخانه لاله‌لی در استانبول، ش ۱۹۰۵.
۲۴. ادب الکاتب، از ابی محمد عبدالله بن مسلم بن قتیبة الدینوری، متوفی ۲۷۶ ق، کتابت در ۵۰۳ ق، در ۱۹۹ برگ، در کتابخانه عمومی رباط در مغرب، ش ۲۹۳ ق.
۲۵. ادب الکاتب، نسخه دیگر، مورخ ۵۲۹ ق، به خط علی بن عمر بن شریح المغربی، ۱۰۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا، ش ۵۷۳.
۲۶. ادب الکاتب، از ابن قتیبة الدینوری، متوفی ۲۷۶ ق، کتابت ۵۳۹ ق، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۱۲۲، تصویر آن، ش ۷۳۵.
۲۷. الادویة القلیبة، از ابن سینا، متوفی ۴۲۸ ق، کتابت صفر ۶۳۰، به خط اندلسی علی بن محمد بن احمد الازدی القارجی که با نسخه مورخ ۴۳۰ ق آن را مقابله و تصحیح کرده است، ضمن مجموعه شماره ۲/۸۰۱، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا، از برگ ۸۴ تا ۱۸۳.
۲۸. الادویة القلیبة، نسخه دیگر، مورخ ۵۶۲ ق، به خط اندلسی محمد بن عبدالله واسطی، ضمن مجموعه‌ای بدون شماره از برگ ۴۹ تا ۶۶، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا.
۲۹. الادویة القلیبة، نسخه دیگر، مورخ سده ۷ هجری، ۱۳۳ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۷۹۵.
۳۰. الاربعون حدیثاً، از شیخ احمد بن محمد بن احمد بیابانکی، معروف به علاءالدولة سمنانی، متوفی ۷۳۶ ق، کتابت یکشنبه ۳ ربیع الآخر ۷۲۳ ق، در حیات مؤلف، در برگ پایانی اجازة سماع از مؤلف در ربیع الآخر همان سال، در کتابخانه چستریتی در دوبلین ایرلند، ش ۲/۴۵۸۹.

۱۲. اخبار سکینة بنت الحسین بن علی بن ابی طالب، روایة و سماع ابی الحسن علی بن محمد بن علی بن جمیل المعافری عن شیوخه، نسخه کهن، مورخ ۵۸۱ ق، در دمشق، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۰۱۶، تصویر آن، ش ۸/۱۱۱۰.
۱۳. الاخبار الطوال، از ابی حنیفه احمد بن داود دینوری، متوفی ۲۸۱ ق، کتابت ۵۷۹ ق، در کتابخانه سوهاج مصر، ش ۷۳ / تاریخ.
۱۴. اخبار غرة صاحبة کثیر و شعرهما، کتابت ۵۸۱ ق، در دمشق، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۰۱۶، تصویر آن ش ۷/۱۱۱۰.
۱۵. اخبار مصر (فضائل مصر المحروسة)، از ابی عمر محمد بن یوسف بن یعقوب کندی مصری، متوفی ۳۵۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه مسجد احمد پاشا جزار در عکا در فلسطین اشغالی، تصویر آن، ش ۸۷۴.
۱۶. اخبار مکه و ماجاء فيها من الآثار، از ابی الولید محمد بن عبدالله بن احمد الازرقی، متوفی بعد از ۲۵۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، به خط نسخ قدیم، در کتابخانه سن پترزبورگ روسیه، ۲۴۰ برگ ش B607.
۱۷. اخبار الملوك و نزهة المالك و المملوك فی طبقات الشعراء المتقدمین، از ملک منصور ابوالمعالی محمد بن عمر بن شاهنشاه بن ایوب، متوفی ۶۱۷ ق، کتابت ۶۰۲ ق، به خط نصر بن محمد بن محمد بن عمر بن هبة الله موصلی، در شهر حماه سوریه، از روی نسخه اصل و در حیات مؤلف، ۵۸۰ صفحه، در کتابخانه دانشگاه لیدن هلند، ش OR 639.
۱۸. اخبار النحویین، از ابی سعید حسن بن عبدالله بن مرزبان سیرافی، متوفی ۳۶۸ ق، نسخه بسیار کهن، مورخ ۳۷۶ ق، به خط کوفی، ۱۹۱ برگ، در کتابخانه شهید علی پاشا در استانبول، ش ۱۸۴۲.
۱۹. اخبار و اشعار و نوادر و ملح و فقر و حکم و وصا منتخبة، از یاقوت بن عبدالله مستعصمی، خطاط برجسته و نامدار اسلامی، متوفی ۶۹۸ ق، کتابت ۶۶۲ ق، به خط مؤلف، در برگ، در کتابخانه لیدن هلند ش ۹۵.

۲۰. اختصاص القرآن بعودة الی الرحیم الرحمن، از شیخ محمد بن عبدالواحد بن عبدالرحمان السعدی المقدسی، متوفی ۶۴۳ ق، کتابت ۶۳۲ ق، در حیات مؤلف، به خط نسخ، در کتابخانه چستریتی در دوبلین، ش ۶/۳۵۲۴، دارای چند

۳۱. الاربعین التساعیات العوالی من الصحاح و الحسان و الغرائب الغوالی، از شیخ مجدالدین ابی‌الروح عیسی بن عبدالمحسن المخزومی، معروف به ابن‌الخشاب، متوفی ۷۱۱ ق، تخریج الحافظ تقی‌الدین ابی‌القاسم عبیدالله بن محمد الأسعرودی، متوفی ۶۹۲ ق، کتابت ۶۹۸ ق، به خط نسخ، در کتابخانه چستربیتی در دوبلین ایرلند، ش ۳۰۳۳.
۳۲. اساس البلاغة، از جاراالله محمود بن عمر زمخشری، متوفی ۵۳۸ ق، کتابت ذی‌الحجة ۶۳، به خط نسخ علی بن محمد بن حسن، ملقب به قوام، ۲۲۳ برگ، در موزه بغداد، ش ۱۲۷۷.
۳۳. الاستبصار فی انساب الانصار، مؤلف ناشناخته، کتابت سده ۷ هجری، در دارالکتب قاهره، ش ۳۴۹ / تاریخ.
۳۴. استدراك علی کتاب العین للفراهیدی، از ابی‌بکر محمد بن حسن بن عبیدالله زبیدی اندلسی، متوفی ۳۷۹ ق، کتابت ۴۵۱ ق، به خط مغربی مُعرب که از روی نسخه اصل به خط مؤلف، مورخ ۳۶۸ ق، کتابت شده است، ۲۶۶ برگ، در کتابخانه ملی مادرید اسپانیا، ش ۵۰۱۷.
۳۵. استدراك علی کتاب العین، نسخه دیگر، مورخ محرم ۵۱۸، به خط کوفی که با یک واسطه با نسخه اصل مقابله و تصحیح شده است، ۱۶۸ برگ، در کتابخانه قرویین فاس ش ۳۶۳/۸۰.
۳۶. استدراك علی کتاب العین، نسخه دیگر، مورخ سده ۷ هجری، به خط مغربی، نسخه با نسخه اصل مقابله و تصحیح شده است، در ۱۹۷ برگ، در کتابخانه عمومی تطوان در مغرب، ش ۷۴۰.
۳۷. اسد الغابة فی معرفة الصحابة، ج ۱ و ۳، از ابن‌اثیر جزری، متوفی ۶۳۰ ق، کتابت ۶۹۳ ق، به خط عبدالغنی بن عبدالمؤمن بن ابراهیم بن بدر بن ابی‌العسکر البیاتی، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۳۹۸.
۳۸. أسماء الرجال الذین فی المهدب، از مبارک بن محمد بن علی موسوی، کتابت سده ۷ هجری، بخشی از نسخه به خط مؤلف که در سال ۶۴۴ ق آن را نگاشته است، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۸۵۱.
۳۹. اسماء شیوخ مالک، از محمد بن اسماعیل بن محمد بن عبدالرحمان بن مروان بن خَلْفون الازدی اشبیلی، متوفی ۶۳۶ ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه اسکوریال در

اسپانیا، ش ف ۱۷۴۷.

۴۰. الاسماء المبهمة فی الانباء المحکمة، از ابی‌بکر احمد بن علی بن ثابت خطیب بغدادی، متوفی ۴۶۳ ق، کتابت سال ۶۲۷ ق، که با نسخه ابن‌النحاس محمد بن عبدالله بن حسن بن طلحة البیسی مقابله و تصحیح شده است، در کتابخانه فیض‌الله در استانبول، ش ۴۹۷، ۲۰۲ برگ.
۴۱. الاشارات الالهیه، از علی بن محمد بن عباس، معروف به ابی‌حیّان توحیدی، متوفی بعد از ۴۰۰ ق، کتابت ۴۷۱ ق، به خط محمد بن احمد بن علی الاشعبی، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۸ / تصوف، تصویر آن ش ۳۲ / تصوف.
۴۲. الاشارة إلى تحسین العبادة (فصول ابن‌فضال)، از ابی‌الحسن علی بن فضال بن علی المجاشعی الفرزدقی، متوفی ۴۷۹ ق، کتابت رجب سال ۵۸۳، به خط نسخ محمد بن علی النَّسّاخ، ۲۱ برگ، در کتابخانه موزه بریتانیا در لندن، ش ۵۷۲۸.
۴۳. اصلاح المنطق، از ابی‌یوسف یعقوب بن اسحاق ابن‌السکیت، متوفی ۲۴۴ ق، کتابت ۵۹۱ ق، به خط اندلسی، ۱۵۶ برگ، در کتابخانه سلطنتی رباط در مغرب، ش ۱۸۰.
۴۴. اصلاح المنطق، نسخه دیگر، مورخ ۶۲۷ ق، به خط علی بن حسن بن عبدالعزیز بن احمد، ۱۳۴ برگ، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا، ش ۲۹.
۴۵. اصول الإحساب و فصول الانساب (تحفة الانساب)، از ابی‌علی شرف‌الدین محمد بن اسعد بن علی بن معمر العبیدی المالکی، معروف به الجوانی، متوفی ۵۸۸ ق، خط نسخ، ۶۰ برگ، در کتابخانه الازهریه قاهره، ش ۳۷۸. اباطة ۴۶۶۷۱.
۴۶. الأضداد، از ابی‌محمد عبدالله بن محمد بن هارون التوزی، متوفی ۲۳۸ ق، کتابت ۶۳۶ ق، به خط اندلسی، در کتابخانه قرویین فاس، ش ۵۳۸/۴۰.
۴۷. اطواق الذهب، از جاراالله زمخشری، متوفی ۵۳۸ ق، کتابت ۵۸۹ ق، به خط نسخ محمد بن ابی‌یوسف بن عمر، در ۱۹ برگ، در کتابخانه ملی ملک، ش ۱۶۲۲.
۴۸. إعراب القرآن الکبیر، از ابی‌اسحاق ابراهیم بن السری بن سهل، معروف به زجاج، متوفی ۳۱۱ ق، کتابت ۳۸۲ ق، بر روی پوست، به خط اندلسی، در کتابخانه عمومی رباط در مغرب، ش ۳۳۳ اوقاف، تصویر آن ش ۱۸. ۲۶.

۴۹. الاعضاء الآلمة لجالینوس، ترجمة عربی از حنین بن اسحاق، متوفی ۲۶۰ ق، کتابت ۵۸۶ ق، به خط اندلسی قدیم، علی بن احمد بن مرطی، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۷۹۹.
۵۰. الإعلام فی وفیات الأعلام، از اسماعیل بن محمد بن بردس بعلی، متوفی ۷۸۶ یا ۷۸۵ ق، کتابت ربیع الآخر ۷۹۹، در شهر دمشق سوریه که از روی نسخه‌ای به خط مصنف کتابت شده است، در کتابخانه الازهر قاهره، ش رواق المغاربة ۸۸۹.
۵۱. أعیان العصور و أعوان النصر، از صلاح‌الدین خلیل بن ابیک الصفدی، متوفی ۷۶۴ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، ۱۷۶ برگ، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۲۹۶۹.
۵۲. الاغذیه، از ابی‌المعالی عبدالملک بن ابی‌العلاء بن زهر المتطبب، متوفی ۵۵۷ ق، کتابت ۵۶۲ ق، به خط اندلسی فرج بن عمار، ضمن مجموعه ش ۱/۲۹۶۰، در کتابخانه ملی پاریس، ۳۷ برگ.
۵۳. الافعال الثلاثة و الرباعیه باتفاق معانیها و حرکاتها و اختلافها، از ابی‌بکر محمد بن عمر، معروف به ابن قوطیه الاندلسی، متوفی ۳۶۷ ق، کتابت ۴۷۹ ق، در اسکندریه مصر، در کتابخانه عارف حکمت مدینه، ش ۱/۵۴۸، تصویر آن ش ۵ / صرف.
۵۴. اقتباس الانوار و التماس الازهار فی أنساب الصحابة و رواة الآثار، از ابی‌محمد عبدالله بن علی بن عبدالله اللّخمی الاندلسی، معروف به الرّشاطی، متوفی ۵۴۲ ق، نسخه کهن، خط نسخ قدیم، ۱۵۲ برگ، در کتابخانه آصفیه حیدرآباد هند، ش ۳۳۴ رجال.
۵۵. الإقتضاب فی شرح ادب الکاتب، از ابی‌محمد عبدالله بن محمد بن السید البطلمیوسی، متوفی ۵۲۱ ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۳۷۱، تصویر آن ش ۷۱۰.
۵۶. الإقتضاب فی شرح ادب الکاتب، از ابی‌محمد عبدالله بن محمد بن سید بطلمیوسی، متوفی ۵۲۱ ق، کتابت ۵۱۵ ق، به خط اندلسی زید بن احمد المنصور، ۱۵۶ برگ، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا، ش ۵۰۳.
۵۷. الإقتضاب فی شرح ادب الکاتب، نسخه دیگر، مورخ ۵۸۵ ق، به خط مغربی، ۱۰۰ برگ، در کتابخانه الازهر
- قاهره، ش ۱۹۰ / ادب.
۵۸. الاکتساب فی تلخیص کتب الانساب، از قطب‌الدین محمد بن محمد بن عبدالله الخیضری الدمشقی الشافعی، متوفی ۸۹۴ ق، کتابت سده ۹ هجری، نسخه اصل به خط مؤلف در مدرسه بحارة بهاء‌الدین در قاهره، در کتابخانه فیض‌الله افندی در استانبول، ش ۱۳۷۷.
۵۹. إکمال تهذیب الکمال فی اسماء الرجال، از حافظ علاء‌الدین مغلطاء بن قلیچ بن عبدالله، متوفی ۷۶۲ ق، نسخه اصل به خط مؤلف در ۱۰ شعبان ۷۴۴، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۱۵ مصطلح الحدیث.
۶۰. اکمال تهذیب الکمال، از علاء‌الدین مغلطاء بن قلیچ، متوفی ۷۶۲ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در کتابخانه فیض‌الله افندی در استانبول، ش ۱۳۷۹.
۶۱. الإکمال فی رفع الارتیاب عن المؤلف و المختلف من الاسماء و الکنی و الانساب، از ابی‌نصر علی بن هبة‌الله بن علی بن جعفر، معروف به ابن‌ماکولا، متوفی ۴۷۵ ق، کتابت ۱۵ ذی‌القعده ۶۰۷، به خط مغربی ابی‌بکر بن احمد بن محمد الشراحي، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۱۳۱ / مصطلح الحدیث.
۶۲. إکمال المعلم بفوائد مسلم، ج ۸، از قاضی عیاض مالکی، متوفی ۵۴۴ ق، کتابت ۲۰ صفر ۶۳۳ ق، در کتابخانه ملی تونس، ش ۱۸۶۶۴.
۶۳. الالفاظ، از ابی‌یوسف یعقوب بن اسحاق ابن‌السکیت، متوفی ۲۴۴ ق، کتابت در اوائل سده ۶ هجری، که به سال ۵۱۱ بر ابن‌السید البطلمیوسی خوانده و تصحیح شده است، ۲۰۰ برگ، در کتابخانه قرویین فاس، ش ۸۰ / ۳۶۵.
۶۴. الالفاظ المغربیه بالالفاظ المعربیه، از عیسی بن ابراهیم بن قتیبه، از علمای اواخر سده ۵ هجری، نسخه کهن و نفیس، به خط اندلسی، ۵۶ برگ کتابخانه قرویین فاس، ش ۸۰ / ۳۷۰.
۶۵. امالی ابن‌الشجری، ج ۳، از ابوالسعادات هبة‌الله بن علی علوی حسنی، معروف به ابن‌شجری، متوفی ۵۴۲ ق، کتابت نیمه نخست سده ۶ هجری، دارای سماعات مورخ ۵۳۹ ق، به بعد، ۹۱ برگ، در کتابخانه عمومی رباط در مغرب، ش ۳۴۲ ک.
۶۶. امالی ابی‌القاسم عیسی بن علی الجزاح البغدادی، متوفی ۳۹۱ ق، کتابت ۷۳۸ ق، به خط نسخ شیخ شمس‌الدین ابی‌عبدالله محمد الدیری الشافعی، در کتابخانه چستریتی، ش ۴/۳۴۹۵.

۶۷. امالی الزجاجی، متوفی ۳۳۷ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ، در ۹۶ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه منوره، ش ۱۹ نحو.
۶۸. امالی القالی، از اسماعیل بن قاسم قالی بغدادی، متوفی ۳۵۶ ق، نسخه کهن و بسیار نفیس، مورخ ۴۹۵ ق، به خط اندلسی قدیم، ۱۳۳ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۶۶۷.
۶۹. امالی القالی، ج ۲، نسخه دیگر، کتابت سده ۶ هجری، در ۱۴۱ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۳۵۹.
۷۰. امالی المحاملی، ج ۶، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ ابی‌عبدالله محمد بن حسن بن سالم بن سلام، در کتابخانه چستریتی، ش ۵/۳۵۲۴.
۷۱. امالی القاضی المحاملی البغدادی، ج ۵، متوفی ۳۳۰ ق، کتابت شعبان ۷۳۹، در کتابخانه چستریتی، ش ۷/۳۴۹۵.
۷۲. الأمثال، از ابی‌فید، مورخ بن عمرو السدوسی البصری، متوفی ۱۹۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۶/۱۷۰، تصویر آن، ش ۶۱ / ادب.
۷۳. الامثال، از ابی‌الخیر زید بن عبدالله بن مسعود بن رفاعه، متوفی بعد از ۴۰۰ ق، کتابت ۵۷۳ هجری، به خط نسخ محمد بن احمد بن محمد بستانی ۷۲ برگ، در کتابخانه رضا رامپور هند، ش ۳۸۵.
۷۴. الامثال، از ابی‌عکرمه عامر بن عمران بن زیاد الضبی، متوفی ۲۵۰ ق، کتابت سده ۵ یا ۶ هجری، ۱۵۴ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۵/۱۷۰۵.
۷۵. الامثال، از ابی‌عبید قاسم بن سلام هروی، متوفی ۲۲۴ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط اندلسی، در ۵۹ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۷۵۷.
۷۶. الامثال، از هروی، نسخه دیگر، مورخ سده ۶ هجری، دارای یک اجازه از عبدالجبار معافری به تاریخ ۵۹۱ ق، ۳۸ برگ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعا در یمن، ش ۵۸ مجامیع.
۷۷. الاموال، از بن رنجویه نسائی، متوفی ۲۵۱ ق، کتابت نیمه دوم سده ۵ هجری، دارای سماعات مختلف به تاریخ ۴۸۱ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۲۲۳ حدیث.
۷۸. الإنباء فی تاریخ الخلفاء، محمد بن العمرانی، کتابت ۶۸۲ ق، به خط ابی‌بکر بن عبدالله، معروف به ابن الخوخی

- (۶)، ۲۳۱ صفحه، کتابخانه لیدن هلند، ش OR 595.
۷۹. إنجاز الوعد الوفی فی شرح الجامع الترمذی، از شیخ سراج‌الدین ابی‌حفص عمر بن علی انصاری شافعی، متوفی ۸۰۴ ق، نسخه به خط مؤلف در سده ۸ هجری، در کتابخانه چستریتی، ش ۵۱۸۷.
۸۰. انساب آل‌البتی رضی‌الله‌عنهم و الاثمه، از ابی‌الربیع سلیمان بن محمد بن عبدالله الشفشای الفاسی، معروف به حوات، متوفی ۱۲۳۱ ق، خط مغربی، ۱۰۱ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۶۵۴ ک.
۸۱. انساب الشرفاء الذین لهم شهرة بفاس، از ابی‌محمد عبدالقادر بن عبو الشهیبی الحسنی الجوطی، متوفی ۱۰۹۹ ق، کتابت ۱۹۰۷ م، به خط مغربی، ۳۸ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ضمن مجموعه ش ۱۴۵۷ د.
۸۲. انشادات عن ابی‌بکر یحیی بن ابراهیم بن عثمان بن عمر بن شیل، روایة عبدالله بن عبدالرحمان بن اسماعیل عثمانی، کتابت اوائل سده ۶ هجری، در برگ پایانی آمده که نسخه در تاریخ ۵۲۳ ق، مقابله و تصحیح شده است، ۱۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۴۶۷.
۸۳. الانصاف فی مسائل الخلاف بین البصریین و الکوفیین، از ابی‌البرکات کمال‌الدین عبدالرحمان بن محمد بن عبیدالله الأنباری، متوفی ۵۷۷ ق، کتابت ۶۰۹ ق در شهر حمص سوریه، ۱۱۷ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۱۹.
۸۴. الأنوار الحسنية فی نسبة من بسجلماسة من الاشراف المحمدية، از ابی‌العباس احمد بن محمد بن احمد بن محمد بن عبدالعزیز بن حسن بن یوسف حسنی، به خط مغربی، در ۳۳ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۳۵۱ د.
۸۵. انوار العقول من اشعار وصی الرسول، از قطب‌الدین سعید بن هبة‌الله بن حسن راوندی، متوفی ۵۷۳ ق، کتابت ۸۵۸ ق، به خط زین‌الدین محمد، نسخه هنری، ۱۴۵ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۷۴۹.
۸۶. انوار اللمعة فی الجمع بین الصحاح السبعة، از شیخ عثمان بن عبدالرحمان معروف به ابن‌الصلاح، متوفی ۶۴۳ ق، کتابت ۱۱ ربیع الاول ۷۹۴ ق، در کتابخانه چستریتی، ش ۱/۵۱۰۰.
۸۷. الاوائل، از ابی‌هلال حسن بن عبدالله عسکری، متوفی بعد از ۳۹۵ ق، کتابت ۳۹۵ ق، در کتابخانه شیخ‌الاسلام

برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۹۴.

۹۸. الايضاح و التكملة، نسخة مورخ سنة ۶ هجرى، به خط اندلسى مُعرب، ۱۲۶ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۴۳.

۹۹. الايضاح و التكملة، نسخة دیگر، مورخ سنة ۶۰۵ هجرى، به خط اندلسى احمد بن يوسف قُشیرى، ۱۲۶ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا ش ۴۲.

۱۰۰. الايضاح و التكملة، نسخة دیگر، مورخ شعبان ۶۰۳، ۱۲۱۵ برگ، در کتابخانه الزاوية الحمزية در مغرب، ش ۸۱.

۱۰۱. الايناس بعلم الانساب، از وزير مغربى ابى القاسم حسين بن على، متوفى ۴۱۸ ق، نسخه از روى نسخة مؤلف در اوائل سده ۵ هجرى، کتابت شده است، در کتابخانه موزة بریتانیا در لندن، ش ۳۶۲۰.

۱۰۲. البارع فى احكام النجوم، از ابى الحسن على بن ابى الرجال شیبانى قیروانى، متوفى بعد از ۴۳۲ ق، کتابت سده ۶ هجرى، به خط اندلسى، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا ش ۹۲۳.

۱۰۳. بدایع الزهور فى وقائع الدهور، از ابى البركات محمد بن احمد بن ایاس حنفى، متوفى ۹۳۰ ق، کتابت ۹۰۴ ق، به خط مؤلف، ۱۲۷ برگ، در کتابخانه ملی ایران، ش ۴۲۶.

۱۰۴. البدور الضاوية فى التعريف بالسادات اهل الزاوية الدلائية، از سلیمان بن محمد بن عبدالله الحوات الحسنى، متوفى ۱۲۳۱ ق، کتابت ۱۲۳۶ ق، به خط مغربى، در کتابخانه عمومى رباط مغرب، ش ۲۶۱ د.

۱۰۵. البرهان على حقيقة مسألة وقعت بين ابى حامد الصغانى و بين منجمى الرى، فيها منازعة، و هى من اعمال الاسطربلاب، از ابى نصر منصور بن على بن عراق، متوفى بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۰/۲۵۱۹.

۱۰۶. البرهان على عمل حَبَش فى مطالع السمّ فى زيجه، از ابى نصر منصور بن على بن عراق، متوفى بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۱/۲۵۱۹.

۱۰۷. البرهان على عمل محمد بن الصباح من امتحان الشمس، از ابى نصر منصور بن على بن عراق، متوفى بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۴/۲۵۱۹.

۱۰۸. البستان المستخرج من كتاب الفردوس، از شيخ على بن قاسم بن على، مورخ سده ۸ هجرى، در کتابخانه چستريبتى، ايرلند ش ۴۹۴۵.

عارف حکمت در مدینه، به خط مؤلف در نیمه دوم سده ۴ هجرى، و تصویر آن، ش ۹۲۱.

۸۸. الأوائل، از ابى هلال عسکرى، متوفى ۳۹۵ ق، کتابت سده ۵ هجرى، در ۲۰۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت مدینه، ش ۴۸ تاریخ.

۸۹. الاوراق، از ابوبکر محمد بن يحيى بن صول، متوفى ۳۳۵ ق، کتابت سده ۵ هجرى، در کتابخانه شهيد على ش ۲۱۴۱.

۹۰. الاوزان و الاكاييل الطيبة من كتاب اقرباذين العنترى، از ابوالمؤيد محمد بن المجلى بن الصانع الجزرى العنترى، متوفى ۵۷۰ ق، کتابت سده ۶ هجرى، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۸۴۴.

۹۱. ايضاح تناهى جرم العالم، از يعقوب بن اسحاق كندى، متوفى بعد از سال ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجرى، در کتابخانه اياصوفيه در استانبول، ش ۴۸۳۲، تصوير آن، ش ۳۵ فلسفه و منطق.

۹۲. ايضاح شواهد الايضاح، از ابى على حسن بن عبدالله القيسى المغربى، کتابت جمادى الاولى ۶۳۳، به خط اندلسى مُعرب، ۱۹۸ برگ، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا، ش ۴۵.

۹۳. الايضاح شرح المفضل، از ابى عمرو جمال الدين عثمان بن عمر بن ابى بكر بن يونس، معروف به ابن الحاجب، متوفى ۶۴۶ ق، کتابت ۶۷۲ ق، به خط نسخ، ۲۷۰ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۵۲۳.

۹۴. الايضاح فى شرح مقامات الحريرى، از برهان الدين ابى المظفر ناصر بن عبدالسيد بن على المطرزي، متوفى ۶۱۰ ق، کتابت ۵۹۸ ق، به خط نستعليق اسعد بن احمد بن عبدالله العاصى در مدرسة نظامية اصفهان، ۱۳۱ برگ، در کتابخانه رباط مغرب، ش ۶۱۵ ك.

۹۵. الايضاح و التكملة، از ابى على حسن بن احمد بن عبدالغفار فارسى، متوفى ۳۷۷ ق، کتابت ربيع الآخر ۵۳۵، به خط نسخ مُعرب، ۲۱۶ برگ، نسخه مقابله و تصحيح شده، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۲۵.

۹۶. الايضاح و التكملة، نسخة دیگر، مورخ صفر ۵۹۹، ۱۳۵ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ۱۳۵ برگ، ش ۱۵۲۲.

۹۷. الايضاح و التكملة، نسخة مورخ سده ۶ هجرى، ۱۴۶

۱۰۹. بغية الرائد فيما ورد في حديث أمّ زرع من الفوائد، از شيخ حافظ قاضي عياض مالكي، متوفی ۵۴۴ ق، کتابت ۳ ربیع الاول ۶۰۷، به خط نسخ، که برای خزانه قاضي حافظ شرف‌الدين ابی‌الحسن علی بن مفضل بن علی مقدسی کتابت شده است، در کتابخانه چستربیتی، ش ۴۵۲۶.
۱۱۰. بغية الطلب في تاريخ حلب، از ابن العديم کمال‌الدين ابوالقاسم عمر بن احمد بن هبة‌الله بن ابی‌جرادة، متوفی ۶۶۶ ق، جلد اول تا هشتم، تمام آنها نسخه اصل، به خط مؤلف، ش ۲۹۲۵، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول.
۱۱۱. بهجة الأسرار و معدن الأنوار في مناقب السادة الأخيار من المشايخ الأبرار، از نورالدين ابی‌الحسن علی بن يوسف بن جرير بن معضاد شافعی لخمی شطونوی، معروف به ابن جهم همدانی، متوفی ۷۱۳ ق، کتابت ۷۸۷ ق، به خط عبدالرحمان بن محمد بن عبدالرحمان بن الخلیلی، ۱۹۷ برگ، در کتابخانه خدابخش در تپنه هند، ش ۲۹۰۲.
۱۱۲. بهجة الزمن في تاريخ سادات علماء اليمن، از حسين بن عبدالرحمان بن محمد، بدرالدين، معروف به اهدل، متوفی ۸۵۵ ق، کتابت ۸۶۴ ق، ۵۲ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش رواق المغاربة ۹۱۴.
۱۱۳. البيان و التبيين، از ابی‌عثمان عمرو بن بحر جاحظ، متوفی ۲۵۵ ق، کتابت اواخر سده ۳ یا اوائل سده ۴ هجری، در کتابخانه مسجد جامع قرویین در فاس مغرب، ش ۳۶۹/۸۰، تصویر آن، ش ۲۵۲.
۱۱۴. تاج الحسن الباهر في اهل النسب الطاهر، از عربی محمد بن قاسم، کتابت ۱۲۹۱ ق، به خط مغربی، در کتابخانه عمومی رباط، ضمن مجموعه ش ۳۸ ک، از برگ ۳۰۱ تا ۳۷۰.
۱۱۵. تاج العروس في شرح القاموس، ج ۹، از ابی‌الفيض محمد بن عبدالرزاق حسینی زبیدی، ملقب به مرتضی، متوفی ۱۲۰۵ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در کتابخانه الازهر قاهره، ش الشوام ۱۰۳۶.
۱۱۶. تاج المصادر، از ابی‌جعفر احمد بن علی بن محمد بیهقی، معروف به جعفرک، متوفی ۵۴۴ ق، کتابت رجب ۶۶۱، از روی نسخه مؤلف، ۱۹۹ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۸۷۴۳.
۱۱۷. تاريخ ابن العميد، ج ۱، شيخ المكين جرجيس بن العميد

- ابو إلياس بن ابی‌المکارم ابی‌الطبيب، متوفی ۶۷۲ ق، کتابت سده ۸ هجری، به خط نسخ، ۲۵۸ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۲۹۴.
۱۱۸. تاريخ ابن الفرات، از محمد بن عبدالرحيم بن علی بن حسن بن الفرات المصری الحنفی، متوفی ۸۰۷ ق، کتابت اواخر سده ۸ هجری، در ۱۳۸ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۱۵۹۵.
۱۱۹. تاريخ ابن قاضي شهبة، از ابوبکر بن احمد بن محمد بن عمر تقی‌الدين بن قاضي شهبة الاسدی دمشقی الشافعی، متوفی ۸۵۱ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۱۰۲۷.
۱۲۰. تاريخ الاسلام و طبقات المشاهير و الأعلام، ج آخر، از حافظ شمس‌الدين ابی‌عبدالله محمد بن احمد بن عثمان بن قايماز ذهبی، متوفی ۷۴۸ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، ۲۷۴ برگ، کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۳۰۱۰.
۱۲۱. تاريخ الاسلام، جلد دیگر، به خط مؤلف، دارای سماع به خط صلاح صفدی بر مؤلف، ۲۶۹ برگ، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۳۰۱۲.
۱۲۲. تاريخ چنگيز خان، از فضل‌الله بن ابی‌الخیر احمد رشیدالدين طیب همدانی، کتابت ۷۸۵ ق، در ۴۱۸ برگ، کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۳۰۳۴.
۱۲۳. تاريخ داریا و من نزل بها من الصحابة و التابعین و تابعی التابعین، از قاضي ابی‌علی عبدالجبار بن عبدالله الخولانی الدارانی متوفی بعد از ۳۶۵ ق، کتابت ۶۳۳ ق، به خط احمد بن عبدالله بن مسلم بن حماد بن میسرة الازدی، دارای چند سماع، ۲۵ برگ، در کتابخانه احمدیه تونس، ش ۵۰۳۲.
۱۲۴. تاريخ دمشق، از ابی‌یعلی حمزة بن اسد بن علی بن محمد التیمی دمشقی، معروف به ابن‌العمید القلانسی، متوفی ۵۵۵ ق، کتابت ۶۲۹ ق، به خط نسخ محمد بن ابی‌بکر بن اسماعیل بن الشیرجی الموصلی، در ۱۹۵ برگ، در کتابخانه دانشگاه آکسفورد انگلستان.
۱۲۵. تاريخ مدينة دمشق، ج ۴، از ابن‌عساکر، کتابت سده ۶ هجری، در حیات مؤلف، دارای چند سماع به تاریخ ۵۶۱ ق، در کتابخانه الازهر قاهره.
۱۲۶. تاريخ مدينة دمشق، ج ۱، از ابن‌عساکر، علی بن حسن بن هبة‌الله، متوفی ۵۷۱ ق، کتابت در عصر مؤلف، نسخه بر

۱۳۶. تبصرة المبتدی و تذكرة المنتهی، از ابی محمد عبدالله بن علی بن اسحاق الصیمری، متوفی ۵۴۱ق، کتابت صفر ۵۸۲ق، به خط مغربی مُعرب، ۱۴۹ برگ، در کتابخانه آمپروزیانا در میلان ایتالیا، ش 86 INF.

۱۳۷. تبیین کذب المفتری فیما نسب الی ابی الحسن الاشعری، از ابن عساکر، متوفی ۵۷۱ق، کتابت ۵۸۱ق، دارای سماع از فرزند مؤلف در همان سال، ۲۲۶ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه، هند، ش ۲۳۶۸.

۱۳۸. تمة صوان الحکمة، از ظهیرالدین ابی الحسن علی بن ابی القاسم زید بیهقی، متوفی ۵۶۵ق، کتابت سده ۷ هجری، ۴۹ برگ، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۹۰۲.

۱۳۹. تمة صوان الحکمة، از ابو محمد بن طاهر بن بهرام سجزی، از دانشمندان اواخر سده ۴ هجری، کتابت ۶۳۹ق، در ۳۲ برگ، کتابخانه دامادزاده در استانبول.

۱۴۰. تمة الیتیمة، از ابی منصور عبدالملک بن محمد بن اسماعیل ثعالبی نیشابوری، متوفی ۴۲۹ق، کتابت ۶۳۷ق، ۱۵۰ برگ، کتابخانه سعیدیه در حیدرآباد هند، ش ۳۱۹۵.

۱۴۱. تجارب الامم و تعاقب الهمم، ج ۶، از ابی علی احمد بن محمد مسکویه، متوفی ۴۲۱ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد، ش ۴۰۹۰.

۱۴۲. تجرید الاسماء المذكورة فی کتاب تحفة الزمن فی تاریخ سادات الیمن، از بدرالدین حسین بن عبدالرحمان بن محمد اهدل حسینی، متوفی ۸۸۵ق، خط یمنی، ۹۸ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۱۹۱ جدید.

۱۴۳. تحویل سنی الموالید و شهورها و ایامها، از ابی معشر جعفر بن محمد بن عمر بلخی منجم، متوفی ۲۷۲ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۹۱۷.

۱۴۴. تحدید نهایات الاماکن لتصحیح مسافات المساکن، از ابوریحان بیرونی، متوفی ۴۴۰ق، کتابت ۴۱۶ق، در شهر غزنه، احتمالاً به خط بیرونی، در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۳۳۸۶.

۱۴۵. تحریر المجسطی، از خواجه نصیرالدین طوسی متوفی ۶۷۲هـ، کتابت در جمادی الثانیة ۶۹۴، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳۳۳۲.

۱۴۶. تحریر المجسطی، از خواجه نصیرالدین طوسی، متوفی ۶۷۲ق، کتابت ربیع الاول ۷۷۸، به خط علی بن علی حسینی

مؤلف به سال ۵۵۹ق، خواننده و تصحیح شده است، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۷۱۴/ تاریخ.

۱۲۷. تاریخ مدینه دمشق، ج ۲، از ابن عساکر، کتابت سده ۶ هجری، در آخر نسخه سماعتی به تاریخ ۵۷۳ق، وجود دارد، در کتابخانه الازهر قاهره.

۱۲۸. تاریخ السادات العلماء الکحل النبلاء الفضلاء (بنی الوزیر)، از احمد بن عبدالله بن احمد بن ابراهیم بن علی بن مرتضی ابن الوزیر که نسب وی به مولا امیرالمؤمنین علیه السلام منتهی می شود، از علمای یمن در سده ۱۰ هجری، کتابت ۱۱۲۳ق، در ۲۱۴ صفحه، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۳۶۸۴.

۱۲۹. التاريخ الكبير، ج ۳، از محمد بن اسحاق بخاری، متوفی ۲۵۶ق، کتابت سده ۵ هجری، دارای سماع به تاریخ ۴۸۵ق، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۶۸۱/ تاریخ، تصویر آن، ش ۱۴۵۸.

۱۳۰. التاريخ الكبير، از حافظ ابی عبدالله محمد بن اسماعیل بخاری، متوفی ۲۵۶ق، مؤلف صحیح بخاری، کتابت سده ۵ هجری، ۶۲ برگ، در کتابخانه خدابخش در تپنه هند، ش ۲۴۲۲.

۱۳۱. التاريخ الكبير، جلد دیگر، مورخ سده ۵ق، در کتابخانه خدابخش در شهر پتنه هند، ش ۲۴۲۲، تصویر آن، ش ۹۶۱.

۱۳۲. التاريخ الكبير، از حافظ ابی عبدالله محمد بن اسماعیل بخاری، مؤلف صحیح، متوفی ۲۵۶ق، کتابت ۵۷۳ق، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۱۰۵۳.

۱۳۳. تاریخ نیشابور، به عربی و فارسی، شامل تاریخ و فضائل نیشابور، علما، راویان، فقها و محدثان، مؤلف از تاریخ نیشابور حاکم نیشابوری سود جسته است، در پایان نام برخی از کتابهایی که درباره نیشابور نگاشته شده آورده شده است، مؤلف ناشناخته، بدون تاریخ، در ۷۴ برگ، در کتابخانه حسین چلبی در استانبول، ش ۱۸/ تاریخ.

۱۳۴. تاریخ الیمن، مؤلف مجهول، کتابت سده ۶ هجری، ۱۸۰ برگ، در کتابخانه آمپروزیانا در میلان ایتالیا، ش 15 G.

۱۳۵. التبصرة فی علم الهيئة، از ابی محمد عبدالجبار بن عبدالجبار بن محمد الثابتی، معروف به حرقي، متوفی ۵۵۳ق، کتابت ۶۳۰ق، به خط مبارک بن محمد بن علی موسوی تفلیسی، در کتابخانه دانشگاه استانبول، ش ۳۳۹۸.

جرجانی در اصفهان، در کتابخانه فیض‌الله در استانبول، ش ۱۳۶۱.

۱۴۷. تحصیل عین الذهب من معدن جوهر الادب فی علم مجازات العرب، از ابی الحجاج یوسف بن سلیمان بن عیسی الاندلسی، معروف به الاعلم الشنتمیری، متوفی ۴۷۶ ق، کتابت محرم ۵۸۸، ۱۵۵ برگ، در کتابخانه الزيتونة احمدیه در تونس، ش ۳۹۶۷.

۱۴۸. تحفة الازهار و زلال الانهار فی نسب الائمة الاطهار، از سید ضامن بن شدقم الحمزی الحسینی المدني، متوفی بعد از ۱۰۶۸ ق، کتابت ۱۳۴۶ ق، ۱۴۰ برگ، در کتابخانه موزة عراق در بغداد، ش ۱۳۸۲.

۱۴۹. تحفة ذوی الارباب فی مشکل الاسماء و النسب، از محمود بن احمد بن محمد نورالدین، متوفی ۸۳۴ ق، کتابت اواخر سده ۸ هجری، در کتابخانه بشیر آغا ایوب در استانبول، ش ۱۸۶.

۱۵۰. تحفة الزمن فی تاریخ سادات الیمن، از ابی عبدالرحمان حسین بن عبدالرحمان بن محمد الاهدل الحسینی، متوفی ۸۵۵ ق، ۲۳۴ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۴۸۵.

۱۵۱. تحفة الطالب و فرحة الراغب، از شیخ محمد بن علی بن محمود محمودی صابونی، متوفی ۶۸۰ ق، کتابت جمعه ۲۳ شعبان ۶۷۰، با نسخه اصل مقابله و تصحیح شده است، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۹۰۵.

۱۵۲. التحقيق فی النسب الوثیق و الاعتبار فی نسب النبی المختار و التعریف بازواجه و اولاده، از احمد بن محمد بن ابی القاسم مکی عشاوی، متوفی بعد از ۱۱۴۲ ق، به خط مغربی، ۱۱ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۰۴۹ د.

۱۵۳. تحقیق مالهند، از ابوریحان بیرونی، متوفی ۴۴۰ ق، کتابت سده ۹ هجری، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۱۰۰۱.

۱۵۴. تحقیق النصره فی تلخیص معالم دار الهجرة^۱، از زین‌الدین ابی‌بکر بن حسین بن عمر بن محمد بن یونس قرشی عثمانی مراغی، متوفی ۸۱۶ ق، کتابت سال ۷۸۵ ق، در حیات مؤلف، به خط محمد بن یعقوب بن علی بن داود بن عبدالله بن محمد مالکی زبیری، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند^۲، ش ۳۰۶.

۱۵۵. التحقيق و الشرح و التوضیح لالفاظ متوالیه من الجامع الصحیح للبخاری، ج ۵، از شیخ محمد بن احمد بن محب عبدالله مقدسی دمشقی حنبلی، متوفی ۸۲۸ ق، نسخه اصل به خط مؤلف در سال ۸۰۶ ق، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۳۵۱.

۱۵۶. التدوین فی ذکر اهل العلم بقزوین، از ابی القاسم عبدالکریم بن محمد بن عبدالکریم رافعی قزوینی، متوفی ۶۲۳ ق، کتابت ۶۶۶ ق، به خط ابی القاسم البلوانی، در کتابخانه قغوش در استانبول، ش ۱۰۰۷.

۱۵۷. التدوین فی ذکر اهل العلم بقزوین، از رافعی قزوینی، نسخه مورخ سال ۸۹۰ ق، به خط محمد بن احمد المحلی، در کتابخانه لاله‌لی استانبول، ش ۲۰۱۰، ۳۶۷ برگ.

۱۵۸. التدوین فی ذکر اخبار قزوین، از ابی القاسم عبدالکریم بن محمد بن عبدالکریم رافعی قزوینی، متوفی ۶۲۳ ق، در کتابخانه شهرداری اسکندریه که هم‌اکنون به کتابخانه جدید اسکندریه منتقل شده است؛ ش ۸۱۰ ب.

۱۵۹. التذکره، از ابی‌العلاء زهر بن عبدالملک بن زهر، متوفی ۵۲۵ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط اندلسی، ضمن مجموعه ش ۲/۲۹۶۰، در کتابخانه ملی پاریس، برگ ۸ تا ۴۲.

۱۶۰. تذکره الالباب باصول الانساب، از ابی‌جعفر احمد بن عبدالعزیز بن عبدالولی البتی اندلسی، متوفی ۴۸۸ ق، به خط ابوبکر محمد بن رستم بن احمد بن محمود الشروانی، ۱۱ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۲۱ / مجامع.

۱۶۱. تذکره الکخالین، از علی بن عیسی الکحّال، متوفی ۴۰۰ ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه آستان قدس رضوی، ش ۵۰۶۴.

۱. یک نسخه بسیار نفیس از این کتاب، که در عصر مؤلف کتابت شده و بر مؤلف خوانده و تصحیح شده، در کتابخانه بزرگ آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی رحمته موجود است.

۲. در سفری که در زمستان سال ۱۳۸۱ ش به کشور هند داشتیم، ضمن بازدید از کتابخانه‌های حیدرآباد، مشخص شد که تمام کتابهای خطی کتابخانه آصفیه به مرکز شرق شناسی حیدرآباد منتقل شده، و مقابل ساختمان مؤسسه دائره‌المعارف عثمانیه حیدرآباد قرار گرفته است. از آن مرکز نیز بازدید کردم. ان شاءالله در شماره‌های بعدی این فصلنامه، گزارش سفر هند و بازدید از مراکز فرهنگی و کتابخانه‌های آن را خواهم آورد.

۱۶۲. تذکرة المحسنين في وفيات الاعيان و حوادث السنين، از عبدالکريم بن مجذوب بن عبدالحفيظ فاسي فهري، متوفى ۱۲۹۶ ق، خط مغربي، ۹۹ برگ، در کتابخانه عمومي رباط مغرب، ش ۲۷۰ ک.

۱۶۳. التذكرة النصيرية، از خواجه نصيرالدين طوسي، متوفى ۶۷۲ ق، کتابت شوال ۷۲۸، به خط محمد بن محمد بن سمرقندی در مدرسة رشيدية تبريز، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۱/۳۳۳۳.

۱۶۴. تراجم الاعلام المذكورين في كتاب جامع الامهات، مؤلف مجهول، کتابت ۷۹۹ ق، با نسخه اصل مقابله و تصحيح شده است، ۴۵ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۳۸۱.

۱۶۵. تراجم العلماء، از عبدالقادر بغدادی، متوفى ۱۰۹۳ ق، شامل زندگينامة علمای متقدم و متأخر اسلامي، کتابت سده ۱۱ هجری، در کتابخانه رئيس الكتاب در استانبول، ش ۶۲۷.

۱۶۶. ترجمان الزمان في تراجم الاعيان، از ابراهيم بن محمد بن ایدمر علائي، معروف به ابن دقماق، متوفى ۸۰۹ ق، نسخه اصل به خط مؤلف در سال ۷۸۱ ق، در ۱۴۸ برگ، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۹۲۷.

۱۶۷. ترتيب كتاب الكاشف عن رجال كتب السنة، از حافظ ابی زکریا يحيى بن محمد بن ابی زيد عبدالرحمان بن منصور الاصبحي المغربي المالكي، متوفى ۸۰۹ ق، کتابت ۷۹۳ ق در تونس، به خط محمد بن يوسف بن محمد بن احمد بن محمد القيسي الصفاقسي، معروف به العطار، ۱۵۶ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۴۳/رجال.

۱۶۸. ترتيب و تهذيب كتاب الاخبار بذكر العلماء الاخير، مؤلف مجهول، نسخه اصل به خط مؤلف در سده ۱۱ هجری، در ۱۲۵ برگ، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۳۷۰۵.

۱۶۹. ترجمة الشاهنامه للفردوسي، از فتح بن محمد بن فتح قوامالدين بندگانري اصفهاني، متوفى بعد از ۶۲۳ ق، کتابت ۶۹۲ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۹۹۶.

۱۷۰. ترصيع الاخبار و تنويع الآثار و البستان في غرائب البلدان و المسالك الي جميع الممالك، از احمد بن عمر بن انس العذري، کتابت سده ۷ هجری، به خط اندلسي، ۵۰ برگ، کتابخانه البديري در قدس.

۱۷۱. الترغيب و التهيب، ج ۱، از حافظ منذري، متوفى ۶۵۶ ق، کتابت سده ۷ هجری، به خط نسخ، در کتابخانه چستريتي، ش ۵۳۱۷.

۱۷۲. الترفق في كيمياء العطر و التصعيدات، از يعقوب بن اسحاق كندی، متوفى بعد از ۲۴۷ ق، کتابت ۴۰۵ ق، در کتابخانه اياصوفيه در استانبول، ش ۳۵۹۴، تصوير آن، ش ۲۵.

۱۷۳. تعريف فقهاء المالكية، از حافظ ابی عمر يوسف بن عبدالله بن عبدالبر نمری قرطبي، متوفى ۴۶۳ ق، کتابت سده ۷ هجری، به خط محمد بن علي بن عبدالملك قرشي، معروف به ابن قاهر، در کتابخانه فيض الله در استانبول، ش ۲۱۶۹.

۱۷۴. تركيب الافلاك، از ثابت بن قرة الحراني، متوفى ۲۸۸ ق، کتابت ۳۹۶ ق، در کتابخانه دولتي ليننگراد در روسيه.

۱۷۵. تسهيل السطوح الاسطرلابي و العمل بمركبات الشمالي و الجنوبي منه، از ابوريحان بيروني، متوفى ۴۴۰ ق، کتابت ذی قعدة ۶۶۵، به خط محمد بن ابی الطيب، معروف به رصدی، در کتابخانه ملي ملک در تهران، ش ۶۴۰.

۱۷۶. الشبيهات، از ابی اسحاق ابراهيم بن محمد بن ابی عون احمد بن منجم، متوفى ۳۲۲ ق، نسخه کهن مورخ ۴۶۶ ق، به خط اندلسي، ۱۰۵ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۳۱ ادب. قديم ۷۰/۶۵.

۱۷۷. الشبيهات، نسخه ديگر، مورخ سده ۴ هجری، در ۱۷۵ برگ، در کتابخانه دانشگاه امريکايي بيروت.

۱۷۸. تصحيح الفصيح للثعلب، از ابی محمد عبدالله بن جعفر بن محمد بن درستويه، متوفى ۳۴۷ ق، کتابت رجب سال ۵۶۱، به خط اسماعيل بن موهوب بن خضر جوالیقي، فرزند ابی منصور جوالیقي، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ۲۵۹ برگ، ش ۲۶ لغت.

۱۷۹. تصحيح ما وقع لابي جعفر الخازن من السهوف في زيغ الصفائح، از ابی نصر منصور بن علي بن عراق، متوفى بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۸/۲۵۱۹.

۱۸۰. التصحيح و الوهم، ج ۱ و ۵، از ابی بکر احمد بن علي بن ثابت خطيب بغدادی، متوفى ۴۶۳ ق، کتابت سده ۵ هجری، ۱۲۳ برگ، در کتابخانه ظاهرية دمشق، ش ۳۹۰/حدیث.

۱۸۱. التعازی و المراثي، از ابی العباس محمد بن يزيد الازدي، معروف به مبرّد، متوفى ۲۸۶ ق، کتابت ۵۶۳ ق، به خط نسخ، ۱۳۰ برگ، در کتابخانه اسکوريال اسپانيا، ش ۱/۵۳۴.

۱۸۲. تعلیقات علی کتاب الفردوس، از عمر بن عبدالمجید قرشی مهدوی، متوفی ۵۸۱ ق، کتابت جمعه ۴ جمادی الاولی ۷۹۴، به خط نسخ، در کتابخانه چستریتی، ش ۱/۵۱۶۹.

۱۸۳. التعلیقات و النوادر، ج ۲، از ابی‌علی هارون بن زکریا الهجری، متوفی بعد از ۳۰۰ ق، کتابت سده ۶ یا ۵ هجری، ۲۵۸ برگ، در کتابخانه جمعیت آسیایی کلکته در هند.

۱۸۴. تفسیر التحریر، از نظام‌الدین حسن بن محمد بن حسین قمی نیشابوری اعرج، متوفی ۷۲۸ ق، کتابت ربیع الاول ۷۰۶ در تبریز در حیات مؤلف، به خط عبدالرحمان بن القرفی، نسخه را مؤلف تصحیح کرده و در پشت برگ آغازین یک طرّه بزرگ وجود دارد که در داخل آن نسخه به خزانه قطب‌الدین شیرازی هدیه شده است، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳۳۳۰.

۱۸۵. تفسیر فصول ابقرط لجالینوس، ج ۱، ترجمه عربی از حنین بن اسحاق، متوفی ۲۶۰ ق، کتابت سده ۶ هجری، ۱۱۱ برگ، کتابخانه البدیری در قدس شریف.

۱۸۶. تفسیر القرآن، ج ۲، از مقاتل بن سلیمان بن بشر بلخی، متوفی ۱۵۰ ق، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۵۱۶، تصویر آن، ش ۱۰۴ / تفسیر.

۱۸۷. التقاسیم و الانواع، ج ۳، از حافظ ابی‌حاتم محمد بن حبان بن احمد بن حبان البستی التیمی، متوفی ۳۵۴ ق، کتابت ۶۰۱ ق، به خط حسین بن علی بن الجوزی، دارای چند سماع، ۲۵۰ برگ، در کتابخانه فیض‌الله در استانبول.

۱۸۸. تفتید فی ذکر شرفاء المغرب و صلحائه و قبائله، از عبدالعظیم الزموری، متوفی بعد از ۱۳۲۴ ق، به خط مغربی، ۹ برگ، ضمن مجموعه ش ۱/۱۵۱۲، در کتابخانه عمومی رباط در مغرب.

۱۸۹. التفتید لمعرفة رجال السنن و المسانید، از معین‌الدین ابی‌بکر محمد بن ابی‌محمد عبدالغنی، معروف به ابن نقطه، متوفی ۶۲۹ ق، کتابت ۵ ربیع الآخر ۷۰۷، به خط عبدالقادر بن محمد بن ابی‌الحسن بن علی صعبی که از روی نسخه اصل مورخ ۶۲۳ ق کتابت کرده است، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۱۳۷ / مصطلح الحدیث.

۱۹۰. التکملة لوفیات النقلة، از حافظ زکی‌الدین ابی‌محمد عبدالعظیم بن عبدالقوی المنذری، متوفی ۶۵۶ ق، کتابت نیمه سده ۷ هجری که خط مؤلف در آن به سال ۶۵۰ ق آمده

است، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۳۱۶۳.

۱۹۱. التکملة و الصلة و الذیل لمافات صاحب القاموس، ج ۱، از ابی‌الفیض محمد بن عبدالرزاق حسینی زبیدی، ملقب به مرتضی، متوفی ۱۲۰۵ ق، نسخه اصل به خط مؤلف در شوال ۱۲۰۱، در کتابخانه قرویین فاس، ش ۱۳۶/۸۰، ۴۳۷ برگ.

۱۹۲. التکملة و الصلة، ج ۴، نسخه اصل به خط مؤلف در جمادی الاولی ۱۲۰۲، ۲۶۶ برگ، در کتابخانه قرویین فاس، ش ۱۳۶/۸۰.

۱۹۳. تلخیص المتشابه فی الرسم و حمایه مااشکل منه من نوادر التصحیف و الوهم، کتابت ۴۶۱ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ضمن مجموعه ش ۱۳۴/۹۵.

۱۹۴. تلخیص المجسطی و تهذیبه، مؤلف مجهول، کتابت ذی‌الحجه سال ۷۰۳، در دارالملک قونیه در ترکیه، در کتابخانه مجلس شورای اسلامی ایران.

۱۹۵. تلخیص فہوم اهل الاثر فی عیون التاریخ و السیر، از ابوالفرج عبدالرحمان بن علی بن محمد بن الجوزی، متوفی ۵۹۷ ق، کتابت ۶۳۳، به خط مغربی یوسف القالی در دمشق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۲۳۸.

۱۹۶. تلخیص فہوم اهل الاثر فی عیون التاریخ و السیر، از جمال‌الدین ابی‌الفرج عبدالرحمان بن علی الجوزی، متوفی ۵۹۷ ق، کتابت ۶۳۶ ق ۳۰۰ برگ، در کتابخانه عمومی سعیدیه در تونک هند، ش ۱۶ / رجال.

۱۹۷. تمهید المستقر لتحقیق معنی الممرّ، از ابوریحان بیرونی، متوفی ۴۴۰ ق، کتابت ذی‌قعدة ۶۳۱ در موصل، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۳۶/۲۵۱۹.

۱۹۸. التمییز و الفصل بین المتفق فی الخط و النقط و الشكل، ج ۵، از عمادالدین ابوالمجد اسماعیل بن هبة‌الله بن سعد بن هبة‌الله بن محمد بن باطیش الموصلی، متوفی ۶۵۵ ق، نسخه اصل به خط مؤلف در سال ۶۳۵ ق در حلب، در کتابخانه عبدلیه صادقیه در تونس، ش ۱۸۴.

۱۹۹. تواریخ الاخبار و التعریف بنسب النبی المختار، از نورالدین ابی‌الحسن علی بن محمد بن فرحون قرطبی مالکی، متوفی ۷۴۶ ق، خط مغربی، ۱۰ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۳۴۸ د.

۲۰۰. التواین، از شیخ موفق‌الدین ابی‌محمد عبدالله بن احمد بن محمد بن قدامة المقدسی الحنبلی، متوفی ۶۲۰ ق، کتابت

۲۰۹. الثلاثیات فی مسند الامام احمد بن حنبل، متوفی ۲۴۱ ق، کتابت چهارشنبه ۷ شعبان ۶۵۴، دارای چندین سماع، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۴۸۷.
۲۱۰. الثمرة فی علم احکام النجوم لبطلمیوس الحکیم، با شرح فارسی آن از خواجه نصیرالدین طوسی، متوفی ۶۷۲ ق، کتابت سده ۹ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۸/۳۰۶۳.
۲۱۱. الجامع، از ابی مروان عبدالملک بن زهر بن عبدالملک، متوفی ۵۵۷ ق، کتابت ۵۶۱ ق، به خط اندلسی، ۱۴ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۴/۲۹۶۰.
۲۱۲. جامع البیان فی تفسیر القرآن، از محمد بن جریر طبری، متوفی ۳۱۰ ق، کتابت ۳۹۱ ق، به خط اندلسی، در کتابخانه جامع قرویین فاس در مغرب، ش ۷۹۱/۴۰، تصویر آن، ش ۲۸۹.
۲۱۳. جامع التصانیف الرشیدیة، از رشیدالدین فضل الله بن ابی الخیر، متوفی ۷۱۸ ق، کتابت ۷۱۴ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۳۰۰، ۴۳۰ برگ.
۲۱۴. جامع التصانیف الرشیدیة، نسخه دیگر، مورخ ۷۱۶ ق، به خط نسخ، در کتابخانه سلیم آغا در استانبول، ش ۷۸۵.
۲۱۵. جامع التواریخ المصریة فی ذکر الملوک و الخلفاء و السلاطین الاسلامیة، از حسن بن ابراهیم بن محمد الیافعی، از علمای سده ۷ هجری، کتابت ۶۷۹ ق، در دیوان عالی مصر که برای خزانه سلطان قلاوون کتابت شده است، ۲۳۵ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۱۵۴۳.
۲۱۶. جامع المبادی و الغایات فی علم المیقات، از ابی علی شرف الدین حسن بن علی بن عمر مراکشسی، متوفی بعد از ۶۶۰ ق، کتابت سده ۹ هجری، در کتابخانه ولی الدین جاراالله در استانبول، ش ۱۳۳۹.
۲۱۷. جاویدان خرد، از ابی علی احمد بن محمد بن یعقوب مسکویه، متوفی ۴۲۱ ق، کتابت ۵۸۳ ق، به خط نسخ، ۱۹۰ برگ، در کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۵۸۷.
۲۱۸. الجرح و التعدیل، ج ۲، از حافظ ابی محمد عبدالرحمان بن محمد بن ادریس بن المنذر، معروف به ابن ابی حاتم رازی،

- ۶۵۲ ق در کتابخانه مراد افندی در استانبول، ش ۳/۳۳۲، ضمن مجموعه از برگ ۱۴۷ تا ۱۹۹.
۲۰۱. تهذیب الانساب و نهایة الاعقاب^۱، از شریف عبیدلی نسابه، ابی الحسن محمد بن محمد بن علی بن حسن بن علی بن ابی طالب رضی الله عنه، متوفی ۴۳۵ ق، با افزودگیهای شریف ابی عبدالله حسین بن محمد بن قاسم بن طباطبا حسنی نسابه، نسخه کهن و نفیس که از آغاز تا پایان آن را عبدالحسین بن مساعد طوغان حسینی حائری نسابه مقابله و تصحیح کرده است، ۱۷۰ برگ، در کتابخانه دانشگاه لیدن هلند، ش OR 686.
۲۰۲. تهذیب شرح السبع المعلقات و اعرابها، از علی بن عبدالله الوهرانی، کتابت ۵۲۵ ق، به خط نسخ، ۱۷۸ برگ، در کتابخانه جمعیت آسیایی کلکته در هند، ش ۱۱۳۵.
۲۰۳. تهذیب الکمال فی اسماء الرجال، دوره کامل در ۲۲ جلد، به استثنای جلدهای ۱۰ و ۱۱ و ۱۹، از یوسف بن الزکی المزی القضاعی الکلبی الشافعی، متوفی ۷۴۲ ق، تمام این دوره در حیات مؤلف، از سال ۷۰۶ تا ۷۱۵ ق، به خط محمد بن ابراهیم بن غنائم بن مهندس کتابت و با نسخه اصل به خط مؤلف مقابله و تصحیح شده است، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۸۴۸ (۱).
۲۰۴. تهذیب مستمر الاوهام علی ذوی المعرفة و اولی الافهام، از ابی نصر علی بن هبة الله بن علی بن ماکولا، متوفی ۴۸۵ ق، کتابت سده ۷ هجری، در ۱۲۱ برگ، در کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۵۸۴.
۲۰۵. التیسیر، از ابی مروان عبدالملک بن زهر بن عبدالملک، متوفی ۵۵۷ ق، کتابت سده ۶ هجری، در ۱۳۹ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۳/۲۹۶۰.
۲۰۶. الثقات، از ابی حاتم محمد بن حبان بن احمد بُستی تمیمی، معروف به ابن حبان، متوفی ۳۵۴ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ قدیم، ۱۸۳ برگ، ش طلعت ۲۰۸ مصطلح.
۲۰۷. الثقات، از حافظ ابی حاتم محمد بن حبان بن احمد بن حبان البستی تمیمی، متوفی ۳۵۴ هـ، کتابت ۶۷۶ ق، در مصر، به خط حسن بن علی بن ابی الفضل، ۳۴۵ برگ، در کتابخانه مولانا عبدالحی لکهنوی در لکهنوی هند.
۲۰۸. الثقات، ج ۱، از ابی حاتم محمد بن حبان البُستی، متوفی ۳۵۴ ق، کتابت ۶۷۸ ق، به خط محمد بن ابی بکر در قاهره، ۳۲۷ برگ، در کتابخانه ظاهریة دمشق، ش تاریخ / ۲۱۰.

۱. این کتاب، بر اساس یک نسخه خطی موجود در کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی رضی الله عنه و چند نسخه دیگر، برای نخستین بار از سوی واحد انتشارات این کتابخانه چاپ و منتشر شده است.

بن السائب الکلبی، متوفی ۲۰۴ یا ۲۰۶ ق، کتابت ۶۲۶ ق و تملک حافظ ذهبی، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۶۹۸.

۲۲۹. جوامع العلوم، تألیف شعیا بن فریغون قرطبی، کتابت ۳۹۶ ق، به خط علی بن عباس، معروف به نابغ الرملی، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۷۶۸، تصویر آن، ش ۵۲۸.

۲۳۰. جوامع الکلم و بدائع الحکم، از ابی بکر محمد بن علی الشاشی، متوفی ۳۶۵ ق، کتابت ۵۳۷ ق، ۲۳۳ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۱۴۶۹.

۲۳۱. الجواهر الثمین فی نخب سیر الامین، از احمد بن بلیک محسنی، متوفی ۷۵۳ ق، کتابت ۷۵۱ ق، به خط مؤلف، در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۴۳۱۵.

۲۳۲. الجواهر المحصل فی مناقب الامام احمد بن حنبل، از محمد بن محمد بن السعدی الحنبلی، معروف به بدر السدیشی، کتابت ۸۹۰ ق، در برگ پایانی به خط مؤلف آمده که نسخه بر وی خوانده و تصحیح شده، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۳۷۱۳.

۲۳۳. جهد النصح و حظ المنیح من مساجلة المعری فی خطبة الفصیح، از ابی الربیع سلیمان بن موسی الکلاعی، متوفی ۶۳۴ ق، کتابت سده ۷ هجری، در پایان نسخه صورت اجازه مؤلف به تاریخ ۶۲۹ ق آمده است، ۷۵ برگ، در کتابخانه احمدیه تونس، ش ۲/۴۷۹۹.

۲۳۴. الحدائق الوردیه فی مناقب ائمة الزیدیه، ج ۱، از ابی عبدالله حسام‌الدین حمید بن احمد المحلّی الهمدانی الزیدی، معروف به قاضی شهید، متوفی ۶۵۲ ق، کتابت سده ۷ هجری، که با نسخه اصل مورخ ۶۳۹ ق مقابله و تصحیح شده است، ۲۱۴ برگ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعاً در یمن.

۲۳۵. حذف من نسب قریش، از مؤرّج بن عمرو السدوسی، متوفی ۱۹۵ ق، کتابت نیمه سده ۴ هجری، به خط ابی اسحاق

متوفی ۳۲۷ ق، کتابت سال ۶۰۷ هـ به خط احمد بن صالح بن احمد بن مسعود بن خزامة التیمی الهروی، ۳۵ برگ، در کتابخانه مراد ملا در استانبول، ش ۵۵۶۶.

۲۱۹. الجرح و التعديل، ج ۳، مورخ ۶۳۳ ق، ۲۰۷ برگ، در کتابخانه سعیدیه در حیدرآباد هند، ش ۱۵ / رجال.

۲۲۰. جزء فی اسماء الصحابة و عدد ما رووا من الاحادیث، از ابی عبدالرحمان بقّ بن مخلد اندلسی، متوفی ۲۷۶ ق، کتابت نیمه سده ۶ هجری، دارای سماع مورخ ۵۵۵ ق، ۱۳ برگ، در کتابخانه خلیل الخالدی در قدس.

۲۲۱. الجمع بین رجال الصحیحین، از ابی الفضل محمد بن طاهر بن علی مقدسی شیبانی، معروف به ابن‌القیسرانی، متوفی ۵۰۷ ق، کتابت رمضان ۶۳۳، به خط محمود بن ناصر بن عبیدالله عجمی، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۱۰۴ / مصطلح الحدیث.

۲۲۲. الجمع بین الصحیحین، از اشبیلی خراط، حافظ ابی محمد عبدالحق اندلسی، متوفی ۵۸۲ ق، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه چستریتی، ش ۴۹۴۳.

۲۲۳. جمل الغرائب، از ابی القاسم نجم‌الدین محمود بن ابی‌الحسن نیشابوری، متوفی ۵۵۰ ق، کتابت ربیع الاول ۵۸۶، به خط نسخ خوش طاهر بن ابی‌زید الخطیبی، ۱۷۸ برگ، در کتابخانه بشیرآغا در استانبول، ش ۷۹ ایوب.

۲۲۴. جمل الغرائب، نسخه دیگر، مورخ رجب ۶۵۴، در ۱۷۳ برگ، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۳۳۴.

۲۲۵. الجمهرة فی اللغة، از ابن‌دُرید، متوفی ۳۲۱ ق، کتابت اوائل سده ۵ هجری، که در سال ۴۱۸ ق تصحیح و مقابله شده است، در کتابخانه آیت‌الله سید حسن صدر کاظمی^۱ در کاظمین عراق، تصویر آن، ش ۱۱.

۲۲۶. الجمهرة فی اللغة، از ابن‌دُرید، نسخه دیگر، مورخ ۴۷۴ ق، در کتابخانه مراد ملا در استانبول، ش ۱۷۳۸، تصویر آن ش ۱۰۹ / لغت.

۲۲۷. الجمهرة فی النسب (النسب الکبیر)، از هشام بن محمد بن السائب الکلبی، متوفی ۲۰۴ یا ۲۰۶ ق، کتابت ۶۵۳ ق، در کتابخانه موزه بریتانیا در لندن، ش ADD 23,297، ۲۶۰ برگ، نسخه دیگر: ش ADD 22316، در همان کتابخانه.

۲۲۸. الجمهرة فی النسب (النسب الکبیر)، از هشام بن محمد

۱. آیت‌الله سید حسن صدر رحمته‌الله از مشایخ اجازه پدر بزرگوارم آیت‌الله مرعشی نجفی رحمته‌الله و از علمای بزرگ و مؤلفان برجسته که آثار بسیاری نگاشته است؛ از جمله، کتاب تأسیس الشيعة لفنون الاسلام. وی کتابخانه بسیار نفیسی داشته و مشخص نیست پس از رحلت ایشان چه شده، و اگر هم وجود داشته است، با هجوم ارتش امریکا به عراق در اوائل فروردین ۱۳۸۲، به احتمال قوی از میان رفته است.

۲۴۶. الخیل، از ابی عبیده معمر بن المشئی التیمی، متوفی ۲۰۹ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۱۰۸ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۶۷۸/ادب.

۲۴۷. الذراری فی ذکر الذراری، از کمال الدین عمر بن هبة الله بن ابی جرادة بن العدیم العقیلی الحلبی، متوفی به سال ۶۶۰ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در کتابخانه نور عثمانیه در استانبول، ش ۳۷۹۰.

۲۴۸. الدرّ السنّی فی بعض من یفاس من اهل النسب الحسنی، از ابی محمد عبدالسلام بن طیب قادری حسنی، متوفی ۱۱۱۰ ق، کتابت ۱۳۰۸ ق، ۳۷ برگ، در کتابخانه رباط مغرب، ش ۶۵۳ د.

۲۴۹. درّة الأسلاک فی دولة الأتراك، از بدرالدین ابی محمد حسن بن عمر بن حبیب دمشقی حلبی شافعی، متوفی ۷۷۹ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳۰۱۱.

۲۵۰. درّة الغواص فی اوهام الخواص، از ابی محمد قاسم بن علی بن محمد الحریری البصری، متوفی ۵۱۶ ق، کتابت ربیع الاول ۶۷۸، که با نسخه اصل مقابله و تصحیح شده است، ۷۷ برگ، در کتابخانه الزاویة الحمزاویة مغرب، ش ۱۲۴.

۲۵۱. دلائل النبوة، از ابی نعیم اصفهانی، متوفی ۴۳۰ ق، کتابت ۵ ذی الحجه ۶۰۳، به خط یحیی بن ابی القاسم بن ابی فراس بن برکات حرّانی، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۳۳۴۶.

۲۵۲. دمیة القصر و غصرة اهل العصر، از ابوالحسن علی بن حسن بن علی بن ابی الطیب باخرزی، متوفی ۴۶۷ ق، کتابت رمضان ۵۸۱، در کتابخانه چستربیتی، ش ۲/۳۷۹۸، تصویر آن، ش ۲/۱۸۶۱.

۲۵۳. دواوین الشعراء الستة الجاهلین، امرؤ القیس، نابغة الذبیانی، علقمة، زهیر، طرفة، عنتره، کتابت ۵۷۱ ق، به خط اندلسی محمد بن یوسف بن ابراهیم بن قحطبة، ۱۰۶ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۳۲۷۳.

ابراهیم بن عبدالله بن محمد النجیرمی، نسخه در سال ۳۶۵ ق، مقابله و تصحیح شده است،^۱ در کتابخانه عمومی رباط در مغرب.

۲۳۶. الحدود الفلکیة، مؤلف مجهول، کتابت ربیع الاول ۶۹۵، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۷/۲۴۷۲.

۲۳۷. حدیث ابی سلمة حماد، ج ۲، از شیخ ابی القاسم بغوی، متوفی ۳۱۷ ق، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه چستربیتی، ش ۳/۳۵۲۴.

۲۳۸. حلیة الاولیاء و طبقات الاصفیاء، از حافظ احمد بن عبدالله بن احمد بن اسحاق بن موسی بن مهران اصفهانی، معروف به ابی نعیم، متوفی ۴۳۰ ق، کتابت ۵۵۲ ق، ۳۳۵ برگ، کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۴۳۷.

۲۳۹. الحلیة لدفع الاحزان، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از سال ۲۶۰ ق، نسخه کهن مورخ سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ضمن مجموعه ش «۴۸۳۲» برگ ۱۷۴ تا ۱۷۷.

۲۴۰. حماسة ابی تمام، از ابوتمام حبیب بن اوس بن حارث طائی، متوفی ۲۳۱ ق، کتابت ۵۰۴ ق، در ۱۳۵ برگ، در کتابخانه موزة عراق در بغداد، ش ۱۳۷۴.

۲۴۱. الخصائص فی اللغة، ج ۱، از ابی الفتح عثمان بن جنی الموصلی، متوفی ۳۹۲ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط محمد بن میکائیل، ۱۹۷ برگ، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۳۹۲۱.

۲۴۲. خلق الانسان، از ابی محمد ثابت بن ابی ثابت سعید الکوفی، متوفی ۲۵۰ ق، کتابت ۶۰۰ ق، به خط اندلسی، ۷۶ برگ، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب، ش ۵۳۹/۴۰.

۲۴۳. خلق الانسان، از ابی سعید عبدالملک بن قریب الاصمعی الباهلی، متوفی ۲۱۶ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ، ۸۶ برگ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعاء، ش ۳۳/ لغت عرب.

۲۴۴. خلق الانسان، نسخه دیگر، مورخ سده ۶ هجری، به خط اندلسی قدیم مغرب، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب، ۷۷ برگ، ش ۸۳۴/۴۰.

۲۴۵. خلق الانسان، نسخه دیگر، مورخ اوائل سده ۷ هجری، و دارای تملک مورخ ۶۲۰ ق، ۷۶ برگ، در کتابخانه الزاویة الحمزاویة در مغرب، ش ۱۳۷.

۱. در اواخر سال ۱۳۷۹ ش که سفری به کشور مغرب داشتم، این نسخه را در آن کتابخانه مشاهده کردم. متأسفانه نسخه بسیار فرسوده است و نیاز به مرمت جدی دارد. ظاهراً این نسخه قبلاً در کتابخانه زاویة ناصری در تامکروود مغرب بوده و چند سال قبل به کتابخانه عمومی رباط منتقل شده است. این جانب درباره کتابخانه‌هایی که در این سفر از آنها بازدید کردم، گزارش مشروحی را در فصلنامه میراث شهاب سال قبل آورده‌ام.

۲۶۷. دیوان البحتری، کتابت ۴۲۵ ق، در کتابخانه کوپرلی^۲ در استانبول، ش ۱۲۵۲.

۲۶۸. دیوان جریر، متوفی ۱۱۰ ق، کتابت ۵۹۸ ق، به خط نسخ عبدالله بن محمد بن هبة الله بن ابی عیسی در بغداد، ۲۳۴ برگ، در کتابخانه شیخ محمد سرور الصبان در مکه مکرمه.

۲۶۹. دیوان جریر، نسخه دیگر، مورخ سده ۷ هجری، به خط یاقوت مستعصمی، متوفی ۶۹۸ ق، ۱۵۸ برگ، در کتابخانه ملی رباط در مغرب، ش ۸۱۳.

۲۷۰. دیوان الحادرة، نسخه دیگر، مورخ ۶۲۹ ق، به خط یاقوت مستعصمی، خوشنویس نامدار اسلامی، ۳۴ صفحه بزرگ، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۴۲۸۲.

۲۷۱. دیوان حسان بن ثابت، کتابت ۴۱۹ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۵۳۴ و تملك مجدالدین فیروزآبادی، مؤلف قاموس المحيط، در پشت برگ آغازین آن.

۲۷۲. دیوان الحطیبة، متوفی ۴۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، به خط نسخ قدیم، ۵۳ برگ، در موزه عراق در بغداد، ش ۱۹۱۰.

۲۷۳. دیوان الحماسة، از ابی تمام طائی، متوفی ۲۳۱ ق، کتابت ۴۳۱ ق، در کتابخانه اسعد افندی در استانبول، ش ۲۵۶۳.

۲۷۴. دیوان الحماسة، نسخه دیگر، مورخ سده ۵ یا ۶ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۳۳۵.

۲۷۵. دیوان زهیر بن ابی سلمی، کتابت ۵۲۷ ق، در بغداد، به خط ابوعلی حسن بن علی بن ابراهیم، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۵۳۵، تصویر آن، ش ۱۸۷۸.

۲۷۶. دیوان سبط بن التعاویذی، متوفی ۵۸۳ ق، کتابت ۵۸۵ ق، به خط نسخ، ۳۰۰ برگ، کتابخانه شیخ محمد سرور الصبان در مکه، ش ۵۰۸ / ادب.

۲۷۷. دیوان سبط ابن التعاویذی، نسخه دیگر، مورخ ۵۹۷ ق، ۲۳۸ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۳۷۶.

۲۵۴. دیوان ابن الذمینه، از ابن دمیینه خثعمی، متوفی ۱۳۰ ق، کتابت ۴۳۱ ق، در کتابخانه رئیس الکتاب در استانبول، ش ۱/۹۵۰، تصویر آن، ش ۲۴۷ / ادب.

۲۵۵. دیوان ابن قلاقس الإسکندری، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۸۰۰، تصویر آن، ش ۱۸۶۰.

۲۵۶. دیوان ابن المعتز، ج ۲ و ۴، کتابت ۳۷۲ ق، به خط کوفی در کتابخانه لالهلی در استانبول، ش ۱۷۲۸، تصویر آن، ش ۲۶۰ و ۲۶۱ / ادب.

۲۵۷. دیوان ابن المعتز، ج ۳ و ۴، کتابت ۳۹۲ ق، در کتابخانه لالهلی در استانبول، ش ۱۳۲۸، تصویر آن، ش ۲۶۲ / ادب.

۲۵۸. دیوان ابی فراس الحمدانی، متوفی ۳۵۷ ق، کتابت ۵۴۸ ق، دارالکتب الوطنیه تونس، ش ۸۳۲۱، تصویر آن، ش ۱۸۰.

۲۵۹. دیوان الابله البغدادی، محمد بن بختیار بن عبدالله بغدادی، متوفی ۵۷۹ ق، کتابت ۵۹۹ ق، به خط نسخ علی بن محمود بن احمد المقری، ۱۹۹ برگ، در کتابخانه ملی ایران، ش ۳۸۷.

۲۶۰. دیوان ابی تمام، متوفی ۲۳۱ ق، کتابت سده ۶ هجری، ۱۳۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۲۹۱.

۲۶۱. دیوان ابی تمام، نسخه دیگر، مورخ ۵۵۶ ق، به خط اندلسی قدیم، ۱۳۶ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۴۱۵.

۲۶۲. دیوان الادب، ج ۲، از اسحاق بن ابراهیم فارابی^۱ متوفی ۳۵۰ ق، کتابت ۳۷۲ ق، در کتابخانه دانشگاه استانبول، ش ۱۴۳۴.

۲۶۳. دیوان الادب، نسخه دیگر، مورخ ۳۹۱ ق، در کتابخانه بشیر آغا ایوب در استانبول، ش ۱۲۸، تصویر آن، ش ۱۲۴ / لغت.

۲۶۴. دیوان الادب، از ابی ابراهیم اسحاق بن ابراهیم بن حسین فارابی، متوفی بعد از ۳۵۰ ق، کتابت صفر ۴۱۹، به خط ابوطالب حمزة بن عبدالعزيز المقشری، در کتابخانه ملی ملک در تهران، ش ۳۴۵.

۲۶۵. دیوان امرئ القیس، کتابت ۴۰۳ ق، در کتابخانه لالهلی در استانبول، ش ۱۸۲۰، تصویر آن، ش ۲۸۶ / ادب.

۲۶۶. دیوان امرئ القیس، متوفی ۸۰ ق، کتابت ۵۴۵ ق، به خط نسخ علی بن ثروان بن حسن کندی، ۸۸ برگ، در کتابخانه باتاویا، ش ۹۰۱.

۱. چند نسخه بسیار کهن و نفیس این کتاب در کتابخانه بزرگ آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی رحمته‌الله موجود می‌باشد که یکی در نیمه دوم سده ۵ و دیگری در اوایل سده ۶ هجری کتابت شده است.

۲. کتابخانه کوپرلی از کتابخانه‌های بسیار نفیس استانبول به‌شمار می‌آید. فهرست نسخه‌های خطی آن در ۳ جلد چاپ و منتشر شده و در آن نسخه‌های بسیار نفیس و کهن سده‌های ۴ هجری به بعد معرفی شده است. این جانب طی گزارشی از کتابخانه‌های ترکیه که در فصلنامه میراث شهاب آورده‌ام، نقایسی از نسخه‌های خطی کتابخانه کوپرلی را شناسانده‌ام.

۲۸۹. ذکر ما يتفق من أسماء المحدثين و انسابهم، از حافظ ابی بکر احمد بن علی بن ثابت خطیب بغدادی، متوفی ۴۶۳ ق، کتابت ۵۵۷ ق، به خط احمد بن ابی محمد بن ابی القاسم نجار مقری که از روی نسخه اصل کتابت کرده است، ۱۶۰ برگ، در کتابخانه مسجد الاقصی^۱ در قدس، ش ۵۵۶ عام.

۲۹۰. ذیل الامالی، از ابی علی اسماعیل بن قاسم قالی بغدادی، متوفی ۳۵۶ ق، نسخه کهن نفیس، مورخ ۴۹۵ ق، به خط اندلسی محمد بن ابراهیم بن احمد بن سعید بن سعد، ضمن مجموعه ش ۲/۱۶۶۷، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، از برگ ۱۳۶ تا ۱۶۷.

۲۹۱. ذیل الامالی، از ابی علی اسماعیل بن قاسم قالی بغدادی، متوفی ۳۵۶ ق، کتابت ۴۹۵ ق، به خط اندلسی محمد بن ابراهیم بن احمد بن سعید بن سعد، ضمن مجموعه ش ۳/۱۶۶۷، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، از برگ ۱۶۸ تا ۱۸۰.

۲۹۲. الذیل علی الروضتین فی اخبار الدولتین، از شهاب الدین ابی محمد عبدالرحمان بن اسماعیل، معروف به ابی شامة المقدسی الشافعی، متوفی ۶۶۵ ق، به خط محمد بن عثمان بن نعمة الله بن ابی الوفاء بن العزازی در سده ۸ هجری، ۱۸۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۵۷۱ / تاریخ.

۲۹۳. الذیل علی الروضتین، نسخه مورخ ۷۲۸ ق، ۱۸۷ برگ، در کتابخانه کپنهاک در دانمارک، ش COD. AR. CLVI.

۲۹۴. ذیل نفحة الريحانة، از شم دین محمد سعید بن محمد بن احمد، معروف به ابن السمان الدمشقی الشافعی، متوفی ۱۱۷۲ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، ۱۱۴ برگ، در کتابخانه سن پترزبورگ روسیه، ش ۱۰۱۶.

۲۹۵. زُخامات آلات الساعة، از ابی الحسن ثابت بن قرّة الحرّانی الصّابی، متوفی ۲۸۸ ق، کتابت ذی الحجة ۳۷۰ ق، به خط ابواسحاق ابراهیم بن هلال صابی، در کتابخانه کوپربلی در استانبول، ش ۹۴۸.

۲۹۶. الرّد علی النّحاة، از ابی العباس احمد بن عبدالرحمان بن محمد بن مضاء بن عمیر لحمی قرطبی، متوفی ۵۹۲ ق، ۳۶ برگ، در کتابخانه خلیفه در قدس.

۲۷۸. دیوان السری الرفاء، متوفی ۳۶۶ ق، کتابت ۵۲۷ ق، ۳۶۹ برگ، در کتابخانه خصوصی شیخ محمد سرور الصبان در مکه.

۲۷۹. دیوان الشهاب الحجازی، متوفی ۸۷۵ ق، نسخه اصل به خط نسخ شاعر، ۲۷۶ برگ، کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۴۷۵.

۲۸۰. دیوان القطامی، ابوسعید عمر بن شمیم بن عمرو بن عباد التغلبی، ملقب به قطامی، متوفی ۱۳۰ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ ابوالبرکات مبارک بن ابی الفتح بن مبارک بن موهوب ... غالب، متوفی ۵۸۲ ق، ۷۰ برگ، در دارالکتب قاهره، ش ۵۴۶ / ادب.

۲۸۱. دیوان قیس بن الخظیم، کتابت ۴۱۹ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۵۳۴، این نسخه از روی نسخه مورخ ۲۵۵ ق کتابت شده است.

۲۸۲. دیوان المتنبی، متوفی ۳۵۴ ق، کتابت ۵۴۴ ق، ۲۵۵ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۳۸۶۸ - ادب عمومی ۴۲۶۶۷.

۲۸۳. دیوان المتنبی، نسخه دیگر، مورخ ۵۸۸ ق، به خط نسخ ابونعیم اسعد بن محمد بن محمد الراوندی، ۲۲۸ برگ، کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۳۹۴.

۲۸۴. دیوان المعز الاتوبی، متوفی ۵۹۸ ق، کتابت در حیات شاعر، اواخر سده ۶ هجری، ۹۰ برگ، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۴۳۱۶.

۲۸۵. دیوان نابغة بنی شیبان، عبدالله بن المخارق بن سلیم، متوفی ۱۲۰ ق، کتابت سده ۴ یا ۵ هجری، در کتابخانه رئیس الکتاب در استانبول، ش ۹۸۰.

۲۸۶. ذخائر القصر فی تراجم بلاء العصر، از شمدس الدین محمد بن طولون صالحی حنفی، متوفی ۹۵۳ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، ۵۰ برگ، در کتابخانه دانشگاه امریکایی بیروت.

۲۸۷. ذخیره خوارزمشاهی، از سید اسماعیل بن حسین جرجانی، متوفی ۵۳۱ ق، کتابت سده ۶ هجری، ۲۶۰ صفحه، در کتابخانه ملی ملک تهران، ش ۴۷۷۲.

۲۸۸. الذریة الطاهرة، از ابی بشر محمد بن احمد بن حماد انصاری دولابی، متوفی ۳۱۰ ق، کتابت ۶۶۹ ق، به خط نصرالله بن عبدالمنعم بن نصرالله بن حواری تنوخی حنفی، ۵۰ برگ، در کتابخانه سید حسن حسنی عبدالوهاب در تونس.

۱. ظاهراً تمام نسخه‌های این کتابخانه در هنگام یورش سربازان رژیم اشغالگر قدس به آتش کشیده شده و از میان رفته است.

۲۹۷. رسائل ابراهیم الخاقانی، متوفی ۵۹۸ ق، کتابت در عصر مؤلف به سال ۵۸۱ ق، در کتابخانه چستریبتی، ش ۱/۳۷۹۸، تصویر آن، ش ۱/۱۸۶۱.
۲۹۸. رسائل ابی اسحاق صابی، نسخه کهن، در کتابخانه چستریبتی، ش ۴۶۲۰، تصویر آن، ش ۲۰۷۳.
۲۹۹. رة الى المعتمض بالله فی الفلسفة الاولى، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ش ۴۸۳۲.
۳۰۰. الرزة الحاتمية فی موافقه شعر المتنبی لفلسفة ارسطو، از محمد بن حسن بن مظفر بغدادی حاتمی، متوفی ۳۸۸ ق، کتابت ۴۷۹ ق، در کتابخانه مدینه، ش ۵۴۸.
۳۰۱. الرزة الحاتمية، از محمد بن حسن بن مظفر بغدادی حاتمی، متوفی ۳۸۸ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۵۷۸.
۳۰۲. رة فی آتة جواهر لا اجسام، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از سال ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه، ضمن مجموعه ش ۴۸۲۲.
۳۰۳. رة فی التعریف بالشرفاء الجوظین، از ابی محمد عبدالسلام بن طیب قادری حسنی، متوفی ۱۱۱۰ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در کتابخانه رباط مغرب، ش ۲۷۰ ک.
۳۰۴. رة فی الحسین بن علی بن ابی طالب علیه السلام و زوجته و اولاده، از محمد بن احمد بن مسناوی دلانی، متوفی ۱۱۳۶ ق، به خط مغربی، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۲۷۰ ک.
۳۰۵. رة فی کیمتة کتب ارسطوطاليس و ما یحتاج الیه فی تحصیل الفلسفة، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ضمن مجموعه ش ۴۸۲۲.
۳۰۶. رة فی ما لا یمکن ان یمکن لا نهاییة و ما الذی یقال لا نهاییة له، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه، ضمن مجموعه ش ۴۸۲۲.
۳۰۷. رة فی ماهیة النوم و الزویة، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه، ضمن مجموعه ش ۴۸۲۲.
۳۰۸. رة فی اللثغة، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ضمن مجموعه ش ۴۸۲۲.
۳۰۹. رة فی مدح الکتب و الحث علی جمعها، از ابی عثمان عمرو بن بحر جاحظ، متوفی ۲۵۵ ق، کتابت اواخر سده ۴ هجری، به خط خوشنویس برجسته اسلامی، علی بن هلال، معروف به ابن یوآب، در کتابخانه موزه آثار اسلامی در استانبول، ش ۲۰۱۴.
۳۱۰. رة فی ملک العرب و کیمتة، از ابی یوسف یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی حدود ۲۵۵ ق، کتابت ۵۳۱ ق، در کتابخانه موزه بریتانیا، ش ADD. 3473.
۳۱۱. رة لابن حیب، ابوجعفر محمد بن حیب بغدادی، متوفی ۲۴۵ ق، کتابت ۴۳۱ ق، در کتابخانه رئیس الکتب در استانبول، ش ۹۵۰.
۳۱۲. رسوم دارالخلافة، از ابی الحسین هلال بن محسن بن ابراهیم بن هلال صابی حرّانی، متوفی ۴۴۸ ق، کتابت رجب ۴۵۵، به خط نسخ، از روی نسخه اصل، به خط مؤلف، ۱۰۲ برگ، در کتابخانه الازهریه قاهره، ش ۲۷۴۱/تاریخ.
۳۱۳. الروض الأنف، مورخ ۶۵۳ ق، در ۲۲۳ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۵۳۸/سیر.
۳۱۴. روح العارفين، از الناصر لدين الله، خلیفه عباسی، متوفی ۶۲۲ ق، کتابت ۶۹۰ ق، در کتابخانه چستریبتی، ش ۱/۵۲۸۷.
۳۱۵. روضة الأخبار و کنوز الاسرار و نکت الآثار و مواعظ الاخبار و ملح الاشعار و عجائب الاسماء، ج ۱، مؤلف مجهول، در نسخه‌های کتابخانه‌های برلین در آلمان و آمپروزیانا در میلان ایتالیا آن را از ابومحمد یوسف بن محمد بن الحفیض، معروف به حجوری، از علمای سده ۷ هجری، دانسته شده است، نسخه نفیس و کهن، ۳۱۲ برگ، در کتابخانه سعیدیه در حیدرآباد هند.
۳۱۶. روضة افهام ذوی الالباب فی شرح غریب کتاب الشهاب، ج ۲، از شیخ محمد بن عبدالله عامری بغدادی، کتابت ربیع الآخر ۵۷۰، در کتابخانه چستریبتی، ش ۳۲۵۱.
۳۱۷. روضة الالباب و تحفة الاحباب و بغیة الطلاب و نخبة الأحساب لمعرفة الانساب^۱، از عزّالاسلام محمد بن عبدالله بن

۱. یک نسخه نفیس از این کتاب در یکی از کتابخانه‌های ترکیه موجود است. این جانب بیش از سی سال قبل در یکی از سفرهایم به آن کشور، از این نسخه که در استانبول بود، تصویر تهیه کردم و پس از مراجعت، حسب الامر پدر بزرگوارم، پنجاه نسخه آن را به صورت چاپ تصویری تکثیر و به برخی از کتابخانه‌ها و پژوهشگران هدیه نمودم.

و تصحیح شده، در کتابخانه شیخ الاسلام عارف حکمت در مدینه، ش ۳۷۷ / تاریخ.

۳۲۵. زهرة المقول فی نسب ثانی فرعی الرسول ﷺ، از زین الدین علی بن حسن بن شدم حمزی مدنی، متوفی ۱۰۳۳ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، ۶۲ برگ، در کتابخانه شخصی دکتر حسین علی محفوظ، استاد دانشگاه بغداد، ش ۱۱۰.

۳۲۶. الزیادات فی کتاب المؤلف و المختلف، از حافظ ابی محمد عبدالغنی بن سعید الازدی المصری، متوفی ۴۰۹ ق، کتابت ۵۴۲ ق، به خط یوسف بن ابی آدم بن ابی عبدالله مراغی دمشق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۵۲۵ / حدیث، ۲۳ برگ.

۳۲۷. الزیج الجامع، از ابی الحسن کوشیار بن لبان باشهری جبلی، متوفی بعد از ۳۵۰ ق، کتابت جمادی الثانیة ۵۶۶، به خط نسخ صاعد بن یحیی بن فضل بن عبدالله بن احمد تکریتی مهندس که از روی نسخه اصل به خط مؤلف کتابت کرده است، در کتابخانه شهرداری اسکندریه در مصر، ش ۴۲۸۵ ج.

۳۲۸. زیج الششکة، از حسین بن موسی هرمزی حاسب، متوفی بعد از ۵۸۰ ق، کتابت جمادی الاولی ۵۸۱ ق، در کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد، ش ۵۳۳۵.

۳۲۹. الزیج الممتحن الرصدی المأمونی، منسوب به ابوعلی یحیی بن ابی منصور فارسی منجم حاسب، متوفی ۲۳۰ ق، کتابت سده ۷ هجری، دارای تملک اسدالدین بن ابراهیم بن عبدالله در موصل به ۶۴۰ ق، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۹۲۷.

۳۳۰. سحرة المرجان فی آثار هندوستان، از آزاد حسینی واسطی بلگرامی، از علمای سده ۱۲ هجری، نسخه اصل به خط مؤلف به ۱۱۸۰ ق، ۱۵۰ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۴۸۷.

۱. شهر اسکوریال در ۶۰ کیلومتری مادرید، پایتخت اسپانیا، قرار دارد. کتابخانه اسکوریال در یک دیر کهن مسیحی در آن شهر قرار گرفته است. این جانب در سال ۱۳۶۱ ش به منظور تهیه میکروفیلم از برخی نسخه‌های بسیار نفیس آن کتابخانه به اسکوریال رفته و موفق شدم از بیش از ۸۰ نسخه خطی آن مرکز تصویر بگیرم. این کتابخانه بیش از سه هزار جلد نسخه خطی ندارد، لیکن نسخه‌های آن بسیار نفیس و کهن و بیشتر آنها به عربی است. ۳ جلد فهرست نسخه‌های خطی آن، سالها قبل در پاریس چاپ و منتشر شده است و در کتابخانه بزرگ آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی موجود می‌باشد. همچنین برخی از نسخه‌های نفیس آن کتابخانه طی گزارشهای در مجلات المورد و معهد المخطوطات العربیة آمده است.

علی بن حسین بن عزالدین بن حسن بن علی بن مؤید، معروف به ابی علامه، از علمای زیدیة یمن، کتابت ۱۰۸۶ ق، به خط محمد بن احمد بن مفضل بن ابراهیم بن علی بن امیرالمؤمنین یحیی شرف‌الدین، ۹۵ برگ، در کتابخانه آمپروزیانا در میلان ایتالیا، ش B.7.

۳۱۸. الروض الانف و المشرع الروی فی تفسیر ما اشتمل علیه حدیث سیره ابن‌هشام، ج ۱، از ابی القاسم عبدالرحمان بن عبدالله بن احمد بن اصیغ الخثعمی السهیلی، متوفی ۵۸۱ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۲۰۰ برگ، در کتابخانه حرم مکی، ش ۳۵ / سیره نبویة.

۳۱۹. روضة الجبور و معدن السرور فی مناقب ابی یزید البسطامی و الخنید البغدادی، از محمد بن احمد بن محمد بسطامی، معروف به ابن‌الاطعانی، از دانشمندان سده ۸ هجری، نسخه اصل به خط مؤلف، ۱۰۱ برگ، کتابخانه مراد ملّا در استانبول، ش ۱۲۴۹.

۳۲۰. الروضة الطیبة، از ابی سعید عبیدالله بن جبرئیل بن عبدالله بن بختیشوع، متوفی ۴۵۳ ق، کتابت ۵۰۰ ق، به خط سلامة بن ابی منصور، منجم طیب، ش ۴/۸۸۹ در کتابخانه اسکوریال^۱ در اسپانیا.

۳۲۱. الروضتین فی اخبار الدولتین، ج ۱، از شهاب‌الدین ابی محمد عبدالرحمان بن اسماعیل، معروف به ابی‌شامة المقدسی الشافعی، متوفی ۶۶۵ ق، کتابت ۶۷۶ ق، ۲۱۹ برگ، در کتابخانه کینهاک دانمارک، ش COD. ARAB. CLIV.

۳۲۲. زهرة فی علم النسب و التاریخ، از ابی عبدالله محمد بن احمد بن عبدالقادر معسکری جزائری، ملقب به ابی‌رأس، متوفی ۱۲۳۹ ق، به خط مغربی، ۵۸ برگ، در کتابخانه عمومی رباط، ش ۹۲۳ ک.

۳۲۳. الریاض النضره فی فضائل العشرة، از ابی‌العباس محب‌الدین احمد بن عبدالله بن محمد طبری شافعی مکی، متوفی ۶۹۴ ق، کتابت ۸۱۰ ق، به خط خلیل بن سلامة بن احمد الأذری، ۳۰۰ برگ، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۱۰۰۴ ب.

۳۲۴. زبدة النصرة و نخبة العصرة، از ابی ابراهیم فتح بن علی بن محمد البنداری، از علمای سده ۷ هجری، در تلخیص کتاب نصرة العترة و عصرة الفطرة فی اخبار الوزراء السلجوقیة از عماد کاتب اصفهانی، کتابت ۶۶۲ ق، ۱۱۴ برگ، نسخه مقابله

۳۳۱. السبع الطوال بغریها، به ضمیمه قصیده نابغه و قصیده حارث بن حلزة، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۵۷۸.

۳۳۲. سبک الذهب فی علم النسب، از ابن عنبه احمد بن علی بن حسین حسنی داودی، مؤلف عمده الطالب فی انساب آل‌ابی طالب علیهم السلام، متوفی ۸۲۸ ق، خط نسخ، ۸۴ برگ، در کتابخانه دانشگاه حکمت در بغداد، ش ۱۴۱.

۳۳۳. سحر البلاغه و سر البراعة، از ابی منصور عبدالملک بن محمد بن اسماعیل ثعالبی، متوفی ۴۲۹ ق، کتابت رجب ۵۰۷، به خط محمد بن احمد بن حسن رحمانی در مدرسه خاتونیه ماردین، ۱۲۱ برگ، در کتابخانه چستریتی، ش ۴۳۰۴.

۳۳۴. سر الصناعة، از ابی الفتح عثمان بن جنی موصلی، متوفی ۳۹۲ ق، کتابت جمادی الثانیة ۵۷۵، به خط نسخ معرب عبدالرحمان بن عمار بن خیری، ۱۳۹ برگ، در کتابخانه دانشگاه لیدن هلند، ش 431. OR.

۳۳۵. سر الصناعة، ج ۱، از ابی الفتح عثمان بن جنی موصلی، متوفی ۳۹۲ ق، کتابت سده ۷ هجری، دارای تملکی به سال ۶۶۴ ق در دمشق، ۱۵۵ برگ، در کتابخانه اوقاف بغداد، ش ۶۰۲۱.

۳۳۶. سرفات ابی الطیب المتنبی فیما نظمه من الشعر، از ابی سعید محمد بن احمد العمیدی، متوفی ۴۳۳ ق، کتابت اواخر سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۴۰۳۵.

۳۳۷. سلم الوصول الی طبقات الفحول، از کاتب چلبی حاجی خلیفه مصطفی بن عبدالله، مؤلف کشف الظنون، متوفی ۱۰۶۷ ق، کتابت ۱۰۵۸ ق، به خط مؤلف، در کتابخانه شهید علی پاشا در استانبول، ش ۱۸۸۷، ۵۶۸ برگ.

۳۳۸. سلوة الحریف بمنظره الربیع و الخریف، از ابی عثمان عمرو بن بحر جاحظ، متوفی ۲۵۵ ق، کتابت ۴۴۱ ق، در کتابخانه عاشر افندی در استانبول، ش ۲۹۳.

۳۳۹. السنن، از ابی داود سلیمان بن اشعب سجستانی، متوفی ۲۷۵ ق، کتابت سده ۴ هجری، در کتابخانه عمومی مدینه، ش ۳۹ / حدیث.

۳۴۰. سنن ابی داود، مورخ اواخر سده ۵ یا اوائل سده ۶ ق، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۱۲۳.

۳۴۱. السیره، از دَعْفَل بن حَنْظَلَة السدوسی الشیبانی النسابة، وی وجود مبارک پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله را درک نموده است،

کتابت سده ۶ هجری، ۶۶ برگ، کتابخانه آمپروزیانا در میلان ایتالیا، ش G3.

۳۴۲. سیره الامام احمد بن حنبل الشیبانی، از فرزند وی ابی الفضل صالح بن احمد بن حنبل، متوفی ۲۶۶ ق، به روایت ابی بکر عبدالله بن محمد بن مسلم اسفراینی، کتابت سده ۷ هجری، در ۱۹ برگ، کتابخانه سید حسن حسنی عبدالوهاب در تونس.

۳۴۳. سیره رسول الله صلی الله علیه و آله، از ابن هشام، متوفی ۲۱۸ ق، کتابت نیمه نخست سده ۶ هجری، دارای چند سماع به های ۵۵۶، ۶۱۹ و ۷۲۰ ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۷۷ ک.

۳۴۴. سیره الشیخ الرئیس ابن سینا، از شاگردش ابی عبید عبدالواحد جوزجانی. کتابت سده ۱۲ هجری، ۲۱ برگ. در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۲۸۴۵.

۳۴۵. السیر فی الاخبار و الاحداث، ج ۲، از ابی اسحاق ابراهیم بن محمد بن حارث فرازی، متوفی ۱۸۸ ق، کتابت ۲۷۰ ق، بر روی پوست، در کتابخانه مسجد قرویین فاس در مغرب، دارای تملک عباس بن اصیغ، متوفی ۳۸۶ ق، و تملک ابن بشکوال، متوفی ۵۷۸ ق.

۳۴۶. السیر فی الاخبار و الاحداث، ج ۱ و ۳ و ۴ و ۵، کتابت سده ۴ هجری، نسخه بر عباس بن اصیغ به ۳۷۹ ق، خواننده و تصحیح شده، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب.

۳۴۷. الشافی، شرح مسند الشافی، از مبارک بن محمد، معروف به ابن اثیر جزری، متوفی ۶۰۶ ق، کتابت ۱۶ شوال ۶۹۸، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۹۰۶.

۳۴۸. شذور العقود فی ذکر النقود، از تقی الدین ابی العباس احمد بن علی بن عبدالقادر مقریزی، متوفی ۸۴۵ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در رمضان ۸۴۱، ۹ برگ، در کتابخانه دانشگاه لیدن در هلند.

۳۴۹. شرح ابیات کتاب سیبویه، از ابی سعید حسن بن عبدالله سیرافی، متوفی ۳۶۸ ق، کتابت ۴۴۳ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۴۰۱.

۳۵۰. شرح ارجوزة ابن سینا فی الطب، از ابی الولید محمد بن احمد بن رشد اندلسی، متوفی ۵۹۵ ق، کتابت سده ۸ هجری، ۱۵۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۲/۸۰۳.

۳۵۱. شرح الجمل، از ابی الحسن علی بن مؤمن بن محمد حصرمی اشبیلی، معروف به ابی عصفور، متوفی ۶۶۹ ق، کتابت

۳۶۳. شرح کتاب الثمرة لبطلمیوس، از ابی جعفر احمد بن یوسف بن ابراهیم بغدادی مصری، معروف به ابن الذّایه، متوفی بعد از ۳۴۰ ق، نسخه نفیس و بسیار کهن، مورخ شعبان ۳۷۱، به خط ابوعلی حسین بن عبدالرحمان صوفی، ۵۶ برگ در کتابخانه ملی ملک در تهران، ش ۵۹۲۴.

۳۶۴. شرح کتاب الاربعة لبطلمیوس، از ابی الحسن علی بن رضوان بن علی بن جعفر منتطب، متوفی ۴۶۰ ق، کتابت ربیع الاول ۷۴۵، به خط احمد بن محمد بن احمد بن محمد قرطبی یمانی، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱/۹۱۳.

۳۶۵. شرح کلیات القانون لابن سینا، ج ۱، از قطب الدین محمود بن مسعود شیرازی، متوفی ۷۱۰ ق، کتابت ۷۵۸ ق، به خط عبدالله القیصری، ۲۸۳ برگ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعا در یمن، ش ۴/ط.ب.

۳۶۶. شرح الکلیات لابن سینا، از علاء الدین علی بن ابی الحزم قرشی، معروف به ابن النفیس، متوفی ۶۷۸ ق، کتابت ۶۸۲ ق، ۱۷۰ برگ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعا در یمن، ش ۵/ط.ب.

۳۶۷. شرح ما یکتب بالیاء من الاسماء المقصورة و الافعال، از عبدالله بن جعفر بن دُرستویه، متوفی ۳۴۷ ق، کتابت ۳۵۱ ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ضمن مجموعه ش ۷/۱۰۰.

۳۶۸. شرح المجسطی فی الهيئة، از ابی علی محمد بن حسن بن هیشم، متوفی بعد از ۴۳۰ ق، کتابت ۶۵۵ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲/۳۳۲۹.

۳۶۹. شرح مختصر ابی جعفر طحاوی، ج ۴، در فقه، از ابی بکر احمد بن علی رازی جصاص، متوفی ۳۷۰ ق، کتابت ۴۸۱ ق، در کتابخانه ولی الدین جارالله در استانبول، ش ۸۷۲.

۳۷۰. شرح مسائل حنین بن اسحاق، از ابی القاسم عبدالرحمان بن علی بن ابی صادق نیشابوری، متوفی ۴۶۰ ق، کتابت سده ۶ هجری، ۲۲ برگ، در کتابخانه مجلس شورای اسلامی در تهران.

۳۷۱. شرح مسند الشافعی، از عبدالکریم رافعی قزوینی، متوفی ۶۲۳ ق، کتابت ۲۰ جمادی الاولی ۶۵۵، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۴۰۵.

۳۷۲. شرح معانی کتاب القانون فی الطب لابن سینا، از علاء الدین علی بن ابی الحزم القرشی ابن النفیس، متوفی ۶۷۸ ق، کتابت سده ۸ هجری، ۱۳۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۸۲۸.

۵۷۵ هجری، به خط نسخ، ۱۹۱ برگ، کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۵۶۲.

۳۵۲. شرح الجمل، از ابی الحسن طاهر بن احمد بن بابشاد، متوفی ۴۶۹ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ، ۱۶۰ برگ، در کتابخانه فرنکی محل در لکنهو هند.

۳۵۳. شرح سقط الزند لابی العلاء المعری، از ابی زکریا یحیی بن علی شیبانی، معروف به خطیب تبریزی، متوفی ۵۰۲ ق، کتابت ۴۸۹ ق، در کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۶۵۳.

۳۵۴. شرح شواهد اصلاح المنطق لابن السکیت، ج ۳، از یوسف بن حسن بن عبدالله سیرافی نحوی، متوفی ۳۸۵ ق، کتابت ۴۰۱ ق، در کتابخانه کوپرلی در استانبول، ش ۴۶۲۵.

۳۵۵. شرح شهاب الاخبار قضاعی، از شیخ عبدالرحمان قزوینی، کتابت ربیع الاول ۶۷۵، در کتابخانه چستریتی، ش ۵۰۹۹.

۳۵۶. شرح صحیح مسلم، از یحیی بن شرف نووی، متوفی ۶۷۶ ق، کتابت ۹ ذی قعدة ۶۹۷، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۱۳۵.

۳۵۷. شرح عیون الإعراب، از ابی الحسن علی بن فضال بن علی المجاشعی الفرزدقی، متوفی ۴۷۹ ق، کتابت رمضان ۵۸۲، به خط نسخ محمد بن علی النساخ، ۵۵ برگ، در کتابخانه موزه بریتانیا در لندن، ش 5728.

۳۵۸. شرح فصول ابقراط، از ابی القاسم عبدالرحمان بن علی بن ابی صادق، متوفی بعد از ۴۶۰ ق، کتابت ۶۸۱ ق، به خط نسخ قدیم، ۲۶۵ برگ، در موزه عراق در بغداد، ش ۵۲۴.

۳۵۹. شرح فصیح ثعلب، از ابی منصور محمد بن علی بن عمر بن جبان، متوفی بعد از ۴۱۶ ق، کتابت ۳۹۸ ق، در کتابخانه شهرداری سوهاج مصر، ش ۳۷/لغت.

۳۶۰. شرح الفصیح، از ابی عبدالله محمد بن احمد بن هشام اللخمی، متوفی ۵۷۷ ق، کتابت ربیع الآخر ۶۱۶، به خط مغربی مغرب، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۳۵۹ ک.

۳۶۱. شرح الفصیح، مؤلف مجهول، کتابت در شعبان ۶۲۴، ۸۱ برگ، در کتابخانه الزاویة الحمزیة در مغرب، ش ۲۳۱.

۳۶۲. شرح قانون ابن سینا، از عزالدین محمد بن محمود آملی، متوفی ۷۵۳ ق، کتابت ۷۵۳، به خط مؤلف، ۳۶۱ برگ، در کتابخانه مدرسه احمدیه موصل در عراق، ش ۱۳۷.

۳۸۳- الضاد و الظاء، از ابی الفرج محمد بن عبیدالله بن سهیل نحوی، کتابت جمادی الاولی ۵۹۵، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۹۳/ لغت.

۳۸۴- الضعفاء، ج ۱ و ۲، از ابی جعفر محمد بن عمرو بن موسی بن حماد عقیلی، متوفی ۳۲۲ ق، کتابت اوائل سده ۵ هجری، دارای سماع به تاریخ ۴۱۴ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۳۶۲/ حدیث.

۳۸۵- الضعفاء و المستروکین، از جمال‌الدین ابی الفرج عبدالرحمان بن علی بن جوزی، متوفی ۵۹۷ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۷۰ برگ، در کتابخانه شیخ خلیل خالدی در قدس. ۳۸۶- الضوء اللامع لاهل القرن التاسع، از شم دین محمد بن عبدالرحمان سخاوی، متوفی ۹۰۲ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، ۲۹۸ برگ، در کتابخانه عمومی استانبول، ش ۵۲۱۰.

۳۸۷- ضیاء العلوم المختصر من شمس العلوم، ج ۲، از محمد بن نشوان بن سعید بن نشوان الحمیری الیمنی، متوفی ۶۱۰ ق، کتابت ۶۴۱ ق، ۱۵۰ برگ، در کتابخانه حرم مکی در مکه، ش ۱۰۵/ لغت.

۳۸۸- الطب الروحانی، از ابی بکر محمد بن زکریای رازی، متوفی ۳۱۱ ق، کتابت سده ۷ هجری، به خط نسخ، ۴۰ برگ، کتابخانه یوسف پاشا الخالدی در قدس، ش ۴/۱ مجامیع.

۳۸۹- طبقات الحنابلة، از ابی‌الحسین محمد بن محمد بن حسین بن خلف الفراء بن ابی‌یعلی، متوفی ۵۲۶ ق، کتابت ۶۳۷ ق، به خط عبدالجلیل بن محمد بن عمر بن یعقوب، ۲۷۳ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۴۶۵.

۳۹۰- الطبقات (طبقات الرواة)، از خلیفه بن خیاط عصفری بصری، متوفی ۲۴۰ ق، کتابت اوائل سده ۴ هجری، دارای سماع به ۳۰۵ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق^۱ ش ۵۴۴/ حدیث.

۳۹۱- طبقات الشعراء، از محمد بن سلام بن عبید بن سالم الجحمی، متوفی ۲۳۱ ق، کتابت سده ۵ هجری، به خط اندلسی قدیم، ۸۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۴۴۱/ تاریخ.

۳۹۲- طبقات فحول الشعراء، از ابی‌عبدالله محمد بن سلام جُمحی بصری، متوفی ۲۳۲ ق، کتابت اوائل سده ۵ هجری، در کتابخانه شیخ الاسلام عارف حکمت در مدینه، ش ۴۴۱/ تاریخ.

۳۷۳- الشروط الکبیر، از ابی جعفر احمد بن محمد بن سلامه الازدی الطحاوی، متوفی ۳۲۱ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه شهید علی پاشا در استانبول، ش ۸۸۱.

۳۷۴- شعر ابن قیس الرقیات، عبیدالله بن قیس بن شریح، معروف به ابن قیس الرقیات، متوفی ۸۵ ق، روایت ابی سعید عبدالله بن حسن بن حسین السکری، متوفی ۲۷۵ ق، کتابت سده ۴ هجری، در کتابخانه رئیس الکتاب در استانبول، ش ۷۴۶.

۳۷۵- شمس العلوم و دواء کلام العرب من الکلوم، ج ۴، از ابی سعید نشوان بن سعید بن نشوان الحمیری الیمنی، متوفی ۵۷۳ ق، کتابت رجب ۶۱۶، به خط نسخ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعا در یمن.

۳۷۶- الصحاح فی اللغة، ج ۲، مورخ ۵۷۷ ق، در کتابخانه الدراسات الاسلامیه العلیا در دانشگاه بغداد، ش ۵۶۶.

۳۷۷- الصفات، از ابی‌الحسن نصر بن شُمیل بن خَرشَة المازنی التمیمی، متوفی ۲۰۳ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ مُعرب، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۵۶۶.

۳۷۸- صفوة الصفوة، ج ۲، از جمال‌الدین ابی الفرج عبدالرحمان بن علی بن جوزی، متوفی ۵۹۷ ق، کتابت ۶۰۳ ق، به خط برکات بن ثابت بن احمد بن برکات در قلعه دارا(؟)، ۲۲۸ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۲۰۹/ رجال.

۳۷۹- الصلاة و مقاصدها، از محمد بن علی بن حسن معروف به حکیم ترمذی، متوفی حدود ۳۲۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۵۰۱۸.

۳۸۰- صلة التکملة لوفیات النقلة، از عزالدین ابی‌العباس احمد بن محمد بن عبدالرحمان شریف حسینی حلبی مصری، نسخه اصل، به خط مؤلف، دارای چند سماع به تاریخ ۵۸۶ ق، در کتابخانه کوپربلی در استانبول، ش ۱۱۰۱.

۳۸۱- الصلة فی اخبار ائمة الاندلس، از ابی‌القاسم خلف بن عبدالملک بن بشکوال قرطبی، متوفی ۵۷۸ ق، کتابت ۵۶۰ ق، به خط اندلسی احمد بن علی در حیات مؤلف، دارای چند سماع، در کتابخانه فیض‌الله در استانبول، ش ۱۴۷۱.

۳۸۲- الصناعة العظمی، از ابی‌یوسف یعقوب بن اسحاق بن صباح کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، کتابت در رمضان ۶۲۶، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ش ۲/۴۸۳۰.

۱. مجموعه نسخه‌های خطی کتابخانه ظاهریه دمشق، که فهرست آن بالغ بر سی جلد است، چند سال قبل به کتابخانه اسد منتقل گردید.

۴۰۳ - العروض، از ابی بکر محمد بن السری بن سهل السراج البغدادی، متوفی ۳۱۶ ق، کتابت ۳۵۲ ق، به خط نسخ، ضمن مجموعه ش ۱۰/۱۰۰، در کتابخانه عمومی رباط در مغرب.

۴۰۴ - عقود الجمان فی تاریخ الزمان، ج ۱، از محمد بن احمد بن محمد الزملکانی الانصاری الشافعی، نسخه اصل، به خط مؤلف، نسخه هنری، در کتابخانه ایاصوفیة استانبول ش ۳۳۱۰، ۲۳۳ برگ.

۴۰۵ - عقود الجمان، از بدرالدین زرکشی، متوفی ۷۹۴ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۴۴۳۵.

۴۰۶ - علل الحدیث و معرفة الرجال، ج ۱۲، از احمد بن حنبل، متوفی ۲۴۱ ق، کتابت ۴۳۱ ق، در کتابخانه ظاهریة دمشق، ضمن مجموعه ش ۵۴۴.

۴۰۷ - العلل و الاعراض لجالینوس، ترجمه عربی از حنین بن اسحاق طبیب، متوفی ۲۶۰ ق، نسخه بسیار کهن و نفیس، مورخ ۲۳۲ ق، به خط نسخ آمیخته به کوفی، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۲/۲۸۵۹.

۴۰۸ - العلل و الاعراض لجالینوس، ترجمه عربی از حنین بن اسحاق، نسخه دیگر، مورخ ۵۸۶ ق، ۸۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۷۹۹.

۴۰۹ - عمدة الحفاظ فی تفسیر اشرف الالفاظ، ج ۲، از ابی العباس شهاب الدین احمد بن یوسف بن عبدالدایم حلبی شافعی، معروف به سَمین، متوفی ۷۵۶ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در کتابخانه المحمودیة، ش ۲۱ / لغت.

۴۱۰ - عمدة الطالب فی انساب آل ابی طالب رضی اللہ عنہم، از جمال الدین احمد بن علی بن حسین، معروف بن ابن عنبة، متوفی ۸۲۸ ق، کتابت ۹۹۰ ق، از روی نسخه اصل، به خط مؤلف، در کتابخانه داود ابراهیم در استانبول. ش ۳۸۵.

۴۱۱ - العمل بالاسطرلاب، از ابی الصلت امیة بن عبدالعزیز بن ابی الصلت اندلسی، متوفی ۵۲۹ ق، کتابت سده ۷ هجری، که به ۶۶۳ ق، مقابله و تصحیح شده است، در کتابخانه موزة بریتانیا در لندن، ش 5479. OR.

۴۱۲ - العمل بالاسطرلاب، از ابی نصر احمد بن ...، کتابت سده ۷ هجری، به خط نسخ، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۴/۳۵۰۵.

۳۹۳ - طبقات الفقهاء، از ابی اسحاق ابراهیم بن علی بن یوسف فیروزآبادی شیرازی، متوفی ۴۷۶ ق، کتابت حدود ۵۶۵ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۸۴۱.

۳۹۴ - الطبقات فی الاسماء المفردة من اسماء العلماء و اصحاب الحدیث، از حافظ ابی بکر احمد بن هارون بن روح بردغی، معروف به بردیجی، متوفی بعد از ۳۰۱ ق، کتابت سده ۷ هجری، در ۱۶ برگ، کتابخانه کوپرلی در استانبول، ش ۱۱۵۲.

۳۹۵ - الطبقات الکبری، ج ۶، از محمد بن سعد کاتب واقدی، متوفی ۲۳۰ ق، کتابت نیمه نخست سده ۶ هجری، دارای یک سماع به تاریخ ۵۲۹ ق، در کتابخانه شهید علی در استانبول، ش ۱۹۰۵.

۳۹۶ - الطبقات الکبری، ج ۶ و ۷، از ابی عبدالله محمد بن سعد کاتب واقدی، متوفی ۲۳۰ ق، کتابت نیمه نخست سده ۶ هجری، و دارای سماع مورخ ۵۳۳ ق، ۹۵ برگ، در کتابخانه احمدیه در زیتونه تونس.

۳۹۷ - طبقات المحدثین باصبهان و الواردین علیها، از حافظ ابی محمد عبدالله بن محمد بن جعفر بن حبان، معروف به ابی الشیخ، متوفی ۳۶۹ ق، کتابت حدود ۶۳۵ ق، ۳۵۷ صفحه، در کتابخانه ظاهریة دمشق، ش ۶۵.

۳۹۸ - طبقات المفسرین، از شمذین محمد بن علی بن احمد داودی مالکی، متوفی ۹۴۵ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در سال ۹۴۱ ق، در کتابخانه اسعد افندی، ش ۲۰۷۳.

۳۹۹ - طبقات التحوین (اخبار النحویین)، مؤلف مجهول، کتابت سده ۶ هجری، ۳۱۰ برگ، در کتابخانه شهید علی در استانبول، ش ۲۵۱۵.

۴۰۰ - العباب الزاخر و اللباب الفاخر، ج ۱۳، از رضی الدین حسن بن محمد بن حسن صاغانی، متوفی ۶۵۰ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در سال ۶۴۹ ق در بیت الله الحرام، در کتابخانه سلطنتی رباط در مغرب، ش ۲۸۳۵.

۴۰۱ - العباب الزاخر، ج ۱۴، نسخه اصل، به خط مؤلف در ذی القعدة ۶۴۹، ۲۶۲ برگ، در کتابخانه سلطنتی رباط در مغرب، ش ۲۸۳۵.

۴۰۲ - العباب الزاخر، ج ۱۵، نسخه اصل، به خط مؤلف در محرم ۶۵۰، ۲۰۱ برگ، در کتابخانه سلطنتی رباط در مغرب، ش ۲۸۳۵.

- ۴۱۳- العمل بالاسطرلاب الکرى، مؤلف ناشناخته، کتابت سده ۷ هجرى، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳/۳۵۰۵.
- ۴۱۴- العمل بالاسطرلاب الکرى، از ابى ربیع حامد بن على واسطى، از اخترشناسان سده ۴ هجرى، کتابت ۶۷۶ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲/۳۵۰۹.
- ۴۱۵- العمل بالاسطرلاب المسرطن، مؤلف ناشناخته، کتابت ۶۷۶ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳/۳۵۰۹.
- ۴۱۶- العمل بذات الحلق فى علم الهيئة، از دنس بن تمیم بن یعقوب اسرائیلی قروى، از اخترشناسان سده ۴ هجرى، کتابت ذى الحجة ۶۱۳، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ش ۱/۴۸۶۱.
- ۴۱۷- العمل بالربع المجیب، مؤلف مجهول، کتابت ۶۷۶ ق، نسخه هنرى و نفیس، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۶/۳۵۰۹.
- ۴۱۸- العمل بالصحيفة الآفاقيه ذات الجنوب، مؤلف مجهول، کتابت ۶۷۶ ق، نسخه هنرى و نفیس، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۴/۳۵۰۹.
- ۴۱۹- العمل بالکرة الفلکیة، از قسطا بن لوقا بعلبکی مهندس یونانى الاصل، متوفى بعد از ۳۰۰ ق، کتابت ۶۶۱ ق، به خط نسخ، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۵/۳۵۰۵.
- ۴۲۰- الغاذى و المغتذی، از احمد بن محمد بن ابى الاشعث، متوفى ۳۶۰ ق، کتابت ۳۴۸ ق، در کتابخانه موزه بریتانیا در لندن.
- ۴۲۱- غریب الحدیث، از ابى عبید قاسم بن سلام هروى بغدادى، متوفى ۲۲۴ ق، کتابت ۴۰۶ ق، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۴۵۵.
- ۴۲۲- غریب الحدیث، از ابى عبید قاسم بن سلام هروى، متوفى ۲۲۴ ق، کتابت ربیع الآخر ۵۴۶، دارای سماع مورخ ۵۵۲ ق، ۱۳۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۸۹ لغت.
- ۴۲۳- الغریب المصنّف، از ابى عبید قاسم بن سلام هروى بغدادى، متوفى ۲۲۴ ق، کتابت ۴۰۰ ق، در کتابخانه جامع زیتونه در تونس، ش ۳۹۳۹.

- ۴۲۴- الغریب المصنّف، از ابى عبید قاسم بن سلام هروى بغدادى، متوفى ۲۲۴ ق، کتابت ۶۱۸ ق، به خط مغربى، ۱۹۲ برگ، در کتابخانه محمودیه، ش ۹/ لغت.
- ۴۲۵- الفائق، از ابى القاسم جاراالله محمود بن عمر زمخشرى، متوفى ۵۳۸ ق، کتابت اول محرم ۵۶۴، ش ۲۱۲ گ، در موزه بغداد، ش ۱۲۶۹.
- ۴۲۶- فتوح مصر و المغرب، از ابى القاسم عبدالرحمان بن عبدالله بن حکم قرشى مصرى، متوفى ۲۵۷ ق، کتابت قبل از ۵۸۷ ق، و دارای سماعات بسیار در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۴۴۴۳.
- ۴۲۷- فرحة المدرسین بذكر المؤلفات و المؤلفین، از ابى الحسنات محمد عبدالحمى لکنهوى هندى انصارى ایوبى، متوفى ۱۳۰۴ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف در ۱۳۰۳ ق، ۷۰ برگ، در کتابخانه عبدالحمى لکنهوى در هند، ش ۱۹۲.
- ۴۲۸- الفرق، از ابى محمد ثابت بن ابى ثابت سعید کوفى، متوفى بعد از ۲۵۰ ق، کتابت صفر ۶۰۰ ق، به خط اندلسى، ۳۱ برگ، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب، ش ۵۳۹/۴۰.
- ۴۲۹- الفرق، نسخه دیگر، مورخ سده ۶ هجرى، به خط اندلسى قدیم، ۲۸ برگ، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب، ش ۸۳۴/۴۰.
- ۴۳۰- الفرق بین الروح و النفس، از قسطا بن لوقا بعلبکی، متوفى ۳۰۰ ق، کتابت ۳۴۹ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۱۹/۳۴۸۳.
- ۴۳۱- الفرق بی الظاء و الضاد، از ابى القاسم سعد بن على بن محمد زنجانى، کتابت شعبان ۵۸۵، به خط مسعود بن سعید بن عبدالله موصلى، در برگ پایانى اجازه‌ای به خط عبداللطیف بغدادى در ۵۸۵ وجود دارد که کاتب بر روی خوانده و تصحیح شده است، ۱۰ برگ، در کتابخانه محمودیه، ش ۲۲/ لغت.
- ۴۳۲- فرق الطب لجالینوس، ترجمه عربى از حنین بن اسحاق، متوفى ۲۶۰ ق، نسخه بسیار کهن نفیس، مورخ ۲۳۲ ق، در حیات مترجم، ۱۱ برگ، کتابخانه ملی پاریس، ش ۱۰۱۸۵۹.
- ۴۳۳- فرق الطب للمتعلّمین، از جالینوس، ترجمه عربى از حُنین بن اسحاق، متوفى ۲۶۰ ق، کتابت ۲۳۲ ق، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۱/۲۸۵۹.

- ۴۴۶- القدس فی محاسبة النفس، از محی الدین محمد بن محمد بن علی بن علی بن عربی حاتمی طائی، متوفی ۶۳۸ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۲۵ برگ، کتابخانه دانشگاه امریکایی بیروت.
- ۴۴۷- قرۃ العینین فی تراجم الحسن و الحسنین، از یاسین بن خیرالله عمری موصلی، متوفی ۱۲۳۲ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، ۸۹ برگ، در کتابخانه شخصی دکتر محمد صدیق جلیلی در موصل عراق.
- ۴۴۸- قلائد العقیان و محاسن الاعیان، از ذی الوزارتین ابی نصر فتح بن محمد قیسی، معروف به ابن خاقان، متوفی ۵۲۹ ق، کتابت ۵۱۴ ق، در اصفهان، ۱۷۲ برگ، کتابخانه جمعیت آسیایی در کلکتہ ہند، ش ۱۳۴۳.
- ۴۴۹- قلائد العقیان و محاسن الاعیان، از ابی نصر فتح بن محمد عبیدالله بن خاقان قیسی، متوفی ۵۲۹ ق، کتابت سده ۶ ق، نسخه برای خزانه قضائیه کتابت شده است، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۳۰۲.
- ۴۵۰- قول فی ایضاح الوجه الذی ذکر بطلمیوس ان به استخراج من تقدمه مسيرات القمر الدوریه و هی المستویة، از ثابت بن قرۃ حرانی صابی، متوفی ۲۸۸ ق، کتابت ۳۷۰ ق، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۲/۹۴۸.
- ۴۵۱- الکاشف عن رجال الکتب الستة، از شمس الدین ابی عبدالله محمد بن احمد بن عثمان بن قایماز ذہبی، متوفی ۷۴۸ ق، کتابت ۷۳۳ ق، به خط ابی الفتح سبکی، ۲۶۷ برگ، کتابخانه خدابخش در پتنہ ہند، ش ۲۴۲۳.
- ۴۵۲- الکامل، از ابی العباس محمد بن یزید ازدی بصری، معروف به مبرّد، متوفی ۲۸۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه عمومی مدینہ، ش ۱۵ / لغت.
- ۴۵۳- کمال الصناعۃ الطیبیة، ج ۲ عملی، کتابت ۵۵۴ ق، به خط ہبۃ اللہ بن عبدالجبار بن ابراہیم بن بسام الجبلی، نسخه ہنری کہ برای خزانه ابی المظفر جہان خسرو کتابت کردہ است، ۳۸۰ برگ، در کتابخانه مجلس شورای اسلامی ایران، ش ۴۵۷۴.
- ۴۵۴- الکامل فی صنعۃ الاسطلاب، از ابی العباس احمد بن محمد بن کثیر فرغانی، متوفی بعد از ۲۴۰ ه، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه موزہ بریتانیا در لندن، ش OR.2/5479.
- ۴۵۵- الکامل فی معرفۃ ضعفاء المحدثین و علل الاحادیث، از حافظ عبدالله بن عدی جرجانی، معروف به ابن قطان، متوفی ۳۶۵ ق، کتابت ۳۹۲ ق، در کتابخانه ظاہریہ دمشق، ش ۳۶۴ / حدیث.
- ۴۳۴- فروع الفقہ الشافعی، از ابی اسحاق ابراہیم بن علی شیرازی، متوفی ۴۷۶ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه یوسف آغا در استانبول، ش ۴۸۱۷.
- ۴۳۵- فصل فی تخطیط الساعات الزمانیة فی کلّ قبۃ او فی قبۃ يستعمل لها، از ابی العباس فضل بن حاتم نیریزی، متوفی بعد از ۳۱۰ ق، کتابت ۶۳۲ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنہ ہند، ش ۲۹/۲۵۱۹.
- ۴۳۶- فصل من کتاب فی کرۃ السماء، از ابی نصر منصور بن علی بن عراق، متوفی بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنہ ہند، ش ۲۱/۲۵۱۹.
- ۴۳۷- الفصول فی الحساب الہندی، از ابی الحسن احمد بن ابراہیم اقلیدسی دمشقی، متوفی بعد از ۳۴۱ ق، کتابت ۳۴۱ ق، در کتابخانه ینی جامع (= مسجد جدید) در استانبول.
- ۴۳۸- الفصحیح فی اللغۃ، از ابی العباس احمد بن یحیی، معروف به ثعلب، متوفی ۲۹۱ ق، کتابت ۶۱۱ ق، در دمشق، به خط نسخ مُعرب، ۳۷ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۸۷.
- ۴۳۹- فضائل الشام و فضل دمشق و ما ذکر فیہا من الآثار و البقاع الشریفۃ، از ابی الحسن علی بن محمد بن شجاع الربعی المالکی، متوفی ۴۳۵ ق، کتابت ۵۸۳ ق، ۲۰ برگ، کتابخانه احمد پاشا در جزار عکا در فلسطین اشغالی.
- ۴۴۰- الفقیہ و المتفقہ، از خطیب بغدادی متوفی ۴۶۳ ق، کتابت ۴۶۰ ق، نسخه بر مؤلف خوانده و تصحیح شدہ است، در کتابخانه ظاہریہ دمشق، ش ۹۲ / اصول.
- ۴۴۱- الفوائد المنتقاة من تاریخ صاحب حماء، از بدرالدین ابو محمد حسن بن حبیب حلبی، متوفی ۷۷۹ ق، کتابت ۷۴۷ ق، به خط مؤلف، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۴۷۵.
- ۴۴۲- فوائد و قصائد صوفیہ، منسوب به چند تن، کتابت ۲۹۳ ق، در کتابخانه لالہلی در استانبول، ش ۱۷/۳۷۴۵.
- ۴۴۳- فہرست اجازات مشایخ دمشق، از ابراہیم بن مراد حنفی ازہری، به خطوط مختلف، در ۵۵ برگ، در کتابخانه دانشگاه بغداد، ش ۶۲.
- ۴۴۴- القانون، از ابن سینا، کتابت سده ۸ هجری، ۲۶۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا ش ۸۶۸.
- ۴۴۵- القانون المسعودی، از ابوریحان بیرونی، متوفی ۴۴۰ ق، کتابت سده ۶ ق، در کتابخانه ولی الدین در استانبول، ش ۲۲۷۷.

حیدره، متوفی ۵۹۹ق، کتابت ذی‌القعدة ۶۵۳ق، ۱۹۲ برگ،
در کتابخانه جامع الكبير در صنعا در يمن، ش ۱۳۲ / نحو.

۴۶۸- الكمال في معرفة اسماء الرجال، ج ۱، از حافظ عبدالغنى
بن عبدالواحد بن على بن سرور المقدسى الجماعىلى، متوفى
۶۰۰ق، کتابت سده ۷ هجرى، ۱۸۰ برگ، کتابخانه دانشگاه
امريكايى بيروت، ش ۱۱۵ / جديد.

۴۶۹- الكمال في معرفة اسماء الرجال، ج ۱، نسخه ديگر،
مورخ ۶۶۳ق، ۲۰۳ برگ، کتابخانه خدابخش در پتنه
هند، ش ۲۴۲۶.

۴۷۰- كناش صهاربخت في الطب، کتابت سده ۶ هجرى، به
خط نسخ، ۹۴ برگ، در کتابخانه آستان قدس رضوى مشهد
مقدس، ش ۵۱۱۱.

۴۷۱- كنز الاخبار في معرفة السير والخبار، از عمادالدين ادریس
بن على بن عبدالله اليماني، متوفى ۷۱۴ق، کتابت ۷۲۹ق،
۱۹۰ برگ، کتابخانه ممتاز العلماء مولانا سيد محمدتقى در
لكنهو هند، ش ف ۳۰۷۶.

۴۷۲- كيفية تسطيح الكرة على سطح الاسطلاب، از ابى حامد
احمد بن محمد بن حسين صغانى اسطرلابى، از اخترشناسان
نيمه نخست سده ۵ هجرى، اين كتاب را براى شاه منصور
عضدالدوله نگاهشته است، کتابت محرم ۶۳۲ق، در کتابخانه
خدابخش در پتنه هند، ش ۳۷/۲۵۱۹.

۴۷۳- لباب المتقول في شرف الرسول، از شرف‌الدين ابى طالب
عبدالرحمان بن محمد هاشمى، کتابت ۶۱۶ق، در کتابخانه
قليج‌على در استانبول، ش ۲۷۰.

۴۷۴- اللباب في معرفة الانساب، ج ۱ و ۲، از عزالدين
ابى الحسن على بن محمد بن محمد، معروف به ابن اثير
الجزرى، متوفى ۶۳۰ق، کتابت ج ۱ در ۲۴ جمادى الاولى
۶۴۷ق و ج ۲ در سده ۷ هجرى، در کتابخانه الازهر قاهره،
ش ۱۷۹ / تاريخ.

۴۷۵- اللباب في معرفة الانساب، از ابن اثير الجزرى، متوفى
۶۳۰ق، کتابت ۶۳۵ق، ۲۷۵ برگ، در کتابخانه شاذلى نيفر
در تونس.

۴۷۶- اللعم في النحو، از ابى الفتح عثمان بن جنى موصلى،
متوفى ۳۹۲ق، کتابت محرم ۶۲۰، به خط نسخ، محمد بن
على بن ابى العز بغدادى، ۱۲۰ برگ، در کتابخانه خدابخش در
پتنه هند، ش ۱۵۹۷.

۴۵۶- الڪامل في معرفة ضعفاء المحدثين (الڪامل في الجرح
و التعديل)، از عبدالله بن عدى بن عدى جرجانى ابن قطان،
متوفى ۳۶۵ق، کتابت ۶۱۰ق، به خط نسخ، در کتابخانه
سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۹۴۳.

۴۵۷- الڪامل في معرفة ضعفاء المحدثين و علل الاحاديث، از
ابن قطان جرجانى، کتابت سده ۵ق، در کتابخانه فيض الله در
استانبول، ش ۵۰۵.

۴۵۸- الڪتاب، از ابويش عمرو بن عثمان بن قنبر، ملقب به
سيبويه، متوفى ۱۸۰ق، کتابت ذى‌الحجه ۵۸۸، ۱۵۹ برگ، در
کتابخانه الزاوية الحمزاوية در مغرب، ش ۴۸.

۴۵۹- كتاب الجيم في اللغة، از ابى عمرو اسحاق بن مرار
شيبانى، متوفى ۲۰۶ق، کتابت سده ۴ يا ۵ هجرى، در کتابخانه
اسكوريال اسپانيا، ش ۵۷۲.

۴۶۰- كتاب الخط، از ابى بكر محمد بن السرى بن سهل السراج
البغدادى، متوفى ۳۱۶ق، کتابت ۳۵۲ق، در کتابخانه ملي
رباط در مغرب، ضمن مجموعه ش ۵۶/۱۰۰.

۴۶۱- كتاب في الفلك على هيئة سؤال و جواب، مؤلف ناشناخته،
کتابت سده ۶ هجرى، در کتابخانه دانشگاه امريكايى بيروت،
ش ۳۵۴ / بخش جديد.

۴۶۲- كتاب في المفردات الطبية، مؤلف مجهول، کتابت سده
۶ هجرى، به خط نسخ قديم، ۱۵۰ برگ، در کتابخانه مؤسسه
مذهبي دمياط، ش ۱۴ / طب و تشریح.

۴۶۳- كتاب القلم، از ابى بكر محمد بن السرى السراج
البغدادى، متوفى ۳۱۶ق، کتابت ۳۵۲ق، در کتابخانه عمومى
رباط مغرب، ش ۲/۱۰۰.

۴۶۴- كتاب الكتاب في الكتابة و الاملاء و الخط، از عبدالله بن
جعفر، معروف به دُرستويه، متوفى ۳۴۷ق، کتابت ۳۵۲ق،
در کتابخانه عمومى رباط مغرب، ش ۱۰۰.

۴۶۵- كره معلومه، از ثابت بن قره حرانى صابى، متوفى
۲۸۸ق، کتابت ۳۷۰ق، در کتابخانه كوپريلي در استانبول،
ش ۹۴۸/م.

۴۶۶- الكشف عن وجوه القراءات و عللها و حججها، از مكى بن
ابى طالب حموش المختر القيسى الاندلسى، متوفى ۴۳۷،
کتابت ۴۳۵ق، در کتابخانه برلين در آلمان، به خط مغربى.

۴۶۷- كشف المشكل في علم النحو، از ابى الحسن على بن
سليمان بن اسعد بن على التميمى البكىلى اليمنى، ملقب به

۲۳۹ برگ، در کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۵۱۵.

۴۸۷- المثلث، از ابی علی محمد بن المستنیر بن احمد، مشهور به قُطْرُب، متوفی ۲۰۶ ق، کتابت ۵۹۶ ق، به خط نسخ مُعرب، ۱۳ برگ، در کتابخانه دارالکتب قاهره، ش ۲۱۴/ لغت تیمور.

۴۸۸- مجازات دوائر السموت فی الاسطرب، از ابی نصر منصور بن علی بن عراق، متوفی بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتته هند، ش ۱۱/۲۵۱۹.

۴۸۹- مجاز القرآن، از ابی عبیده معمر بن مثنیٰ بصری، متوفی ۲۰۹ هـ کتابت سده ۴ هجری، در کتابخانه مراد ملا در استانبول، ش ۳۰۶.

۴۹۰- المجزبات، از ابی العلاء زهر بن عبدالملک بن زهر المتطبب، متوفی ۵۲۵ ق، کتابت ۵۶۱ ق، به خط اندلسی، ۴۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا.

۴۹۱- مجرد مقالات ابی الحسن علی بن اسماعیل الاشعری، از ابی عبدالله مبارک بن احمد، کتابت ۴۴۶ ق، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه.

۴۹۲- مجلّة النصاب فی النسب و الکنی و الالقاب، از مستقیم زاده سلیمان سعدالدین افندی، متوفی ۱۲۰۲ ق، کتابت ۱۱۷۰ ق، ۴۷۰ برگ، در کتابخانه حالت افندی در استانبول، ش ۶۲۸.

۴۹۳- المجمع المؤسس للمعجم المفهرس، از ابی الفضل احمد بن علی بن محمد بن حجر شهاب الدین عسقلانی کنانی شافعی، متوفی ۸۵۲ ق، نسخه اصل، به خط ابن حجر در ۸۱۶ ق، در کتابخانه مراد ملا در استانبول، ش ۶۰۳.

۴۹۴- مجمل اللغة، از ابی الحسین احمد بن فارس بن زکریا القزوینی، متوفی ۳۹۵ ق، کتابت ذیقعدة ۴۴۶ ق، به خط نسخ مُعرب، ابو مضر عقیلی، محمد بن احمد بن محمد بن غیاث، در موزة عراق در بغداد، ش ۵۴۲.

۴۹۵- مجمل اللغة، ج ۲، کتابت ۴۵۷ ق، به خط نسخ مُعرب ابوبکر محمد بن موسی الخوی، ۲۵۳ برگ، در کتابخانه ملی ملک تهران، ش ۳۴۶.

۴۹۶- مجمل اللغة، ج آخر، مورخ رمضان ۴۷۹ ق، به خط ابی الخیر نصر بن علی بن نصر بن حسین الازدی، ۲۵۷ برگ، در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ش ۲۰۳.

۴۹۷- مجمل اللغة، ج ۲، کتابت در سده ۷ هجری، به خط نسخ، ۳۰۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۴۲/ لغت.

۴۷۷- اللّمع فی اللغة، نسخه دیگر، مورخ ۵۹۱ ق، به خط نسخ، ۶۵ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۴۹۴۸/ رواق المغاربة.

۴۷۸- ما اختلف خطه و اختلف لفظه من اسماء رواة الصحیحین، از حافظ ابی علی حسین بن محمد بن احمد غسانی جیانی اندلسی، متوفی ۴۹۸ ق، کتابت ۶۲۸ ق، به خط مغربی، که از روی نسخه اصل کتابت شده است، ۱۰۱ برگ، در کتابخانه عمومی استانبول، ش ۱۲۱۱.

۴۷۹- المأثور من اللغة، از ابی العمیث عبدالله بن خُلید، متوفی ۲۴۰ ق، کتابت ۲۸۰ ق، در کتابخانه ولی الدین در استانبول، ش ۳۷۳۹.

۴۸۰- ما یدکرو یؤث من الانسان و اللباس، از ابی موسی سلیمان بن محمد بن احمد بغدادی، معروف به حامض، متوفی ۳۰۵ ق، کتابت ۴۹۹ ق، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۷/۱۷۰۰.

۴۸۱- المبعث و المغازی، از حافظ قوام السنة ابی القاسم اسماعیل بن محمد بن فضل بن علی تمیمی، متوفی ۵۳۸ ق، کتابت سده ۶ هجری، ۲۰۱ برگ، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۱۱۳۸.

۴۸۲- المبهج فی تفسیر اسماء شعراء الحماسة لابی تمام، از ابی الفتح عثمان بن جنی الموصلی، متوفی ۳۹۲ ق، کتابت ۴۲۰ ق، در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۵۴۸۳.

۴۸۳- مبهمات الأسانید، از شیخ ولی الدین احمد بن عبدالرحیم ابوزرعة عراقی، متوفی ۸۰۶ ق، کتابت ۵۳۰ ق، ۹۸ برگ، به خط یوسف بن یوسف بن محمد بن خضر بن یعقوب بن خضر شافعی، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۸۷۹۳.

۴۸۴- المتبع فی شرح اللّمع، از ابی البقاء محب الدین عبدالله بن حسین بن عبدالله العکبری البغدادی، متوفی ۶۱۶ ق، کتابت جمادی الاخرة ۶۱۱، به خط نسخ مُعرب، ۲۴۲ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتته هند، ش ۱۵۷۷.

۴۸۵- المتبع فی شرح اللّمع، نسخه دیگر، مورخ سده ۷ هجری، به خط حسن بن محمد بن ابی الحسن بن المکی، دارای یک تملک به ۶۷۵ ق، ۲۳۲ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتته هند، ش ۲۹۶۱.

۴۸۶- المتفق و المفترق، از ابی بکر احمد بن علی بن ثابت خطیب بغدادی، متوفی ۴۶۳ ق، کتابت سده ۷ هجری،

۴۹۸ - مجمل اللغة، ج ۴، مورخ ۶۱۷ ق، به خط نسخ، ۳۳۰ برگ. در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۴۱/لغت.

۴۹۹ - المِحْطَى لِطَلْمِیُوسِ وَالْاَعْمَالِ الْمُتَعَلِّقَةِ بِهِ، ترجمه حنین بن اسحاق، متوفی ۲۶۰ ق، کتابت شوال ۶۱۸، به خط مغربی ابراهیم بن محمد معروف به شرفی، در کتابخانه دارالکتب قاهره، ش ۷۱ / هیئت.

۵۰۰ - المحکم و المحيط الاعظم فی اللغة، از ابی الحسن علی بن اسماعیل الضریر الاندلسی، معروف به ابن سیده، متوفی ۴۵۸ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۱۹۶ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۰۷ ق.

۵۰۱ - مخارج الحروف، از ابن سینا، متوفی ۴۲۸ ق، کتابت رجب ۵۶۹ ق، ۱۸ برگ، در کتابخانه مجلس شورای اسلامی در تهران، ش ۵/۵۹۹.

۵۰۲ - مختارات من ذیل السمعی و ابن التجار، مؤلف مجهول، کتابت سده ۸ هجری، در ۱۶۸ صفحه، کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۲۳۲ رجال.

۵۰۳ - المختار من اصول السنة، از ابی علی حسن بن احمد، معروف به ابن البناء بغدادی، متوفی ۴۷۱ ق، کتابت ۴۶۵ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۲۰۰/۱۶۴.

۵۰۴ - المختار من مناقب الابرار و محاسن الاخیار، مؤلف مجهول، کتابت ۶۵۲ ق، ۴۷ برگ، کتابخانه مراد افندی در استانبول، ش ۳۷۲.

۵۰۵ - مختصر اسماء الصحابة، از ابی الفضل تقی الدین محمد بن محمد بن فهد القرشی الهاشمی المکی الشافعی، متوفی ۸۷۱، نسخه اصل، به خط مؤلف در ۸۱۷ ق، ۱۵۵ برگ، در کتابخانه الازهریه قاهره، ش ۱۰۶۶۷/۷۱۱.

۵۰۶ - مختصر اسماء الضعفاء و الواضعین، از محمد بن ابی الفتح بن ابی الفضل البعلی الحنفی، کتابت ۶۰۲ ق، ۶۰ برگ، کتابخانه مدینه، ش ۴۹۶.

۵۰۷ - مختصر اسماء المجروحین، از ابی حاتم محمد بن حبان بُستی تمیمی، متوفی ۳۴۵ ق، کتابت ۶۷۶ ق، از نسخه مؤلف، ۹۲ برگ، کتابخانه مدینه، ش ۴۹۶.

۵۰۸ - مختصر انساب الرشاطی، از اسماعیل بن ابراهیم البلیسی، متوفی ۸۰۲ ق، نسخه اصل به خط مؤلف ۷۹۷ ق، در ۳ جلد، در کتابخانه رئیس الکتآب در استانبول، ش ۵۹۴ و ۵۹۵ و ۵۹۶.

۵۰۹ - مختصر التاریخ، از ظهیرالدین علی بن محمد بن محمود کارزونی بغدادی، متوفی حدود ۷۰۰ ق، کتابت ۶۶۲ ق، که در برگ آغازین خط مؤلف آمده است، ۹۷ برگ، کتابخانه جاراالله استانبول، ش ۱۶۲۵.

۵۱۰ - مختصر تاریخ بغداد للخطیب البغدادی، از ابی علی یحیی بن عیسی بن جزلة الطیب البغدادی، متوفی ۴۹۳ ق، کتابت ۷۵۱ ق، به خط احمد بن ابی القاسم عباسی بغدادی، ۲۲۰ برگ، کتابخانه ناصریه در لکهنو هند، ش ۲۲۹.

۵۱۱ - مختصر تاریخ دمشق، ج ۱۶، از جمال الدین محمد بن کرم بن منظور انصاری افریقی، متوفی ۷۱۱ ق، کتابت ۶۹۵، به خط مؤلف، ۱۵۴ برگ، کتابخانه کوپریلی، ش ۱۱۴۹.

۵۱۲ - مختصر تاریخ دمشق، ج ۲۵، از جمال الدین محمد بن کرم بن منظور انصاری افریقی، متوفی ۷۱۱ ق، کتابت ۶۹۴ ق، به خط مؤلف، ۱۵۶ برگ، کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۵۱۷.

۵۱۳ - مختصر تاریخ دمشق لابن عساکر، ج ۲۷، اختصار جمال الدین محمد بن کرم بن منظور انصاری افریقی، متوفی ۷۱۱ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف در ۶۹۵ ق، ۱۵۶ برگ، کتابخانه سلطان احمد سوم استانبول، ش ۲۸۸۸.

۵۱۴ - مختصر تاریخ الطبری، مؤلف مجهول، کتابت سده ۸ هجری، ۲۱۵ برگ، در کتابخانه احمدیه زیتونه در تونس.

۵۱۵ - مختصر جمهرة النسب، ج ۱ و ۲، ابی المنذر هشام بن محمد بن سائب کلبی از ابی جعفر محمد بن حبیب و ابی سعید کرمی، کتابت ۶۶۵ ق، ۱۶۷ برگ، تملک عبدالقادر بغدادی، مؤلف خزانه الادب، کتابخانه راغب پاشا در استانبول، ش ۹۹۹.

۵۱۶ - مختصر الزیج الایلخانی^۱، از ابی العباس احمد بن ابراهیم بن ملاعب سرمینی، از اخترشناسان سده ۸ هجری، کتابت در بازار دمشق به ۸۲۸ ق، در کتابخانه شخصی شیخ طاهر بدیری در قدس شریف.

۵۱۷ - مختصر فتوح الشام للواقدی، مؤلف مجهول، کتابت ۶۷۸ ق، ۲۲۸ برگ، کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۸۸۶.

۱. اصل زیج الایلخانی از خواجه نصیرالدین طوسی، متوفی ۶۷۲ ق، می باشد. یکی از کهن ترین و نفیس ترین نسخه های آن، که در حیات خواجه کتابت شده، در کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته موجود است.

۵۲۸- المختلف و المؤلف فی مشبه اسماء الرجال، از حافظ عبدالغنی بن سعید ازدی مصری، متوفی ۴۰۹ ق، کتابت ۵۰۴ ق، به خط نسخ سحیم بن علی بن سحیم مراغی، در کتابخانه فاتیح در استانبول، ش ۱۱۴۳.

۵۲۹- المخصّص فی اللغة، ج ۱۶ و ۱۷، از ابی الحسن علی بن اسماعیل الضریر الاندلسی، معروف به ابن سیده، متوفی ۴۵۸ ق، کتابت شعبان ۵۹۹ ق، به خط محمد بن محمد بن احمد الواسطی، ۲۸۲ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۵۷۵.

۵۳۰- المدخل الی تقویم اللسان و تعلیم البیان، از ابی عبدالله محمد بن احمد بن هشام اللّخمی، متوفی ۵۷۷ ق، کتابت ۶۰۷ ق، به خط اندلسی مُعرب علی بن محمد بن علی الشّاری، ۹۲ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۹۹.

۵۳۱- المدخل الی علم النجوم و احکامه، از ابی الحسین عبدالرحمان بن عمر بن سهل رازی، معروف به صوفی، متوفی ۳۷۶ ق، کتابت ۷۶۵ ق، به خط احمد بن محمد بن حاج حسین بن محمد حکیم جرجاوی انصاری شافعی. در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۹۲۰.

۵۳۲- المدخل فی علم احکام النجوم، از ابی معشر جعفر بن محمد بن عمر بلخی منجم، متوفی ۲۷۲ ق، نسخه بسیار کهن و ارزشمند، کتابت ۳۲۷ ق، خط نسخ، عناوین کوفی به خط اسحاق بن محمد بن یعقوب بن اسحاق، در کتابخانه جارالله در استانبول، ش ۱۵۰۸.

۵۳۳- المدوّنة فی الفقه المالکی، روایة سحنون بن سعید تنوخی، متوفی ۲۴۰ ق، نسخه بسیار کهن، احتمالاً اواخر سده ۳ هجری، کتابت شده بر روی پوست، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب، ش ۳۱۹/۴۰.

۵۳۴- المذهبة فی نظم الصفات من الخلی و الشیات، از ابی عبدالله محمد بن عیسی بن محمد بن اصبح بن مناصف الازدی القرطبی، متوفی ۶۲۰ ق، کتابت ۶۱۴ ق، از روی نسخه اصل، به خط ابوجعفر احمد بن ابراهیم بن احمد السّلمی، ۳۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۰/۵۱۸.

۱. احتمالاً این کتاب، همان کتاب الشجرة المباركة فخر رازی است که بر اساس یک نسخه خطی موجود در یکی از کتابخانه‌های ترکیه برای نخستین بار از سوی واحد انتشارات کتابخانه بزرگ آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی رحمته چاپ و منتشر شده است.

۵۱۸- مختصر فی علم الانساب، منسوب به فخرالدین رازی، متوفی ۶۰۶ ق، کتابت ۸۲۰ ق، که از روی نسخه اصل، مورخ ۵۹۷ ق، کتابت شده است. در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۶۷۷.

۵۱۹- مختصر فی فک دوائر العروض، مؤلف ناشناخته، کتابت ۳۵۲ ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۱/۱۰۰ ق.

۵۲۰- مختصر الکامل فی الضّعفاء لابن عدی الجرجانی، از تقی‌الدین مقریزی، متوفی ۸۴۵ ق، کتابت ۷۹۵ ق، به خط مؤلف، در کتابخانه مراد ملا، ش ۵۶۹ هـ.

۵۲۱- المختصر الکبیر فی الفقه المالکی، از عبدالله بن عبدالحکم بن اعین المصری، متوفی ۲۱۴ ق، نسخه کهن، مورخ سده ۳ هجری، بر روی پوست، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب به خط اندلسی، ش ۸۱۰/۴۰.

۵۲۲- مختصر کتاب العین، از ابی عبدالله محمد بن عبدالله الخطیب الاسکافی، متوفی ۴۲۰ ق، کتابت ربیع الاول ۳۸۳، ۲۴۳ برگ، در کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد، ش ۷۳۴۶.

۵۲۳- مختصر المذکر و المؤنث، از ابی طالب مفضل بن سلمة بن عاصم، متوفی بعد از ۲۹۰ ق، نسخه بسیار کهن، مورخ ۳۵۲ ق، به خط ابوالفرج محمد بن ابراهیم اصفهانی، ضمن مجموعه ش ۱۰۰ / ۸، از برگ ۱۲۰ تا ۱۲۵، در کتابخانه عمومی رباط مغرب.

۵۲۴- مختصر مرآة الزمان لسبط بن الجوزی، ج ۸ و ۱۲ و ۱۹، مؤلف مجهول، کتابت سده ۷ هجری، کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۹۰۷.

۵۲۵- مختصر مناقب الامام احمد بن حنبل، از عبدالرحمان بن علی بن محمد بن علی بن الجوزی، متوفی ۵۹۷ ق، کتابت ۵۸۲ ق، در عصر مؤلف، به خط نسخ ابراهیم بن عبدالله مقدسی ذنابی، در ۷۳ برگ، در دارالکتب قاهره، ش ۷۵۲/تاریخ.

۵۲۶- مختصر وفيات الاعیان لابن خلکان، از عبدالرحمن بن جوهر بن عبدالحی مجدلی غزی، نسخه اصل، به خط مؤلف در سال ۷۶۶ ق، ۴۱۴ صفحه، کتابخانه سوهاج مصر، ش ۱۶۸/تاریخ.

۵۲۷- المختلف و المؤلف فی مشبه اسماء الرجال، از حافظ عبدالغنی بن سعید ازدی مصری، متوفی ۴۰۹ ق، کتابت ۴۹۹ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۵۷/۵۴۷.

- ۵۳۵ - مراثی و اشعار، از ابی‌عبدالله محمد بن عباس یزیدی، کتابت ۳۶۸ ق، در کتابخانه رئیس‌الکتاب مصطفی در استانبول، ش ۹۰۴، به خط محمد بن اسد بن علی قاری استاد ابن یوآب، که از روی خط ابن‌مقله کتابت کرده است.
- ۵۳۶ - المرتبة الرابعة فی نسب رسول الله صلی الله علیه و آله و سیره و مغازیه و جمل من التاريخ، از ابی‌محمد علی بن احمد بن سعید بن حزم ظاهری اندلسی، متوفی ۴۵۶ ق، کتابت ۹۷۰ ق، از روی نسخه مورخ ۵۹۳، ۱۵۰ برگ، در کتابخانه شیخ طاهر بن عاشور در تونس.
- ۵۳۷ - المرتجل فی شرح الجمل، از ابی‌محمد عبدالله بن احمد ابن الخشاب البغدادی، متوفی ۵۶۷ ق، کتابت صفر ۶۷۵، به خط نسخ مُعرب، ۱۱۹ برگ، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ش ۴۵۷۱.
- ۵۳۸ - مروج الذهب و معادن الجوهر، ج ۳، از ابی‌الحسن علی بن حسین مسعودی، متوفی ۳۴۶ ق، کتابت ۶۲۹ ق، به خط ابراهیم بن نجاح ابی‌بکر بن سعید الجرایحی، ۲۵۰ برگ، کتابخانه حرم مکی شریف، ش ۱۱۲ / تاریخ.
- ۵۳۹ - مسائل امام احمد بن حنبل، کتابت ۲۶۶ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۳۳۴ / حدیث.
- ۵۴۰ - المسائل العسکریات، از ابی‌علی حسن بن احمد بن عبدالغفار الفارسی، متوفی ۳۷۷ ق، کتابت ذی‌القعدة ۶۰۲، به خط مغربی مُعرب، ۲۹ برگ، در کتابخانه الزاویه الحمزیة در مغرب، ش ۴۳.
- ۵۴۱ - مسائل فی الأنساب و اجوتها، مؤلف مجهول، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۱۲۹ / تصوف.
- ۵۴۲ - مسائل من املاء السهیلی، ابوالقاسم عبدالرحمن بن عبدالله بن احمد الخثعمی السهیلی، متوفی ۵۸۱ ق، کتابت ۳۰ محرم ۶۹۷، ۵۰ برگ، کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۸۹.
- ۵۴۳ - المستقصی فی زیارة المسجد الاقصی، از بهاء‌الدین قاسم بن علی بن حسن بن هبة‌الله بن عساکر، متوفی ۶۰۰ ق، کتابت ۹۶۶ ق، به خط نسخ ابراهیم خیرالدین، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۳۹۷۱ / تاریخ اباطة.
- ۵۴۴ - المسند، از محمد بن ادريس شافعی، متوفی ۲۰۴ ق، کتابت ۳۸۱ ق، در مدرسه فخریه بغداد، در کتابخانه مراد ملا در استانبول، ش ۵۷۰.

- ۵۴۵ - مسند ابن ابی‌شیه، عبدالله بن محمد بن ابی‌شیه کوفی، متوفی ۲۳۵ ق، نسخه بسیار کهن، مورخ اواخر سده ۳ هجری، بر روی پوست، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۶۴۸.
- ۵۴۶ - مسند اسامة بن زید، از ابی‌القاسم یزید بن منیع، کتابت ۳۸۵ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۳۴۴.
- ۵۴۷ - مسند البزار، ج ۱، از ابی‌بکر احمد بن عمرو بن عبدالخالق بزار، متوفی ۲۹۲ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه مراد ملا در استانبول، ش ۵۷۲.
- ۵۴۸ - مسند الشهاب، از قضاعی، محمد بن سلامة، متوفی ۴۵۴ ق، کتابت ۴۸۹ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳۷۰.
- ۵۴۹ - مسند الطیالسی، ابی‌داود سلیمان بن داود، متوفی ۲۰۴ ق، کتابت اوائل سده ۵ هجری، در کتابخانه مدینه، ش ۲۰۶.
- ۵۵۰ - مشاهد الصفا فی المدفونین بمصر من آل‌المصطفی، از مصطفی بن محمد بن یوسف صفوی قلعاوی شافعی، متوفی ۱۲۳۰ ق، ۱۶ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۹۹۳ / تاریخ.
- ۵۵۱ - مشبه النسبة، از حافظ ابی‌محمد عبدالغنی بن سعید ازدی مصری، متوفی ۴۰۹ ق، کتابت ۵۶۴ ق، به خط اسماعیل بن محمد بن احمد بن محمد بن سهل مقری، معروف به نقاش، ۳۵ برگ، در کتابخانه مولانا عبدالحی لکنهوی در لکنهو هند، ش ۶۱ / حدیث.
- ۵۵۲ - مشبه النسبة، از ابی‌محمد عبدالغنی بن سعید ازدی المصری، متوفی ۴۰۹ ق، کتابت قبل از ۶۲۷ ق، که بر فرزند مؤلف خوانده شده، در کتابخانه نور عثمانیه در استانبول، ش ۱۲۳۸، ۶۸ برگ.
- ۵۵۳ - مشبه النسبة، نسخه کهن دیگر، مورخ ۴۹۹ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش حدیث / ۵۴۷.
- ۵۵۴ - مشکل إعراب القرآن، از ابی‌محمد مکی بن ابی‌طالب حمّو، ش بن محمد بن مختار اندلسی قیسی، متوفی ۴۳۷ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ، ۱۴۲ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۴۳۷.
- ۵۵۵ - مشکل إعراب القرآن، از ابی‌محمد مکی بن ابی‌طالب حمّو، ش بن محمد بن مختار اندلسی قیسی، متوفی ۴۳۷ ق، کتابت ربیع الاول ۶۱۱ ق، به خط نسخ، ۲۱۴ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۲۷۷ / علوم القرآن.

۵۶۸- معجم، به فارسی و عربی، مؤلف مجهول، کتابت ذی الحجة ۸۵۰. به خط نسخ مُعرب یوسف بن حاجی عبدالرحمان، ۷۳ برگ، در کتابخانه الدراسات العليا در دانشگاه بغداد، ش ۹۲۱.

۵۶۹- معجم الابرقوثی، از حافظ سعدالدین مسعود حارثی ابرقوثی، متوفی ۷۰۰ ق، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه دانشگاه الازهر، ش ۱۳۲/ حدیث.

۵۷۰- معجم ابن جمیع الصیداوی، از ابوالحسن محمد بن احمد بن محمد الصیداوی الغسانی، متوفی ۴۰۲ ق، کتابت نیمه سده ۷ هجری، و دارای چند سماع و اجازه به تاریخ ۶۶۷ ق، ۱۳ برگ، کتابخانه الازهر قاهره، ش ۳۲۶/ مجامیع مصطلح الحدیث.

۵۷۱- معجم الدبوسی، ج ۱، از شیخ فتح الدین ابوالنون یونس بن ابراهیم الکنانی العسقلانی، متوفی ۷۲۹ ق، کتابت ۷۹۹ ق، به خط ابن حجر عسقلانی، در کتابخانه شهید علی در اسپانیا، ش ۵۴۶.

۵۷۲- معجم الدمیاتی، از ابومحمد عبدالؤمن بن خلف دمیاتی، متوفی ۷۰۶ ق، کتابت اواخر سده ۷ هجری، و دارای چندین سماع به سالهای ۶۸۱ و ۷۰۵ ق و برخی به خط مؤلف، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۳۲۶/ مصطلح الحدیث.

۵۷۳- معجم السمعانی، از ابوسعید عبدالکریم بن محمد سمعانی، مؤلف کتاب الانساب، متوفی ۵۶۲ ق، کتابت ۶۴۷ ق، به خط نسخ، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۹۵۳.

۵۷۴- معجم الشیوخ، از ابی بکر احمد بن ابراهیم بن اسماعیل اسماعیلی جرجانی، متوفی ۳۷۱ ق، کتابت سده ۷ هجری، دارای سماع مختلف، ۱۳۴ برگ، کتابخانه ولی الدین، ش ۸۴۵.

۵۵۶- المشوف المعلم فی ترتیب الاصلاح علی حروف المعجم، از ابی البقاء محب الدین عبدالله بن حسین بن عبدالله العُکبری، متوفی ۶۱۶ ق، کتابت اوائل سده ۷ هجری، که در شوال ۶۱۲، بر مؤلف خوانده و تصحیح شده است، ۲۴۵ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۱۲۷/ لغت.

۵۵۷- المشیخة البغدادیة، از حافظ ابی طاهر احمد بن محمد سلفی، متوفی ۵۷۶ ق، کتابت ۶۰۹ ق، به خط ابراهیم بن عثمان بن عیسی الحرّانی، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۷۸۳.

۵۵۸- المصتف، ج ۷ و ۸، از ابی بکر عبدالله بن محمد بن ابی شیبہ عبسی، متوفی ۲۳۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ظاهریة دمشق، ش ۲۸۸/ حدیث.

۵۵۹- المصتف شرح تصریف ابی عثمان بکر بن بقیة المازنی، از ابی الفتح عثمان بن جنی موصلی، متوفی ۳۹۲ ق، کتابت ۴۹۷ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۲۸۰.

۵۶۰- المعارف، ج ۱، از ابی محمد عبدالله بن مسلم بن قتیبة الدینوری، متوفی ۲۷۶ ق، کتابت ۵۰۰ ق، ۱۸۲ برگ، کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۳۵۲۸.

۵۶۱- المعارف، ج ۱، نسخه دیگر، مورخ ۶۰۰ ق، خط شبیه به کوفی، ۱۳۵ برگ، کتابخانه احمدیه در مسجد زیتونه تونس، ش ۵۰۱۷.

۵۶۲- معانی القرآن،^۱ از ابی اسحاق ابراهیم بن محمد بن السری، معروف به زجاج، متوفی ۳۱۱ ق، کتابت ۳۶۸ ق، در کتابخانه بایز عمومی در استانبول، ش ۲۴۷۰.

۵۶۳- معانی القرآن، زجاج، کتابت ۳۶۸ ق، در کتابخانه جلاله در استانبول، ش ۴۴.

۵۶۴- معانی القرآن، زجاج، کتابت ۳۹۵ ق، در کتابخانه کوپرلی در استانبول، ش ۳۴۳.

۵۶۵- معانی القرآن، از ابی زکریا یحیی بن زیاد الفراء^۲، متوفی ۲۰۷ ق، کتابت سده ۴ هجری، به خط کوفی، در کتابخانه سلیمانیه در استانبول، ش ۶۶.

۵۶۶- معانی القرآن، فراء، کتابت سده ۴ هجری، در کتابخانه نورعثمانیه در استانبول، ش ۳۲۰.

۵۶۷- معجم، مؤلف مجهول، کتابت سده ۶ هجری، به خط اندلسی، ۱۵۹ برگ، در کتابخانه سلطنتی در رباط مغرب، ش ۹۷۴۱.

۱. نسخه اصل این کتاب به خط زجاج در کتابخانه شخصی شیخ محمد نجار، مفتی مالکی، در تونس بوده و پس از او این نسخه در اختیار فرزند وی، بلحسن نجار مفتی مالکی تونس، قرار گرفته است.
۲. یک نسخه بسیار نفیس و کهن آن، که در سال ۴۴۷ ق، کتابت شده، در کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی^{رحمته} موجود است. این نسخه قبلاً در کتابخانه شیخ المحدثین حاج شیخ عباس قمی، مؤلف کتاب مفاتیح الجنان، قرار داشت و این جانب آن را از فرزند آن مرحوم، به ضمیمه چند نسخه دیگر، برای این کتابخانه خریداری کردم.

سده ۵ هجری، و دارای سماع به تاریخ ۴۲۷ ق، ۲۲ برگ، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۳۴۴/ حدیث.

۵۸۵- معرفة العمل بالصحيفة القمرية و الحق الكسوفية، از علی بن عیسی حاسب اسطرلابی حرّانی، کتابت ۶۷۶ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۵/۳۵۰۹.

۵۸۶- المعقبة فی الصفات، از ابی عبدالله محمد بن عیسی بن محمد بن اصیغ بن مناصف الازدی القرطبی، متوفی ۶۲۰ ق، کتابت اواخر شوال ۶۱۴، به خط اندلسی مُعرب ابوجعفر احمد بن ابراهیم بن احمد السُلّمی، از روی نسخه اصل، به خط مؤلف، در برگ نخست سماع کاتب بر مؤلف و دستخط مؤلف در ذی قعدة ۶۱۴، ۴۸ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۲/۵۱۸.

۵۸۷- معین الطلاب علی عمل الاسطرلاب، از ابی حفص عمر بن یوسف بن عمر بن علی بن رسول اشرف رسولی الملك الاشرف، متوفی ۶۹۶ ق، کتابت عصر مؤلف ۶۹۲ ق، دارای دو اجازه از ابراهیم بن ممدود الجلاّد الموصلی الحاسب در ۶۹۰ ق، و حسن بن علی فهري مظفري اشرفی به ۶۹۲ ق، در دارالکتب قاهره، ش ۱۰۵ / تیموریه ریاضیات.

۵۸۸- المغرب فی ترتیب المغرب^۱، از ابی الفتح برهان الدین ناصر بن عبدالسید المَطْرَزِي، متوفی ۶۱۰ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف در محرم ۶۰۲، ۳۱۳ برگ، در کتابخانه ملی ملک در تهران، ش ۶۰۵۷.

۵۸۹- مفتاح تراجم الاسلامین من بدء الاسلام الی سنة ستمائة و خمسين، مؤلف مجهول، ۴۷۳ برگ، کتابخانه آصفیه حیدرآباد هند، ش ۱۵۱ / تراجم.

۵۹۰- المفضل علی المفضل فی درایة المفضل، ج ۲، از ابی المکارم کمال الدین عبدالواحد بن عبدالکریم بن خلف انصاری زملکانی، متوفی ۶۵۱ ق، کتابت شوال ۶۴۷، در حیات مؤلف، ۱۷۸ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۶۱.

۵۹۱- المفضل شرح المفضل، ج ۳، از ابی الحسن علم الدین علی بن محمد بن عبدالصمد سخاوی، متوفی ۶۴۳ ق، کتابت

۵۷۵- معجم شیوخ ابن عساکر، از ابوالقاسم علی بن حسن بن هبة الله بن عساکر، متوفی ۵۷۱ ق، کتابت سده ۶ هجری، از روی نسخه مؤلف، ۲۵۰ برگ، کتابخانه مدینه، ش ۳۳۷.

۵۷۶- المعجم فی مشتهه اسامی المحدثین، از حافظ ابی الفضل عبیدالله بن عبدالله بن احمد بن محمد بن یوسف هروی، متوفی بعد از ۴۳۸ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۲۲ برگ، کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۱۱۵۲.

۵۷۷- المعجم لما اسعجم، از ابی القاسم علی بن حسن بن هبة الله بن عساکر دمشقی، متوفی ۵۷۱ ق، کتابت سده ۶ ق، در کتابخانه خالدیه در قدس شریف.

۵۷۸- المعجم المشتمل علی اسماء شیوخ الائمة النبیل، از حافظ ابی القاسم علی بن حسن بن هبة الله بن عساکر دمشقی شافعی، متوفی ۵۷۱ ق، کتابت ۸ هجری، که با نسخه اصل مقابله و تصحیح شده است، ۶۷ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۱۷۲ رجال.

۵۷۹- المعرب من کلام الاعجمی، از ابی منصور موهوب بن ابی طاهر احمد بن محمد بن الخضر الجوالیقی، متوفی ۵۴۰ ق، کتابت ۵۲۲ ق، در برگ آغازین به خط مؤلف آمده که نسخه را محمد بن محمد بن الخراسانی بر وی خوانده و تصحیح شده است، ۷۲ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۲۴.

۵۸۰- معرفة الاسطرلاب، از ابی الحسین عبدالرحمان بن عمر بن سهل رازی، معروف به صوفی، متوفی ۳۷۶ ق، کتابت شعبان ۶۶۱، به خط نسخ شاه ... بن عبدالله، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۱/۳۵۰۵.

۵۸۱- معرفة الاسطرلاب المسطح و العلم به، از شرف الدین مظفر بن محمد بن مظفر طوسی، متوفی ۶۰۶ ق، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲/۳۵۰۵.

۵۸۲- معرفة الصحابة، ج ۲، از ابی نعیم احمد بن عبدالله بن احمد بن اسحاق اصفهانی، متوفی ۴۳۰ ق، کتابت سده ۶ هجری، و دارای سماع به تاریخ ۵۵۱ ق، ۳۹۴ برگ، کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۴۹۷.

۵۸۳- معرفة الصحابه، ابونعیم، نسخه دیگر، مورخ سده ۶ هجری، به خط نسخ، در کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۵۲۷.

۵۸۴- معرفة الصحابة، ج ۳۷، از ابی عبدالله محمد بن اسحاق بن محمد بن یحیی بن منده، متوفی ۳۹۵ ق، کتابت نیمه نخست

۱. یک نسخه بسیار کهن و نفیس، که احتمالاً در عصر مؤلف در منطقه سمرقند یا بخارا کتابت شده، در کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته در قم موجود است. این نسخه را این جانب چندی پیش با چند نسخه کهن و نفیس دیگر برای این کتابخانه خریداری نمودم.

ذی القعدة ۶۳۹، به خط نسخ، ۲۲۱ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۳۴۴۵ رواق الاتراك.

۵۹۲- مقاله علی رة الدرحة، از قطب‌الدین محمود بن مسعود بن مصلح شیرازی، متوفی ۷۱۰ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲/۳۳۳۶.

۵۹۳- المقتصد فی شرح الايضاح و التكملة، ج ۲، از ابی‌بکر عبدالقاهر بن عبدالرحمان جرجانی، متوفی ۴۷۱ ق، کتابت محرم ۶۰۴ ق، ۳۳۷ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۴۴.

۵۹۴- المقتضب من کتاب جمهرة النسب، از یاقوت بن عبدالله حموی، متوفی ۶۲۶ ق، ۱۵۸ برگ، در کتابخانه رباط مغرب، ش ۱۳۱۵ د.

۵۹۵- المقدمة فی الاسطلاب، از علی بن عیسی الحاسب الاسطربلابی الحرانی، کتابت ربیع الآخر ۶۷۹، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۹/۳۴۳۰.

۵۹۶- المقصور و الممدود، از ابی‌الطیب محمد بن احمد بن اسحاق، معروف به وشاء، شاگرد ثعلب، متوفی ۳۲۵ ق، نسخه کهن مورخ ۳۵۲ ق، به خط نسخ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۹/۱۰۰.

۵۹۷- المقصور و الممدود، از ابی‌عمر محمد بن عبدالواحد مطرز زاهد بغدادی، معروف به غلام ثعلب، متوفی ۳۴۵ ق، کتابت ۳۵۲ ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۸/۱۰۰.

۵۹۸- المقفی فی تراجم اهل مصر و الواردین علیها، ج ۱، از تقی‌الدین ابی‌العباس احمد بن علی بن عبدالقادر مقریزی، متوفی ۸۴۵ ق، نسخه مسوده اصل، دارای چند سماع، ۸۰۰ برگ، کتابخانه لیدن هلند، ش OR. 1366.

۵۹۹- مکارم الاخلاق و معالیها و محمود طرائقها، از ابی‌بکر محمد بن جعفر الخرائطی، متوفی ۳۲۷ ق، کتابت ۴۶۳ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۲۲۴/۱۶۴.

۶۰۰- الملاحن، از ابی‌بکر محمد بن حسن بن درید الازدی، متوفی ۳۲۱ ق، کتابت ۶۱۶ ق، به خط مغربی مُعرب، ۱۵ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۳۵۹ ک.

۶۰۱- الملخص، ج ۲، از ابی‌الحسین عبیدالله بن احمد بن عبیدالله بن ابی‌الربیع القرشی الاموی العثماني الاشیلبی، متوفی ۶۸۸ ق، کتابت ۶۸۳ ق، به خط اندلسی محمد بن عباد بن محمد قرشی مخزومی، نسخه بر مؤلف خوانده و تصحیح شده

است، ۱۱۹ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۱۰.

۶۰۲- ملخص تاریخ مینا فارقین، از احمد بن یوسف بن علی الازرق الفارقی، متوفی بعد از ۵۷۴ ق، نسخه نفیس و کهن، ۲۱۰ برگ، کتابخانه موزه بریتانیا در لندن، ش OR. 5803.

۶۰۳- منازل الحجاز، از محب‌الدین محمد بن شمدین محمد بن عطار، کتابت سده ۷ هجری، به خط مؤلف در کتابخانه لاهلی در استانبول، ش ۳۴۸۶.

۶۰۴- المناظر، از حسن بن هیشم بصری، متوفی ۴۳۰ ق، مقاله اول کتابت ۴۷۶ ق، در کتابخانه فاتح در استانبول، مقاله ششم کتابت ۴۷۶ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، مقاله هفتم کتابت ۴۷۶ ق، در کتابخانه فاتح در استانبول.

۶۰۵- منافع الاعضاء لجالینوس، ترجمه عربی حنین بن اسحاق، متوفی ۲۶۰ ق، کتابت ۵۳۹ ق، به خط اندلسی، ۱۴۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۸۵۰.

۶۰۶- مناقب الابرار و محاسن الأخیار (مناقب الاولیاء)، از تاج‌الاسلام عبدالحسین بن نصر بن محمد بن حسین بن قاسم، معروف به ابن خمیس کعبی موصلی جهمی، متوفی ۵۵۲ ق، کتابت ۵۶۳ ق، برای خزانه سید الکبیر ابی‌المظفر، ۳۸۵ صفحه، در کتابخانه سوهاج مصر، ش ۱۱۵ تصوف.

۶۰۷- مناقب الابرار و محاسن الاخیار، مؤلف مجهول، کتابت ۵۸۹ ق، به خط اسماعیل بن احمد بن سعید بن ملکوه، معروف به ابن‌الغازی، ۳۰۰ برگ، کتابخانه شیخ خلیل خالدی در قدس.

۶۰۸- مناقب الامام الشافعی، از ابی‌الحسین محمد بن حسین سجستانی ابری، متوفی ۳۶۳ ق، کتابت سده ۵ هجری، و دارای سماعات بسیار به تاریخ ۵۰۸ ق، در کتابخانه جارالله در استانبول، ش ۱۶۳۲.

۶۰۹- مناقب الامام الشافعی، از ابی‌عبدالله فخرالدین محمد بن عمر بن حسین رازی، معروف به خطیب، متوفی ۶۰۶ ق، کتابت ۶۹۹ ق، به خط محمود کحیل بن بشیر الجیلی، ۱۴۰ برگ، کتابخانه مسجد جامع احمدی در طنطا در مصر، ش ۱/ سیر و تاریخ.

۶۱۰- مناقب الامام الشافعی، از ابی‌بکر احمد بن حسین بن علی بیهقی، متوفی ۴۰۸ ق، کتابت ۵۹۴ ق، به خط احمد بن عبدالخالق بن ابی‌هشام قرشی شافعی، ۳۱۱ برگ، کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۷۰.

۶۲۰- المنخل، نسخه دیگر، مورخ رمضان ۶۵۵ ق، به خط عبدالصمد بن ابی القاسم بن ابی الفضائل بن عبدالصمد الزنجانی التمیمی، در مدرسه دارالذهب بغداد، ۱۷۵ برگ، ش ۲۹۱۵.

۶۲۱- المنصوری فی الطب، از ابی بکر محمد بن زکریای رازی، متوفی ۳۱۳ ق، کتابت ۴۳۱ ق، در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران^۱، ش ۱۳۶۵.

۶۲۲- المنصوری فی الطب، از ابوبکر محمد بن زکریای رازی، متوفی ۳۱۱ ق، کتابت ۴۹۵ ق، به خط نسخ در قاهره، ۱۸۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۸۵۸.

۶۲۳- المنصوری فی الطب، نسخه ای دیگر، کتابت ۴۸۴ ق، در کتابخانه دانشکده پزشکی دانشگاه تهران، ش ۱۸۶.

۶۲۴- المنصوری فی الطب، نسخه دیگر، کتابت ۴۹۵ ق، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۸۵۸.

۶۲۵- منهاج البیان فیما يستعمله الانسان، از ابی علی یحیی بن عیسی بن جزله بغدادی، متوفی ۴۹۳ ق، کتابت سده ۶ هجری، ۳۱۵ برگ، در کتابخانه مدرسه یحیی پاشا الجلیلی در موصل عراق، ش ۲۵۸.

۶۲۶- المؤلف و المختلف فی اسماء نقلة الحدیث، از ابی محمد عبدالغنی بن سعید بن علی بن سعید ازدی مصری، متوفی ۴۰۸ ق، کتابت ۵۶۴ ق، ۱۰۰ برگ، کتابخانه مولانا عبدالحی لکنهوی در لکنهو هند، ش ۶۱ / حدیث.

۶۲۷- المؤلف و المختلف من اسماء الشعراء و القابهم، از ابی القاسم حسین بن بشر آمدی، متوفی ۳۷۱ ق، کتابت ۶۴۱ ق، به خط نسخ، در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۴۵۰۴.

۶۲۸- المؤلف و المختلف، ج ۲، از حافظ ابی الحسن علی بن عمر بن احمد بن مهدی بغدادی دارقطنی، متوفی ۳۸۵ ق، کتابت اوائل سده ۷ هجری، دارای چند سماع، مورخ ۶۱۲ ق، ۱۸۹ برگ، کتابخانه مدینه، ش ۴۱۴.

۶۲۹- الموجز فی النحو، از ابی بکر محمد بن السری بن سهل بغدادی، معروف به ابن سراج، متوفی ۳۱۶ ق، کتابت ۳۵۲ ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۰۰.

۶۳۰- الموطأ، از امام مالک، کتابت ۴۳۴ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۲۶۰ / حدیث.

۶۱۱- منال الطالب فی شرح طوال الغرائب، از ابی السعادات مجدالدین مبارک بن محمد بن عبدالکریم الجرزی، معروف به ابن الاثیر، متوفی ۶۰۶ ق، کتابت ۶۰۶ ق، به خط محمد بن نصرالله بن محمد، برادرزاده مؤلف، نسخه بر مؤلف خوانده و تصحیح شده است، ۲۵۸ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۸۲ ق.

۶۱۲- منتخب صوان الحکمة، از ابومحمد بن طاهر بن بهرام سجزی، از دانشمندان اوخر سده ۴ هجری، کتابت ۶۸۱ ق، به خط ابی الحسن علی بن موفق طبیب، ۹۷ برگ، کتابخانه بشیرآغا در استانبول، ش ۴۹۴.

۶۱۳- منتخب صوان الحکمة، از ابومحمد بن طاهر بن بهرام سجزی، از دانشمندان نیمه دوم سده ۴ هجری، کتابت ۶۳۹ ق، در کتابخانه دامادزاده در استانبول.

۶۱۴- المنتخب من السياق لتاریخ نيسابور، للحافظ ابوالحسن عبدالغافر الفارسی، از ابراهیم بن محمد بن ازهر صریفینی، متوفی ۶۴۱ ق، کتابت ۶۲۲ ق، ۱۴۶ برگ، در کتابخانه کوپرلی در استانبول، ش ۱۱۵۲.

۶۱۵- منتخب من کتاب معرفة الالقب، از ابی بکر احمد بن عبدالرحمن شیرازی، متوفی ۴۰۷ ق، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۵۴۳.

۶۱۶- المنتخب من کتاب من وافقت کتبه اسم ابیه للخطیب البغدادی، از حافظ علاءالدین مُغلطاء بن قلیچ بن عبدالله البکجری، متوفی ۷۶۲ ق، کتابت ۷۲۸ ق، به خط ابی بکر اسماعیل انصاری بهنسی شافعی، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۶۲۴.

۶۱۷- منتهی الادراک فی تقاسیم الافلاک، از ابی محمد عبدالجبار بن عبدالجبار بن محمد ثابتی، معروف به خُرفی، متوفی ۵۵۳ ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه مجلس شورای اسلامی در تهران بدون شماره.

۶۱۸- المنجد فی اللغة، از ابی الحسن علی بن حسن هُنائی ازدی، معروف به کُراع النمل، متوفی ۳۱۰ ق، کتابت شعبان ۵۸۵، به خط نسخ مُعرب محمد بن هبة الله الحموی در مصر، ۱۰۹ برگ، در کتابخانه دارالکتب قاهره، ش ۲۶۵ / لغت.

۶۱۹- المنخل، از ابی القاسم حسین بن علی الوزير المغربي، متوفی ۴۱۸ ق، کتابت ربیع الآخر ۴۸۶ ق، ۸۷ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۶۰۵.

۱. احتمالاً این همان نسخه ای است که در کتابخانه شخصی مجید موقر در تهران قرار داشته است.

۶۴۰- نزهة الفكر فيما مضى من الحوادث و العبر، من اوائل الموجودات الى اواخر القرن الثالث عشر، ج ۴، از احمد بن محمد الحضراوی المکی الهاشمی، نسخه اصل، به خط مؤلف، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ف ۳۱۵۲.

مرقد مطهر مالک اشتر نخعی

مرقد مطهر صحابی جلیل القدر، مالک اشتر نخعی، در روستای مَرَج واقع در منطقه بلده خانکه در ۲۴ کیلومتری قاهره واقع شده است. این محل بسیار محدود و کوچک و نامناسب بوده است، تا آنکه حدود ۸ پیش، بهره‌های هند آن را بازسازی نموده و به صورت آبرومندانه ساخته‌اند. قبر مطهر در داخل اتاقی مستطیل شکل، در حدود ۸x۱۲ متر، و دارای سنگ مرمر است که با خط ثلث خوش روی آن حجاری شده است. روی سنگ، وفات مالک را ۳۷ هجری نوشته‌اند. شب جمعه به زیارت آن مرقد رفتیم. فردی که مسئول آنجا بود، اظهار داشت: هندهای بهره خیلی در تابستان به اینجا می‌آیند و شبها نیز در همین باغچه بیتوته می‌کنند. قبر یکی از سلاطین قدیم هند که بهره بوده، در بیرون و در محوطه باغچه مرقد قرار دارد، که ظاهراً وصیت کرده بود پس از مرگ جسد او را از هند به این محل منتقل و دفن نمایند. متأسفانه روستای مَرَج بسیار کثیف، و دارای جمعیت فراوان، جاده آن بسیار باریک و معمولاً دارای ترافیک سنگین است. این جانب در سفرهای قبل موفق به زیارت این مرقد نشده بودم.

یادآوری می‌شود که در کشور مصر، به‌ویژه قاهره، چند مرقد مطهر وجود دارد. نظر به اهمیت آنها، مشهورترین آنها را برمی‌شماریم:

۱. مرقد مطهر حضرت زینب کبرا علیها السلام

بنا بر گفته برخی از تاریخنگاران مرقد مطهر حضرت زینب کبرا علیها السلام در قاهره قرار دارد. آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته الله نیز بارها فرمودند: «یقیناً مرقد مطهر آن حضرت در قاهره

۱. دکتر حسین علی محفوظ از استادان دانشکده ادبیات دانشگاه بغداد و از افاضل و محققان شیعی عراق است. وی دکترای خود در زبان و ادبیات فارسی را از دانشگاه تهران اخذ نموده است. آن از مرحوم پدر بزرگوارم حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته الله موفق به اخذ اجازه روایت حدیث شده بود.

۶۳۱- الموقفی فی النحو، از محمد بن احمد بن کیسان، متوفی ۲۹۹ ق، کتابت ۳۵۲ ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۰۰.

۶۳۲- میزان الاعتدال فی تراجم الرجال، از ابی عبدالله محمد بن احمد بن عثمان بن قایماز، شمدین ذهبی ترکمانی فارقی شافعی، متوفی ۷۴۸ ق، نسخه شامل ۶ جزء مورخ ۷۴۷ ق، به خط نسخ که بر مؤلف خوانده و تصحیح شده است، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۸۲۰.

۶۳۳- بذة لطيفة فی المزارات الشریفة، از یس بن مصطفی حسب الله الفرضی، کتابت ۱۳۰۶ ق، در ۲۵ برگ، در کتابخانه دانشگاه امریکایی بیروت، ش ۲۵۱/جدید.

۶۳۴- النبراس فی تاریخ خلفاء بنی العباس، از حافظ ابی الخطاب عمر بن حسن بن دحیة الکلبی، متوفی ۶۳۳ ق، کتابت ۶۱۳ ق، که بر مؤلف خوانده و تصحیح شده است، ۱۶۳ برگ، در کتابخانه نور عثمانیه، ش ۳۱۱۶.

۶۳۵- النحو، از ابی علی حسن بن محمد اصفهانی، معروف به لُغْدَة، متوفی بعد از ۳۱۱ ق، نسخه کهن مورخ ۳۵۲ ق، به خط نسخ مُعرب، ۱۷ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۴۲.

۶۳۶- نخبة الزهرة الثمينة فی نسب اشراف المدينة، از علی بن حسن بن شدقم، نسخه اصل به خط مؤلف در ۱۰۱۴ ق، ۹ برگ، در کتابخانه شخصی دکتر حسین علی محفوظ^۱ در بغداد، ش ۱۴۰.

۶۳۷- نزهة الأبرار فی الاسامی و مناقب الأخیار، از ابی الفضائل عمر بن عبدالمحسن بن ابی بکر الارزنجانی، از علمای سده ۷ هجری، کتابت ۷۰۶ ق، از روی نسخه اصل، ۱۸۷ برگ، کتابخانه حبیب گنج در هند، ش ۳۰۲۷.

۶۳۸- نزهة الأساطین فین ولی مصر من السلاطین، از عبدالباسط بن خلیل بن شاهی ملطی قاضی حنفی، متوفی ۹۲۰ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳/۲۸۰۳.

۶۳۹- نزهة الانظار فی عجائب التواریخ و الأخبار، ج ۱ و ۲، از ابی الثناء محمود بن سعید مقدیش الصاقسی، از علمای سده ۱۳ ق، کتابت ۱۲۳۸ ق، از روی نسخه اصل، ۲۵۰ و ۳۵۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۶۴۲/تاریخ.

و در همان محلی است که هم‌اکنون به نام مرقد آن بزرگوار مشهور است. این مرقد در محله «حی السیّد زینب» و در منطقه قاهره قدیم قرار دارد که آن منطقه نیز به نام آن حضرت مزین است. در ماه مبارک رجب، هر جشن بسیار بزرگی در آن مرقد برگزار می‌گردد. بخشی از تاریخچه این مرقد را که مورخان آورده‌اند، چنین است: «هنگامی که المعز لدین‌الله در سال ۳۶۹ ق به مصر آمد، برای مرقد آن حضرت ساختمانی عظیم بر پا کرد. پس از وی، الحاکم بامرالله چندین رقبه، از جمله بازار و ساختمان، را برای آن مقام وقف نمود. در دوران حکومت عثمانی، به سال ۹۵۶ ق، آن مرقد مطهر بازسازی گردید و مسجدی در کنار آن پی افکنده شد که هم‌اکنون موجود است.

این مسجد به صورت مستطیل و دارای ستونهای متعدّد است و همه‌روزه در آن نماز جماعت اقامه می‌گردد. این مجموعه دارای یک کتابخانه است که قرآنهای بسیار کهن و نفیس و نسخه‌های خطی فقهی در آن نگهداری می‌شود و تابع وزارت اوقاف مصر است. در سال ۱۱۷۴ ق، عبدالرحمان کدخدا یک سقاخانه و حوضخانه به آن اختصاص داد. همچنین توسعه مسجد مرقد مطهر در عصر خدیوی توفیق، و توسعه بعدی در عصر ملک فاروق، و تکمیل آن در عصر جمال عبدالناصر بوده است.

۲. مرقد رأس الحسین رحمته‌الله‌علیه

در نیمه دوم سده ۵ هجری، در اواخر حکومت فاطمیان، حملات صلیبیان به منطقه شام افزایش یافت. در این هنگام، افضل، فرزند امیر ارتش، به مقابله با آنان برخاست و موفق شد تا اواخر سال ۴۹۱ ق، منطقه، قدس و عسقلان را از وجود صلیبیان پاک سازی کند. از سویی دیگر، چون سر مقدس حضرت امام حسین رحمته‌الله‌علیه در عسقلان مدفون شده بود، وی آن را از زیر خاک بیرون آورد و معطر ساخت و با احترام به خانه‌ای منتقل نمود. پس از چندی، مرقد بزرگی برای دفن سر مقدس بنا کرد. سپس آن را به کافور آغشته نمود و بر روی سینه خود قرار داد و با پای پیاده آن را حمل نمود و در آن مرقد که در زیرزمین کاخ زمرد قرار داشت، در کنار قبه دیلم، دفن نمود. کارگزاران و کارکنان کاخ، همگی، هنگام ورود به زیرزمین محل دفن، بر زمین بوسه می‌زدند و در روز عاشورا

در هر شتر و گاو و گوسفند فراوان ذبح می‌کردند و به نیازمندان می‌دادند و باگریه بسیار قاتلان حضرت سیدالشهداء رحمته‌الله‌علیه را لعن می‌کردند. این شیوه ادامه داشت تا حکومت آنان منقرض گردید.

برخی مورخان گفته‌اند مقام عسقلان، که همین محل است، به دست امیر ارتش، بدر الجمالی، ساخته شد و فرزند وی، افضل، آن را تکمیل کرده است.

آن‌گونه که در برخی از منابع تاریخی آمده است، فاطمیان مصر به علت خوف از حمله دوباره صلیبیان به مرقد مطهر، سر مقدس را در روز یکشنبه ۸ جمادی الاخره ۵۴۸ از خاک بیرون آورده و پس از دو روز با میر سید المملکه تمیم، والی عسقلان، و نیز قاضی ابن مسکین در سه‌شنبه ۱۰ جمادی الاخره عازم قاهره شدند. آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته‌الله‌علیه بارها می‌فرمودند که در برخی منابع موجود یافته‌اند که برای استقبال از سر مقدس، هزاران نفر در معیت حاکمان فاطمیان تا چهار فرسنگی قاهره آمده بودند و با حضور دهها هزار نفر که بر سر و سینه می‌زدند و چند نفر در زیر پاهای مردم هلاک شدند، به قاهره وارد شده‌اند. گفته می‌شود فردی از بزرگان فاطمیان، به نام صالح طلائع، مسجدی در خارج در زویله بنا کرد تا سر مقدس را در آن دفن کند، لیکن اهالی منطقه کاخ از این کار ممانعت کرده، و سر مقدس را در محل کنونی دفن نمودند و ساختمان مجلی از آجر و مرمر به سال ۵۴۹ ق در عهد خلافت فائز طلائع بر آن سر مقدس بنا کردند.

وجود سر مقدس حضرت امام حسین رحمته‌الله‌علیه و دیگر مراقد مطهر در مصر، از عوامل ارتباط تنگاتنگ میان مصریان و اهل بیت رحمته‌الله‌علیه بوده است. برخی منابع آورده‌اند که سر مقدس را پس از چندی مجدداً به عراق آورده، و به پیکر مطهر ملحق کرده‌اند، لیکن بیشترین منابع مورد اعتماد، وجود سر مقدس در قاهره را تأیید کرده‌اند. حکمت و مشیت و تقدیر الهی نیز اقتضا می‌کرد که ذکر اهل البیت در هر مکانی به گوش رسد. در شهر اسوان، در جنوب مصر، بیش از ده مقام منسوب به اهل البیت قرار دارد و بر بالای سردر هر یک از آنها پرچمهای سبز یا سرخ در اهتزاز است. همچنین سه مقام زیارتگاه برای حضرت زینب رحمته‌الله‌علیه در صعید، در جنوب مصر، موجود است که چندان معتبر نیستند و دلیل کافی بر وجود

این گزارش آورده‌ام، چند سال قبل از محل نذرها و موقوفات مرقد مطهر آن حضرت، ساختمانی جدید و آبرومند از سوی وزارت اوقاف مصر بر آن ساخته شده است، و روزانه هزاران نفر از مردم مصر به زیارت مرقد مطهر آن حضرت نائل می‌شوند. این جانب نیز توفیق یافتم آن مکان نورانی را زیارت کنم.

۴. مرقد مطهر سر مقدس حضرت زید بن علی علیه السلام

در مصر، به حضرت زید بن علی علیه السلام زین العابدین می‌گویند. مقریزی صحت آن را تأیید کرده، و می‌گوید: این سر مبارک را قبل از دفن در شهر به نمایش گذاشتند تا مردمان مصر از آن بهره گیرند.

۵. مرقد مطهر کلثوم، دختر حضرت قاسم بن محمد بن امام

جعفر صادق علیه السلام

ایشان از زاهدات و عابدات زمان، و مرقدشان در منطقه مقابر قریش، در مجاورت مسجد شافعی واقع شده است.

۶. مرقد مطهر رقیه، دختر حضرت امام رضا علیه السلام

این مرقد در نزدیکی مرقد مطهر حضرت نفیسه قرار دارد. عموم مردم وی را به امام علی علیه السلام نسبت می‌دهند، در کنار مرقد ایشان، شماری از مراقد هاشمیان نیز قرار گرفته است.

۷. مرقد مطهر حضرت سکینه، دختر امام حسین علیه السلام

این مرقد در نزدیکی مرقد مطهر رقیه قرار دارد و مسلمانان همه‌ساله در زادروز آن حضرت جشن بزرگی بر پا می‌کنند. آنچه مسلم است، مرقدهای رأس الحسین و حضرت زینب کبرا و حضرت نفیسه خاتون، همانهایی هستند که در قاهره قرار دارند و یادآور شدیم. درباره بقیه مراقد که تعداد آنها در جاهای مختلف مصر بسیار است، نیاز به بررسی دقیق و همه‌جانبه دارد تا دقیقاً به ثبوت برسد.

پایان

آنها در این دو منطقه وجود ندارد.

مرقد مطهر رأس الحسین علیه السلام با ساختمان بسیار بزرگ در کنار میدانی به نام آن حضرت در بخش کهن قاهره و در نزدیکی دانشگاه الازهر قرار دارد. این جانب در هر سفر خود به مصر، چندین بار به زیارت آن نائل شده‌ام. مردمان مصر به اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه و آله عشق می‌ورزند، و با آنکه شافعی مذهب‌اند، هر روز به کنار ضریح این مرقد آمده، و حاجات خود را از حضرت طلب می‌کنند.

با آنکه قاهره شهری بسیار بزرگ است و بیش از ده میلیون نفر جمعیت دارد، هر کس نشانی مرقد را سؤال کند، مردم قاهره او را راهنمایی می‌کنند؛ زیرا آن مکان مقدس مشهور است. امیدوارم روزی روابط دو کشور مسلمان ایران و مصر توسعه یافته، و هم وطنان ما بتوانند به زیارت آن مشاهده مشرف شوند.

در مجموعه مرقد رأس الحسین، تعدادی نسخه خطی نفیس وجود دارد؛ از جمله، نسخه‌ای از قرآن کریم در قطع بسیار بزرگ که در ۱۰۷۰ ق کتابت شده است.

۳. مرقد مطهر حضرت نفیسه خاتون علیه السلام

حضرت نفیسه خاتون، دختر امامزاده حسن بن زید بن امام حسن مجتبی علیه السلام است. همسر ایشان، اسحاق، فرزند حضرت امام جعفر صادق علیه السلام است. حضرت نفیسه به زهد و صلاح شهره عام و خاص بود. سی بار به حج مشرف شد و همیشه گریان و شبها بسیار کم استراحت می‌کرد و روزها را بیشتر روزه داشت و حافظ قرآن بود. در ۲۰۸ ق رحلت نمود و در منزل مسکونی خود، که هم‌اکنون مرقد و مزار ایشان است، دفن گردید. همسر ایشان خواهان حمل پیکر پاک او از قاهره به مدینه بود، لیکن اهالی مصر از وی خواستند که اجازه دهد در مصر به خاک سپرده شود، تا مایه تبرک مصریان گردد. امروزه مزار آن حضرت از مشهورترین مزارهای اهل بیت علیهم السلام در مصر به‌شمار می‌آید. هر سال جشن بزرگی بر مزار آن حضرت در قاهره برگزار می‌شود و شماری از اعضای دولت و هزاران نفر از مردم در آن شرکت می‌کنند. ناصر محمد بن قلاوون، پادشاه مصر، در سال ۷۱۴ ق دستور داد ساختمان مرقد حضرت نفیسه را توسعه دهند و بنای مجلی بر آن بسازند. همان گونه که در بخش پیشین

شیفتگان کتاب

□ علی رفیعی علامرودشتی

بخش بیستم

و آثاری چند تألیف کرد که برخی از آنها به این شرح است:

۱. تعالیق و مجربات علی جهة الکناش. ابن ابی اصیبعه گوید:

این کتاب را به خط خود وی دیده‌ام، و در آن، تمام بیماریها و چگونگی مداوای آنها را گردآوری و استقصا نموده است.

۲. التذکرة الطبیة فی مصلحة الاحوال البدنیة، که برای نصیرالدوله ابو علی حسن بن ابی علی حسن بن حمدان نوشته است.

۳. مقالة فی التقرير القیاسی علی أن البلغم یكثر تولده فی الصیف و الدم و المزار الاصغر فی الشتاء.

از این آثار، اکنون چیزی باقی نمانده و اطلاعی از آنها به دست نیامده است.

شیفتگی افرائیم به کتاب

افرائیم که در میان عالمان و پزشکان آن روز به فضل و بهره‌مندی از دانش پزشکی شهرت داشت، در گردآوری کتابهای این رشته و خریداری یا استنساخ آنها، از همتی بلند برخوردار بود؛ چنان که دیگران، شیفتگی به کتاب و

۶۹. ابو کثیر افرائیم بن اسحاق بن ابراهیم بن یعقوب بن الزقان یهودی مصری (متوفی بین سالهای ۴۷۱ - ۴۸۰ ق)، از مشهورترین پزشکان عصر فاطمیان در مصر.

سال تولد وی دانسته نیست. تاریخ مرگ او نیز به درستی مشخص نیست؛ اما ذهبی وی را جزو دانشمندانی که بین سالهای ۴۷۱ تا ۴۸۰ قمری در گذشته‌اند، نام برده است. از این رو، ما نیز او را در ردیف شخصیت‌های علمی اواسط نیمه دوم سده پنجم هجری آورده‌ایم.

او دانش پزشکی و حکمت عمومی را نزد ابوالحسن علی بن رضوان آموخت. به گفته ابن ابی اصیبعه از برجسته‌ترین و بزرگ‌ترین شاگردان این رضوان بود که پس از فراغت از تحصیل و چیرگی و خبرگی تمام در علم پزشکی، به خدمت خلفای فاطمی در آمد و سالهای زیادی در دربار آنان به طبابت پرداخت. او از این طریق، ثروت بسیاری اندوخت و مکتبی به دست آورد.^۱

افرائیم، در کنار طبابت، به تدریس و تألیف پرداخت

۱. عیون الانباء ابن ابی اصیبعه، ص ۵۶۸؛ تاریخ الاسلام ذهبی (حوادث و وفیات

۴۷۱ - ۴۸۰ ق)، ص ۳۰۲، الوافی بالوفیات، ۲۶۹/۹؛ معجم المؤلفین، ۳۰۸/۲

(۳۸۹/۱)؛ تاریخ المکتبات فی مصر العصر المملوکی، سید سید نشار، ص ۶۷

عباسی، در بغداد دیده به جهان گشود و زیر نظر پدر خویش پرورش یافت و مقدمات علوم را فراگرفت. سال ولادت او را ۳۸۱ تا ۴۳۲ قمری دانسته‌اند. برخی هم تاریخ ولادت وی را سالهای ۴۱۶ یا ۴۱۷ قمری ثبت کرده‌اند.^۲

او از دانشمندان بزرگ روزگار خویش در بغداد دانش آموخت؛ به‌ویژه از ابو علی بن شاذان حدیث شنید و سرآمد اقران خویش گردید و به تربیت شاگردانی چون ابن سمرقندی ابوالبرکات و انماطی پرداخت، و آنان از وی حدیث شنیده و دانش آموخته و روایت کرده‌اند.^۳

ابن جوزی و ابن کثیر وصفدی، او را فردی عاقل، زیرک، دانا و رئیس بزرگوار، محترم و بانفوذ دانسته‌اند که نزد خلفا و ملوک از احترام ویژه‌ای برخوردار بود و از پدر خویش نیز املاک و ثروت عظیمی به ارث برده بود.^۴

غرس النعمة دارای آثار و تألیفاتی است که مشهورترین آنها عبارت‌اند از:

۱. الربیع، که به تاریخ الکبیر و ذیل نشوان المحاضرة نیز شهرت دارد. در واقع، وی بر کتاب پدر خود، نشوان المحاضرة، ذیلی نوشت که حوادث بین سالهای ۳۸۵ تا ۴۶۸ قمری را شامل می‌شود، چون اصل نشوان المحاضرة شامل حوادث بین سالهای ۳۶۰ تا ۳۸۴ قمری است.

۲. الهفوات النادرة من المغفلين المحظوظين و السقطات البادرة

۱. عیون الانباء، همان جا.

۲. المنظم ابن جوزی، ۱۵۷/۷ و ۱۸۸/۸، ۳۱۵ و ۴۳/۹ - ۴۳ (۲۷۶ - ۲۷۵/۱۶)؛

اخبار الحمقى و المغفلين، ص ۹۸؛ الازکیاء، ص ۱۲۱؛ معجم الادباء ۱/۱۷۰، ۱۹۴.

۱۶۳/۵، ۳۰۴ و ۲۵۱/۶ و ۱۵۱/۱۳ و ۹۲/۱۷؛ الکامل فی التاریخ، ۱۰/۲۶۳؛

تلخیص مجمع الأدب، ۱۱۶۳/۲/۴ - ۱۱۶۴؛ تاریخ بغداد، ۲۶۴/۴؛ تاریخ الحکماء

قطعی، ص ۱۱؛ غرر مخصائص و طواط، ص ۲۴۰، ۲۷۱؛ وفيات الاعیان، ۱۰/۱۶ -

۱۰۵، مآت الزمان، وفيات ۴۸۰ قمری؛ البداية و النهاية، ۱۲/۱۳۴؛ الوافی

بالوفیات، ۱/۵۰؛ سيد اعلام النبلاء، ۴۸۱/۱۸؛ تاریخ الاسلام ذهبی (حوادث و

وفیات ۴۷۱ - ۴۸۰) ص ۲۹۸ - ۳۰۰؛ شذرات الذهب، ۳/۲۷۹؛ کشف الظنون،

۱۴/۹/۲، ۱۴۷۱، ۲۱۴۵؛ النجوم الزاهرة، ۱۲۶/۵؛ هدية العارفين، ۱۷۵/۲؛ دائرة

المعارف الاسلامیة، ۲۲/۴؛ الاعلام زرکلی، ۳۵۷/۷؛ مجمع المؤلفين، ۱۲/۹۳

(۳/۷۶۰ - ۷۶۱)؛ مجلة المجمع العلمي العربي بدمشق، ۴۴/۶۳۱ - ۶۳۵؛ طبقات

اعلام الشيعة (قرن الخامس) ص ۱۳۴ - ۱۳۵؛ الذريعة، ۱۷۸/۹ و ۵۱/۱۰ و ۷۲ و

۱۶۰/۲۴ و ۶۸/۲۵، ۲۳۸ و ۳۰۵/۲۶؛ مقدمة رسوم دارالخلافة، ميكائيل عواد،

ص ۲۱ - ۲۵؛ مقدمة كتاب الهفوات النادرة، به كوشش صالح اشتر؛ او را

الكتب العربية العامة و شبه العامة لبلاد الشام و العراق و مصر فی العصر الوسيط،

ص ۱۶۷ - ۱۶۸.

۳. تاریخ الاسلام ذهبی، ص ۲۹۹.

۴. المنظم، ۲۷۵/۱۶ - ۲۷۶؛ البداية و النهاية، ۱۲/۸۵، ۱۳۴؛ الوافی بالوفیات، ۱/۵۰.

همت در گردآوری آثار پزشکی آن روزگار و دیگر آثار علمی وی را ستوده‌اند. او برای تکثیر و ازدیاد کتابخانه شخصی خویش، غیر از اینکه خود به استنساخ کتابهای دیگران می‌پرداخت، او از وجود دیگر نساخان نیز استفاده می‌کرد. نوشته‌اند که محمد بن سعید بن هشام حجری یکی از استنساخ‌گران کتابخانه وی بود. ابن ابی اصیبعه گوید: بسیاری از کتابها را به خط محمد بن سعید بن هشام، معروف به ابن ملساقه، دیده‌ام که برای افرائیم نوشته بود، و در آن کتابها، خط افرائیم نیز وجود داشت.

نوشته‌اند که مردی تاجر و دلّال کتاب، از عراق به مصر آمد تا در آنجا به تهیه و گردآوری و خرید کتاب بپردازد و به عراق برود. در این میان، با افرائیم آشنا شد و به تشویق و خواست وی، افرائیم ده هزار جلد کتاب از کتابهای فراهم آورده خود را جدا کرد و قصد داشت که به او بفروشد. این خبر به افضل بن امیر الجیوش رسید، که خود از شیفتگان کتاب و از امیران دربار خلیفه فاطمی بود. وی مبلغ زیادی بابت بهای آن ده هزار جلد، همراه بیکي نزد افرائیم فرستاد و از او خواست که کتابها را به وی بفروشد تا از مصر خارج نشوند. اتفاقاً آن مبلغ به همان مقداری بود که قرار بود شخص عراقی بابت بهای کتابها به او بپردازد. افرائیم آن ده هزار جلد کتاب را به افضل بن امیر الجیوش فروخت و به کتابخانه وی منتقل گردید. افضل دستور داد بر تک تک آن کتابها القاب و عناوین وی را بنویسند. ابن ابی اصیبعه نوشته است که من این کتابها را که نام افرائیم و القاب افضل بر آنها نوشته شده بود، دیده‌ام. با این حال، وقتی افرائیم دیده از جهان فروبست، بیش از بیست هزار جلد کتاب و اموالی فراوان از خود باقی گذاشت.^۱

۷۰. ابوالحسن محمد هلال بن محسن بن ابراهیم بن هلال صابی حرانی، معروف به غرس النعمة بغدادی (۴۱۶ یا ۴۱۷ - ۴۸۰ ق)، ادیب، کاتب و مورخ نامور شیعی عراقی.

پدر وی هلال بن محسن، مؤلف کتاب معروف نشوان المحاضرة از دانشمندان و ادیبان معروف روزگار خویش و کاتب دربار خلفای عباسی بود. به گفته ابن جوزی و دیگران، آنان بیت و خاندان کتابت، بلاغت، ادب و تاریخ بودند. غرس النعمة در چنین خاندانی، و در زمان خلافت القادر بالله

من المغفلین المدحوظین، که اختصاراً به الهفوات شهرت یافته است. این کتاب به کوشش صالح اشتر، در دمشق و در ۱۳۸۷ق/۱۹۶۷م چاپ و منتشر شده است.

وی در ذی قعدة ۴۸۰، در ۶۰ یا ۶۴ سالگی در بغداد دیده از جهان فروبست، و در منزل خود، در شارع ابن ابی عوف، به خاک سپرده شد. جنازه‌اش به نجف اشرف منتقل و در آنجا مدفون گردید.

شیفتگی غرس النعمه به کتاب

او به لحاظ تربیت خانوادگی و اینکه خود از خاندانی علمی برخاسته بود، علاقه و شیفتگی خاص به علم و فرهنگ و ادب داشت. از این رو، کتابهای فراوانی، در رشته‌های گوناگون، در طول زندگی خویش فراهم آورده بود. با توجه به اینکه وی ارث و املاک بسیاری داشت که به او کمک می‌کرد کتاب بخرد یا استنساخ کند. ابن جوزی گوید: وی دارای صدقات جاریه بود و هفتاد هزار دینار پس از خود باقی گذاشت و در شارع ابن ابی عوف که منزلش بود، کتابخانه‌ای بزرگ و مجهز بنا نمود و حدود چهارهزار جلد کتاب در علوم و فنون مختلف در آن قرار داد و وقف عام نمود، تا همگان از آن استفاده کنند. برخی شمار کتابها را هزار جلد نوشته‌اند، اما ابن کثیر آنها را چهارهزار دانسته است.^۱

او برای کتابخانه خویش کتابداری به نام ابن اقساسی علوی تعیین کرد که سالها پس از غرس النعمه، به کتابداری این کتابخانه مشغول بود و عالمان و دانشوران به آن کتابخانه مراجعه می‌کردند، تا اینکه ابن اقساسی، آهسته آهسته، مهر وقف کتابها را پاک کرده، آنها را به فروش رساند. وقتی به او اعتراض شد، گفت: چون کتابخانه نظامیه موجود است، دیگر نیازی به این کتابخانه نیست. چون به او گفتند: فروش کتابها از نظر شرعی ممنوع است، گفت: قیمت آنها را صرف صدقات کرده‌ام.^۲ برخی هم نوشته‌اند که بعدها برخی از کتابهای این کتابخانه، به کتابخانه مشهد غروی در نجف منتقل شد.^۳

۷۱. ابراهیم بن سعید بن عبدالله ابو اسحاق النعمانی مصری، معروف «جبال» حافظ (۳۷۱ - ۴۸۲ق/۱۰۰۷ - ۱۰۸۹م)، عالم فاضل، ادیب و تاجر کتاب.^۴

وی در مصر دیده به جهان گشود و در همان جا پرورش

یافت و از دانشمندان بنام آن دیار، مانند حافظ عبدالغنی بن سعید، احمد بن عبدالعزیز بن ثرئال صاحب محاملی، محمد بن احمد بن شاکر قطان، محمد بن ذکوان تینسی سبط عثمان سمرقندی، احمد بن حسین بن جعفر نخالی عطار، احمد بن محمد بن حاج اشبیلی، عبدالرحمان بن عمر نحاس، منیر بن احمد، خصیب بن عبدالله، محمد بن محمد نیشابوری و ابن نظیف دانش آموخته است.^۵ در برخی منابع اشاره شده که وی حدود سیصد شیخ و استاد داشته است.^۶

کسانی مانند ابوعبدالله حمیدی، ابراهیم بن حسن علوی مصری نقیب، عبدالکریم بن سوار تککی، عطاء بن هبة الله اخیمی، وفاء بن دبیان نابلسی، یوسف بن محمد اردبیلی، محمد بن محمد بن جماهر طلیطلی، محمد بن ابراهیم بکری طلیطلی، ابوالفتح سلطان بن ابراهیم مقدسی، ابوالفضل محمد بن بنان انباری، علی بن حسین موصلی فزّاء و ابوبکر محمد بن عبد الباقي قاضی مرستان از وی دانش آموخته و روایت کرده‌اند.^۷

در برخی منابع نوشته‌اند که وی آثار و تألیفاتی نیز داشته است؛ از جمله وفیات قوم من المصرین و نفر سواهم من سنة ۳۷۵ - ۴۵۶ قمری که گویا در مجموعه شماره ۷۸ق از ۱/۲۱۳ - ۱/۲۲۴، در کتابخانه ظاهریه موجود است.

جبال را فردی متقن، موثق، حافظ و صادق دانسته‌اند که خلفای فاطمی مصر او را برای مدتی از نقل حدیث منع کردند، ولی او پیش از آن و پس از این ممنوعیت، شاگردان فراوانی تربیت کرد و کسانی مانند خطیب بغدادی و ابو علی بن سکره اندلسی از او اجازه نقل حدیث گرفته‌اند.^۸

۱. المنتظم، همان جا؛ البداية و النهاية، همان جا.

۲. همان.

۳. المنتظم، ۲۱۶/۸، ۲۷۶/۱۶.

۴. الاكمال ابن ماکولا، ۳۷۹/۲؛ مرآة الجنان، ۳۶۶/۳؛ تذکرة الحفاظ، ۱۱۹۱/۳ - ۱۱۹۶؛ سير اعلام النبلاء، ۴۹۵/۱۸ - ۵۰۳؛ العبر، ۲۹۹/۳ - ۳۰۰؛ دول الاسلام، ۱۱/۲؛ المصنع فی طبقات المحدثین، ص ۱۴۰؛ تاریخ الاسلام ذهبی (حوادث و وفیات ۴۸۱ - ۴۹۰ق) ص ۷۷ - ۸۱؛ الوافی بالوفیات، ۳۵۵/۵؛ انماظ الحنفاء، ۳۲۶/۲؛ النجوم الزاهرة ۱۲۹/۳؛ طبقات الحفاظ، ص ۴۲۲؛ حسن المحاضرة، ۳۵۴ - ۳۵۳/۱؛ شذرات الذهب، ۳۳۶/۳؛ کشف الظنون، ۲۰۱۹/۲؛ معجم المصنفي تونکی، ۱۳۹/۳ - ۱۴۲؛ فهرس مخطوطات دارالمکتب الظاهریة (تاریخ)، ص ۱۵؛ مخطوطات الحدیث بالظاهریة، ص ۱۳۰؛ معجم المؤلفین، ۲۸/۱.

۵. تاریخ الاسلام ذهبی، ص ۷۷.

۶. سير اعلام النبلاء، ۴۹۸/۱۸.

۷. تاریخ الاسلام، ص ۷۸.

۸. تاریخ الاسلام ذهبی، ص ۷۹.

۷۲. خواجه نظام الملک قوام الدین ابو علی حسن بن علی بن اسحاق بن عباس نوقانی رادکانی طوسی (۴۰۸ یا ۴۱۰ - ۴۸۵ق) ۱۰۱۸ یا ۱۰۲۰ - ۱۰۹۲م)، وزیر پراوازه و دانشمند فرزانه و مشهور آلب ارسلان سلجوقی و از نویسندگان توانمند و برجسته عهد سلجوقیان^۵.

وی در روز جمعه ۱۵ یا ۲۱ ذی قعدة ۴۰۸ یا ۴۱۰، در نوقان (نوغان)، از روستاهای دادکان توس، دیده به جهان گشود. پدرش او را نزد زنان شیرده می‌برد تا به او شیر دهند. به این ترتیب، او پرورش یافت و بزرگ شد. جدش اسحاق، دهقانی بود از ناحیه بیهق که چهار پسر

او در کنار تدریس و پرورش شاگردان و تألیف کتاب، به خرید و فروش کتاب نیز اشتغال داشت. از این رو، کتابهای بسیاری از متون اصلی و جزآن را برای خویش گردآورده و تهیه کرده بود، که به گفته ذهبی، به وصف در نمی‌آمد، و از شدت علاقه به کتاب، هیچ گاه کتاب و آثار تألیفی خود را در اختیار شاگردانش قرار نمی‌داد، مگر در حضور خودش؛ و آن شاگرد حق داشت به مقداری که حبال در آنجا نشسته بود، از آن کتاب استنساخ کند، و چون حبال از جای بر می‌خواست که برود، کتاب را از شاگرد خویش پس می‌گرفت. از بیشتر کتابهایش چند نسخه استنساخ می‌کرد، و گاهی بیست نسخه از یک کتاب خود را استنساخ و در هنگام تدریس به هر یک، از شاگردانش یک نسخه از آنها می‌داد تا آنها در موقع، به مقابله بپردازند. ابن طاهر یکی از شاگردانش می‌گوید: کسی را ندیدم که بیشتر از وی کتاب داشته باشد.^۱

سلفی از ابن طاهر نقل کرده است که روزی باران می‌بارید. حبال آمد و گفت: به سبب بارش باران، بسیاری از کتابهایم، به ارزش بیش از پانصد دینار، از بین رفت و با آب شسته شد. به او گفتم: ابن منده برای خود خزانه و کتابخانه‌ای تأسیس کرده تا از گزند حوادث این چنینی در امان باشد. گفت: اگر می‌خواستم کتابخانه‌ای برای کتابهایم درست و ایجاد کنم، به مکانی همچون مسجد جامع عمروین عاص نیاز داشتم.^۲

همو گوید: از مرشد بن یحیی مدینی شنیدم که می‌گفت: من از کتابهای حبال، به مقدار بیست قنطار، به صد دینار خریداری کردم؛ در حالی که نزد حبال بیش از پانصد قنطار کتاب بود.^۳

ابن طاهر اضافه کرده است که بیست جلد کتاب از او دیدم که بر روی کاغذهای کهنه نوشته بود. وقتی از او درباره آن کاغذها پرسیدم، گفت: این بیست جلد کتاب را از کاغذهایی که برای وزیر سمرقند می‌بردند نوشته‌ام؛ به این صورت که وقتی بعدها کتابهای آن وزیر به دست من افتاد، در موقع مطالعه و تفحص آن کتابها، هرگاه برگه‌ای سفید در لابه لای صفحات آن کتابها می‌دیدم، آن را از آن کتابها جدا می‌کردم، تا اینکه آن قدر کاغذ جمع شد که من از آنها این بیست جلد کتاب را نوشتم.^۴

۱. همان، ص ۸۰.

۲. سیر اعلام النبلاء، ۴۹۹/۱۸.

۳. سیر اعلام النبلاء، ۴۹۹/۱۸.

۴. تذکره الحفاظ، ۱۱۹۴/۳.

۵. الانساب سماعی، ۳۷/۶؛ المنتظم، ۶۴/۹ - ۶۸ (۳۰۲/۱۶ - ۳۰۷)؛ اخبار الحمفی والمغفلین، ص ۹۰؛ تاریخ دولة آل سلجوق، ص ۸۱؛ تاریخ حلب عظمی، ص ۳۵۶؛ زبدة التواریخ حسینی، ص ۱۳۹ - ۱۴۶؛ الانباء فی تاریخ الخلفاء، بن عمرانی، ص ۴۰۴؛ ذیل تاریخ دمشق ابن قلاسی، ص ۱۲۱؛ تاریخ فارقی، ص ۲۲۹؛ المنتخب من السیاق، ص ۱۸۹؛ التذوین فی اخبار قزوین، ۴۱۹/۲ - ۴۲۲؛ معجم البلدان، ۱۲/۳ و ۵۰/۴؛ الکامل فی التاریخ، ۲۰۴/۱۰ - ۲۰۶؛ التاریخ الباهر، ص ۹ و ۱۰؛ رحلة ابن جبیر، ۲۰۵؛ الروضین فی اخبار الدولین، ابو شامه، ۲۵/۱ - ۲۵/۲ - ۶۲ - ۶۳؛ بغیة الطلب (تراجم عصر السلاجقه) ص ۸۱ - ۹۳؛ وفيات الاعیان، ۱۲۸/۲ - ۱۳۱؛ تاریخ مختصر الدول، ص ۱۹۲ - ۱۹۵؛ المختصر فی اخبار البشر، ۲۰۲/۲؛ نهایة الادب، ۲۵۱/۲۳ و ۳۳۰/۲۶؛ آثار البلاد و اخبار العباد، ص ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۳۸، ۳۵۳، ۳۹۷، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۴۷، ۴۷۴، ۶۰۲؛ الفخری، ص ۲۹۶ - ۲۹۷؛ دول الاسلام، ۱۳/۲؛ العبرة تاریخ ابن الوردی، ۳۰۷/۳: ۵/۲ - ۳۰۸؛ سیر اعلام النبلاء، ۹۴/۱۹ - ۹۶؛ تاریخ السلام (حوادث و فیات) ص ۳۴۹؛ تاریخ ابن الوردی، ۵/۲؛ الدررة المضیة، ص ۴۳۶؛ الوافی بالوفیات، ۱۲۳/۱۲ - ۱۲۷؛ مرآة الجنان، ۱۳۵/۳ - ۱۳۸؛ طبقات الشافعیة الکبری، سبکی، ص ۴۳۶؛ البداية و النهایة، ۱۴۰/۱۲ - ۱۴۰؛ تاریخ ابن خلدون، ۱۳۵/۳ و ۱۱/۵ - ۱۳؛ بالنجوم الزاهرة، ۱۳۶/۵۰ - ۱۳۷؛ شذرات الذهب، ۳۷۳/۳ - ۳۷۵؛ روضات الجنان، ۸۷/۳ - ۸۹؛ اعیان الشیعة، ۱۶۵/۵ و ۲۲۲/۱۰؛ مستدرکات اعیان الشیعة، ۲۶۷/۱؛ الاعلام زرکلی، ۲۰۲/۲؛ معجم المؤلفین، ۵۶۵/۲؛ مجله معهد المخطوطات، ۳۴۹/۵ - ۳۷۸؛ الروضین، ۶۲/۱؛ زبدة التواریخ، ص ۱۴۲؛ کبریات المکتبات، اسعد طلس، ص ۲۹۳؛ الموسوعة الاسلامیة، ۹۹۷/۳ - ۱۰۰۰؛ دورالکتب العربیة العامة و شبه العامة، ص ۱۹۴؛ بعد؛ صیب السیر، ۴۹۰/۲ - ۵۰۱؛ بعد؛ روضة الصفا، تهذیب و تلخیص زریاب خوبی، ۶۷۴/۴ - ۶۷۷؛ تاریخ ایران کمبریج، ۶۰/۵ - ۱۰۵؛ تاریخ بیهق، ص ۷۶ - ۷۹؛ تجارب السلف، ص ۲۶۶؛ تاریخ ادبیات در ایران، ۹۰۴/۲ - ۹۰۹؛ تاریخ گزیده، ص ۴۳۱ - ۴۳۹؛ تاریخ آل سلجوق، ص ۴۷، ۵۲، ۵۴، ۵۵، ۵۷، ۶۰؛ گنجینه آثار ایران، ص ۲۳۳؛ تاریخ اصفهان، ص ۸۷، ۱۱۸، ۱۲۲، ۱۷۰؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۹۳؛ تذکره القبور یا دانشمندان و بزرگان اصفهان، ص ۳۱۳ - ۳۱۶؛ گنجینه آثار ملی، ص ۱۰۵ - ۱۰۷؛ یغما، سال ۲۹، ص ۶۷۰؛ میراث شهاب، (الرحلة الاصفهانیة)، سال هفتم، شماره اول و دوم (۲۳ - ۲۴)، ص ۱۲.

داشت به نامهای ابوالحسن علی، ابونصر، احمد و محمد. ابوالحسن علی، فرزند بزرگ‌تر وی، سه پسر داشت به نامهای نظام الملک حسن، ابوالقاسم عبدالله و ابونصر اسماعیل. پدر وی، ابوالحسن علی، پس از مرگ پدرش اسحاق، به خدمت ابوالفضل سوری بن معتز که از جانب غزنویان حکومت خراسان را به عهده داشت پیوست. پس از چندی سمت عامل و بنداری را عهده‌دار شد و سالها در این شغل باقی ماند و همان‌جا همسری برگزید و ابو علی حسن در آن شهر پا به هستی نهاد.^۱

بوعلی حسن که بعدها از جانب خلیفه عباسی لقب «نظام الملک» یافت، دوران کودکی خود را در شهر توس گذراند و همان‌جا پرورش یافت و مقدمات علوم را فراگرفت. در همان زادگاهش بود که بر سر کوی ترسایان با ابو سعید ابوالخیر ملاقات کرد، و ابوسعید به اشارت او را «خواجه جهان» خواند.^۲ نظام الملک، دو بار دیگر نیز این عارف بزرگ را در میهنه و نیشابور زیارت کرد. نظام الملک در یازده سالگی قرآن را فراگرفت. سپس در توس و نیشابور و مرو فقه شافعی و حدیث آموخت، و چندی در شهر بلخ خدمت ابوعلی بن شاذان در آمد و به دبیری مشغول شد. چون ابو علی بعد از استیلای سلجوقیان بر بلخ، سمت وزارت جغری بیک یافت، نظام الملک را در خدمت خویش باقی گذاشت و به دبیری آلب ارسلان گماشت. پس از اینکه آلب ارسلان به جای پدر حکومت همه خراسان یافت، نظام الملک را در سال ۴۵۱ قمری به وزارت خود برگزید. چهار سال بعد، پس از وفات عموی طغرل، در ۴۵۵ قمری، و ارتقا به مقام سلطنت و خلع عبدالملک کندی از وزارت، خواجه نظام الملک را به جای او به وزارت ممالک سلجوقی منصوب کرد. در واقع، وی در روز یکشنبه ۱۳ ذی حجه ۴۵۵، به وزارت رسید. از آن پس، نظام الملک همواره در مقام خود باقی بود، تا اینکه در ۴۸۵ قمری، بر اثر اختلاف با ترکان خاتون بر سر جانشینی ملک شاه و ترجیح بر کیارق بر محمود و سعایت مخالفان، به قولی از وزارت برکنار شد، بنا بر بعضی اقوال، دست او را از کارها کوتاه کردند، و اندکی بعد، در راه بغداد، به دست یکی از فداییان حسن صباح، به نام بو طاهر اَرانی، به قتل رسید. و در مجموع، مدت وزارت وی سی سال بوده است؛ یعنی ده سال در عهد آلب ارسلان و بیست

سال در دوره ملک شاه سلجوقی. او از وزیران مقتدر و با تدبیر و صاحب حشمت دوره سلجوقیان به شمار می‌رود، می‌توان گفت وی از وزیران دانشمند، مقتدر و بانفوذ ایران بوده است.^۳

نظام الملک در شهر اصفهان، از ابومسلم محمد بن علی بن مهریز ادیب و ابوالقاسم قشیری و ابو حامد ازهری نیز دانش آموخته و حدیث شنیده و روایت کرده است. کسانی مانند ابومحمد حسن بن منصور سمعانی و مصعب بن عبدالرزاق مصعبی و علی بن طراد زینبی و نصر عکبری، از او حدیث شنیده و روایت کرده‌اند.^۴

درباره علت کشته‌شدن وی، مورخان به اختلاف مطالبی نقل کرده‌اند که به اختصار به این شرح است:

برخی نوشته‌اند که بر اثر اختلاف با ترکان خاتون بر سر جانشینی ملک شاه و اینکه نظام الملک بر کیارق را بر محمود ترجیح می‌داد، نقاری میان وی و دربار ملک شاه پدید آمد و همان موضوع ادامه یافت و بعدها تاج الملک ابوالغنائم، صاحب خزانه سلطان ملک شاه و ناظر در امر خانه‌های سلطانی، پادشاه را به وزیرش خواجه نظام الملک بدبین ساخت، و قصه کرد که او را از مقام وزارت عزل کند؛ اما چون سپاهیان و سربازان به نظام الملک علاقه‌ای شدید داشتند، نتوانست قصد خود را جامه عمل بپوشاند؛ زیرا نظام الملک اضافه بر میل سپاهیان به خویش، تعداد ممالیک خود را به بیست هزار نفر رسانده بود، و آنان نیز سخت به وی وفادار بودند. از این رو، وقتی نتوانستند او را برکنار کنند، مردی دیلمی را واداشتند تا به صورت کسی که مشکلی دارد و می‌خواهد عریضه‌ای به وزیر دهد، به نظام الملک نزدیک شد، و سپس با ضربات کارد، وزیر را مجروح ساخت. نظام الملک ۳۳ روز پس از ضربات وارد شده، از دنیا رفت.^۵ برخی نیز گفته‌اند پس از ۳۵ روز دیده از جهان فروبست.^۶ گفته شده است که فاصله بین مرگ سلطان ملک

۱. تاریخ بیهق، ص ۷۸-۷۹.

۲. اسرار التوحید، ص ۶۷.

۳. تاریخ ادبیات در ایران، صفا، ۹۰۴/۲-۹۰۸. ننگ: تاریخ الاسلام ذهبی، ص ۱۴۲-۱۴۳.

۴. تاریخ الاسلام، ص ۱۴۵.

۵. ذیل تاریخ دمشق ابن قلانسی، ص ۱۲۱؛ تاریخ آل سلجوق، بنداری، ص ۲۸۲.

۶. وفیات الاعیان، ۲۸۸/۵؛ الکامل فی التاریخ، ۷۳/۱۰.

رساله‌ای دیگر با عنوان قانون الملک به خواجه نسبت داده‌اند، که به نظر می‌رسد قسمتی از همان کتاب سیاست‌نامه باشد.^۹

رساله‌ای نیز با نام امالی به او نسبت داده‌اند، که شامل امثالی در حدیث است.

شیفتگی نظام الملک به کتاب

خواجه نظام الملک فردی دانشمند، ادب دوست و ادب پرور بود. به گفته ابن جوزی، برای علم و اهل علم حرمت قائل بود، و بازار علم چنان در زمان وی رونق یافت که علما و دانشمندان، از وزرا و امرا پیشی گرفتند. او چون شیفته علم و معرفت بود، مدرسی بنا نهاد و بر آنها اوقافی تعیین کرد، و به دلیل علاقه زیاد به کتاب، کتابخانه‌هایی تأسیس یا تعمیر نمود و کتابهای بسیاری خریداری کرد و بر آن کتابخانه‌ها وقف نمود.^{۱۰}

برخی نوشته‌اند که او نخستین فرد در جهان اسلام بود که مدارس علوم دینی را با نام «نظامیه» بنا نهاد؛ از جمله: نظامیه بغداد، نظامیه نیشابور، نظامیه توس، نظامیه اصفهان.^{۱۱}

چگونگی ساختن مدارس نظامیه به دست خواجه نظام الملک، داستانی دارد به این شرح: مورخان نوشته‌اند که روزی سلطان آلب ارسلان وارد نیشابور شد. در مسیر خود، به مقابل در مسجد جامع نیشابور رسید. در آنجا جمعی از عالمان و فقیهان و طلاب علوم دینی را در درگاه مسجد با وضعی رقت بار و لباسهایی کهنه مشاهده کرد که به سلطان سلام کردند و او را دعا گفتند. سلطان به نظام الملک گفت: اینان کیستند؟ خواجه جواب داد: اینان طالبان علم به شمار

شاه و نظام الملک ۳۶ روز بوده است.^۱ بعضی نوشته‌اند نظام الملک در نزدیکی نهاوند یا بروجرد به دست فداییان اسماعیلی و به دستور حسن صباح یار دبستانی وی کشته شد و جنازه‌اش به اصفهان منتقل گردید و در مدرسه‌ای که خود به نام «نظامیه» در محله دارالبطیخ ساخته بود، به خاک سپرده شد. از این رو، آنجا را «تربت نظام» خوانند. بر قبر وی لوح سنگی بزرگی است که در اطراف آن آیه الکرسی نوشته و حک شده است.^۲ به گفته برخی دیگر چنان که اشاره شد، در راه بغداد، به دست بو طاهر اَرانی در دهم رمضان ۴۸۵ به قتل رسید.^۳ شماری هم نوشته‌اند: پس از اینکه نظام الملک قلعه الموت را محاصره کرد، روزی از حمام بیرون آمد، دو نفر از قلعه الموت بیرون آمدند و خود را به شکل منظم در آورده، یکی از آن دو به نزدیک نظام الملک رفته، او را با کارد زخمی کرده و گریخت؛ ولی به زودی دستگیر و کشته شد.^۴

آثار و تالیفات

نظام الملک، هم مرد سیاست بود و هم اهل قلم. آثاری نیز تألیف کرده است که از آن میان می‌توان به سیاست‌نامه اشاره کرد. نظام الملک تجارب خویش در سیاست را در مدت وزارت خویش کسب کرده بود و در این کتاب، چنان که برخی اشاره کرده‌اند، در سیاست‌نامه یا سیر الملوک، در پنجاه فصل گرد آورد، و امروزه از بهترین آثار ادبی فارسی به شمار می‌رود، که به اشاره ملک شاه آن را نوشته، و در مقدمه آن، خود خواجه به این مطلب تصریح کرده است.^۵ این کتاب، با کوشش عباس اقبال آشتیانی، در تهران، چاپ و منتشر شده است.

اثر دیگر او وصایای نظام الملک یا دستورالوزراء نام دارد، که اکنون موجود است و آن را خواجه خطاب به فرزند خویش، نظام الدین ابوالفتح فخر الملک، نوشته است.^۶

وصیتنامه‌ای از خواجه در مجموعه‌ای از نسخه‌های خطی کتابخانه نافذ پاشا در استانبول به شماره ۳۲۸، موجود است، که در آن، برادر خود، فقیه اجل، را وصی خویش قرارداده است. دکتر مجتبی مینوی از این نسخه عکس تهیه کرده و به ایران آورده و اکنون در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است.^۷ دکتر صفا بخشی از این وصیت‌نامه را در تاریخ ادبیات خویش ذکر کرده است.^۸

۱. زبدة التواریخ، ص ۱۴۱.
 ۲. میراث شهاب (الرحلة الاصفهانیة)، سال هفتم، شماره اول و دوم (۲۳-۲۴)، ص ۱۲.
 ۳. تاریخ ادبیات در ایران، صفا، ۹۰/۷۲.
 ۴. زبدة التواریخ، ص ۱۴۰؛ الروضین، ۶۲/۱.
 ۵. سیاست‌نامه، ص ۲۹۸-۲۹۹.
 ۶. فهرست نسخ فارسی کتابخانه ملی پارس، ۳۲/۲.
 ۷. مجله دانشکده ادبیات، دانشگاه تهران، سال چهارم، شماره ۲، ص ۶۸-۶۹.
 ۸. تاریخ ادبیات در ایران، صفا، ۹۰۸-۹۰۹.
 ۹. همان.
 ۱۰. المنتظم، ۳۰۶/۱۶.
 ۱۱. الروضین، ۶۲/۱؛ زبدة التواریخ، ص ۱۴۲.

ابوالقاسم علی بن محمد زیدی و در اصفهان از ابو نعیم اصفهانی و نیز از پدر خود و عمویش ابراهیم، استماع حدیث کرده و از آنان روایت نموده است.^۵

افرادی مانند ابوالقاسم سمرقندی، ابو غالب بن بناء، هبة الله بن طاووس، محمود بن محمد رجبی، اسماعیل بن محمد اصفهانی حافظ، ابو بکر قاضی مرستان، ابوالبرکات انماطی و احمد بن محمد ابوسعید بغدادی، از وی حدیث شنیده‌اند.^۶ گویند ابراهیم بن محمد بن عبدالرزاق ابو طاهر حنفی حافظ، در طرابلس از او حدیث شنیده و در صورت آنها روایت کرده است.^۷

گویا وی با ابوالعلاء معری شاعر و ادیب معروف، ملاقاتی داشته است. از آنجا که ابوالعلاء در سال ۴۴۹ قمری در گذشته است، به نظر می‌رسد این ملاقات در دهه ۳۰، سده پنجم قمری، و پیش از ورود به مصر روی داده است.^۸

چندی هم پیش از سالهای ۴۷۷ قمری در طرابلس سکونت داشته و در آنجا با قاضی ابن براج، شاگرد شیخ طوسی،

می‌روند که در مقام و مرتبه اشرف مردم هستند، ولی بهره و نصیبی از دنیا ندارند و شکل و شمایل و طرز لباس آنان گواه فقر و بی چیزیشان است. چون دید که دل سلطان نرم شده، گفت: اگر سلطان اجازه دهد، برای آنان جایی و مکانی بسازم و حقوقی تعیین نمایم، تا به طلب علم بر آیند و به جان سلطان دعا کنند. سلطان اجازه داد. خواجه شروع به ساختن مدارس در جمیع مملکت آلب ارسلان کرد و ده درصد از مال سلطان را، که به وزیر اختصاص داشت در بنای مدارس صرف کرد. او نخستین کسی است که این سنت نیکو را بنا نهاد.^۱

وی نظامیه بغداد را در سال ۴۵۷ ق/ ۱۰۶۴ م در کنار دجله و نزدیک یک قصر خلیفه پی‌افکنند. ساخت این بنا تا سال (۴۵۹ قمری) به طول انجامید. در آن مدرسه، «دارالکتب» را تأسیس کرد و بسیار به آن اهمیت داد و از آن محافظت می‌کرد. شیفتگی وی به کتاب و کتابخانه از اینجا پیداست که وقتی در سال ۴۷۹ قمری برای دیدار از نظامیه و کتابخانه‌اش وارد آن مدرسه شد، به کتابخانه نظامیه رفت و در آنجا رساله‌ای در حدیث شریف نوشت.^۲

وی در دیگر مدرسی که به نام نظامیه تأسیس می‌کرد، جایی برای کتابخانه در نظر می‌گرفت. سپس آثار و تألیفات دانشمندان گذشته و آن روزگار را خریداری و گردآوری می‌کرد و وقف آن کتابخانه‌ها می‌نمود، تا طالبان علم از آنها بهره گیرند.

سمعانی درباره شیفتگی او به علم و عالم و کتاب، گفته است: مجلس او همیشه پر از قاریان و فقیهان و دانشمندان و اهل علم و ادب بود.^۳

۷۳. ابو یوسف عبدالسلام بن محمد بن یوسف بن بندار قزوینی (۳۹۳ - ۴۸۸ ق/ ۱۰۰۳ - ۱۰۹۵ م)، عالم فاضل و شیخ معتزله.^۴ در تاریخ تولد وی اختلاف است. منابع سال تولد وی را ۳۹۳ قمری نوشته‌اند. برخی منابع نیز سال ۳۹۱ یا ۴۱۱ قمری نوشته‌اند.

او مقدمات علوم را در زادگاه خویش فراگرفت. سپس راهی بغداد گردید و در آنجا از ابو عمر بن مهدی فارسی و عبدالجبار بن احمد همدانی قاضی معتزلی دانش آموخت و حدیث شنید. همچنین از قاضی معتزلی در ری علم کلام را فراگرفت. در همدان از ابوطاهر بن سلمه و در حران از

۱. آثار البلاد و اخبار العباد، ص ۴۱۲.

۲. دائرة المعارف الاسلامیة (انگلیسی)، ۹۹۷/۳ - ۱۰۰۰ و تاریخ آل سلجوق بنداری، ص ۷۴؛ دور الکتب العربیة العامة و شبه العامة، ص ۱۹۴ - ۲۰۰؛ بروکلیمان، ۳۵۱/۱ و ذیل ۵۹۴/۱.

۳. الانساب، ۳۷۰/۶.

۴. تاریخ مدینه دمشق، ۲۱۸/۳۶ - ۲۲۰؛ المنتظم ۸۹/۹ - ۹۰ (۲۱/۱۷ - ۲۲)؛ التذوین فی اخبار قزوین ۱۷۸/۳ - ۱۸۰؛ معجم البلدان، ۳۳۲/۲؛ الکامل فی التاريخ ۲۵۳/۱؛ الروضین ۷۲/۱؛ مختصر تاریخ دمشق ابن منظور، ۱۱۷/۱۵۴ - ۱۱۸؛ تاریخ الاسلام ذهبی (حوادث و وفیات ۴۸۱ - ۴۹۰ ق) ص ۲۵۰ - ۲۵۳؛ سیر اعلام النبلاء، ۱۸/۶۱۶ - ۶۲۰؛ المعین فی طبقات المحدثین، ص ۱۴۲؛ تذکره الحفاظ، ۴/۱۲۰۸؛ الاعلام وفیات الاعلام، ص ۲۰۱؛ دول الاسلام، ۱۷/۲؛ الدررة المغیة، ص ۴۷۷؛ طبقات الشافعیة الکبری، سبکی، ۳/۲۳۰؛ مرآة الجنان، ۱۴۷/۳؛ البدایة و النهایة، ۱۲/۱۵۰؛ الجواهر المضیة، ۲/۴۲۱ - ۴۲۲؛ لسان المیزان، ۴/۱۱ - ۱۲؛ النجوم الزاهرة، ۵/۱۵۶؛ طبقات المفسرین سیوطی، ص ۶۷ - ۶۸؛ طبقات المفسرین داودی، ۱/۳۰۱ - ۳۰۳؛ الطبقات السنیة، شماره ۱۲۲۳؛ طبقات المفسرین ادنه وی، ص ۱۳۹ - ۱۴۰؛ شذرات الذهب، ۳/۳۸۵؛ هفت اقلیم، ۳/۱۵۷؛ حبیب السیر، ۲/۳۱۶؛ ضیافت الاخوان، ص ۶۷؛ دیوان الاسلام، ۴/۴۰۱ - ۴۰۲؛ کشف الظنون، ۱/۶۳۴؛ تهذیب تاریخ دمشق، ۲/۲۸۶؛ موسوعة علماء المسلمین فی تاریخ لبنان الاسلامی، ۳/۱۳۰ - ۱۳۴؛ هدیة العارفین، ۱/۵۶۹؛ الاعلام زرکلی، ۴/۷؛ معجم المؤلفین، ۵/۲۳۱ (۱۵۰/۲ - ۱۵۱)؛ الفهرس الشامل، ۱/۲۲۹؛ دور الکتب العربیة العامة و شبه العامة، ص ۲۲۰؛ مینودریا باب الجنة قزوین، ۲۲۲۴ - ۲۲۵.

۵. التذوین فی اخبار قزوین، ۱۷۸/۳.

۶. تاریخ الاسلام ذهبی، ص ۲۵۰ - ۲۵۱؛ التذوین فی اخبار قزوین، همان جا.

۷. معجم البلدان، ۳۳۲/۲.

۸. لسان المیزان، ۴/۲۰۴؛ موسوعة علماء المسلمین فی لبنان الاسلامی، ۳/۱۳۴.

به مطالعه و کتاب سرچشمه گرفته است. او از همان اوان کودکی به استماع حدیث پرداخته است؛ چنانکه ابو علی بن سکره صوفی گوید: ابو یوسف بخشی از حدیث محاملی را برای ما خواند و گفت که در سال ۳۹۷ قمری آن را در حدود چهار سالگی شنیده است.^۶

محمد بن عبدالملک همدانی در تاریخ خود گوید: ابو یوسف فردی فصیح العبارة بود و اشارات شیرینی داشت و حکایات و اخبار غریبی را حفظ بود. او زیدی مذهب بود و تفسیری در هفتصد جلد بزرگ در مصر تألیف کرد.^۷

خود این مطلب که وی تفسیری در سیصد یا چهارصد و یا هفتصد جلد بزرگ نوشته، گویای آن است که وی دارای کتابخانه‌ای بزرگ بوده که توانسته چنین مجموعه بزرگی در تفسیر تألیف کند. این تفسیر، به گفته برخی، حقائق البهجة نام داشته، و در آن، به گفته ابن جوزی، مطالب عجیبی آورده، تا آنجا که هر آیه را در یک جلد تفسیر کرده است.^۸ سمعانی درباره این تفسیر می‌گوید: وی کتابی در تفسیر به نام التفسیر الکبیر گرد آورد و تألیف کرد، که در میان تفاسیر، بزرگ‌تر و پُر فایده‌تر از آن دیده نشده است.^۹ ابن عساکر نیز از او تعریف کرده و او را مصنفی مشهور قلمداد نموده است.^{۱۰}

ابوالحسن محمد بن عبدالملک می‌گوید: ابو یوسف قزوینی کتابهای زیادی را گرد آورده بود که بسیار نفیس و ارزشمند بودند و احدی مانند آنها را نداشت. بعضی گفته‌اند که وی این کتابها را سالهای قحطی دمشق و مصر، با دادن تکه نانی خریداری کرده بود. برخی نوشته‌اند اولین کتابها را با قیمت گران خریداری کرده بود؛ از آن جمله، مجموعه کتابهای سیرافی است.^{۱۱}

ملاقات کرده و گویا در دربار جلال الملک ابن عمار می‌زیسته است.^۱

ابو یوسف قزوینی با خواجه نظام الملک معاصر بوده و با او ملاقاتهایی نیز داشته است. گویا این ملاقاتها در بغداد روی داده است. در یکی از این ملاقاتها، وقتی به دیدن نظام الملک رفت، ابو محمد تمیمی و یک عالم اشعری نیز حضور داشتند. قزوینی از باب مطایبه به نظام الملک گفت: ایها الصدر، اکنون سران اهل جهنم نزد تو حاضرند. نظام الملک با شگفتی گفت: چگونه؟ ابو یوسف جواب داد: من معتزلی، و با اشاره به ابو محمد تمیمی گفت: و این از مشتهه، و دیگری اشعری است؛ و هریک از ما دیگری را تکفیر می‌کند. بدین ترتیب، ما سه نفر، از سران کفر و رثوس اهل جهنم هستیم. نظام الملک خندید.^۲

وی در فاصله دهه سی تا دهه هشتاد سده پنجم قمری، به مصر رفته و مدت چهل سال در آنجا ماندگار شده و به تدریس و تألیف پرداخته است؛ چنانکه نوشته‌اند وی در مصر، تفسیر بزرگ خود را، که به قولی دارای سیصد جلد و به گفته برخی شامل پانصد جلد نوشته است.^۳ برخی نیز تفسیر وی را دارای هفتصد جلد دانسته‌اند.^۴

به هر حال، وی پس از چهل سال که در مصر اقامت داشت، با کوله‌باری از علم و معرفت و انبوهی کتاب به بغداد بازگشت. در اواخر عمرش بود که تن به ازدواج داد و عمری طولانی کرد؛ چنانکه نوشته‌اند بر اثر کهولت سن، که حدود ۹۶ سال داشت، ضعیف، نحیف و بسیار لاغر اندام شده بود؛ به گونه‌ای که وقتی در جایی می‌نشست، به درستی دیده نمی‌شد، ولی در همان حال از زبان جوانی برخوردار بود. سرانجام پس از عمری تلاش در راه علم و فرهنگ، در ۱۴ ذی‌قعدة ۴۸۸ که قول اصح است، یا به گفته برخی در ۴۸۳، و یا به گفته ابو سعد سمعانی در ۵۰۴ قمری، در بغداد دیده از جهان فرو بست و در مقابر خیزران، کنار قبر ابو حنیفه به خاک سپرده شد.^۵

شیفتگی ابو یوسف به کتاب

در اینکه ابو یوسف قزوینی دانشمندی برجسته و ادیبی اریب و نویسنده‌ای توانمند و از حافظه‌ای قدرتمند و سرشار برخوردار بوده، هیچ تردیدی نیست. اینها همه از شیفتگی وی

۱. همان.

۲. النجوم الزاهرة، ۱۵۶/۵.

۳. العبرة، ۳۲۱/۳؛ طبقات الشافعية (طبری) ۳/۲۳۰؛ المنتظم، ۹/۹۰ (۱۷/۲۲۱).

۴. تاریخ الاسلام ذهبی، ص ۲۵۳.

۵. تاریخ المدینة دمشق، ۲۱۹/۳۶ - ۲۲۰؛ التدوین فی اخبار قزوین، ۳/۱۸۰؛ البدایة و النهایة، ۱۵۰/۱۲.

۶. سیر اعلام النبلاء، ۱۸/۶۲۰؛ لسان المیزان، ۴/۱۲.

۷. تاریخ الاسلام ذهبی، ص ۲۵۳.

۸. الروضین، ۱/۷۲؛ المنتظم، همان جا.

۹. التدوین فی اخبار قزوین، ۳/۱۷۸.

۱۰. تاریخ المدینة دمشق، ۳۶/۲۱۹.

۱۱. تاریخ الاسلام، ص ۲۵۲.

بعضی هم نوشته‌اند که ابو یوسف در هر هفته، صد دینار کتاب می‌خرید و می‌گفت: آنچه را در خانه داشتیم، فروختم. و چون از مصر به بغداد بازگشت، همراه خود ده بار کتاب آورد، که بیشترشان به خط منسوب بودند. او خود می‌گوید: تنها در موضوع تفسیر، شصت مهم را خریداری کردم که از جمله آنها می‌توان تفسیر طبری، تفسیر جبائی، تفسیر پسرش ابو هاشم جبائی، تفسیر ابو مسلم بن بحر و تفسیر بلخی را می‌توان نام برد.^۱

درباره شمار کتابهای کتابخانه وی که بسیار نفیس و ارزشمند بوده‌اند، مختلف است. برخی تعداد مجلدات آن را چهارهزار جلد نوشته‌اند؛ و این، منهای تفسیر خود است که به قولی هفتصد جلد بوده است. بعضی آمار کتابهای وی را که پس از مرگش باقی گذاشته بود، بیش از چهل هزار جلد نوشته‌اند، که طی دو سال کامل به تدریج به فروش رفت.^۲

برخی نوشته‌اند که کتابهایش را وقف مشهد ابو حنیفه در بغداد کرد. بنا به قولی، پس از مرگش کتابها و تفسیرش فروخته شد و بعدها وقف مشهد ابو حنیفه گردید.^۳

بعضی هم نوشته‌اند که خود او گفته بود اگر طالب علمی کتاب تفسیرم را نزد من به صورت کامل قرائت یا کتابت کند، دوره کامل آن را به وی می‌بخشم. و چون ظاهراً از اینکه کسی بتواند این کتاب را نزد او قرائت یا کتابت کند ناامید شد، آن را وقف مشهد ابو حنیفه کرد.^۴ درباره نفاست کتابهایش، ذکر یک حکایت کافی است: ابو یوسف قزوینی، چهار چیز به نظام الملک هدیه کرد که همه نفیس و منحصر به فرد بودند: اول اینکه کتاب غریب الحدیث ابراهیم حربی را در ده جلد، به خط ابو عمر بن حیویه به وی بخشید؛ دوم اینکه شعر الکمیت را در سیزده مجلد به خط ابو منصور به او هدیه داد؛ سوم اینکه عهدنامه قاضی عبد الجبار بن احمد، به خط صاحب بن عبّاد و انشای وی را به او بخشید، که ابو یوسف خود گفته است: این عهدنامه، هفتصد سطر بود و هر ورقه‌اش سمرقندی و دارای غلافی از آبنوس بود؛ چهارم اینکه یک نسخه از مصحف به خط منسوب واضح که بین سطرهای آن تمام قرائات را به خط قرمز نوشته بودند و تفسیر غرائب آن را به خط سبز و اعراب‌گذاری کلمات به خط زرد و علامات را با طلا نگاهشته بودند.

در مقابل این چهار اثر نفیس و گران‌سنگ، نظام الملک به

او سیصد دینار داد. هنگامی که در این باره نزد نظام الملک سخن به میان می‌آمده می‌گفت: من بیشتر از آنچه وی به من هدیه داد، به او عطا کردم.^۵

۷۴. ابوالفرج محمد بن عبدالله بن حسن بن حسین بن ابی البقاء بصری (متوفی ۴۹۹ق/۱۱۰۵م)، ادیب، نحوی، فقیه و قاضی القضاة بصره.^۶

سال تولد وی دانسته نیست؛ ولی با توجه به اینکه وی از افراد میانه نیمه اول سده پنجم قمری روایت کرده، می‌توان گفت که وی در اوایل سده پنجم دیده به جهان گشوده است. او ظاهراً در بصره تولد و پرورش یافته و در همان جا از کسانی مانند فضل بن محمد قصبانی، عبدالله رقی، حسن بن رجاء، عیسی بن موسی و ابن دهان دانش آموخته و ادبیات عرب و علم نحو را فرا گرفته و سپس راهی شهرهایی چون بغداد، کوفه، واسط و اهواز شده و از دانشمندان و فرزندان آن مناطق استفاده کرده است. او در بغداد از طاهر بن عبدالله بن طاهر بن عمر ابو الطیب طبری، ابو حاتم محمود بن حسن طبری قزوینی، علی بن محسن بن علی ابوالقاسم بن ابی علی تنوخی، مفضل بن محمد بن مشعر ابوالمحاسن تنوخی و ابوالحسن ماوردی، و در واسط از ابو غالب محمد بن احمد بن بشیران، و در کوفه از محمد بن علی عبدالرحمان علوی و جمعی دیگر، از جمله ابو اسحاق شیرازی، حدیث شنیده و دانش آموخته و از آنان روایت کرده است.^۷

منابع تاریخی و رجالی، او را فردی دانا، فصیح، با هیبت و متانت، صاحب مروت و متدین و با قدرت حافظه بسیار

۱. تاریخ الاسلام ذهبی، ص ۲۵۳.

۲. همان.

۳. دور الکتب العربیة و شبه العامة، ص ۲۲.

۴. همان.

۵. سیر اعلام النبلاء، ۴۱۸/۱۸ - ۴۱۹؛ طبقات الشافعیة الکبری، سبکی، ۲۳۰/۲؛ لسان المیزان، ۱۱/۴ - ۱۲.

۶. المنتظم ابن جوزی، ۱۴۷/۹ - ۱۴۸ (۹۷/۱۷ - ۹۸)؛ الکامل فی التاریخ، ۴۱۵/۱۰ (که او را عبدالله بن حسن، بدون ذکر محمد، عنوان کرده است)؛ معجم الادباء، ۲۳۴/۱۸؛ البدایة و النهایة، ۱۶۶/۱۲؛ تاریخ الاسلام ذهبی (حوادث و وفيات ۴۹۱ - ۵۰۰ق)، ص ۳۰۶ - ۳۰۷؛ الوافی بالوفیات، ۹/۴؛ بغیة الوعاة، ۱۷۰/۱؛ دور الکتب العربیة العامة و شبه العامة، ص ۵۷ - ۱۵۸؛ معجم المؤلفین، ۲۷۷/۱۰ (۴۷۸/۳).

۷. تاریخ الاسلام ذهبی، ص ۳۰۷، معجم الادباء، ۲۳۴/۱۸.

قوی دانسته‌اند، که پس از طی مدارج علمی، در جامع بصره، به تدریس و املا پرداخت و شاگردان بسیاری را تربیت کرد؛ مانند ابوالقاسم بن سمر قندی و ابو علی بن سکره صوفی. ابو علی بن سکره صوفی می‌گوید: مجلس درسی موقرتر از مجلس درس او ندیدم^۱. او اضافه بر کار تدریس و املا و تربیت شاگردان، در بصره به امر قضاوت نیز مشغول بود، قاضی القضاة محسوب می‌شد. به گفته سلفی، وی از بزرگان قضات به شمار می‌رفت^۲.

ابوالفرج دارای آثار و تألیفاتی نیز بوده است که منابع دو اثر وی به نامهای مقدمه فی النحو و کتاب المتقیرین را ذکر کرده‌اند. او در نوزدهم محرم ۴۹۹ در بصره دیده از جهان فرو بست و در همان جا به خاک سپرده شد^۳.

شیفتگی ابوالفرج به کتاب

در منابع آمده است که او کتابهای ادب را بسیار مطالعه می‌کرد و عالم‌ترین مردم به زبان عربی و لغت بود. به دلیل همین شیفتگی بود که اقدام به گردآوری و تهیه منابع کرد و بیش از دوازده هزار جلد کتاب فراهم آورد که بسیار نفیس و ارزشمند و منحصر به فرد بودند. چون شمار کتابها زیاد شد، کتابخانه‌ای در بصره، در نهایت زیبایی و شکوه، ساخت و آن دوازده هزار جلد کتاب را بر آن کتابخانه وقف کرد. این کتابخانه که «دارالعلم بصره» خوانده می‌شد، در عظمت و شکوه و زیبایی و نفاست آثاری که در آن بود به «دارالعلم بغداد»، تأسیس شاپور بن اردشیر، تشبیه شده است^۴.

گفته‌اند احتمال دارد این دارالعلم، همان باشد که حریری (۴۴۶ - ۵۱۶ق/ ۱۰۵۴ - ۱۱۲۲م) در مقام دوم (المقامة الحلوانیة) از مقامات خویش آن را چنین وصف کرده است و چون از دیار غربت به وطن خویش باز گشتم، قدم به «دارالعلم» نهادم که خاستگاه ادیبان و جایگاه واردین و غریبان بود. پس از ذکر مطالبی، مردی ریش‌دار که لباس کهنه به تن داشت، به دارالعلم وارد شد و بر اهل مجلس سلام داد و در آخر مجلس نشست. سپس به مردی که در کنارش نشسته بود، رو کرد و گفت: نام کتابی که مطالعه می‌کنی چیست؟ او در پاسخ گفت: دیوان ابی عباده بحریری است. مرد تازه وارد فی البداهه شروع کرد به خواندن بهترین اشعاری که در آن دیوان بود. چون جمعیت دیدند که وی

۷۵. امیر ابوالوفاء محمود الدوله مبشر بن فاتک آمری (متوفی ۵۰۰ق/ ۱۱۰۷م)، عالم فاضل، ادیب اریب، ریاضیدان، حکیم و طبیب معروف مصری در روزگار فاطمیان^۷.

از تاریخ تولد وی اطلاعی در دست نیست. در مصر دیده به جهان گشود و پرورش یافت. او نزد بزرگ‌ترین عالمان و شیوخ روزگار خویش در مصر، دانش آموخت و سرآمد اقران خویش گردید؛ چنان‌که در نبوغ و تفوق علمی و آگاهی از علوم و فنونی چون هیئت، ریاضیات، حکمت، طب، منطق و ادبیات شهره گردید، بزرگ‌ترین استادان او را در هیئت، ریاضیات، حکمت و پزشکی، افرادی مانند ابو محمد بن حسن بن هیثم، شیخ ابوالحسن، معروف به آمدی، بودند که از آنان علوم حکمی را آموخت. پزشکی را از ابوالحسن علی بن رضوان طبیب معروف آموخت و سالها ملازم و هم‌نشین و شاگرد وی بود^۸ و با الظاهر بأمر الله و المستنصر بالله، دو تن از خلفای فاطمی مصر، هم روزگار بوده است^۹.

مفصل‌ترین شرح حالی که از وی در دست است، از ابن ابی

۱. همان.

۲. تاریخ الاسلام، همان جا.

۳. معجم الادباء، ۲۳۴/۱۸، المنتظم، ۱۴۷/۹ - ۱۴۸ (۹۷/۱۷ - ۹۸).

۴. المنتظم، همان جا؛ تاریخ الاسلام ذهی، همان جا.

۵. مقامات الحریری، ۲۶/۱ - ۲۷.

۶. الکامل فی التاريخ، ۴۱۵/۱۰؛ دور الکتب العربیة العامة وشبه العامة، ص ۱۵۷ - ۱۵۸.

۷. عیون الانباء ابن ابی صعیبه، ص ۱۸، ۳۱، ۳۷، ۴۹، ۶۳، ۷۰، ۷۶، ۸۰، ۸۲، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۸، ۱۲۵، ۱۲۷، ۱۲۹، ۳۱۸، ۵۶۰، ۵۶۱، معجم الادباء یاقوت، ۷۷/۱۷؛

الکتاب العربی المخطوط و علم المخطوطات، فؤاد ایمن سید، ۲۶۹/۱ - ۲۷۰؛ تاریخ

المکتبات فی مصر العصر المملوکی، السید السید النشار، ص ۶۷.

۸. عیون الانباء، ص ۵۶۰ - ۵۶۱.

۹. معجم الادباء، ۷۷/۱۷.

را در آن خزانه می‌گذرانند و به ندرت آنجا را ترک می‌کرد. او کاری جز مطالعه کتابهایش نداشت و مطالعه رامهم‌تر از هر چیز می‌دانست. از این رو کمتر، به امور خانه و همسر داری توجه می‌کرد.

همسر وی نیز این بی‌توجهی را با شکیبایی تحمل می‌کرد؛ چون زنی بزرگوار و از ارباب دولت و از خاندانهای بزرگ و ثروتمند و جزو امیران مصر بود. البته هنگامی که از کتابها و کتابخانه مبشر که باعث جدایی میان آنان شده بود، بسیار ناراحت بود. هنگامی که مبشر بن فاتک دیده از جهان فرو بست، همسر وی در مراسم عزاداری و شیون در مرگ شوی خود، همراه کنیزانش تک تک کتابها را در برکه آبی ریخت که در وسط منزلشان و بسیار بزرگ بود. از این رو، کتابها دچار آب‌دیدگی گردید و رنگ کاغذ آنها زرد شد، و کتابهای ابن فاتک، چه تألیف خودش بود و چه آنهایی که از دیگر نویسندگان گردآورده یا به خط خود استنساخ کرده بود، همه زرد شدند. من کتابهای بسیاری از تصانیف متقدمین را یافتم که به خط وی بودند و گرفتار چنین سرنوشتی شده بودند.^۳

اصیبه است که گویا دیگران نیز از وی گرفته‌اند. او در شرح حال ایشان می‌نویسد که مبشر بن فاتک دائم مشغول فراگیری علم، مطالعه و دوستدار فضایل و همنشینی با اهل علم و فضل و ادب بود در مجالس آنان شرکت می‌کرد و با آنان به مباحثه می‌پرداخت و از آنها استفاده می‌کرد. ابو الخیر سلامة بن مبارک بن رحمون، از شاگردان معروف اوست.

وی دارای آثار و تصانیفی مهم در منطق و علوم و حکمت و علوم اوائل و علم پزشکی و طبابت بود. از جمله آثاری که وی تألیف کرد و در منابع به آنها اشاره شده است، می‌توان آثار زیر را نام برد:

۱. الوصایا و الامثال و الموجز من محکم الاقوال.

۲. مختار الحکم و محاسن الکلم، که ابن ابی اصیبه این کتاب را در اختیار داشته و در کتاب خود، عیون الابهاء، مطالب فراوانی را از آن نقل کرده است.

۳. البدایة فی المنطق.

۴. کتاب فی الطب.

۵. سیرة المستنصر، در ۳ جلد.^۱

اکنون از این آثار اطلاعی در دست نیست و جز منقولاتی از کتاب مختار الحکم و محاسن الکلم، که ابن ابی اصیبه از آن نقل کرده، چیزی دیگر بر جای نمانده است.

شیفتگی ابوالوفاء به کتاب

یاقوت حموی درباره شیفتگی او به کتاب و گردآوری آنها می‌گوید: «ملک الکتب مالا یحصی عدده کثرة؛ کتابهای بی‌شماری را در تملک خویش داشت که از نظر تعداد، به شماره در نمی‌آمدند.^۲

ابن ابی اصیبه نیز می‌گوید: مبشر بن فاتک، بسیار دوستدار علم بود و کتابخانه‌ای، و به تعبیر خود او خزائن کتبی داشت که هیچ‌گاه از آن جدا نمی‌شد و جز مطالعه آنها کاری نداشت.

سپس اضافه می‌کند که وی کتابهای فراوانی را گردآورده بود که بیشتر آنها اکنون موجودند، ولی رنگ کاغذ و اوراق آنها بر اثر آب‌دیدگی تغییر کرده است. بعد علت این آب‌دیدگی و زرد شدن آنها را به نقل از سدید الدین منطقی مصری چنین شرح می‌دهد: امیر ابن فاتک به شدت علاقه‌مند تحصیل علوم و فراگیری دانش بود و خزانه کتبی داشت و بیشتر اوقات خود

۱. عیون الابهاء، ص ۵۶۱؛ معجم الابهاء، همان جا.

۲. معجم الابهاء، همان جا.

۳. عیون الابهاء، ص ۵۶۰-۵۶۱؛ الکتاب العربی المخطوط و علم المخطوطات، ۱/۲۶۹.

درنگی در انساب الاشراف

□ محمدعلی کوشا

خوردنِ زیاده حَبِّ بلاذر - که خوردنش در آن روزها برای تقویت حافظه رواج داشت - به بیماری روانی گرفتار شد و سرانجام در بیمارستانی درگذشت. در مورد نسبت وی، به گفته پاره‌ای منابع، این نسبت از نیاکانش به او رسیده است. تحقیقات جدید روشن کرده است که وی، منسوب به ناحیه «بلاذر» طبرستان است.

وکیع قاضی، جعفر بن قدامه، مؤلف کتاب الخراج و نیز ابن ندیم، مؤلف الفهرست، از شاگردان بلاذری بوده‌اند. وی به فارسی نیز تسلط داشته است و کتابهایی را به این زبان، ترجمه کرده است. بعضی رجال‌نویسان، قرآنی از همدلی وی با شیعیان یافته‌اند و او در کتابهایش بویژه در انساب الاشراف که به شرح زندگی علویان می‌پردازد، از شیعیان جانبداری کرده است.

آثار بلاذری

آثار بلاذری عبارت‌اند از:

۱ - فتوح البلدان. این کتاب از معروف‌ترین کتب فتوح و یکی از منابع مهم تاریخ اوایل دوره اسلامی به حساب می‌آید. مهم‌ترین مراجع بلاذری در تألیف این کتاب، حسین بن اسود کوفی، قاسم بن سلام، محمد بن سعد کاتب واقدی، مدائنی و عباس بن هاشم کلبی بوده‌اند. وی این کتاب را به چند باب

بلاذری کیست؟

ابوجعفر یا ابوالحسن یا ابوبکر احمد بن یحیی بلاذری (م ۲۷۹ ق)، شاعر، تاریخ‌نگار، جغرافیانویس و نسب‌شناس ایرانی تبار قرن سوم هجری، در بغداد زاده شد. وی در دمشق و انطاکیه حدیث شنید، تاریخ را از محمد بن سعد واقدی، نسب‌شناسی را از عباس بن هشام کلبی و امور مالی (محاسبات دیوانی) را از قاسم بن سلام، محمد بن سعد و داود ناقد، فراگرفت.

بلاذری در جوانی به دربار مأمون عباسی پیوست و از آن پس تا خلافت معتز، در خدمت دستگاه خلافت بغداد بود. او در اشعار خویش، خلفا را می‌ستود و از ایشان، نواخت فراوان می‌یافت. چنان که یک بار مستعین به سبب قصیده‌ای که بلاذری در مدح وی سرود، هفت هزار دینار به او صله بخشید. بلاذری پس از مرگ معتز، از دربار کناره گرفت و به تنگدستی و پریشانی گرفتار آمد. روی آوردن او به وزرای خلفا سودی نبخشید و سرانجام به هجو ایشان از جمله اسماعیل بن بلبل پرداخت. گویند او در اواخر زندگی به علت

تقسیم کرده و هر باب را به فتح سرزمینی اختصاص داده است. از فتوح البلدان، دو ترجمه به فارسی انجام گرفته است (ترجمه آذرتاش آذرنوش و توکل).

۲ - البلدان الكبير.

۳ - البلدان الصغير.

۴ - عهد اردشیر. به گفته ابن ندیم، بلاذری این اثر را از فارسی به عربی ترجمه کرده است.

۵ - أنساب الأشراف یا أخبار الأنساب. گفته شده که اصل این کتاب در بیست مجلد بوده و با مرگ بلاذری ناتمام مانده است. وی در این کتاب به شرح سیره پیامبر اسلام، صحابیان، علویان، عباسیان، هاشمیان، بنی عبدالشمس و قبایل دیگر پرداخته و هنگامی که به طایفه ثقیف می‌پردازد، شرح مبسوطی از زندگی حجاج بن یوسف ارائه می‌کند.

أنساب الأشراف، همان‌گونه که از نامش پیداست، کتابی تاریخی است. این اثر نفیس و گرانسنگ، ضمن بیان سیره و سخنان رسول خدا و خلفای راشدین، صحابیان و تابعیان، به‌طور گسترده به شرح زندگانی رجال نامی صدر اسلام پرداخته و حیات سیاسی، اجتماعی آنان، بویژه امویان و عباسیان و قیامهای علویان و هاشمیان بر ضد آنان را مورد بررسی تاریخی قرار داده است. بلاذری، عمده مطالب را از مدائنی و واقدی و هشام بن کلبی نقل کرده و از بیشتر محدثان زمان خود نیز کمک گرفته است.

از کتاب مفصل و مبسوط أنساب الأشراف بلاذری، تاکنون تنها دو جلد آن با تحقیق و تصحیح، منتشر شده است.* این دو جلد - که فقط شامل جزء دوم و سوم این اثر نفیس است - با تحقیقات و تعلیقات محققانه و عالمانه کتابشناس و مورخ معاصر، استاد شیخ محمدباقر محمودی، توسط مؤسسه اعلمی و دارالتعارف بیروت، به چاپ رسیده است.

در جلد اول (جزء دوم) این کتاب، مطالب زیر بیان گردیده و درمورد آنها توضیحات لازم داده شده است:

- نسب زبیر بن عبدالمطلب و داستان «حلف الفضول» (ص ۱۱ - ۲۳)،

- نسب ابوطالب عمومی پیامبر و اخبار درمورد او (ص ۲۳ - ۶۲)،

- اخبار درباره عبدالله بن معاویه و عبدالله بن جعفر (ص ۶۲ - ۷۷)،

- قتل مسلم بن عقیل بن ابی طالب (ص ۷۷ - ۸۹)،

- شرح زندگی امیرمؤمنان و مناقب او (ص ۸۹ - ۱۸۹)،

- ولادت علی بن ابی طالب علیه السلام (ص ۱۸۹ - ۲۰۵)،

- بیعت علی بن ابی طالب علیه السلام (ص ۲۰۵ - ۲۲۱)،

- اخبار جنگ جمل (ص ۲۲۱ - ۲۴۶)،

- کشته شدن طلحه بن عبیدالله (ص ۲۴۶ - ۲۵۱)،

- کشته شدن زبیر بن عوام (ص ۲۵۱ - ۲۷۵)،

- جنگ صفین (ص ۲۷۵ - ۳۱۰)،

- کشته شدن عمار بن یاسر عسلی در صفین (ص ۳۱۰ - ۳۲۵)،

- کشته شدن عبیدالله بن عمر بن خطاب در صفین

(ص ۳۲۵ - ۳۴۳)،

- سخنی در امر حکمین (ص ۳۴۳ - ۳۵۹)،

- واقعه نهروان (ص ۳۵۹ - ۳۷۹)،

- علی بن ابی طالب علیه السلام بعد از نهروان (ص ۳۷۹ - ۳۸۷)،

- مصر و خلافت علی علیه السلام و کشته شدن محمد بن ابی‌بکر

و محمد بن ابی‌حذیفه (ص ۳۸۷ - ۴۰۷)،

- بیان اسارت محمد بن ابی‌حذیفه (ص ۴۰۷ - ۴۱۱)،

- خزیت بن راشد سامی در خلافت علی علیه السلام (ص ۴۱۱ - ۴۲۳)،

(۴۲۳)،

- عبدالله بن عامر حضرمی در خلافت علی علیه السلام (ص ۴۲۳ - ۴۳۷)،

(۴۳۷)،

- جنگهای میان علی علیه السلام و معاویه و حمله ضحاک بن قیس

فهری (ص ۴۳۷ - ۴۴۱)،

- قسیم دوم از حمله‌ها: حمله سفیان بن عوف بن مغفل

آزدی غامدی (ص ۴۴۱ - ۴۴۵)،

- قسیم سوم از حمله‌ها: حمله نعمان بن بشیر انصاری

(ص ۴۴۵ - ۴۴۹)،

- قسیم چهارم از حمله‌ها: هجوم معاویه به اطراف شهرها

و حمله مسعدة فزاری (ص ۴۴۹ - ۴۵۳)،

- قسیم پنجم از حمله‌ها: هجوم یاران معاویه بر یاران

* گفته می‌شود که کتاب أنساب الأشراف بلاذری، اخیراً در بیروت در شانزده جلد، با تصحیح و تحقیق تنی چند از محققان منتشر شده و گویا در نمایشگاه بین‌المللی کتاب (تهران) هم عرضه شده است؛ ولی به‌درستی معلوم نیست که آیا آن شانزده جلد، مجموعه آثار بلاذری است یا تنها دوره کامل أنساب الأشراف اوست.

- ابراہیم بن عبداللہ و شہادت او (ص ۱۲۲ - ۱۳۶)،
- سرگذشت دیگر بزرگان از اولاد امام حسن علیہ السلام و قضایای بعد از شہادت نفس زکیہ و ابراہیم (ص ۱۳۶ - ۱۴۲)،
- روزگار حسین بن علی بن ابی طالب علیہ السلام (ص ۱۴۲ - ۱۴۶)،
- اسامی فرزندان امام حسین علیہ السلام (ص ۱۴۶ - ۱۴۷)،
- تعداد فرزندان امام سجّاد علیہ السلام و نام آنها (ص ۱۴۷ - ۱۶۱)،
- خروج حسین بن علی علیہ السلام از مکہ به سوی کوفہ (ص ۱۶۱ - ۱۸۷)،
- شہادت امام حسین علیہ السلام (ص ۱۸۷ - ۲۰۰)،
- شہادت آل ابوطالب و اہل بیت علیہم السلام (ص ۲۰۰ - ۲۲۹)،
- زید بن علی بن حسین (ص ۲۲۹ - ۲۶۰)،
- یحیی بن زید بن علی بن حسین علیہ السلام (ص ۲۶۰ - ۲۶۶)،
- محمّد بن محمّد بن زید بن علی بن حسین علیہ السلام (ص ۲۶۶ - ۲۶۹)،
- محمد بن علی بن ابی طالب، معروف به ابن خولہ حنفیہ (ص ۲۶۹ - ۲۷۶)،
- محمد بن حنفیہ و ابن زبیر و عبدالملک بن مروان (ص ۲۷۶ - ۲۹۶)،
- فهرست اعلام جزء سوم به قلم: شیخ خلف محمّد (ص ۲۹۷ - ۴۳۳)،
- فهرست دارندگان کنیہ «ابن» (ص ۴۳۳ - ۴۳۹)،
- فهرست موضوعات (ص ۴۳۹ - ۴۹۶)،
- اغلاط چاپی (ص ۴۹۷ - ۵۰۱).

شیوہ تدوین و نگارش کتاب

شیوہ تدوین و نگارش آنساب الأشراف، در ابتدا، دستہ بندی مطالب براساس تاریخ زندگانی افرادی است کہ به شرح حال و زندگی آنها پرداختہ شدہ است. در مرحلہ بعد، روایات و سخنان دیگران درباره اشخاص مورد نظر، نقل گردیدہ و اخبار منقول درباره هر کس با ترتیب خاصی شماره گذاری شدہ است.

سلسلہ احادیث در این کتاب، با ذکر تمام راویان و ناقلان، بہ صورت مستند نقل گردیدہ است. محقق و مصحح کتاب نیز بہ تناسب اہمیت بعضی روایات، توضیحات لازم را در

- علی علیہ السلام و حملہ بُسر بن ارمات قرشی (ص ۴۵۳ - ۴۶۱)،
- ورود یزید بن شجرہ رھاوی بہ مکہ بہ دستور معاویہ (ص ۴۶۱ - ۴۶۵)،
- ابن عشبہ و یارانہ کہ از طرف معاویہ در سماوہ بہ جمع آوری زکات می پرداختند (ص ۴۶۵ - ۴۶۷)،
- مسلم بن عقبہ در دَومۃ الجندل (ص ۴۶۷ - ۴۶۹)،
- هجوم حرث بن نمر تنوچی بر اہل جزیرہ (ص ۴۶۹ - ۴۷۱)،
- حملہ مالک اشتر پیش از رسیدن بہ مصر و جانشین نہادن شیبب بن عامر بر جزیرہ (ص ۴۷۱ - ۴۷۳)،
- قسم ہفتم از حملہ ہا: هجوم عبدالرحمان بن قباث بن اشم کنانی بہ جزیرہ (ص ۴۷۳ - ۴۷۷)،
- هجوم زیاد بن خصفہ بن ثقیف بہ نواحی شام (ص ۴۷۷ - ۴۸۱)،
- اشرس بن عوف شیبانی در خلافت علی علیہ السلام (ص ۴۸۱ - ۴۸۲)،
- ہلال بن علقمہ (ص ۴۸۲ - ۴۸۳)،
- اشہب بن بشیر قرنی (ص ۴۸۳ - ۴۸۴)،
- سعید بن قفل تیمی (ص ۴۸۴ - ۴۸۵)،
- ابی مریم سعدی (ص ۴۸۵ - ۴۸۷)،
- ابن ملجم و یارانہ و بہ شہادت رساندن امیرمؤمنان علی علیہ السلام (ص ۴۸۷ - ۵۱۰)،
- فہرست کتاب (ص ۵۱۲ - ۵۴۴)،
- غلطنامہ (ص ۵۴۵ - ۵۵۱)،
- در جلد دوم (جزء سوم) آنساب الأشراف، مطالب زیر آمدہ است:
- روزگار حسن بن علی بن ابی طالب علیہ السلام (ص ۵ - ۶۹)،
- اشعار بعضی از شاعران درباره امام حسن علیہ السلام (ص ۶۹ - ۷۲)،
- ولادت امام حسن علیہ السلام و سلسلہ نسب او و قضایای زندگانی آن حضرت (ص ۷۲ - ۷۴)،
- حسن بن علی علیہ السلام (ص ۷۴ - ۷۵)،
- عبداللہ بن حسن بن حسن، معروف بہ عبداللہ محض (ص ۷۵ - ۹۲)،
- خروج محمّد بن عبداللہ بن حسن و شہادت او (ص ۹۲ - ۱۲۲)،

و الملوك» تألیف: المحمودی - وفقه الله لإتمامها -
فإنّ فیهما من الحقایق العاریة عن الأباطیل ما
تشتهیه الأنفس و تلذّ الأعین.

ویژگی‌های کتاب

همان‌گونه که مصحح کتاب نیز تصریح کرده است، این کتاب دارای ویژگی‌های کلی زیر است:

۱. حاوی مطالب و نکاتی است که در تألیفات پیشین، و پس از آن نیامده است.

۲. مجموعه فراوانی از حقایق تاریخی همراه با نقیض آنها در این کتاب نقل گردیده و مؤلف، آگاهانه و منصفانه درباره آنها به داوری پرداخته است.

۳. حاوی سیره پیشوایان اسلامی است، به گونه‌ای که کمتر کتابی در سیره پیشوایان اسلامی به جامعیت آن می‌رسد.

۴. چاپ دو جلدی (جزء دوم و سوم) این کتاب به تحقیق استاد محمودی از امتیاز خاصی برخوردار است؛ زیرا تعلیقات مصحح، نقاط ضعف کتاب را بیان کرده و جنبه‌های قوت آن را نیز برای خواننده، روشن ساخته است. مصحح ناقد و بصیر، ضمن معرفی این کتاب در ضمن پانوشتهای سودمند خویش، پژوهندگان را به مطالعه دو کتاب گرانقدر خود - که در واقع مکمل این کتاب و امثال آن است - ارجاع داده که عبارت‌اند از:

الف. أبناء الأسلاف فی تهذیب «أنساب الأشراف»،

ب. أحسن السلوك فی تهذیب «تاریخ الأمم و الملوك».

پانوشته‌ها داده است و گاهی مصادر و مآخذ احادیث را در دیگر کتب اهل سنت (مثل: صحاح سنّه) و یا منابع تاریخی آنان (مانند: طبقات محمد بن سعد واقدی و شرح نهج البلاغه ابن ابی‌الحدید و مقاتل الطالبتین) به درستی مشخص و معرفی نموده است.

أنساب الأشراف بلاذری، علاوه بر جنبه‌های تاریخی، حاوی احادیث معتبر و احیاناً مورد قبول فریقین است. این اثر نفیس، از لحاظ ادبی نیز حائز اهمیت است. مؤلف کتاب به مناسبت‌های گوناگون، اشعاری را از شاعران صدر اسلام نقل می‌کند و به تحلیل و بررسی تاریخی آنها می‌پردازد. شیخ محمدباقر محمودی، مصحح کتاب، در پانوشته صفحه یازده کتاب می‌نویسد:

هذا الكتاب مع تفرده بمزايا لم توجد في غيره من الكتب المؤلفة في التاريخ والأنساب من معاصري البلاذري و من تأخر عنه. قد جمع مؤلفه فيه بين الحقائق وأصددها فهو كتاب جمع المؤلف خبير منصف. و قلما يوجد مثله في الكتب المؤلفة في السير وليس بكتاب تحقيق. ولا يمكن لنا في التعليق إلا نقد ما هو كثير البعد عن الواقع، بعيد المسافة عن الحق؛ و أما القضايا التي لا تكون بجميع معناها مخالفة للحق و لم يترتب على الجهل بها كثير فساد فلا تتعرض لها، فمن لم يكن من أهل العلم و لم يميز بين الغث و السمين فعليه بكتاب «أبناء الأسلاف في تهذیب أنساب الأشراف» أو كتاب «أحسن السلوك في تهذیب تاریخ الأمم

بازتاب دیدار

از استادان دانشگاهها، دانشجویان، طلاب، نیروهای مسلح و شخصیت‌های فرهنگی کشور می‌باشند. آنچه از نظر تان می‌گذرد، اظهارات برخی بازدید کنندگان است که بر دفتر یادبود کتابخانه نقش بسته است و شیفتگی به این گنجینه و آثار ماندگار آن را می‌نمایاند.

*

سرتیپ دوم پاسدار، محمود صلاحی، فرمانده قرارگاه مرکزی بسیج سازندگی کشور:

به حول و قوه الهی، توفیق دست داد تا در سفری که به شهر مقدس قم داشتم، از کتابخانه زیبا، نفیس و بی‌بدیل حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته بازدید نمایم. سفر هر انسانی به قم، بدون بازدید از این مجموعه عظیم، یقیناً کامل نیست. گردآوری این مجموعه بزرگ با همت والای ایشان شبیه معجزه الهی است. ان شاء الله مسئولین، به ویژه صدا و سیما، در شناساندن این گنجینه گرانبها بیش از پیش همت کنند. از همه کارکنان کتابخانه تشکر می‌کنم و از درگاه حضرت حق برای آنها طلب توفیق روزافزون دارم.

*

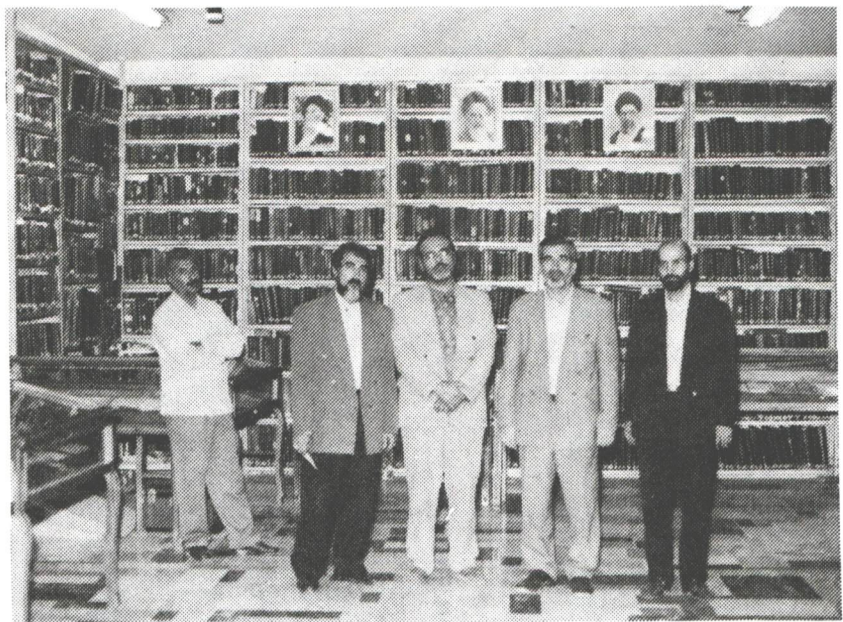
مهندس سید حمید طهائی،
استاندار قم:

توفیق نصیب شد تا از کتابخانه و گنجینه گرانقدر حضرت آیت الله مرعشی نجفی رحمته بازدید کنم. عظمت

در تابستان ۱۳۸۲ ش، ۸۳ گروه از کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته بازدید کردند. از این میان، ۴۳ گروه داخلی و ۴۰ گروه خارجی بودند.

دیدار کنندگان خارجی این فصل از کشورهای کانادا، پاکستان، آذربایجان، یمن، ترکیه، امارات متحده عربی، مغرب، انگلستان، کنیا، کشمیر، ماداگاسکار، سریلانکا، موریتانی، تانزانیا، فرانسه، لبنان، سوریه، هند، عراق، ایتالیا، عربستان سعودی، بوسنی، افغانستان، رومانی، آلمان و آلبانی بودند که از سفرا، رؤسا، وزرا، دانشوران، خبرنگاران، استادان دانشگاهها، دانشجویان و شخصیت‌های برجسته علمی - مذهبی می‌باشند.

دیدار کنندگان داخلی این فصل از شهرهای تهران، قم، یزد، کرج، اراک، کاشان، گیلان، اصفهان، زاهدان و مشهد بودند که

مهندس سید حمید طهائی، استاندار قم

می‌آید، متوجه می‌شود که جایی در دنیا وجود دارد که نه تنها با ایتالیا برابری می‌کند، بلکه از خیلی پدیده‌های هنری و فرهنگی ایتالیا فراتر می‌باشد.

*

پرفسور ماهره قلی اوخا و برخی استادان دانشگاه بین‌المللی آذربایجان:

از کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله‌العظمیٰ مرعشی نجفی رحمته‌الله دیدار کردیم. در این کتابخانه با کتابهای خطی نفیس که در دنیای اسلام بی‌نظیرند و اسناد تاریخی مهم و فن‌آوری محافظت از این آثار گرانبها آشنا شدیم. ما به بانی این کتابخانه، شخصیت بزرگ جهان شیعه، حضرت آیت‌الله‌العظمیٰ مرعشی نجفی رحمته‌الله درود می‌فرستیم.

*

مهرچاپیرکا، دانشجوی ارتباطات، از رومانی:

من فکر می‌کنم برای دنیای جدید، حفاظت از گذشته ضروری

و بزرگی کاری که کارستان است، انسان را متوجه والایی و بزرگی شخصیت به وجود آورنده آن می‌کند. عمر شریف و پربرکت آن بزرگوار با خلق این اثر بزرگ جاودانه شد. این اثر ماندگار برای نسلهای آینده و بینندگان و بهره‌برداران، آموزنده و الهام‌بخش است.

*

دکتر فرانکو اُمتو، محقق برجسته ایتالیایی

علی نقی منزوی، محقق و فهرست‌نگار:

تا آنجا که به خاطر دارم، ۳۵ سال پیش خدمت آیت‌الله مرعشی نجفی رحمته‌الله رسیدم، لیکن متأسفانه این اولین بار است که در این دفتر یادبود می‌نویسم. من خودم را کوچک‌تر از یک شاگرد این بزرگوار می‌شمارم.

*

دکتر فرانکو اُمتو، اسلام‌شناس ایتالیایی:

وقتی یک ایتالیایی از آثار جهان دیدن می‌کند، فکر می‌کند که هیچ کشوری نمی‌تواند با ایتالیا برابری نماید؛ اما وقتی که او به این کتابخانه

استاد علی نقی منزوی (فرزند آقا بزرگ تهرانی)، فهرست‌نگار و کتاب‌شناس، و دکتر علی رهنما، استاد دانشگاه پاریس

باقر شریف قرشی، از علمای عراق و از نویسندگان برجسته حوزه نجف اشرف:

هر آنچه از اندیشه و علم دارم، به این کتابخانه بزرگ نثار می‌کنم. زبان و قلم از وصف پیشرفت کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی رحمته عاجز است. از درگاه ربوبی، توفیق بیشتر برای دکتر سید محمود مرعشی را خواستارم.

✱

دکتر عبد الوهاب ابراهیم ابوسلیمان، استاد دانشگاه ام‌القری در مکه:

آنچه در این کتابخانه عظیم یافتیم، مایه مباهات و فخر محققان و دانشوران است. آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی رحمته، با علم و صبر و تلاش، توانست این اثر گرانسنگ را پدید آورد.

خداوند را شاکریم که ایشان این

است، گذشته را می‌توان در کتب کهن جست‌وجو کرد. کتب کهن و نفیس، مانند بدن کتابخانه‌ها هستند، و بدن زمانی زنده است که ما کتابها و سنتهای گذشته را پاس داریم و دوست داشته باشیم.

✱

دیدار استاد افشار، شیعی کدکنی و اصغر مهدوی

شخصیت‌های علمی - فرهنگی و استادان دانشگاه‌های آذربایجان

امانت را، که عمر پر برکت خویش را وقف آن کرده بود، به دستانی ایمن منتقل نمود. خداوند او را به سبب حفظ تراث اسلامی جزای خیر عنایت فرماید.

عبدالرشید شاهین، نماینده

مجلس هند:

این یکی از بزرگ‌ترین تجربیات زندگی من است که توانستم از این گنجینه ارزشمند بازدید کنم. این مجموعه در جهان اسلام بی‌نظیر است. از همکاری این کتابخانه با کتابخانه‌های هند در تهیه و مبادله اطلاعات خرسند شدیم. من و همکارانم از شیوه به کارگیری فن آوری جدید در نگه‌داری از نسخه‌های خطی بسیار خرسند شدیم و تحت تأثیر قرار گرفتیم. دکتر مرعشی یکی از متخصصان بزرگ دنیا

در فن نسخه‌شناسی و کتابداری هستند و ما برای ایشان توفیق بیش از پیش را از خداوند خواستاریم.

✱

زبان از سپاسگزاری از دست اندرکاران این کتابخانه ناتوان است. این بازدید، به عنوان خاطره‌ای خوش برای من باقی خواهد ماند.

*

و استفاده از نسخ خطی شده است، کم نظیر و قابل احترام و تحسین است.

واجب است که از زحمات آقای دکتر سید محمود مرعشی، تشکر قلبی جملگی دوستان و همراهان یادآوری

شود. ایرج پارتی نژاد: موهبتی بود دیدار از کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی. محمد حسین اسلام پناه: افتخار بزرگی بود در معیت دوستان، زیارت این مرکز فرهنگی بزرگ در ایران و جهان اسلام. شهیدزاده قمی: تا کنون درباره کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته بسیار شنیده بودم، اما دیدنش حکایتی دیگر بود. محمد اسلامی: خوشحالم که متولی محترم کتابخانه، چنان احاطه بر مسائل داشتند که کاملاً مطالب را شرح دادند؛ باشد که مسئولان دیگر نیز چنین باشند.

*

باقر شریف القرشی، از علمای بنام معاصر

دکتر محمد رضا شفیعی کدکنی

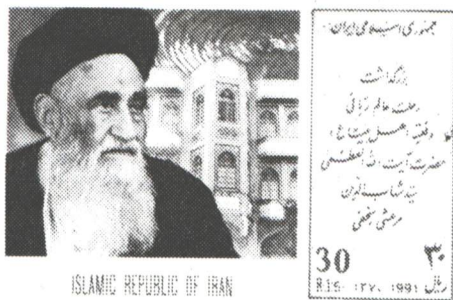
و همراهان:

امروز دوشنبه ۱۳۸۲/۵/۲۸، در هم‌صحبتی حضرات دکتر اصغر مهدوی، دکتر ایرج افشار، دکتر حسین شهیدزاده قمی، مهندس محمد حسین اسلام پناه، علی ده‌باشی (مدیر مجله بخارا)، دکتر محمد اسلامی، بابک افشار و دکتر ایرج پارتی نژاد به قم آمدیم. سعادت دست داد که حضرت آقای دکتر سید محمود مرعشی تشریف داشتند، و توفیق حاصل شد که از کتابخانه‌ای که حاصل نیت و زحمات مرحوم والدشان حضرت آیت الله العظمی

دکتر محمد رضا شفیعی کدکنی، ایرج افشار، دکتر اصغر مهدوی

مرعشی نجفی رحمته است، دیدار شد. حقاً کوششی که برای ایجاد ساختمان جدید مجهز به جدیدترین وسایل حفظ و ترمیم

نامه‌ها

گذشت، و در هوای خنک آن، فرصت خوبی پیش آمد که چند نسخه بسیار ارزشمند دیده شد؛ نسخه‌هایی که حکایت از دلسوزی و بصیرت شما در تهیه آنها دارد. بنده همان طور که پذیرفتم، منتظرم فتوکپی اوراق جنگ مورخ ۶۵۲ به دستم برسد، تا به فرصت برق و باد نسبت به تعیین موضع اوراق، که ناجور در کنار هم قرار دارند، اقدام کنم، و در حدی که توانایی در تشخیص مندرجات آن باشد، توصیفی از ضوابط نسخه‌شناسی و مندرجات آن بنگارم و بفرستم. البته دستور فرمایید عده‌های مدادی قراردادی را که گذارده‌اند، در عکس هم بیاورند، که البته از وضع کنونی آگاهی داشته باشم.

حال که لطف می‌فرمایید، انتظار دارم دستور فرمایید که فتوکپی هم از کلیه اوراق مکشوفه و مستخرجه از لای جلد قدیمی که مشغول به مرمت آنها شده بودند نیز مرحمت شود، تملیکه بتوانم چیزی هم درباره هویت آن برگه‌های ارزشمند بنویسم.

باید مراتب شادمانی و سپاسگزاری دوستان همراه، جنابان استادان دکتر اصغر مهدوی و دکتر محمد رضا شفیعی کدکنی، را یادآور شده باشم.

با تجدید مراتب احترام

ایرج افشار

*

خدمت دانشمند معظم حضرت حجت‌الاسلام سید محمود مرعشی نجفی

امیدوار است وجودتان قرین سلامتی باشد. دوستان، من جمله، دکتر هادی شریفی، مفصلاً درباره سجایای اخلاقی و فضایل معنوی و علمی جناب عالی سخن گفته‌اند. حقیر امیدوار است روزی سعادت دیدارتان و نیز بازدید از کتابخانه بسیار مهم مرعشی که والد بزرگوارتان - رضوان‌الله علیه - مؤسس آن بودند دست دهد.

وقت بنده و گرفتاری زیاد فعلاً اجازه نمی‌دهد مقاله‌ای خدمتتان ارسال دارد، ولی مقداری از کتب خود را علی حده خدمتتان جهت حفظ در کتابخانه ارسال داشته است. در بین این کتب، چند شماره از مجله Sophie که توسط بنیاد مطالعات سنتی، که ریاست آن با حقیر است، چاپ می‌شود ارسال شده است. امید اینکه کتابخانه آن را آبرونه شود. سعادت و توفیق جناب عالی را از درگاه احدیت مسئلت دارد.

با تقدیم احترامات فائقه

سید حسین نصر

*

به حضرت دوست گرامی دانشمند
واقعاً که نیمروز مطلوبی در ساختمان تازه کتابخانه

استاد دانشمند جناب آقای دکتر سید محمود مرعشی - دام عزه -

بعد از سلام و تشکر از لطفی که در باب ارسال نسخه تذکرة الاولیاء فرمودید، آقای جواد بشری را که جوان دقیق و فاضلی است، به حضور شما معرفی می‌کنم. ایشان در دانشکده ادبیات درس می‌خواند و به لحاظ سنی بسیار جوان است، اما دقتهای خوبی از او دیده‌ام. ایشان اخیراً اطلاع یافته است که نسخه‌ای از رساله فریدون ابن احمد سپهسالار در کتابخانه حضرت آیت‌الله مرعشی وجود دارد که مورد توجه استاد نفیسی و دیگران نبوده است؛ مایل است که درباره این نسخه تحقیق کند. اگر دستور فرمایید در این باره ایشان را کمک کنند، تشویق جوان با استعدادی خواهد بود که بی‌گمان آینده درخشانی دارد. حتی اگر در کتابخانه از وجود ایشان گاهی استفاده شود، بر تجربه و دانش ایشان خواهد افزود.

بعد التحریر: جناب آقای دکتر احمد مهدوی دامغانی در تلفن به بنده فرمودند مقاله‌ای برای یادنامه حضرت آیت‌الله مرعشی داده‌اند و از بنده خواسته‌اند که در غیاب ایشان غلط‌گیری آن را عهده دار شوم. منتظر خبر از این باب نیز هستم.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته
محمد رضا شفیعی کدکنی

✽

جناب آقای سید محمود مرعشی نجفی

هم اکنون نامه پر مهر شماره ۴۹۴ حضرت عالی، مورخ ۳ می ۲۰۰۳، همراه دو بسته کتاب و شش نشریه جدید کتابخانه را دریافت داشتم. به خاطر ارسال این کتابهای چاهی مهم، تبریک می‌گویم، که دارای استفاده فراوانی برای محققان و دانشمندان هستند. از هدایای ارزشمند شما سپاسگزارم.

با بهترین آرزوها برای شما.

فرانسیس ریچارد

رئیس بخش نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه ملی پاریس

✽

حضور محترم آیت الله زاده مکرم، جناب آقای دکتر سید محمود نجفی مرعشی - دامت برکات آثاره -

سلام علیکم. با عرض مراتب ارادت و عرض معذرت و قصور در تسریع ابلاغ سلام و عرض سپاس، واقع عرض می‌کنم که از این همه محبت و عنایت حضرت عالی نمی‌دانم چگونه تشکر کنم. علت تأخیر، گرفتاری تصحیح اوراق امتحانی و دیگر مشاغل بوده.

کتب ارسالی که جمعاً ۶ مجلد بود، دریافت و موجب مسرت گردید. توفیقات روزافزون حضرت عالی را از پیشگاه خداوند مسئلت می‌نماید. و بحمدالله آثار وجودی شما از برکات ادعیه مرحوم والدین بسیار و مایه افتخار است. شکرالله مساعیکم العالیة. بیش از این وقت شما را نگیرم، ملتزم دعا هستم. با شرمساری ۲ مجلد از مجموعه سبب رسائل حضورتان تقدیم می‌دارم که در اواخر آن رساله مختصری است در شروع و حواشی بر تجرید الاعتقاد خواجه، که با دیدن زحمت حضرت عالی در اقدام به نشر کتاب‌شناسی تجرید الاعتقاد مشعوف گردیدم. ان شاءالله آرزوی بنده جامه عمل خواهد پوشید و حضرت عالی در جمع آنچه در مورد این کتاب تألیف شده از شرح و حاشیه فارسی و غیره تهیه خواهید فرمود و مورد استفاده دانش‌پژوهان قرار خواهد گرفت که آن یکی از خدمات بزرگ نسبت به فرهنگ و عقاید شیعی می‌باشد. وفقکم الله لمرضاته.

سید احمد تویسرکانی

✽

حجت‌الاسلام و المسلمین جناب آقای مرعشی ریاست محترم کتابخانه حضرت آیت‌الله مرعشی با سلام، احتراماً نظر به اینکه آقای عادل عباد، دانشجوی فوق لیسانس تاریخ دانشگاه صنعا که عنوان پایان‌نامه خود را الحیاة العلمیة فی بلاد فارس فی عهد الدولة السلجوقیة (۱۴۷ - ۵۵۲ ق) انتخاب نموده‌اند، با کسب موافقت از گروه تاریخ دانشگاه صنعا و معرفی سفارت جمهوری اسلامی ایران در صنعا، از تاریخ ۱۳۸۲/۶/۶ به جمهوری اسلامی ایران سفر می‌نمایند. خواهشمند است دستور فرمایید ترتیبی اتخاذ

الکویت؛ ۳. الكويت بعيون الآخرين؛ ۴. جيومورفولوجية الأراضي الكويتية (دراسات مختارة)؛ ۵. الحرف و المهنة و الأنشطة التجارية القديمة في الكويت؛

هذا مع تمنياتنا الطيبة لكم و لمؤسستكم الثقافية الكبرى بدوام التوفيق و النجاح في خدمة الأمة الاسلامية. و تفضلوا بقبول وافر التقدير و الاحترام.

رئيس مركز البحوث و الدراسات الكويتية

أ.د. عبدالله يوسف الغنيم

*

الأستاذ الدكتور محمود المرعشي النجفي المحترم أمين عام المكتبة و الخزانة العالمية للمخطوطات الاسلامية مكتبة آية الله العظمى المرعشي النجفي الكبرى السلام عليكم و رحمة الله و بركاته؛ و بعد: فإنني أشكر لكم أطيّب الشكر و أجزله هديتكم القيمة التي زودتم بها مكتبة المجمع؛ و هي المجلد السادس من مجلة ميراث شهاب الفصلية. و أغتنم هذه الفرصة للتعبير عن خالص التحية لكم و التقدير لعملكم.

رئيس مجمع اللغة العربية

الدكتور شاكر الفحام

*

الأستاذ الدكتور محمود المرعشي النجفي أمين عام مكتبة آية الله العظمى و الخزانة العالمية للمخطوطات الاسلامية تحية طيبة؛ و بعد:

تلقينا بيد الشكر و الامتنان، اهداءكم الأخير من مجلة ميراث شهاب الفصلية، المجلد السادس، و آخر إصداراتكم و في إطار التبادل الثقافي المستمر بيننا، أرفقنا قائمة باصداراتنا لتتفضلوا باختيار ما يناسبكم منها، آمليّن أن تتفضلوا بإرسال بقية أعداد مجلتكم، لتكون بين أيدي الباحثين المترددين على المكتبة. و تفضلوا بقبول فائق الاحترام.

أ.د. يوسف زيدان

مدير المخطوطات و الاهداءات مكتبة الاسكندرية

*

شود نامبرده در طول اقامت خود در تهران، از كتابخانه آن مركز نيز استفاده نمايند. قبلاً از همكارىهاى جناب على و همكاران محترم تشكر مى نمايم.

كيومرث اميرى

مركز مطالعات فرهنگى - بين المللى سازمان فرهنگ

و ارتباطات اسلامى

*

الولد الأعز، سماحة حجة الاسلام مولانا السيد محمود المرعشى - اطال الله بقاءه و أدام تسديده و تأييده

سلام عليكم و رحمة الله و بركاته

تشرف بزيارتكم ابنتنا الكريمة، الواعظة، أم مصطفى، سرور ابنة الحاج عبود الجواهرى رحمته و قد ذكر بيت الجواهرى فى موسوعة العتبات المقدسة، الجزء الثالث، من قسم الكاظمين (الصفحة ۱۲۷-۱۲۸). و هى ترجو - لذا كان بيت الجواهرى المذكورين فى كتاب آية الله المرحوم مولانا السيد الوالد، او كتاب السيد الجَدِّ قَدَسَ اللهُ سَريهما - ان تزودها نصّ ذلك مؤثّقاً ان شاء الله تعالى.

ارسلت اليكم مع ابنتنا الكريمة (تربة الشفاء) تربة الامام الحسين عليه السلام، و شيئاً من ماء بئر بَرَاثَا فى مسجد بَرَاثَا. و قد هياً الله سبحانه الكشف عنها، و حضرها و استخراجها، و عمارتها، و الحمد لله رب العالمين.

سلام عليكم و رحمة الله و بركاته، مع الادعية و التحيات و الامالى ملتسماً الدعاء.

حسين على محفوظ

*

سماحة الدكتور محمود المرعشى النجفى - حفظه الله - أمين عام المكتبة و الخزانة العالمية للمخطوطات الإسلامية

السلام عليكم و رحمة الله و بركاته ؛ و بعد:

فلقد تلقينا ببالغ التقدير ما تفضلتم برسالة من اصدارات من مكتبة آية الله العظمى. و فى اطار التبادل الثقافى بيننا يطيب لنا أن نرسل اليكم من اصداراتنا الجديدة ما يلي:

۱. العلاقات الكويتية الايرانية و سبل تطورها؛ ۲. نشأة

جناب مستطاب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر سید محمود مرعشی - دامت برکاته -

با عرض تحیت و سلام و آرزوی توفیقات روزافزون برای آن جناب، جلد اول و دوم گنجینه شهاب، حاوی رساله‌ها و مقالات علمی در پاسداشت مرحوم حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی - طاب ثراه - را دریافت کردم. ضمن تشکر فراوان از حضرت عالی و دست اندرکاران این اثر ارزشمند فکری و فرهنگی، بدین وسیله مراتب سپاسگزاری خویش را صمیمانه ابراز می‌دارم. گزینش مقالات مندرج در این صحیفه را به حق نشانه حسن انتخاب شما و کتاب‌پژوه ادیب و اریب، آقای محمد اسفندیاری می‌دانم.

هنگامی که این مجموعه استوار را دیدم و به خواندن مقالات پر ارج آن پرداختم و به یاد سخن سخن‌پرداز پرآوازه شیراز، سعدی والامقام، افتادم: «به خاطر داشتم چون به درخت گل رسم دامنی پر کنم هدیه اصحاب را. چون برسیدم، بوی گل چنانم مست کرد که دامن از دستم برفت.»

باد آمد و بوی عنبر آورد بادام، شکوفه بر سر آورد بی اختیار بر آفرینندگان و پدیدآورندگانش درود فرستادم و حیقم آمد که ما فی الضمیر خویش را به رشته تحریر در نیآورم.

ویژگیهای برجسته زیر، این مجموعه را امتیازی ویژه بخشیده است:

۱. گزینش بهترین مقالات در معرفی واقع‌بینانه بزرگ فرهنگیان معاصر، حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی رحمته‌الله.
۲. ارائه مقالات گوناگون در موضوعات نو، با نگرشی کاملاً تحقیقی.

۳. رعایت کامل نکات ادبی و ویرایش صحیح مقالات توأم با حروفچینی چشم‌نواز و خالی از اغلاط نگارشی.

۴. استحکام محتوایی و سنجیدگی در نگارش همه مقالات؛ به‌ویژه مقالات استاد محمد رضا حکیمی و استاد محمد اسفندیاری و قطعه شعر بسیار جالب استاد سید ابوالقاسم حسینی (ژرفا).

۵. ارائه سلسله مقالات کتاب‌شناسی از آقایان هادی ربانی و محمد صحتی سردرودی و ناصرالدین انصاری قمی و حسین مسرت و نیز مقاله «دو دانشور نامور گروس» در این مجموعه می‌تواند راهگشایی مفید برای پژوهشگران در موضوعات مربوط باشد.

۶. ارائه این مجموعه وزین فرهنگی به عنوان یادنامه‌ای پرمحتوا در پاسداشت شخصیتی کم‌نظیر، بهترین الگو و سرمشق برای دست اندرکاران امور فرهنگی، و نیکوترین شیوه تجلیل و تبجیل از فرهیختگان علم و ادب ایران‌زمین است.

تداوم این گنجینه پربها به‌راستی براننده آن مجمع پرصدق و صفا و گویای نشر افکار علمی اندیشه‌وران زمان‌شناس و آگاه است.

این جانب برای شما و همه نگارندگان این مجموعه از درگاه ایزد یکتا آرزوی سلامت و پیروزی دارم، و به سهم خود، کار پُراجتانه را می‌ستایم و ظهور مجلدات بعدی آن را چشم به راهم.

محمد علی کوشا

*

MIIRAS-E

SHAHAB

Journal of

The Grand Library of Ayatollah Mar'ashi Najafi

The world Treasur of Islamic Manuscripts

Address: Ayat Allah Marashi Najafi st.

Qom - 37157. I.R. IRAN

Tel: + 0251 - 7741970-8

Fax: + 0251 - 7743637

www.marashilibrary.com...or net or org

E-mail: sm-marashi@marashilibrary.org

Managing Director: Dr. Seyed Mahmoud Marashi Najafi

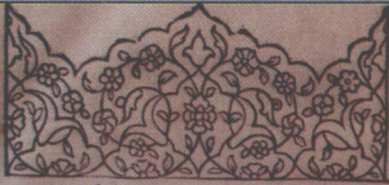
under the sapervision of the Editorial Board Reza

Chief editor: Mohammad Esfandiary

Typesetting and Layout: Mohammad Mohammadi

- ***Miras-e Shahab***, covers the news of the Grand Library of Ayat Allah Marashi Najafi, as well as the following issues:
- *To introduce Manuscripts of the Library.*
- *To introduce the incunabuals kept in the Library.*
- *To introduce the Publications of the Library.*
- *Reports from tours by Library's researchers.*
- *Articles on Criticism and Authorship.*
- *Articles on Librarianship and Bibiography.*
- *Articles on introducing various Libraries.*

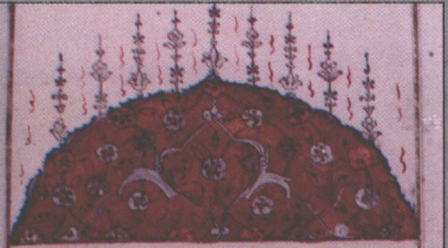
- *The use of the articles from this journal is permitted only if reference is made.*
- *The views presented in this journal are those of the authors.*
- *No article received will be sent back to the sender.*
- *The received articles will be edited technically by the editorial board.*
- ***Miras-e Shahab*** is published quarterly at the end of each season.

تقوم التواريخ لکاتب چلبی
بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

حدوث و شاکر فی تہ اول مدد اول جل وعل بہ کہ فہرست قراب کاشان
و فلذکہ بحساب واقعات اولان اوراق بر آثار تواریخ مرو و راد او تبدل
اوضاع و اطوار ایہ تقویم اصحاب تصحیح کی منسوخ العمل قلیوب دانما
کار کاہدین و دولتہ دستور لہدی و تدبیر امور جہوں ہمد سردمدی قدی
و صلوة و سلام اولہ کن پر کجبت نخبینہ کہ نص لاریب لایعلم القیب ایہ
و مقتضای محتال و اہیہ امور آئینیہ الملاح بائی سد و احوال ماضیہ دن
حدوث و لاجرح ترغیب مورث الفرعی ایہ فن اخباری منصور و مؤید
و حکم مؤیدی ارکاتی مشید لہدی و آل و اصحاب مخامنہ کہ اخبار معجز
آثار نبویہ دن ماکن و ماسکون دہر و قلوبی روایت حکم نافذ اولیدن
واجب الدرایہ اولان و قانی نقل و حکایت ابدلہر و بعد چون فن
جلیل القدر تاریخ فضل و شرف مقرر و مفصلات و قیاس و ضبط و اطامہ
قیر متصو در بر وفق ملا یدر کہ لایتر کہ کہ استحضار مضغ اخبار
و ضبط اجمال حوادث اول اور ایچون و فہرست قویم اسلوب تقویم طرح
و تقسیم اولیوب پیش نہ لہ جہایتہ و تمامہ قلندی مکررات عصر و مساعی
کعبہ حوادث دہر و راجع قصور زردامن صفواہ مستور بیوردہ تقویم

Taqwimol-Tawarikh, In Turkish Language
By Kâteb-e-Chalabi, The old copy, Printed of
1733/1146 A.H., In Costantnople of
Turkey

کتابنا ما لکاتب چلبی
بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

فہمہ شریعہ عالم آرا و سراوہ جہاں ما زور اہر و جد و ثما ذات اقدس
واصل ایہ مزین و مجل و رونق بخش صلات و سلام سلطنت نبی اللہ مرشح و محل
قلند قند سکرہ شہزاد باب عرفانہ غنی و تہاں دکا در کہ خروج علم جہتدن فن جہاں
یہر شریعہ و تصور اولان صورت بسط فیما بر فن خوب و ہنر مرغوبہ کہ لندن
ذوق اولان دقیقہ ستارہ کاشانہ امن و استیادہ مسند نشین تیار باش حضور لیکن
ہر اور سیاحت کنن سیماں جہاں کی رنگہ عالی سیر و دور لیدر اول سیر و سلوک
معنوی بر مرتبہ علم اجہاں حصول نہ سبب اولو کہ مدت الامر سیاحت ابدنار اولقدر
استعمار و اطامہ تادہ اولار زبانی درہی کابلہر و ہجوع و ہارسہ ایہ اخبار ارض کوشہ
یکوشہ لوح و ودہ بالحدہ منتقش اولوب بطریق استحضار وقتہدہ مرات ذہنہ
توجہ اولسہ فی الحال اول طرفک اجمال حال صوحس و خیالات مشاعرہ و محسوس
کی اولور و معلومہ در کہ خوبین بر فن ذاتہدہ علم اولدو فی جہتدن مذہوم اولیوب الزم
ہد و ملجہہ مقتضاستدن قطع نظر کسکای محسب العواض ذم اولور سہدہ دانما
وراد ظہر استعمالہ مہمور اولیوب قلابکہ احتیاج زمانہ الزم اولور ایہ علی
ذائقہ یواندیہنہ بی راز کونک و اولو توب مسالک الممالک و جغرافیہ کابلہر کورلیوب شکل
بجر و در فعا تہر مسوم و معلومہ قلندہ عزت و تہد قیاس و تصور فکری ایہ سا بقا بعض
جزائر و دیلہ سفر فکرت اولور تہا ن ہنر ایلکہ میل ساقہ شوق جدید لاحق اولوب دلیہ
ظہور ہندی کی اولر حملہ مضغہ نیلہ کشیہ اولر لکن اور و با ما کنکہ کتب اسلامیہ
کار قصوری ظہر و زبان اقلام اسلامیان اکثر لاق و بدلان بیانہدہ تاسر اولدہ لاق
ولندہ یازبان جغرافیہ اردن متاخر کتاب اطلسی مختصر فی ترجمہ و سا کتب اسلامیہ
قواندین

Jahān Nama, In Turkish Language, By
Kâteb-e-Chalabi, The old copy Printed of
1732/1145 A.H., In Constantinople of
Turkey

خوردہ ۲ روزہ شریف دستخانہ اہوسنان کتاب السانی فی الاسانیہ و الاہالیہ و انانیہ
بر مہنا ہد کر آتشور زادہ تاجستہ شراب ایل قندن بیوک حد کہ حقیقا ایچر ایہ
دوستانی دی ویرا و ہا ہا حضرت مولانا اقدس سرہ بیت تمام اوست کہ فانی شہدست
آثارش ۲ ہوسنانی اول نامہ شہ کاش ۲ و شیخ طہانی بیت ہم و ہم نیک دلہی ہن
دن ۲ دویہ ہم نشستہ ہد شہ بدوستانی لہ دوسوی فی ہم سہر مہلہ ایہ ایکی اوک
کیس مولانا ہلالی در ترجمہ خوب اور محبہ بیت نور و سیر بنا اوک کال ۲ چون دوسوی
ارتقا فکندہن کی دویہ و دیکہ سکون کاف محبہ عورت کانی و اخوہ ایکی اکیوب
ایک او زرنہ سارہ قدرینہ دیر لکر و ہا ہا معناسفہدہ مرویدر کی دوسوی فی قرغل کہ سفالک
نصی اعرش اولور و معناسی دی ایکی او بو زدن اسانی لہن صباچ مولانا علی بیت تار
کالی زوی کیسویہ ہر بخارا زان دومری یکسویہ

Farhang -e- Sho'uri (Volume 1) , In
Persian - Turkish Language , The old
copy , Printed of 1742 / 1155 A.H. , In
Constantinople of Turkey

قدمہ اول بلاد الاول من نسخة المدبوعه الملقیة بفرہنگ شعوری و الہما تہنوال
الفضل والسان الہم ہون من زین السنۃ الملل والام باعۃ خصوصۃ و علم
بالقل علی ہد الحقیقہ المأمور بعمل الطبع فی دار الطباعة المعمورة فی غرة
شعبان العظم سنۃ خمس و تیسین و مائہ و الف من ہجرۃ
من لہ العز و السعادة و الشرف فی الہدۃ الطبیۃ
الحمیمۃ قسطنطنیۃ صاہبا اللہ تعالی عن انواع
آفات الکوئیۃ و الملبیۃ

تاریخ ختم طبع کتاب المصنوعہ الحقیقہ
ای خوش این سفیایا کیرہ و خوب کہ لسان الہم ایضا مجموع
شدہ نامش جنونالفضل فضلا را بد امل زین مد فوع
ہر بیساری این نسخه زبس کوشترافند و جنین شد مطبوع
ز اسطلاحات و کتابات و لغات خارج از دفتر این نامسوم
کس نہ بنمای ازین حرف سقیم بود انکشت ہا دن مرفوع
با چنتن سخت و ہمواری نقش کشت با صنعت طبعش مصنوع
عاطفا کشت چنتن تاریخ
بسکہ فرہنگ شعوری مطبوع
سنہ
۱۱۰۰

Farhang -e- Sho'uri (Volume 2) , In
Persian - Turkish Language , The old
copy , Printed of 1742 / 1155 A.H. , In
Constantinople of Turkey

اصل اندکسار و صیغہ استخوان ایدن اسلندف بچیر و آکاہ و موہب و بعت ناوقول فی انبام اولدہ
جواب و بریاد کہ بیدن قدمہ شہ سلک نالض و سیر سفا معلوم تصدیق اولان لغت کتابیہ بیات
اکثری استنباط اولور ہر و ہلہ ما نسب ایات ایزدی ایہ استطیع او اشدور او اجمیلہ دیار
رومہ مستعمل و زہ عرفانہ شریف و مند اول اولان ہجر العرابی حایب و لغت نعمۃ اللہ
اسکندہ اللہ فی ہجوعہ الہما تہن کتاباری ایات مستشہدہ تہ تالیف او شہدی مرور ایامہ
بہیہ و الفضول امان و ہر دویای فی اذعان ترک ایات و قصرا شمار اجملہ مذکور کتاباری
اذعالتی کی خراب اولدو کاری کی بابا باشلارد اول جہتدن بو کتابک استنساخہ طاب
و استکتابہ واجب اولان طاب این معرفت و ماکان سن مت بعینہ نقل مسطور ایوب بریت
و باہور بر کمال حرکت سببیل توب و قصر و قصہ سخت و مختصر ایلر سہ من سہا ہا و تمام
توجہن راست و اسان و مراد ہو وصول ایہ مسرور و خندان و اجر جز بل و ثواب جلیل احسان
ایہہ اگر و ہر قر او زین ترک و طرح و قصر و حذف ایدر سہ و ز تخمہ اختصار و انصاف قصہ ایدر سہ
درکاہ و اہب العبادین انصرح و قنی اولور و کہ یو خصوصۃ مراد و مقصود ہنہ ناہل و مراد
و مطلوبہ و اصل اولوب لطایف ما استندین ہر مند و منافع و قوال کدن سود مند اولدہ آمین
بحرۃ عمد و آلہ الطیبین و اصحابہ الطامین و الحمد لله و عدۃ و الصلوۃ و السلام علی من لا ینہ بعلمہ

قدمہ ثانی من نسخة المدبوعه الملقیة بفرہنگ شعوری و الہما تہنوال
الفضل والسان الہم ہون من زین السنۃ الملل والام باعۃ خصوصۃ و علم
بالقل علی ہد الحقیقہ المأمور بعمل الطبع فی دار الطباعة المعمورة فی غرة
شعبان العظم سنۃ خمس و تیسین و مائہ و الف من ہجرۃ
من لہ العز و السعادة و الشرف فی الہدۃ الطبیۃ
الحمیمۃ قسطنطنیۃ صاہبا اللہ تعالی عن انواع
آفات الکوئیۃ و الملبیۃ

تاریخ ختم طبع کتاب المصنوعہ الحقیقہ
ای خوش این سفیایا کیرہ و خوب کہ لسان الہم ایضا مجموع
شدہ نامش جنونالفضل فضلا را بد امل زین مد فوع
ہر بیساری این نسخه زبس کوشترافند و جنین شد مطبوع
ز اسطلاحات و کتابات و لغات خارج از دفتر این نامسوم
کس نہ بنمای ازین حرف سقیم بود انکشت ہا دن مرفوع
با چنتن سخت و ہمواری نقش کشت با صنعت طبعش مصنوع
عاطفا کشت چنتن تاریخ
بسکہ فرہنگ شعوری مطبوع
سنہ
۱۱۰۰

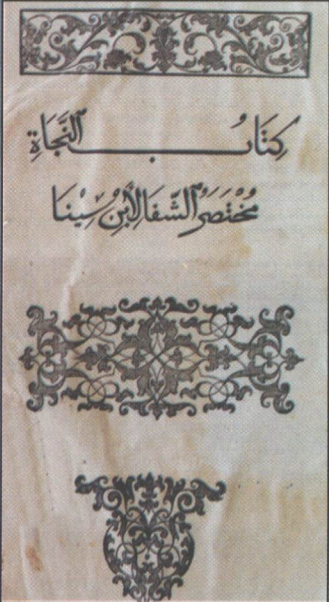

The Journal of The Grand Library of Ayatollah Mar'ashi Najafi
The World Treasur of Islamic Manuscripts

Vol. 9, No. 2, Summer 1382/2003

Ketāb al-Qānōn, In Medicine, By Ibn Sinā. The very old copy, Printed of 1593, In Roma of Italy

Ketāb al-Nejāt, By Ibn Sinā, The very old copy, Printed of 1593, In Roma of Italy

Nuzhatol- Mushṭāq, In Geography, By Sharif-e- Idrisi, The very old copy Printed of 1592, In Roma of Italy

Tahrir-e- Qolidūs, In Geometry, By Khājeḥ Nasireddin Tusi, The very old copy, Printed of 1594, In Roma of Italy

Many Samples of the Incunabula of this Grand Library